

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özlem KARAKOÇ

SİYASAL İLETİŞİMDE MİZAH OLGUSU: 24 HAZİRAN 2018
CUMHURBAŞKANLIĞI VE MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİYLE İLGİLİ
MİZAH DERGİLERİNDE YER ALAN KARİKATÜRLERİN ANALİZİ

Gazetecilik Ana Bilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Özlem KARAKOÇ

SİYASAL İLETİŞİMDE MİZAH OLGUSU: 24 HAZİRAN 2018
CUMHURBAŞKANLIĞI VE MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİYLE İLGİLİ
MİZAH DERGİLERİNDE YER ALAN KARİKATÜRLERİN ANALİZİ

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖKSÜZ

Gazetecilik Ana Bilim Dalı

Yüksek Lisans Tezi

Antalya, 2021

Akdeniz Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğüne,

Özlem Karakoç'un bu çalışması, jürimiz tarafından Gazetecilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans Programı tezi olarak kabul edilmiştir.

Başkan : Doç.Dr.Şebnem SOYGÜDER BATURLAR (İmza)

Üye (Danışmanı) : Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖKSÜZ (İmza)

Üye : Dr.Öğr. Üyesi Eda ER ÖZDEN (İmza)

Tez Başlığı: Siyasal İletişimde Mizah Olgusu: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleriyle İlgili Mizah Dergilerinde Yer Alan Karikatürlerin Analizi
--

Onay: Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

Tez Savunma Tarihi : 26/02/2021

Mezuniyet Tarihi : 01/04/2021

(İmza)
Prof. Dr. Suat KOLUKIRIK
Müdür

AKADEMİK BEYAN

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Siyasal İletişimde Mizah Olgusu: 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleriyle İlgili Mizah Dergilerinde Yer Alan Karikatürlerin Analizi” adlı bu çalışmanın, akademik kural ve etik değerlere uygun bir biçimde tarafımdan yazıldığını, yararlandığım bütün eserlerin kaynakçada gösterildiğini ve çalışma içerisinde bu eserlere atıf yapıldığını belirtir; bunu şerefimle doğrularım.

Özlem KARAKOÇ

T.C.
AKDENİZ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEZ ÇALIŞMASI ORJİNALLİK RAPORU
BEYAN BELGESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

ÖĞRENCİ BİLGİLERİ	
Adı-SOYADI	Özlem KARAKOÇ
Öğrenci Numarası	20175251008
Enstitü Ana Bilim Dalı	Gazetecilik
Programı	Tezli Yüksek Lisans
Programın Türü	(X) Tezli Yüksek Lisans () Doktora
Danışmanın Unvanı, Adı-Soyadı	Dr. Öğr. Üyesi Onur Öksüz
Tez Başlığı	Siyasal İletişimde Mizah Olgusu: 24 Haziran Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleri İlgili Mizah Dergilerinde Yer Alan Karikatürlerin Analizi
Turnitin Ödev Numarası	1542415028

Yukarıda başlığı belirtilen tez çalışmasının a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana Bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 179 sayfalık kısmına ilişkin olarak, 26/03/2021 tarihinde tarafımdan Turnitin adlı intihal tespit programından Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nda belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan ve ekte sunulan rapora göre, tezin/dönem projesinin benzerlik oranı;

alıntılar hariç % 3'tür.

alıntılar dahil % 5 'tir.

Danışman tarafından uygun olan seçenek işaretlenmelidir:

(X) Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşmıyor ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylarım.

() Benzerlik oranları belirlenen limitleri aşıyor, ancak tez/dönem projesi danışmanı intihal yapılmadığı kanısında ise;

Yukarıda yer alan beyanın ve ekte sunulan Tez Çalışması Orijinallik Raporu'nun doğruluğunu onaylar ve Uygulama Esasları'nda öngörülen yüzdelik sınırlarının aşılmasına karşın, aşağıda belirtilen gerekçe ile intihal yapılmadığı kanısında olduğumu beyan ederim.

Gerekçe:

Benzerlik taraması yukarıda verilen ölçütlerin ışığı altında tarafımda yapılmıştır. İlgili tezin orijinallik raporunun uygun olduğunu beyan ederim.

26/03/2021
(imzası)
Dr. Öğr. Üyesi Onur ÖKSÜZ

İÇİNDEKİLER

GÖRSELLER LİSTESİ.....	iv
TABLOLAR LİSTESİ	v
KISALTMALAR LİSTESİ	vii
ÖZET	viii
SUMMARY	ix
TEŞEKKÜR.....	x
ÖNSÖZ	xi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM SİYASAL İLETİŞİM

1.1. Siyaset (Politika) Kavramı.....	5
1.2. Siyasal Hayatta Rol Oynayan Örgütler.....	9
1.2.1. Siyasal Partiler	9
1.2.2. Baskı ve Çıkar Grupları	11
1.2.3. Kamuoyu	14
1.3. İletişim Kavramı	17
1.4. Siyasal İletişim.....	21
1.5. Siyasal İletişimin Aktörleri	27
1.5.1. Devlet Başkanı	27
1.5.2. Hükümet.....	28
1.5.3. Yerel Yönetimler.....	28
1.5.4. Ordu	29
1.5.5. Bürokrasi	29
1.5.6. Seçmenler.....	30
1.5.7. Sivil Toplum Örgütleri.....	31
1.5.8. Medya.....	32
1.5.9. Baskı Grupları	33
1.5.10. Sivil İtaatsizlik	34
1.5.11. Lobicilik (Kulis) Faaliyeti.....	35
1.5.12. Terör (Yasa Dışı) Grupları	36
1.6. Siyasi Kültür	36

İKİNCİ BÖLÜM

MİZAH OLGUSU VE SİYASAL İLETİŞİM

2.1. Mizah Olgusu.....	39
2.2. Karikatür Kavramı	45
2.3. Türkiye’de Karikatürün Gelişimi.....	47
2.4. Politik Mizah.....	53
2.5. Mizah Kuramları	56
2.5.1. Üstünlük Kuramı	56
2.5.2. Uyumsuzluk Kuramı	59
2.5.3. Rahatlama Kuramı	61
2.6. Andreas Dörner ve Politainment (Eğlenceli Siyaset) Kavramı	63
2.7. Siyasal İletişimde Mizah Kullanımı	64

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI VE MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİYLE İLGİLİ MİZAH DERGİLERİNDE YER ALAN KARİKATÜRLERİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi	70
3.2. Araştırmanın Hipotezleri	71
3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları.....	71
3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	71
3.5. Araştırmanın Yöntemi	72
3.5.1. Göstergebilim.....	73
3.6. Çağdaş Göstergebilim Kuramı Öncüleri.....	75
3.6.1. Ferdinand De Saussure.....	75
3.6.2. Charles Sanders Peirce	77
3.6.2.1. Görüntüsel Gösterge (ikon)	78
3.6.2.2. Belirti.....	78
3.6.2.3. Simge.....	78
3.6.3. Roland Barthes ve Göstergebilim	80
3.7. Göstergebilimde Kodlar.....	82
3.7.1. Karikatürde Teknik kodlar	84
3.7.1.1. Doku.....	84
3.7.1.2. Çizgi	84

3.7.2. Sunum Kodları	85
3.7.2.1. Renkler	85
3.7.2.2. Giysi ve Saç biçimi.....	87
3.7.2.3. Beden dili (vücut pozisyonu, el-kol hareketleri, göz ifadeleri, yüz ifadesi).....	88
3.8. Bulgular ve Analiz	88
3.8.1. Misvak Mizah Dergisinde Yer Alan Göstergebilimsel Kodlar ve Derginin Göstergebilimsel Yöntemle Çözümlemesi.....	89
3.8.2. Leman Dergisinde Yer Alan Göstergebilimsel Kodlar ve Derginin Göstergebilimsel Yöntemle Çözümlemesi.....	117
SONUÇ	143
KAYNAKÇA.....	148
ÖZGEÇMİŞ	163

GÖRSELLER LİSTESİ

Görsel 2.1.	Dyojen’de yayımlanan ilk Türk karikatürü, “uzun kulaklı adam” olarak adlandırılan karikatürdeki kişi Garabet Panosyan	48
Görsel 3.1.	Priscila Monteiro Borges (2010) A Visual Model of Peirce’s 66 Classes of Signs Unravels His Late Proposal of Enlarging Semiotic Theory	79
Görsel 3.2.	Misvak Dergisi 3 Haziran 2018 Tarihli Karikatür	89
Görsel 3.3.	Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatür	92
Görsel 3.4.	Misvak dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatür	95
Görsel 3.5.	Misvak Dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatür	99
Görsel 3.6.	Misvak dergisi, 11 Haziran 2018 tarihli karikatür	103
Görsel 3.7.	Misvak dergisi, 13 Haziran 2018 tarihli karikatür	107
Görsel 3.8.	Misvak Dergisi, 14 Haziran 2018 tarihli karikatür	110
Görsel 3.9.	Misvak dergisi, 19 Haziran 2018 tarihli karikatür	114
Görsel 3.10.	Leman Dergisi, Sayı 14, 4 Nisan 2018 tarihli karikatür	117
Görsel 3.11.	Leman dergisi, Sayı 17, 25 Nisan 2018 tarihli karikatür	120
Görsel 3.12.	Leman dergisi, Sayı 18, 2 Mayıs 2018 tarihli karikatür	123
Görsel 3.13.	Leman Dergisi, Sayı 19, 9 Mayıs 2018 tarihli karikatür.....	126
Görsel 3.14.	Leman dergisi, Sayı 20, 16 Mayıs 2018 tarihli karikatür	129
Görsel 3.15.	Leman dergisi, Sayı 21, 23 Mayıs 2018 tarihli karikatür.	133
Görsel 3.16.	Leman dergisi, Sayı 22, 6 Haziran 2018 tarihli karikatür.....	136
Görsel 3.17.	Leman dergisi, Sayı 23, 20 Haziran 2018 tarihli karikatür.....	139

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo 1.1.	İletişim sürecinin iletimsel-çizgisel tablosu	19
Tablo 3.1.	Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	91
Tablo 3.2.	Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	94
Tablo 3.3.	Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	98
Tablo 3.4.	Misvak dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	102
Tablo 3.5.	Misvak dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	106
Tablo 3.6.	Misvak dergisi, 13 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	110
Tablo 3.7.	Misvak dergisi, 14 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	113
Tablo 3.8.	Misvak dergisi, 19 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	117
Tablo 3.9.	Leman dergisi, 19 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	120
Tablo 3.10.	Misvak dergisi, Sayı 17, 25 Nisan 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	123
Tablo 3.11.	Misvak dergisi, 2 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	126
Tablo 3.12.	Leman dergisi, 9 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	129
Tablo 3.13.	Leman dergisi, 16 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	132
Tablo 3.14.	Leman dergisi, Sayı 21, 23 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	136

Tablo 3.15. Leman dergisi, Sayı 22, 6 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	139
Tablo 3.16. Leman dergisi, Sayı 23, 20 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu	142

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AD YAYINCILIK	: Aydın Doğan Yayıncılık
AK Parti	: Adalet ve Kalkınma Partisi
CHP	: Cumhuriyet Halk Partisi
DP	: Demokrat Parti
HDP	: Halkların Demokratik Partisi
İBB	: İstanbul Büyükşehir Belediyesi
İP	: İyi Parti
KYK	: Kredi ve Yurtlar Kurumu
LCCM	: Sözcüksel Kavramlar ve Bilişsel Modeller
MHP	: Milliyetçi Hareket Partisi
MİT	: Milli İstihbarat Teşkilatı
PRI	: Partido Revolucionario Institucional
STÖ	: Sivil Toplum Örgütü
TDK	: Türk Dil Kurumu
UNESCO	: Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü
YÖK	: Yükseköğretim Kurulu
YSK	: Yüksek Seçim Kurulu

ÖZET

Politik karikatürler, toplumu çerçeveleyen siyasi yaşamda ortaya koyduğu mesajlarla önemli rol üstlenmektedir. Çizgiler vasıtasıyla kitlelere mizah olgusunu aktaran politik karikatürler aynı zamanda siyasi yapıdaki aksaklıkları ve bu durumun topluma yansımalarını kendine özgü anlatım tekniğiyle ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda toplumsal hayat için büyük önem arz eden siyasal iletişim sürecinde politik karikatürlerin doğru yorumlanması gereklilik göstermektedir. Bu çalışmada, siyasal iletişim etkilerinin ve uygulamalarının politik karikatürlerde yer alış biçimi incelenmiştir. 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleri, Türk siyasi hayatı için büyük önem taşımaktadır. Seçmenler kullandıkları oylarla aynı zamanda Parlamenter Sistemin yerini alan Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi'nin ilk Cumhurbaşkanı'na da belirlemişlerdir. Bu nedenle seçim sürecinde yürütülen siyasal iletişim faaliyetlerinin medyada temsili, çalışma kapsamında ayrıca önem kazanmaktadır. Siyasal iletişim ve mizah çerçevesinde ortaya konulan çalışmanın amacı; toplumsal hayatın ve demokrasinin temel unsuru olan seçim sürecinde politik karikatürlerin siyasal iletişim bağlamındaki rolünü ortaya koymaktır. Çalışma kapsamında siyaset bilimine detaylı bir şekilde değinilmiş, siyaset ve iletişim bağıntısı ortaya konularak siyasal iletişim süreci aktörleriyle ele alınmıştır. Ayrıca çalışmada, mizah kavramına ait kuramsal çerçeve belirlenmiş, siyasal iletişim ve politik karikatür ilişkisi irdelenerek siyasal iletişimde mizah olgusunun rolü ortaya çıkarılmıştır. Çalışmanın üçüncü bölümünde, çözümlemede kullanılan göstergebilimsel yöntemle ilgili genel bilgilere yer verilerek, karikatür çözümlemesinde kullanılan göstergebilimsel kodlara yer verilmiştir. Çalışmanın sonunda ise 24 Haziran Genel Seçimleriyle ilgili mizah dergilerinde yer alan karikatürlerin göstergebilimsel yöntemle analizi yapılmış ve ortaya koyulan bulgular ışığında seçim sürecinin karikatürlerde temsili üzerinden genel bir değerlendirmede bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Siyaset, Siyasal İletişim, Mizah, Karikatür, Göstergebilim

SUMMARY

**HUMOR FACTOR IN POLITICAL COMMUNICATION: AN ANALYSIS OF
CARTOONS IN HUMOR PUBLICATIONS REGARDING THE JUNE 24, 2018
PRESIDENTIAL AND PARLIAMENTARY ELECTIONS**

Political cartoons play a role through their portrayal of messages in political life that frames the society. Political cartoons that convey the humor to the mass through drawings depict deficiencies in political structure within their reflection on society via its satire factor. Accordingly, correct interpretation of political cartoons is necessary in the process of political communication, which is very important for social life. In this study, the impacts of political communication and its application method in political cartoons is dealt with. Turkish Presidential election and parliamentary election in June 24th 2018 is significant in terms of Turkish political life. The voters have determined the new government in the presidential government system for first time. For this reason, the media's portrayal of facilities related to political communication in election process is additionally important in this study context. The study, in the context of Political Communication and Humour, aims at presenting the role of political cartoons in political election process in the context of political communication. Within the scope of this study, political science is mentioned in detail and the political communication process is dealt with all its actors by revealing the connection between politics and communication. Moreover, theoretical framework on the concept of humour is determined. This study unfolds the role of humour in political communication in terms of the connection between political communication and political cartoons by taking into consideration. In the third section of the study, general information regarding the semiological method that is used during the analysis is presented and semiotic codes that are used during cartoons analysis are included. At the concluding part of the research, cartoons that are included in humour magazines regarding 24th of June general elections is analyzed through semiological method in the context of political communication and a general assessment for the portrayal of the election process in cartoons has been implemented in light of findings.

Key words: Politics, Political Communication, Humour, Cartoon, Semiotics

TEŞEKKÜR

Yüksek lisans eğitim hayatım boyunca kendisinden çok şey öğrendiğim, içtenliğiyle her zaman motivasyonumu arttıran, tez yazma sürecinde bilgisi ve tecrübesiyle desteğini esirgemeyen değerli tez danışmanım Dr. Öğretim Üyesi Onur ÖKSÜZ'e sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Her zaman yanımda olan, eğitim hayatım boyunca benden maddi ve manevi desteğini esirgemeyen değerli aileme sonsuz minnetlerimi sunarım.

Bu süreçte bana bilgi ve tecrübesiyle yol gösteren değerli hocam Doç. Dr. Şebnem SOYGÜDER BATURLAR'A, uzakta olmasına rağmen her zaman desteğini hissettiğim Prof. Dr. John KEANE'e ve her daim yanımda olan değerli arkadaşım Sertap YILMAZ'a çok teşekkür ederim. Farklı şehirlerde olsak da her daim yanımda olduğunu hissettiğim arkadaşlarım Didem KUZU ve Ayşen ÇATAK YALMAN'a ayrıca teşekkür ederim.

Tez yazmaya başladığım ilk günden beri desteğini esirgemeyen, her daim yanımda olan değerli arkadaşım Hüseyin YAŞA'ya sonsuz teşekkürlerimi sunarım. Sevgi ve ilgisiyle bana güç veren değerli halam Sevgi KARAKOÇ'a ve hayatım boyunca kendime örnek aldığım, fikirleriyle bana yol gösteren çok sevdiğim değerli amcam Kazım KARAKOÇ'a sonsuz minnetlerimi sunarım.

Bu çalışmamı 2014 yılında kaybettiğim, sevgisini yüreğimin en derininde hissettiğim değerli dedem Ali KARAKOÇ'a ithaf ediyorum...

Özlem KARAKOÇ

Antalya, 2021

ÖNSÖZ

Toplumsal hayat, teknoloji çağının gerekliliğiyle paralel olarak sürekli bir değişim içindedir. Bununla ilişkili olarak içinde yaşanılan toplumun dinamik yönü, kitlelere bazı misyonlar yüklemiştir. Enformasyon çağının gerekliliği ve medya araçlarının çeşitliliği, toplumsal sorumluluğu da beraberinde getirerek bireylere bilgiyi yorumlamanın son derece önemli olduğunu göstermiştir.

Yorumlanan bilginin hızla dolaşımında olabilmesi medya araçlarıyla gerçekleşmektedir. Bu sebeple günümüz koşullarında medya araçlarının bilgi aktarmanın yanı sıra, bilgiyi yorumlamada da son derece önemli bir rolü olduğu söylenebilmektedir. Demokratik bir süreç olan siyasal seçimler öncesinde, yorumlama süreci enformasyon akışının yoğunluğuyla paralel olarak daha karmaşık hale gelmektedir. Özellikle siyasal iletişim faaliyetlerinin yoğun bir şekilde gerçekleştiği seçim öncesi dönemlerde, bilgi yorumlanarak hızla dolaşıma da girmektedir. Siyasal iletişimde mizah olgusunu karikatürler üzerinden ortaya koymayı amaçlayan bu çalışma ise aynı zamanda kitle iletişim sürecinde anlamlandırması zor bir alan olan mizahı farklı bir perspektifle ele almayı amaçlamıştır.

Araştırmada; bireyler mizah aracılığıyla 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekiliği Genel Seçimlerine ilişkin konularda bilgi sahibi olabiliyor mu? Siyasal iletişim sürecinde mizah unsuru politik karikatürlerde nasıl yer alıyor? Politik karikatürleri anlamlandırmada mizahın rolü nedir? gibi sorulara cevap aranmıştır. Çalışma kapsamında iki farklı ideolojide konumlanan dergi tercih edilmiş, dergilerin içeriğindeki mizah unsurunun siyasal iletişim faaliyetleri kapsamında rolü ortaya konulmak istenmiştir. Çalışmada siyaset bilimi, iletişim, siyasal iletişim ve mizah gibi konularla ilgili literatüre yer verilmiş, ardından araştırma kapsamında incelenen karikatürler göstergebilimsel yöntemle çözümlenmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise araştırmanın bulguları ışığında yukarıda belirtilen sorulara cevap aranmıştır.

GİRİŞ

İlk insanın ortaya çıkışından bugüne iletişim olgusunun var olduğu yadsınamaz bir gerçektir. İnsanların kendilerini ifade etmelerine olanak sağlayan iletişim, zamanla sese, söze ve yazıya dönüşerek insanların hayatını kolaylaştırmada kilit rol oynamıştır. İletişimin insan hayatında bu denli önemli olması, zamanla iletişimle bağlantılı farklı alanların da ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bireyin toplumsal hayatı idame ettirmede kullandığı iletişim olgusu sayesinde “ortak bilgi, ortak kültür” gibi kavramlar oluşmuş, bu kavramlar zamanla toplumsal ve tarihsel yapı meydana gelmiştir. Zamanla değişen ve gelişen teknolojiler sayesinde ise iletişim etkinliği, bireyin belli kurallar çerçevesinde yaşadığı toplumsal ortamda farklı biçimlerde gerçekleşmeye başlamıştır.

Toplum yaşamında sürdürülen ilişkiler, niteliği itibariyle iletişimin gerçekleştiği zaman ve ortama göre değişiklikler gösterebilmektedir. Resmi bir ortamda gerçekleşen iletişimsel işleyiş ile resmi olmayan bir ortamdaki iletişimsel işleyişin aynı olmadığı herkes tarafından kabul gören bir gerçektir. Örneğin; iş ortamı nispeten daha resmi bir iletişimi mümkün kılarken ev ortamındaki iletişim daha rahat ve gayriresmi niteliktedir. Toplumsal hayatı çevreleyen siyaset alanında ise iletişim sürecinin resmi nitelikte işlemesine karşın; karşıt görüşlerin ve argümanların sıklıkla tezahür edildiği görülmektedir.

Siyaset alanı, belli bir amaç doğrultusunda topluma kendini ifade etme sürecinin bir parçası olduğu için bu doğrultuda siyasileri, topluma kendilerini doğru bir şekilde kabul ettirme yarışının içine sürüklemektedir. Bu durum, siyaset icra edenlere kendilerini ifade etme olanağı bulduğu alanlarda, bireylere ve topluma karşı çeşitli sorumluluklar yüklemektedir. Tam bu noktada karşımıza çıkan siyasal iletişim kavramı; siyasilerin topluma, toplumun ise siyasilere karşı sorumluluklarını iletişim etkinliğiyle açıklamaya çalışmaktadır.

Sosyal bilimlerin bir disiplini olan siyasal iletişim, odağına yönetim olgusunu alan, yönetmeye aday parti veya kişilerin yönetmek istedikleri kişilere yönelik vaatlerini, beklentilerini, umutlarını ve heyecanlarını inceleyen bir bilim dalıdır (Genel, 2019: 61). Siyasal iletişim sayesinde bireyler, kendilerini ifade etme olanağı bulurken aynı zamanda toplumu ilgilendiren siyasi konularda kararlar alma sürecine de etkin bir şekilde dâhil olmaktadır. Bu durumun gerçekleşmesi ve siyasi sürecin sağlıklı işleyişi, kitle iletişim araçlarının etkisiyle mümkün olmaktadır. Kitle iletişim araçları sayesinde bireyler, çeşitli kanallar vasıtasıyla bilgiye ulaşmakta ve ulaştıkları bilgileri kendi iradeleriyle yorumlama fırsatı bulmaktadır. Günümüzde sosyal medyanın önem kazanması, kitle iletişim araçlarının

sunduğu enformasyonun geniş kitlelere yayılmasına önemli olanaklar sağlamıştır. Bu durum, kitle iletişim araçlarının içeriklerini ulaştırmasının yanı sıra iletişim sürecinde yeni medyaya da önemli roller biçmiştir.

Özellikle yeni medya aracılığıyla değişen iletişim sürecinin yarattığı ortamda siyasal iletişim faaliyetlerinin yürütüldüğü, bilgi aktarımının yoğun bir şekilde gerçekleştiği ve propaganda faaliyetlerinin olduğu süreç, zaman zaman bireyleri siyasetin ciddi ve gergin ortamıyla karşı karşıya getirebilmektedir. Bu noktada süreç, bireyleri siyasetle zıt görünse de temelde birbirini besleyen alanlardan biri olan mizaha yöneltebilmektedir. Mizah olgusu psikolojik anlamda, kitlelerin önemli gördüğü sorun veya olaylarla baş etmede kullandığı bir yöntem olarak da karşımıza çıkmaktadır. Geçmişten günümüze mizahla ilgili çalışmalarda bulunanlar da kitlelerin mizahın sayesinde başa çıkılamaz gördüğü sorunları aştığı görüşünde uzlaşmaktadır.

Türkiye’de mizah, çizgi romanın gelişim seyri doğrultusunda ele alındığında, dergi ve gazeteler olmak üzere iki farklı mecralarda görülsede mizahta yer alan çizgi biçimlerinin olgunlaşmasının uzun zaman aldığı görülmektedir. Çizgi romanın başlangıcı, basındaki yoğunlaşmaya paralel olarak 1930’lu yıllarda ortaya çıkmıştır. Bu yıllarda özellikle, Amerika’da çizgi roman, belli bir seviyede olgunlaşmış ve çeşitli Avrupa ülkelerine ihraç edilmeye başlanmıştır. Çizgi romanın Amerikanlaşmayla başlaması, Türkiye dahil diğer ülkelerin içerikleri özgün ve kültürel yapıya uygun bir hale getirme çabasını da beraberinde getirmiştir (Cantek, 2004: 15-16).

Mizahın kültürel anlamda gelişimi, yaşanan süreç içinde karikatür içeriklerinin değişimini de beraberinde getirmiştir. Mizahın toplumsal bağlamda işlevsel hale gelmesini sağlayan en önemli unsurlarından biri de kitleleri etkileme gücüne sahip karikatürlerdir. Siyasal olayları ve bağlı olduğu kurumun yayın politikasını yansıtmada ise karikatürün ayrı bir çeşidi olan politik karikatürler karşımıza çıkmaktadır. Politik karikatürler, siyasi olayları mizah diline uygun bir üslupla kaleme alarak ortaya koyduğu çizgiler vasıtasıyla ele aldığı konu veya olayı okurlarla paylaşmaktadır. Politik karikatürler, içerikleri dolayısıyla siyasi süreci anlamada ve yorumlamada son derece etkin bir rol oynamaktadır.

Günümüzde karikatürler aracılığıyla mizah unsurları, çeşitli iletişim araçlarıyla alıcı kitleye etkili bir şekilde enformasyon üretimi sağlamaktadır. Bu durum, bilgiye ulaşma kanallarının sınırlarını genişleterek, mesaj üretim sürecinde alıcının etkin bir rol oynamasına katkı sağlamaktadır.

Siyasal iletişim ve mizah olgusu, farklı disiplinlere ait iki farklı alanı ifade eden terimlerdir. Siyasal iletişim kavramı, bilgi akışının farklı yollarla ve farklı kanallarla

aktarıldığı bir süreci ifade etmektedir. Bu süreçte özellikle basın-yayın araçlarında yoğun bir bilgi akışı yer almaktadır. Bilgi akışının yoğun olduğu bu ortamlarda, bilginin niteliği ve yorumlanması da büyük önem kazanmaktadır.

Karikatüre özgü anlatım tekniklerinde yer alan mesaj, farklı yöntemlerle olayların alışılmayan, gülünç yönleri ortaya çıkarılarak okurlara iletilmektedir. Karikatürlerde yer alan mizah unsuru genellikle temsil edilen kişilerin fiziksel özellikleri, beden dilleri, konuşma biçimleri üzerinden okurlara yansıtılmaktadır. Bu bağlamda özellikle siyasal iletişim faaliyetlerinin etki ve uygulamalarında, mizah olgusunu ortaya çıkarmak için karikatürler üzerinden detaylı okuma yapılması zorunluluk haline gelmektedir. Bu çalışmada, siyasal iletişim sürecinde mizah unsurunun oynadığı rolü ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda, okurlara süreci daha nesnel bir şekilde aktarabilmek için karşıt görüşlerde konumlanan iki farklı ideolojik yayın ele alınmıştır.

Çalışmanın temel dayanağını, siyasal iletişim sürecinin odağında yer alan ve bu süreçte siyasal iletişim faaliyetleriyle karşılıklı ilişki içinde olduğu düşünülen mizah olgusu oluşturmaktadır. Çalışma kapsamında, sürecin detaylı okunmasının yapılabilmesi için birinci bölümde; siyaset biliminin kavramsal çerçevesi, toplumsal yapı ve siyaset ilişkisi bağlamında detaylı bir şekilde açıklanmıştır. Siyasal hayatta rol oynayan örgütlerin açıklandığı bölümde iletişim kavramı ve kitle iletişim süreci de ele alınmıştır.

Çalışmanın birinci bölümünde; siyaset ve iletişim kavramları detaylı bir şekilde incelenmiş, siyasal iletişimin gelişim süreci, seçim kampanyaları ve siyasal iletişimin aktörleri ayrıntılı yönleriyle aktarılmıştır.

Çalışmanın ikinci bölümünde ise mizah olgusu siyasal iletişim bağlamında ele alınmış, karikatür kavramı ve Türkiye’de karikatürün gelişim seyrine yer verilmiştir. Ayrıca politik mizah kavramının ve mizah kuramlarının ayrıntılı bir şekilde ortaya konulduğu bu bölümde, siyasal iletişim sürecinde mizahın etkin bir biçimde kullanımı örneklerle çeşitlendirilerek ele alınmıştır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde ise çözümlemede kullanılan göstergebilimsel yöntem ve bu yöntemle ilişkili kodlar açıklanarak kuramsal ardaan oluşturulmuştur. Bu çalışmada, örneklem olarak farklı ideolojilere sahip iki mizah dergisi tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında incelenen dergiler; haftalık basılı yayın yapan *Leman Dergisi* ve karikatürleri günlük olarak sosyal medya üzerinden paylaşan *Misvak Mizah Dergisi*dir. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise bu bağlamda incelenen dergilerde yer alan politik karikatürlere ait bulgular yer almaktadır.

Ayrıca bu bölümde, araştırmanın kapsamı, amacı, önemiyle ilgili genel bilgiler verilerek araştırmada ele alınan konuyla ilişkili olarak Misvak ve Leman mizah dergilerinde yer alan ilgili karikatürlerin çözümlemeleri yapılmıştır. Çıkarım Misvak dergisine ait ilgili seçim dönemine ilişkin 3-20 Haziran 2018 tarihleri arasında “*Instagram*” üzerinden paylaşılan 8 karikatür, Leman dergisine ait 4 Nisan-20 Haziran 2018 tarihleri arasında “*Turkcell Dergilik*” uygulamasının arşivinden alınan 8 karikatür olmak üzere toplamda 16 karikatür göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle analiz edilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde ise siyasal iletişim ve politik mizah kavramları çerçevesinde incelenen karikatürlerin bulguları çerçevesinde, siyasal iletişim sürecinde mizah olgusunun rolüne ilişkin çıkarımlar ortaya konulmuştur.

BİRİNCİ BÖLÜM

SİYASAL İLETİŞİM

1.1. Siyaset (Politika) Kavramı

Toplumsal hayatın düzenli bir şekilde işleyişi belirli kurallara ve davranışlara bağlı gerçekleşmektedir. İnsanlar, çeşitli iletişim kanalları oluşturarak sosyalleşmekte, hayatını idame ettirirken ise düzeni sağlayacak güce ihtiyaç duymaktadır. Bu gücün varlık gösterirken toplum düzenine zarar vermemesi ise demokratik ortamlarda oluşması koşuluna bağlıdır. Sosyal bir varlık olan insanların toplum yaşamında sürdürdüğü ilişkilerle devam eden bu süreç, çevresinde yer alan “siyaset” kavramıyla önem kazanmaktadır.

Siyaset kavramını daha iyi anlamak için sözcüğün kökenini incelemek gerekmektedir. Kavramın eski Doğu uygarlıklarında kullanımı, devlet yönetimiyle ilgilidir. Siyaset teriminin karşılığı olarak Batı’ndan alınan politika terimi yunanca “polis, politeia, politica, politike” gibi kavramlardan meydana gelmiştir. Aristo’ya göre “polis” siyasal bütünlük oluştururken alt gruplara göre kapsayıcı ve egemen niteliğe sahiptir. “Politeia”; devlet, siyasal rejim cumhuriyet, yurttaşlık anlamına gelmektedir. “Politica”, siyasal ve yurttaşlık hakkına ilişkin şeyleri içermektedir. “Politike” ise güzele dayalı yapıt ortaya koymayı amaçlayan politika anlamını taşımaktadır. (Çam, 1999: 21-22).

“Siyaset, “köken itibarıyla “seyislik, at idare etme” anlamlarına sahip Arapça bir kelimedir. Osmanlı İmparatorluğu’ndan çok önce, İslam dünyasında hükmetme, yönetme sanatı, becerisi anlamında kullanılmaya başlanmıştır” (Taşkın, 2014: 26). Türk Dil Kurumunda siyaset sözcüğü, “devlet işlerini düzenleme ve yürütme sanatıyla ilgili özel görüş veya anlayış” olarak ifade edilmektedir (TDK, 2019). Heywood (2015: 22) siyaseti, çatışma ile iş birliği arasında karmaşık bağ bulunan, geniş anlamda kişilerin hayatlarının düzenlenmesini sağlayan genel kuralları uygulayan, koruyan ve değiştiren faaliyetler olarak değerlendirmektedir.

Karar alma sürecini sonuca bağladığı için başat bir bilim olarak kabul edilen siyaset, gruplar içinde ve gruplar arasında var olan bir etkinliktir. Grup için önemli olan konuların çözüme kavuşturulması için verilen kolektif kararları ve bu kararların uygulama sürecini kapsayan siyaset, belli bir yönetim biçimine sahip grupların, refah içinde hayatlarını sürdürmeleri için iktidara ortak kılınması yoluyla sorunlarının çözüme kavuşturulması ve aralarında anlaşma sağlanması sürecini kapsamaktadır (Hague ve Harrop, 2016: 14-15).

Easton siyaseti, toplumda değerlerin meşru otoriteyle dağıtıldığı bir sistem olarak tanımlamaktadır (Easton’dan akt. Oktay: 2003: 6). Siyaseti iktidar mücadelesi olarak gören

Van Dyke ise siyasetle ilgili, kamuyu ilgilendiren meselelerde kendi isteklerini uygulamak isteyen aktörlerin mücadelesi saptamasında bulunmuştur (Turan, 1976: 7).

Siyaset veya politika kavramlarının iki farklı tanımı yapılabilmektedir. Bunlardan ilki; siyasi partiler veya siyasi faaliyetlerde bulunan toplumsal örgütlerle ilişkili olarak siyasi iktidarı ele geçirme amacıyla yapılan faaliyetleri kapsayan girişimlerdir. Siyasete ilişkin diğer tanım ise örgütlerin önemli konularda aldıkları kararları ve bu doğrultuda izledikleri yöntemleri ifade etmektedir (Mihçioğlu'dan akt. Öztekin, 2014: 23). Topluluklar içinde alınan siyasi kararların her zaman uzlaşma ortamında gerçekleştiğini söylemek oldukça güçtür. Bu noktada R. Aron, toplumsal yapının sürekli çatışma içinde olmasının, uzlaşma sağlanmasını zorlaştırdığını ve toplumda iş birliğini olanaksız hale getirdiğini savunmaktadır. Bu çeşitlilik ise politik toplumu meydana getirmektedir. Politik toplum, birbiriyle sadece uyumlu değil aynı zamanda çatışmanın da söz konusu olduğu eylem programlarının birleşmesiyle oluşmaktadır (Aron'dan akt. Çam, 1999: 21-22).

Kişilerin aldığı kararlarla doğrudan ilgisi olan siyaset biliminde dikkat çeken temel nokta, tüm seçeneklerin veya kararların politik olmadığıdır. Kamuya açık ve otoriter bir nitelik taşıyan siyasi kararlar, genellikle bazı topluluklar içinde alınarak siyasal sistem adı verilen yapıda gerçekleşmektedir. Kamu kararları ile doğrudan ilişkili olan siyaset, bu yönüyle sosyal bilimlere ait bir alandır (Almond vd., 2006: 1). Siyaset biliminin bağımsız bir disiplin olma özelliğine katkı sağlayan en önemli faktörlerden biri ise topluma inerek yapılan ampirik araştırmalar sonucunda ulaşılan verilerin belirli bir sistem içinde analiz edilerek genellemeler yapılmasıdır. Olaylar arasında sebep-sonuç ilişkisi kurabilmesi için de pozitif bilimlerden yararlanması gerekmektedir (Öztekin, 2003: 9).

Crick, siyasetin evrensel ve sürekliliği üzerinde durarak toplumsal uyumun zorunluluk haline getirilmesinin siyaset bilimini sınırlandıracağını belirtmektedir. Ona göre bu durumun sonucu olarak insanlar arasındaki düşünce ve çıkar ayrılıkları siyaseti var etmektedir (Crick'ten akt. Kapani, 2002: 19). Bostancı'ya (1998: 158-159) göre, eski Yunan sitelerinden günümüze kadar toplum yapısı ve siyasi sistemin belirleyicileri değişse de siyasetin tanımına uygun uygulamalar değişmemiştir. Kutadgu Bilig'de Yusuf Has Hacıp yönetenlere erdemli olmaları için çağrıda bulunurken Orta çağ siyasal düşünürü Aquino'lu Thomas ise iktidara yönelik ayrımı haklı-haksız kavramlarıyla yapmıştır. Bugün geline nokta ise siyaset kavramı, olayların uzağında ve objektif bir tavırla değil siyasi mücadeleyi biçimlendirerek kendini göstermektedir.¹

¹ Siyaset bilimi, İlk Çağlardan itibaren birçok filozofun ilgisini çekmiş ve düşünürlerin bu konu üzerine yazmalarına sebep olmuştur. Siyaset biliminin öncülerinden olan Aristo "Politika" adlı eseriyle siyasete özel bir önem atfetmiş ve siyaset biliminin bilgi hiyerarşisinin en üst katmanında olduğunu savunmuştur. Ayrıca

Duverger'e göre siyaset, insanların ortak isteklerinden dolayı bir araya gelmeleriyle oluşmaktadır. Creer ve Orleans ise siyasetin temelinde güç olduğunu, bu gücün içeriğinin devletle sınırlandırılmaması gerektiğini savunmaktadır. Crick ve Bendix siyaseti, devlet içi bir süreç olarak tanımlayarak örgütlenmiş toplumun belirleyiciliğinde büyük rol oynadığını ortaya koymuştur. D. Easton siyaseti, topluma değer ve isteklerin otoriter bir yöntemle sunulması olarak değerlendirmektedir. Lasswell ise siyasetin; iktidar, güç, otorite ve toplumsal denetim sürecinde belirleyici olduğunu öne sürmektedir (Çam, 1999: 23).²

Ortaya koyulan görüşlerden yola çıkılarak “siyaset” kavramının toplumsal düzenin sağlanması için güce ve iktidara duyulan ihtiyaç doğrultusunda ele alındığını söylemek mümkündür. Ancak bu alanda çalışmalar yapan düşünürler ve siyaset bilimcilerin farklı noktalara dikkat çektiği, aralarında benzer yaklaşımlar olsa da belirgin bir uzlaşmanın olmadığı görülmektedir. Örneğin, Lasswell'in siyaset tanımında farklı olarak kontrol mekanizmasının gücü dikkat çekerken Easton'un kavramsallaştırmasında, değerler ve otorite sisteminin bütünselliğiyle var olan bir alan vurgulanmaktadır. Crick ve Bendix ise merkezde yer alan siyaseti devlet içi bir süreç olarak değerlendirerek siyasete toplumsal alanda önemli bir konum atfetmiştir.

Siyaset (politika), toplumsal yapının yadsınamaz bir parçası haline gelmiştir. Siyaset bilimcilerin ortaya koyduğu fikirlerde siyaseti oluşturan en önemli unsurun uzlaşma temelinde oluşturulmak istenen toplumsal yapı olduğu görülmektedir. Siyaset teriminin ihtilaflı hale gelmesi ise toplumun ve yönetimde söz sahibi olma amacı doğrultusunda siyasal faaliyetler yürütenlerin farklı ideallerle uzlaşma aramasından kaynaklanabilmektedir. Siyaset bilimcilerin ortaya koyduğu argümanlar, her iki farklı perspektiften de ele alınmış ancak ortak olarak toplum düzeninin sağlanması, toplumsal meselelerin çözüme kavuşturulması esas alınarak siyaset biliminin amacı ortaya konulmuştur.

Aristo ve birçok filozof, devletin ideal yönetim şekli üzerine düşünmüş ve siyasal kurumlar üzerine çalışmalarda bulunmuşlardır. Yazılı anayasaların ortaya çıkmasıyla birlikte de siyaset bilimi, formel kurumlar üzerine kaymış ve sınırlarını siyaset felsefesi ile anayasa hukuku çerçevesinde genişletmiştir. İkinci Dünya Savaşından sonra ise siyaset bilimine duyulan ilgi artmış, bu alanda yapılan çalışmalar sistematik hale gelmiştir. Bu gelişmelerin ilk olumlu yansıması 1950 yılında UNESCO yönetiminde yayımlanan *Çağdaş Politika Bilimi* adlı kolektif eserdir. Yine UNESCO öncülüğünde kurulan; Doğu Bloku, Batı Bloku ve Üçüncü Dünya ülkelerinden bilim insanlarının katıldığı *Uluslararası Siyasal Bilim Derneği (International Political Science Association)* 1949 yılından günümüze siyaset biliminin ilerlemesinde önemli rol oynamıştır. Gelişmelere paralel olarak birçok ülkede araştırma enstitüleri ve siyasal bilim dernekleri kurulmuş, siyaset disiplini bilimsel çevrelerde değerini artırmıştır (Kapani, 2002:22-25).

² Aristoteles'e göre siyaset yurttaşların amaçlarını ortaya koymasına ve bu amaçları gerçekleştirmesine katkı sağlayan bir etkinliktir. Crick ise siyasetin işlevinin, ne yönetime yön verecek sabit ilkeler ne de muhafaza edilecek gelenekler olmadığını vurgulamıştır. Ona göre siyaset, toplumu geleneklerden, dikta ya da şiddete dayalı yönetimlerden koruyan bir etkinliktir. Bu noktada Crick'in siyaset anlayışı Aristoteles'le ortak olarak ideal bir nitelik taşımakta, gerçekte ne olduğunun betimlenmesinden çok, olması gerekeni yansıtmaktadır (Hague ve Harrop, 2013:15-16).

Geçmişten günümüze siyaset bilimi, niteliği ve farklı disiplinlerle yakınlığı dolayısıyla akademik çevrelerin ilgi gösterdiği bir alandır. Akademik anlamda gösterilen bu ilginin olumlu ve olumsuz yansımaları vardır. Siyasetle ilgili yeni alanların ortaya çıkması ve bu bağlamda bireylerin bilgi düzeylerindeki artış, siyaset biliminin olumlu yansımalarından biridir. Ancak diğer taraftan bazı siyaset bilimciler, siyaset bilimini değerlerden ve kurallardan uzaklaştırma girişiminde bulunmuşlardır. Bu durum, siyasi sistemlerin önemli özelliklerinin gözden kaçmasına yol açabilmektedir (Yayla, 2003: 10).

Merkezin insanı alan birçok bilim siyasetle doğrudan ilişkilendirilebilmektedir. Akademik çevrelerde siyaset bilimine yönelik araştırmaların ivme kazandığı dönemlerin olumsuz yansımalar olsa da siyaset bilimi, toplumsal hayatta oynadığı başat rol ve interdisipliner özelliği dolayısıyla birçok farklı alana katkı sağlamıştır.

Siyaset olgusunun ortaya çıkmasını sağlayan temel faktör bir arada yaşayan insanların oluşturduğu toplumsal yapıdır. Siyasetle iç içe olan siyasal sistem kavramı ise toplumsal roller arasında var olan ilişkileri ifade etmektedir. Her toplum hayatlarının sürdürebilmek, kamusal alanda iş bölümü yapmak, ortak üretimde bulunmak için özel bir örgütlenmeye gereksinim duymaktadır. Örneğin; ulus-devletler, feodal prenslikler, şehir devletleri, imparatorluklar yönetim örgütü amacıyla kurularak siyasal sistem içinde kendini ifade edebilmektedir. Siyasal sistemin gücü meşru otoriteye sahip olduğu için ise alınan kararların tamamı toplumu ilgilendirmektedir. Kararlara uyulmaması durumunda ise bu güç, uyumsuzluk gösterenlere karşı zor kullanılmaktadır. Bu bağlamda siyaset, toplumu ilgilendiren olayları meşru güç ile düzenleme eylemi olarak değerlendirilebilmektedir (Dursun, 2002: 32-33).

Siyaset biliminde toplumsal olanla siyasal olanı birbirinden ayırmak mümkün değildir. Her iki yapı birbirine büyük ölçüde benzese de toplumsal alan sayesinde siyasal alan varlığını sürdürebilmektedir. Örneğin, Türkçede toplum anlamına gelen Latince kökenli “societas” kelimesinin aynı zamanda siyasal bir anlam barındırması bu yakınlığı ortaya koymaktadır. Bu anlam, insanların ortak hedefleri doğrultusunda yönetme veya suç işleme amacıyla yaptıkları iş birliğini ifade etmektedir. Modern dünyada ise siyasal alan ile toplumsal alanın antik dünyaya göre daha iç içe olduğunu söylemek mümkündür (Arendt’den akt. Öztekin, 2013: 14).

1.2. Siyasal Hayatta Rol Oynayan Örgütler

1.2.1. Siyasal Partiler

Amaçları siyasal iktidarı ele geçirmek veya siyasal iktidara ortak olmak olan toplulukların oluşturduğu örgütlenmelere siyasal parti denilmektedir. Siyasal partilerin amaçları diğer örgütlenmelerden farklı niteliktedir. Diğer toplumsal örgütlenmeler, üyelerinin haklarını korumayı, bu doğrultuda kamuoyu oluşturarak baskı unsuruyla isteklerini kabul ettirmeyi amaç edinirken siyasal partilerin kullandıkları çalışma yöntemleri farklılık göstermektedir (Payaslıoğlu'ndan akt. Öztekin, 2014: 95). Kışlalı'ya (1999: 261) göre, çağdaş rejimlerin düzenli işleyişi için hayati rol oynayan siyasi partiler; belirli bir program çerçevesinde bir araya gelmiş, amaçları siyasal iktidarı ele geçirmek olan ve ideolojilerindeki farklılıklardan dolayı yapısal anlamda türdeş olmayan örgütler olarak tanımlanmıştır. Duverger (1993: 15) ise “partiler” kavramının benzer kullanımlarına dikkat çekerek, modern demokrasilerde kamuoyunu şekillendiren halk örgütleri için kullanılmasına rağmen İlk Çağ'da Cumhuriyetleri bölen ayrı bir teşkilatlanma olduğunu, İtalya'da Rönesans döneminde ise komutanların etrafında toplanan orduları anlatmak için kullanıldığını vurgulamaktadır. Duverger'e göre, parti kavramının geçmişte ve günümüzde kullanımı farklı olsa da yerine kullanıldığı halk örgütleriyle “siyasal iktidarı ele geçirme” amacı ortaktır.

Siyasal partilerin amaçları şu şekilde sıralanabilmektedir:

- İktidarı ele geçirmek veya iktidara ortak olmaktır.
- Siyasal partiler bu amaçlarını gerçekleştirirken aynı zamanda halkın desteğini de almak istemektedir.
- Siyasal partilerin bir diğer özelliği ise sürekli ve ülke geneline yayılmış olmalarıdır.
- Siyasal partiler belli bir program çerçevesinde bir araya gelmiştir (Dursun, 2002: 252).

Tanımlardan da anlaşıldığı gibi siyasal partiler, belirli amaç doğrultusunda planlı bir şekilde bir araya gelerek çalışmalarını yürütmektedir. Amaçlarını gerçekleştirmek isteyen partiler; toplumun taleplerini, ilgilerini ve beklentilerini de göz önüne almak zorundadır. Partiler zaman zaman, ihtiyaçları olan toplum desteğini kazanmak için farklı politikalar da benimseyebilmektedir. Bu durum siyasiler arasında uzlaşma yolunda aksamalara yol açarak siyaset kavramına olumsuz anlamlar yüklenmesine sebep olmaktadır.

Siyaset kavramının niteliğini daha iyi kavrayabilmek için siyasal partilerinin temel fonksiyonlarının anlaşılması gerekmektedir.

Yayla (2003: 223-224) siyasal partilerin beş temel fonksiyonunu şu şekilde ifade etmiştir:

- Siyasal partiler, yöneten ve yönetilen arasında iletişimi sağlayan en önemli kanallardan biridir.

- Siyasal partiler, bu talepleri süzgeçten geçirerek yöneticilere daha iyi bir şekilde ifade etmektedir.

- Parti iktidar olma amacına ulaştığı takdirde parti liderleri toplumsal hedeflerini kolektif bir biçimde gerçekleştirmeye çalışmaktadır.

- Siyasal partiler bir ülkede liderlik yapacak ve kamu görevlerinde yer edinecek kişileri göreve hazırlama misyonunu üstlenmektedir.

-Siyasal partiler, halk üzerinde duygusal yakınlık ve karşıtlık oluşturan olguları belirleyerek politikalarını bu doğrultuda oluşturarak halkı belirli bir davranış biçimlerine doğru yönlendirmektedirler.

Çağdaş anlamda ilk siyasal partilerin doğuşu, Batı Avrupa’da on dokuzuncu yüzyılda gerçekleşmiştir. Aristokrasi ile burjuvazi mücadelesi sırasında, adayların desteklenmesi ve seçim masraflarının karşılanması için yerel komiteler kurulmuştur. Her komite kendi ideolojisini savunduğu için mecliste gruplaşmalar başlamış ve yerel komiteler arasındaki bağlantının oluşturulmasıyla ilk siyasi partiler doğmuştur (Kışlalı, 1999: 262).

Modern siyasi partilerin ortaya çıkışı ise yine on dokuzuncu yüzyılda, Amerika Birleşik Devletleri’nde başkanlık seçimleri öncesinde gerçekleşmiştir. Ortaya çıktıkları yıllarda halkın katılımının olduğu, eksiksiz ve güçlü örgütlenmeler olmayan siyasi partilerin bu nitelikleri kazanması, 1820’li ve 1830’lu yıllarda başlamıştır. İngiltere’de siyasal partilerin on dokuzuncu yüzyıldan önce ortaya çıkmasına rağmen 1832 ve 1867 yıllarında çıkarılan seçim reformu yasaları siyasal partilerin gelişimine büyük ölçüde katkı sağlamıştır (Orum ve Dale, 2016: 221-222).

“Türkiye’de 1908 hareketine kadar, gerçek anlamda siyasi partilere rastlanmamaktadır” (Tunakaya’dan akt. Kuş, 2010: 36). Ancak, “Osmanlı toprakları içinde gayrimüslimlerin bağımsızlık amacıyla kurduğu dernekler ve 2. Abdülhamit’e karşı olan Jön Türk faaliyetleri gibi siyasal hareketler görülmektedir” (Kuş, 2010: 36).

“Ülkemizde ilk siyasi partilerin kurulması, Meşrutiyet’in ilan edilmesiyle gerçekleşmiştir. 1909 yılında Kanun-i Esasi’de yapılan değişiklikler ile siyasi partilerin kurulmasına olanak tanınmıştır. Değişiklikten önce de var olan İttihat ve Terakki cemiyeti o dönemde siyasal hayata yön vermekteydi; ancak bu değişikle ilk kez siyasal örgütlenme özgürlüğü anayasal bir hak olarak kabul edilmiş oldu. Bu önemli gelişme, parlamenter siyasal yaşamda siyasi partilerin var olmasını sağladığı için tarihte büyük önem taşımaktadır. 1913 yılında ise İttihat ve Terakki, kendisini resmen “siyasi fırka” ilan etmiştir” (Tanör’den akt. Kuş, 2010:38).

Siyasal partilerin ortaya çıkış ve gelişim süreçlerini incelediğimiz zaman, ülkelerin gelişmişlik düzeyinin artmasıyla paralel olarak siyasal partilerin toplum beklentilerini de karşılayarak demokrasiye katkı sağladığını söylemek mümkündür.

Demokratik sistemlerde vatandaşlar ve siyasi iktidar arasında kurduğu bağ dolayısıyla büyük önem taşıyan siyasal partiler, ayrıca demokratik olmayan sistemlerin de işleyişi ve başarısı için hayati öneme sahiptir. Örneğin, Komünist partiler eski Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa rejimlerinde, Çin ve Küba’da başlıca aktörlerdir. Nazi Almanya’sı, Franco İspanyası ve Pinochet Şili’si gibi ülkelerde yönetim için hayati kaynak rolü üstlenmekteydi ve Baas Partisi, Saddam Hüseyin yönetimindeki Irak’ta olduğu kadar Suriye’nin yönetiminde de önemli rol oynamaktaydı. Hindistan’daki Kongre ve Meksika’daki Partido Revolucionario Institucional (PRI) gibi egemen siyasi partiler, bu ülkelerde gelişmeyle ilgili çabalarda ve yönetim biçiminin idaresinde özellikle yerel ve ulusal siyasetlerin birleştirilmesinde merkezi rol oynamışlardır (Harvey ve Serrano’dan akt. Ball ve Peters, 2007:83).

1.2.2. Baskı ve Çıkar Grupları

Siyaset Biliminde baskı grubu, çoğulcu demokratik sistem içinde ortak çıkarları olan örgütlü grupların siyasal iktidarı etkilemek amacıyla ortaya koyduğu girişimlerini ifade etmektedir. Gruplar, ortak çıkarlar amacıyla bir araya gelmektedir (Saybaşı, 1999: 34-35).

Baskı grupları genel anlamda, demokratik gelişim sürecinde hayati rol oynayan, birden fazla kişinin bir araya gelmesiyle oluşan ve amaçları siyasal iktidarı etkilemek olan gruplardır (Kitapçioğlu, 2013: 358). Kapani’ye göre baskı grubu, ortak çıkarlar vasıtasıyla bir araya gelen ve bu çıkarları gerçekleştirmek için siyasi otoriteleri etkilemeye çalışan örgütlerdir (2002: 193). Tayyar Arı baskı grubunu, isteklerini gerçekleştirmek için bir takım resmi kurumlarla temaslarda bulunmanın fayda sağlayacağını düşünen ve ortak menfaatleri olan örgütlü gruplar olarak tanımlamaktadır (1997: 133). Benzer bir yaklaşımda bulunan Göksu ve Bilgiç ise grup üyelerinin ortak menfaatlerinin belirleyici unsurunu “ekonomik çıkarlar” olarak ele almaktadır (2003: 53).

Her ne kadar ekonomik menfaatler belirleyici olsa da baskı gruplarını bir arada olmasını sağlayan unsur ortak amaçlar çerçevesinde değerlendirilebilmektedir. Bu amaçlar doğrultusunda grup üyeleri, kolektif bir bilinçle hareket ederek daha güçlü bir şekilde seslerini duyurabilmektedir.

Farklı ideolojilere sahip bireyler, farklı meslek gruplarından kişiler veya bir amaç doğrultusunda bir araya gelmiş; sendika, dernek, menfaat grupları veya örgütler amaçlarını gerçekleştirmek için iktidarla karşı karşıya gelmektedir. Bu noktada gruplar, amaçları için

iktidarın kararlarını değiştirmesini veya grubun istekleri doğrultusunda bir karar almasını sağlayabilmektedir. Siyasal amaçları olmadan bir araya gelen bu grupların baskı grubu olabilmesi için ise birtakım niteliklere sahip olması gerekmektedir (Akad, 1976: 64). Baskı gruplarını toplumun her kesiminden insanlardan oluşturabilmektedir. Bu nedenle üyeler arasında türdeşlik bulunmamaktadır (ağlar’dan akt. Canöz, 2007: 67).

Baskı grupları, isteklerini gerçekleştirebilme amacıyla siyasi otoriteyle mücadele içinde olmaktadır. Bu mücadele, zaman zaman birbirine zıt talepleri olan grupları da ilgilendirebilmektedir. Örneğin, işveren ve işçi arasında uzlaşma sağlayarak işçilerin taleplerini gerçekleştirmek isteyen bir sendikanın talepleri ile işverenlerin haklarını gözeten derneklerin talepleri çatışma içinde olabilmektedir. Bu noktada siyasi otoritenin, her iki grubun da haklarını gözeterek uzlaşmacı politik bir yol izlemesi gerekmektedir.

Baskı grupları ve siyasi partiler birbirinden farklı amaçlara sahiptir. Baskı gruplarının amaçları, çeşitli kolektif faaliyetlerle iktidarı etkilemeye çalışmaktır, siyasi partilerin amacı ise siyasi iktidar sahibi olmaktır (Kapani, 2002: 194-195). Bu bağlamda sivil toplum kuruluşları, örgütler, çeşitli amaçlara sahip kolektif gruplar baskı gruplarının siyasal iktidarı etkileme amacı doğrultusunda büyük önem arz etmektedir.

Baskı grubu, siyasi otoriteden siyasi sistem içinde otoritesini kullanarak karar almasını ve uygulamada bulunmasını talep etmektedir. Ancak kamu politikasını etkilemeye çalışan her grup, baskı grubu olarak değerlendirilmemelidir. Burada en önemli faktör, baskı grubunun politikaları etkilemek için devletten ve siyasi partilerden bağımsız olması şartıdır. Bu doğrultuda, lobicilik, siyasi grup, siyasi çıkar grubu, özel çıkar grubu, organize grup, gönüllü dernekler, kurumsal grup, üyelik gerektiren veya üyelik gerektirmeyen gruplar, istisnai gruplar, resmi rol grupları ve siyasi gruplar gibi birçok farklı kavramlar ortaya çıkmaktadır (Richardson, 1993: 1).

Baskı grupları ile siyasal partiler arasında çeşitli farklılıklar vardır. Siyasal partiler, politik faaliyette bulunan kuruluşları ifade ederken baskı gruplarının büyük çoğunluğu politik kuruluşlar değildir ve iktidarı etkileme çabaları süreklilik göstermemektedir. Baskı grupları belirli bir amaç doğrultusunda bir araya geldiği için faaliyet alanları sınırlıdır, siyasi partiler ise devleti ve toplum ilgilendiren çok kapsamlı bir programa sahiplerdir (Kapani, 2002: 195).

Baskı grupları, siyasal kararları doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki şekilde etkileyebilmektedir. Doğrudan etkileme yöntemi, baskı gruplarının parlamento ve hükümet merkezini kendi istekleri doğrultusunda hiçbir aracı bulundurmadan etkilemeye çalışmasıdır. Bu yöntemle baskı grupları, siyasal karar alan mekanizmaya doğrudan etki ederek isteklerini kabul ettirmeyi amaçlamaktadır. Doğrudan etkileme çabalarının en yoğun uygulandığı ülke

olan Amerika Birleşik Devletleri'nde bu faaliyetlere “kulisçilik” (lobbying) adı verilmektedir. Dolaylı etkilme yöntemi ise baskı gruplarının iktidarın kararlarını kamuoyu aracılığıyla etkilemeye çalışmasıdır. Bu yöntemle, iktidarın kamuoyunun taleplerine ters düşen kararlar almakta zorlanacağı düşünülmektedir (Bektaş, 1996: 113-114).

Baskı ve çıkar grupları, üyelerinin menfaatlerini koruma amacıyla faaliyetlerde bulunan birbiriyle ilintili kavramlardır. Bazı kaynaklarda iki kavram birbirinin yerine kullanılsa da gerek yapısal anlamda gerekse amaçlar noktasında her iki grup farklılık gösterebilmektedir. Baskı grupları politik amaçlarla bir araya gelirken çıkar gruplarının amaçları daha farklı konular da olabilmektedir. Örgütsel yapıları değerlendirildiğinde aynı zamanda çıkar grubu da olan baskı gruplarının, üyeleriyle daha eklemlenmiş bir yapıda olduğunu söylemek doğru olacaktır.

Baskı gruplarının temel işlevleri ise devletin karar organlarına soruna yol açan durumlarla ilgili detaylı bilgiler aktarmak, verilen kararları üyelerin desteklemesini sağlamak ve tabandaki grupların genel görüşlerini çeşitli yönlendirmelerle akılcı çözümlere dönüştürmektir. Bu sayede düşüncelerini belirli ölçüde aktaran bireyler, devlete hizmet etmiş olacak ve ölçülü tepkilerle mevcut düzenin sürdürülmesine katkı sağlamış olacaklardır (Meynaud, 1975: 300).

Baskı gruplarıyla ilgili, geniş ve dar kapsamlı tanımlar yapılmıştır. Geniş kapsamlı tanımlarda baskı grupları; kamu politikasını etkileyen, örgütlü ve organize olmuş doğrudan ve dolaylı yönde iktidarı veya idari yönetimi etkileyen gruplar olarak ele alınmıştır. Dar kapsamlı tanımlarda ise ekonomik menfaatlerle bir araya gelmiş, genellikle kanun koyuculara yönelik lobi faaliyetleriyle yönetimi etkilemeye çalışan gruplar olarak ifade edilmektedir (Allensworth'ten akt. Dinçer, 1998: 6).

Çıkar grubu, üye olan bireylerin maddi ya da manevi menfaatlerini koruma amacıyla oluşturulmuş örgütlü ya da örgütsüz toplulukları ifade etmektedir. Baskı grupları aynı zamanda çıkar grubu olarak da kabul görmektedir. Ancak çıkar grupları için aynı şeyi söylemek mümkün değildir. Bir çıkar grubunun baskı grubu sayılabilmesi için örgütlü bir yapısının olması ve bu yapının süreklilik göstermesi gerekmektedir. Bu bağlamda baskı gruplarının, üyelerinin veya toplumun belirli kesiminin çıkarları için çeşitli baskı unsurlarını kullanarak siyasi otoriteye baskı yapması büyük önem arz etmektedir (Turan, 1996: 95-96).

Modern demokrasilerde büyük rol oynayan çıkar grupları, çıkarlarını doğrudan siyasal iktidardan sağlamak amacıyla örgütlenmektedir. Grup üyeleri, şekilsel anlamda farklılık gösterirken aile gibi kan bağı esaslı veya çeşitli eylemler vasıtasıyla kendiliğinden bir araya gelmiş kümelerden oluşabilmektedir. Faaliyetlerinin başarılı olmasının koşulu ise üye

sayısıyla değil, yürütülen lobi faaliyetlerinin yoğunluğu ve etkisiyle doğru orantılıdır (Yayla, 2003: 188-189).³

Özellikle çıkar grupları ve siyasal partiler, halkın istek ve taleplerini yönetici nezdinde karar verici mekanizmalara aktarmada arabuluculuk görevi üstlenmektedirler. Bu örgütler, halkın isteklerini toparlayıp yöneticilere aktararak halk ve yönetim arasındaki ilişkide tampon görevi üstlenmektedir. Bu sayede siyasal partiler ve baskı grupları, halkın yönetim içindeki varlığının idame etmesine de katkı sağlamaktadır (Ball ve Peters, 2007: 89). Ayrıca toplumların modernleşme sürecinde bir takım ortak menfaatlerle bir araya gelen çıkar grupları, yönetim kararlarını etkilemede de önemli rol oynamaktadır (Bozkurt, 2001: 274).

1.2.3. Kamuoyu

Batı dillerine Latince'deki "publicus" ve "opinion" sözcüklerinden türetilerek giren kamuoyu kavramı İngilizce'de "public opinion" şeklinde ifade edilmektedir. Kavram dilimizde ilk zamanlarda "efkar-ı umumiye", "halk efkârı", "amme efkârı" gibi kavramların karşılığı olarak kullanılmıştır (Atabek, 2002: 223). Kamuoyu, belli bir mesele ile ilgili fikirlerini ifade eden, müzakerede bulunan, tartışan ve karşılıklı bilgi alışverişinde bulunan gruplar sayesinde ortaya çıkmıştır. Bu sürecin en önemli unsurları, siyasi ve hukuki ortamdır. Anayasalar veya kurumların içtihatlarına uygun yasalar, hukuki ortamın oluşması için olanak sağlarken siyasal mekanizmanın aldığı kararlar ve bu kararların hayata geçme süreci ise siyasal ortamın oluşmasına olanak sağlamaktadır (Sezer, 1972: 34).

Türk Dil Kurumu (TDK)'na göre kamuoyu, "bir konuyla ilgili halkın genel düşüncesi, halkoyu, amme efkârı, efkârıumumiye", "toplumsal yaşamın olay ve olguları konusunda toplumsal kümelerin ya da toplumun ortaklaşa yargısını yansıtan düşünce ve kavramların toplamı" ve "bir insanın eylemleri konusunda çevresindekilerin onaylayıcı ya da kınayıcı tutumları" anlamlarına gelmektedir http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=179814 (erişim tarihi: 26.01.2019).

Kamuoyunu tanımlayabilmek için "kamu" (public) ve "oy" (opinion) sözcüklerini ayrı ayrı ele almak önem arz etmektedir. Clark'a göre kamu, kitle iletişim araçlarına sahip, aralarında iş bölümü olan laik bir toplum ürününü ifade etmektedir. Blummer kamu kavramını grubu tanımlamak için kullanmıştır. Kamuoyu kavramının bir diğer unsuru "oy" ise tartışmalı bir durumda, halkın benimsediği ve ifade ettiği görüşler anlamına gelmektedir. Chisman'a

³ Mancur Olson'a göre grupların oluşmasında en önemli etken ortak menfaatler değil, grup üyeliğinin onlara sağladığı "seçici müşevvikler" (selective incentives) olma özelliğidir (Olson'dan akt. Yayla, 2003: 190). Olson'un grup teorisine göre ortak yürütülen eylemlerin merkezinde bireyi esas alan ekonomik analiz yer almaktadır.

göre “oy” kanaat, beğeni, inançlar, onaylama veya karşı çıkma olarak değerlendirilmiştir. Türkçe’de ise “oy” kavramı, düşünce, kanaat, tutum anlamına gelmektedir. Albig ise “oy” kavramının tartışmalı konularda ortaya çıkarılan anlatılar olduğunu savunmuştur. Üzerinde uzlaşılan bir kamuoyu tanımı olmamasına rağmen, genel olarak kamuoyunu özel çevrelerin hükümete yönelttiği ve hükümetçe göz önünde bulundurulması gerekli olan, kanaatler olarak ifade edilmektedir (Bektaş, 1996: 42-58). Kamuoyuna yönelik çalışmaların köklü bir tarihi vardır ve çalışmalar sonucunda birçok tanım ortaya koyulmuştur. Kamuoyu kavramını ilk kullanan düşünürlerden biri olan ve 16. yüzyılın başlarında yazan Niccolo Machiavelli *Söylevler* adlı eserinde, bilge birinin memuriyetler ve terfi konusunda kamuoyunun dikkate almasını ifade etmiştir. Jean Jacques Roseu kamuoyunu, iktidarın temel gerekliliği olarak görmüş ve toplumsal değişimin vazgeçilmez bir unsuru olarak değerlendirmiştir. 18. Yüzyılın sonlarında Jamesi Madison ise *Federalist Payers* adlı kitabında, kamuoyunun liderlerin davranışları üzerindeki etkisinden ve bu davranışları sınırlandırma işlevinden bahsetmiştir. Kamuoyunu, yöneticilerin dikkate değer buldukları özel kişilerin kanıları olarak değerlendiren siyaset bilimci Key ise kamuoyunun gücüne dikkat çekmiş, bu gücün kaynağı olarak da toplum meselelerini doğru analiz eden önemli ve zeki bireylere vurgu yapmıştır (Milburn, 1998: 36, 39). “Kamuoyu kavramından ilk kez 1750 yılında sanat ve bilim alanında yaptığı bir konuşmada Jean Jacques Rousseau söz etmiştir. ... Rousseau’ya göre, “en genel irade olan kamuoyu, aynı zamanda en doğru ve adil olandır” (Aslan’dan akt. Öksüz, 2007: 68). Vural (1999: 46) ise kamuoyunu, “belli bir toplum içinde yaşayan insanların belli bir olgu ya da inanç üzerindeki ortak yargısı” şeklinde ifade etmektedir.

İletişim Sözlüğü’nde kamuoyu, “halkın kamusal ilgi konularına ilişkin kanılarının toplamı; genel kamunun üyelerinin siyasi konular ya da güncel olaylar hakkındaki tutumlarının anlatımları” şeklinde tanımlanmaktadır (Mutlu, 1993: 117). Doob’a (1966: 35) göre ise kamuoyu, “aynı toplumsal gruplara üye olan kişilerin belirli olay karşısında gösterdikleri ortak tutumlardır”.

Bauer ise kamuoyunu “dinamik” ve “statik” olarak iki farklı şekilde ele tanımlamıştır. Statik kamuoyu Bauer’e göre gelenekler, teamüller şeklinde ifade edilmektedir. Dinamik kamuoyu, statik kamuoyundan farklı olarak siyasal iletişim faaliyetlerinden olan propagandanın derinlemesine işleyişini barındırmaktadır. Dinamik kamuoyunda ise etkileme, ikna etme stratejileri önemli rol oynamaktadır. Bu nedenle kamuoyu oluşturma sürecinde etkin propaganda faaliyetleri için halkın oydaştığı, tartışmaya yer verilmeyen konular tercih edilmektedir. (Bektaş, 1996: 55).

Kamuoyu kavramını tanımlama çabaları, siyaset bilimi ve diğer sosyal bilimler açısından olmak üzere genel olarak iki grupta bir araya toplanmaktadır. Siyaset bilimciler açısından kamuoyu devletin yasama, yürütme ve yargı organının davranışını belirleyen veya kanaat önderlerinin oluşturduğu norm olarak ifade edilmektedir. Sosyal bilimciler açısından kamuoyu tanımında ise bireyin kendi düşünce ve kanaatleri merkeze alınarak bireyin davranışları ailesi, çevresi veya sosyal hayatta içinde bulunduğu grubun düşünce ve davranışları ile ilişkilendirilmektedir (Gökçe, 1996: 11).

Kamuoyu kavramı ile ilgili farklı tanımlar yapılmasına rağmen ortaya çıkan görüşlerde üç temel özellik dikkat çekmektedir. Birincisi, kamuoyu için açıklık önemli bir prensiptir. Bireyler görüşlerinin kamusal alanda değer ve kabul görmesi için açık bir şekilde kendilerini ifade etmelidir. İkinci koşul, bireyler arasında dayanışmanın gerekliliğidir. Kamuoyu süreci yalnızca kanaatleri değil, kişiler arasındaki etkileşim ve dayanışmayı da kapsamaktadır. Üçüncü koşul ise kamuoyu oluşumunun siyasi bir süreç olduğunu dolayısıyla, kamuoyunun “alınan kararları” kapsadığı yönündedir. Bireylerin tutumları ve kararları arasında organik bir bağ vardır (İrvan, 1994: 58). Kamuoyunun oluşması ve belirlenmesi için ise her şeyden önce haberleşme kanallarının açık olması, başka bir deyişle haberlerin her türlü araçlarla serbestçe alınıp verilebilmesi ve yayılabilmesi şarttır. Bu imkanın yokluğu veya eksikliği halinde halkın olaylar ve sorunlar üzerinde fikir sahibi olması mümkün olmayacaktır. O halde “haberleşme hürriyeti” kamuoyu oluşum sürecinin en önemli unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır (Dönmezer, 1978: 67).

Orta Çağ’da Roma İmparatorluğu’nun yıkılması, skolastik düşüncenin egemen olması o dönemde kilisenin etkin bir güç olması, fikirlerin özgürce ifade edilmesine engel olmuş, kamuoyu gelişimi ise sekteye uğramıştır. Ancak Aydınlanma Çağını başlatan yenilenme hareketleri Rönesans ve Reform sayesinde kamuoyu etkin bir unsur haline gelmiştir. Halka özgür düşünce ortamı sağlayan bu yenilenme hareketleri vasıtasıyla fikirler daha özgür bir şekilde dolaşıma girmiş, kamuoyu etkinliğini artırmıştır. Seçimler, sivil toplum örgütleri, medeni haklar sayesinde ise kamuoyu; siyasi, hukuki ve toplumsal alanlarda yer edinmiştir (Öksüz, 2007: 67). Kamuoyu, toplumu çerçeveleyen siyaset ile iç içe geçmiş bir kavramdır. Tutumların, kanaatlerin, düşüncelerin açığa çıkarılması şüphesiz siyaset bilimi için yadsınamaz bir önem taşımaktadır. Bu nedenle özellikle modern siyaset bilimi, kamuoyu kavramına özel bir önem atfetmektedir. Ortaya çıkan kanaatleri aktarma ve iletme noktasında ise kitle iletişim araçları çok önemli bir rol oynamaktadır. Ancak kamuoyu oluşumunda, ortaya çıkan kanaatler her zaman toplumun benimsediği genel görüşü ifade etmemektedir. Örneğin, Alman siyaset bilimci Elisabeth Noelle-Neumann’ın ortaya attığı *Suskunluk Sarmalı*

kuramı, kamuoyunun oluşum sürecinde ortaya çıkarılmayan kanaatleri sorgulamış ve kamuoyunun merkezine insan davranışlarını alarak kavramın psikolojik boyutunu irdelemiştir. Karmaşık bir varlık olan insan, düşüncelerini ifade etmekte her zaman özgür bir tutum sergilememektedir. Özellikle toplumun oydaştığı hassas konularda bu tür örnekler daha sık rastlanmaktadır. Bu sebeple kamunun yaygın kanaatleri değerlendirilirken toplumun genel yapısının doğru analiz edilmesi ve farklı disiplinlerden yararlanılması zorunluluk haline gelmektedir.⁴

1.3. İletişim Kavramı

Bilgi ve fikirlerin değiş tokuşunu ifade eden iletişim kavramı, Latince commun -halk / topluluk- terimlerinden türetilmiştir. Türkçe’de karşılıklı bir süreci ifade eden iletişim kavramı toplumsallaşma sürecini aktarmada yetersiz kalmıştır. İletişim; gönderici, alıcı, kaynak ve mesajı, zaman ve mekan içinde bir araya getiren bir eylemdir. Bu eylemin gerçekleşmesi ise sadece toplumsal süreçlerle mümkün değildir. Sürece vurgu yapıldığı takdirde, kişiler arası iletişim etkinliği öne çıkarılmış olmaktadır (Türkoğlu, 2010: 21).⁵ İletişim sürecine farklı bir bakış açısı sunan Erdoğan ise iletişimin insanlarla başlayıp insanlarla sona erdiğini, bu süreçteki anlamların sözcükler, semboller veya beden dilinde değil insan ilişkilerinin doğasında bulunduğunu savunmaktadır (Erdoğan, 2002: 29).

McQuail ve Windahl’a (2010: 18) göre iletişim en genel anlamıyla gönderen, alıcı, kaynak ve kanal arasındaki ilişkiyi ifade etmektedir. İletişim sürecinde mesajı karşı tarafa iletme veya alma amacı bazı zamanlarda vardır. Ayrıca iletişim; tepki, etkileşim veya eylem olarak karşımıza çıkabilmektedir.

İletişim, “simgeler aracılığıyla bir kişiden ya da bir gruptan ötekilere bilginin düşüncelerin tutumların ve duyguların iletimidir. İletişim, iletiler aracılığıyla gerçekleşen toplumsal etkileşimdir” (Odyakmaz ve Odyakmaz Acar, 2008: 60).

İletişim, üretilmiş enformasyonun birbiriyle etkileşim halinde bulunan insanlar tarafından paylaşılma sürecidir. Sürecin içinde bulunan taraflar, daima birbirinden farklı iki sistemin unsurudur. İletişimin önemli uçları olan taraflar arasında sürekli bir bilgi alışverişi gerçekleşmektedir. Bu alışverişe iletişim adı verilmektedir. İletişimi sadece insanlarla

⁴ Kitle iletişim araçlarının kamuoyu oluşturma sürecinde oynadığı rolü daha iyi anlayabilmek için farklı kuramları da incelemek gerekmektedir. Bu bağlamda ortaya atılan; Gündem Belirleme, Bilgi Açığı, Suskunluk Sarmalı ve Bağımlılık Kuramı özellikle medya-kamuoyu ilişkisinin sosyoekonomik, psikolojik, politik ve sosyolojik boyutunu derinlemesine analiz ederek ortaya çıkan farklı sorunları ortaya koymaktadır.

⁵ **İletişim:** 1. aktarım edimi. 2.a) konuşma, görsel eylemler, yazı vb. ile bilgi, sinyal ve iletilerin aktarılması veya değiş-tokuşu. b) bilgi, ileti vb. 3. Yakın ilişki. 4. İletişimde bulunma aracı; a) telefon, telgraf, radyo, vb. ile ileti gönderme ve alma sistemi. b) muhaberat: askeri birliklerin ve malzemelerin hareket sistemi c) bir yerden bir başka yere geçiş yolu 5. a) özellikle konuşma ve ile düşünceleri ifade etme sanatı. b) özellikle sembollerle bilgi aktarma bilimi (Türkoğlu, 2010:22).

sınırlandırmak doğru bir yaklaşım değildir. İletişim, hayvanlar arasında, insanlarla hayvanlar arasında veya insanlarla makineler ve hayvanlar arasında da olabilmektedir (Doğan, 1998: 45). Bu tanımlamada, sürece vurgu yapan iletişim kavramı sadece “anlaşma” değil aynı zamanda “paylaşma” etkinliklerini kapsayan bir unsur olarak değerlendirilmiştir. İki yönlü bir süreci ifade eden iletişimin, farklı noktalarda bulunan gönderici ve alıcı arasında uyum gerektirmeden de gerçekleşebileceği vurgusu yapılmıştır.

İletişimle ilgili tanımlamaları iki gruba ayırabiliriz. Birinci grup, iletişimi mesaj gönderen ve gönderilen arasında belli bir etki ile yaşanan bir aktarım süreci olarak ele alır. İkinci grup için ise iletişim, mekanik bir aktarım süreci değil, ortak algılamalar sonucu oluşturulan anlamlar bütünüdür (O’Sullivan vd., 1996: 50-51). İletişim kavramı, içeriğinde birçok anlam barındırmaktadır. Teknolojik gelişmeler ve uygulamaların profesyonelleşmesiyle iletişim süreçleri, felsefe, tarih, psikoloji, sosyoloji, coğrafya ekonomi, siyaset, dilbilim, sibernetik ya da bilişsel bilim gibi çok farklı disiplinlerin ilgisini çekmiştir. Bilimsel meşruluk problemi ise iletişim kavramı için doğa bilimlerine ait şemalardan yararlanılmasına ve yeni modeller arayışına yol açmıştır (Mattelart, 2003: 8).

İletişimin kavramının gücü ise yarattığı insanlarda yarattığı etki ile değişkenlik gösterebilmektedir. Kavramın, etkileme, bilgilendirme, yönlendirme nitelikleri toplumun fikirsel, fiziksel ve ruhsal tepkilerinin belirlenmesinde önemli rol oynayan itici güç haline dönüşerek somut bir nitelik kazanmaktadır (Gönenç, 2007: 91).

Kitle iletişiminde ise birçok modelden söz edilmektedir. En sık kullanılanı Harold Lasswell’in iletişim sürecini tanımlamak için ortaya koyduğu “kim, kime hangi kanalla, hangi etkiyle, ne söylüyor” sorularıyla ortaya koyduğu modeldir. Melvin DeFleur’un geliştirdiği modelde ise Lasswell’in değinmediği feedback (geri bildirim) ve gürültü unsurları iletişim sürecine dahil edilmiştir. Eşik bekçilerinin iletişim sürecindeki önemi, Bruce Westley ve Malcolm MacLean tarafından vurgulanmıştır (Peltekoğlu, 2007: 205). Lasswell’in Genel İletişim Modeli, anaakım kitle iletişim çalışmaları için yol gösterici olmuştur. Bu çalışmalar kapsamında kim sorusuyla iletişim sürecinde kaynağa, ne sorusuyla mesaja yönelik içerik analizine, hangi kanalla sorusuyla medya analizine, hangi etkiyle sorusuyla ise mesajın hedef kitle üzerinde bıraktığı etkiyi anlamlandırabilmek için etki analizine yönelmişlerdir (Bryson’dan akt. Yaylagül, 2006: 58). Baker Brawnell ise iletişimi dolaylı ve dolaysız olarak iki gruba ayırmıştır. Brawnell dolaylı iletişimi, “bir şeyin simgelere dönüştürülüp bir kişiden başkasına iletildiği süreç” olarak değerlendirirken dolaysız iletişimi ise “kişilerin birbirleriyle özdeşmeleri” şeklinde tanımlamıştır (Watson and Hill’dan akt. Ekinci, 2008: 41).

İletişim Şeması (İletimsel-Çizgisel)

Tablo 1.1. İletişim sürecinin iletimsel-çizgisel tablosu

KAYNAK Gönderici	⇒	MESAJ	⇒	KANAL	⇒	HEDEF KİTLE Alıcı
KODLAMA	MEKANİK VE SEMANTİK GÜRÜLTÜ KOD AÇIMLAMA					
FEEDBACK (BESLEM YANKI)						
⇐						

Kaynak: Türkoğlu, 2004.

İletişim sürecinin başarılı ve amacına uygun olması için süreci başlatan kaynağın planladığı şekilde bir işleyiş gerekmektedir. Bu nedenle yukarıdaki şemada belirtilen unsurların şu nitelikleri taşıması gerekmektedir:

Kaynak: Kaynağın alanında yetkin olması, alıcı kitle tarafından sevilmesi, güven vermesi bu süreçte önemlidir.

Mesaj: Mesajın net ve hedef kitlenin anlayabileceği şekilde olması gerekmektedir.

Kanal: Mesajın oluştuğu iletişim sürecine uygun ortam olarak değerlendirilmektedir.

Hedef: Kaynaktan gelen mesajdaki kodları doğru bir şekilde yorumlayan ancak kim olduğu bilinmeyen kitledir. İletişim sürecinde etkin rol alan hedefe, süreci belirleyen durumunda olmaları için geri besleme ve kod açıklama gibi kavramlar eklenebilmektedir (Türkoğlu, 2004: 21-24).

Özellikle kişilerarası iletişimde mesajların yorumlanması bireylerin inisiyatifinde olduğu için bazı durumlarda mesajın gerçek anlamından farklı yorumlanması günlük hayatta karşılaşılan bir durumdur. Bu gibi durumlarda iletişim sürecinde yaşanan aksamalar, sağlıklı iletişime engel olmaktadır.

İletişim sürecinde mesajın istenilen şekilde iletilmesi ve hedefine ulaşabilmesi için alıcının sembolleri doğru bir şekilde yorumlaması gerekmektedir. Eğer alıcı sembolleri olması gerektiği gibi yorumlayamazsa mesaj hedefine ulaşamaz ve iletişim süreci sekteye uğrar (Gürgen, 1997: 16). Mesajın dahil olduğu iletişim araçlarının egemen üretim ve mülkiyet ilişkilerinden bağımsız düşünölemeyeceğini savunan Yaylagöl'e (2006: 15) göre ise

“İletişim araçları olan, dil, söz, anlam ve bu anlamların aktarılmasını sağlayan çeşitli teknolojik araçlar, toplumun materyal ilişkilerini sürdürmek ve desteklemek için kullanılır. Bunun dışında araç, dil, söz ve anlam, kendiliğinden bir varlığa ve bağımsızlığa sahip değildir. Aracı, dili, anlamı ve sözü biçimlendiren yere ve zamana bağlı olan üretim güçleri ve egemen üretim ve mülkiyet ilişkileridir. Kitle

iletişimi denilen ve radyo, televizyon, sinema, basın, internet gibi araçlarla gerçekleştirilen iletişim tarzı kapitalizmin tekeli aşamaya ulaştığı 19. yüzyılın sonlarından itibaren ortaya çıkmış ve giderek toplumsal üretim ve yeniden üretimin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir.”

Toplumsal ilişkilerin temelini psikolojik ve sosyolojik boyutunu inceleyen Freud’a göre ise bireyin toplumla olan ilişkisi durağandır. Her birey iş birliğinden önce kendisi için çalışmaktadır. Ancak müşteri-alıcı konumunda olan bireyler ekonomik ilişkiler dolayısıyla birbirleriyle iletişim kurmak zorundadır. Yani bireylerin doyurulma esaslı güdeleri, başkalarıyla iletişim kurma gereksinimlerine neden olmakta bu nedenle iletişim amaç değil aslında araç olarak değerlendirilmektedir. (Fromm, 2012: 12-13). Yaylagül’ün özellikle kitle iletişiminde belirleyici etken olarak dikkat çektiği ekonomik ilişkiler, Freud’un kişilerarası iletişim sürecine yönelik analizlerinde yer almaktadır.

İletişim kavramının geçmişten günümüze geçirdiği evreleri anlayabilmek için kavramın geçirdiği tarihsel süreci incelemek doğru olacaktır. Yazının bulunmasıyla iletişim olgusu farklı bir boyut kazanmıştır. Yazı M.Ö. 4000-3000 yılları arasında Sümerler tarafından bulunmuştur. Tarım ve ticaretin geliştiği Mezopotamya’da dinsel ve ekonomik etkenler yazının bulunmasında itici güç olmuştur. Ülkedeki her şeyin kent tanrılarına ait olduğuna yönelik inanç, rahiplerin ülke ekonomisinde gelir ve gider hesaplarını yaparak diğer rahiplere ve halka bilgi verme durumu sistematik bir buluş zorunluluğunu da beraberinde getirmiştir. Bu durum sonucunda Sümerler hesap işlerini yazı sistemine dönüştürmüşler ve herkesin ortak paydada buluşabileceği anlamlar bütünü oluşturmuşlardır. Ancak iletişim alanında çığır açan en önemli olay ise Gutenberg tarafından matbaanın bulunmasıdır. Matbaanın bulunmasıyla bilginin yayılması gerçekleşmiş, gazetecilik mesleği de bu sayede ortaya çıkmış ve gelişim göstermiştir. Ülkemizde ise matbaa, 300 yıllık bir gecikmeyle 1729 yılında İbrahim Müteferrika tarafından getirilmiştir (Gönenç, 2007: 94-95).

İletişim üzerine ilk incelemelerin ise Platon tarafından yapıldığı söylenmektedir. Platon iletişimden kaynaklanan sorunları analiz ederken önemli gördüğü iki alan üzerinde durmuştur. Bu alanlar; söyleşim sorunu ve retorik’in kamusal alanda etkileridir. Bundan sonra ise politik anlamda bireylerin eşit haklara erişme süreci başlar. Önce bireylerin özgür olduğu ve politik etkinliklerde yer alabileceği kabul görür. Daha sonra seçkinlerin sahip olduğu haklardan başlayan bu süreç, tüm bireylerin doğuştan eşit politik haklara sahip olduğu gerçeğiyle devam eder (Bourse ve Yücel, 2012: 35). İletişimin, üzerinde çalışılacak bilimsel bir alan olması ya da bir sanat olarak kabul görmesi Aristo ve Platon’a kadar dayanmaktadır. M.Ö. 5. ve 4. yüzyıla kadar uzanan bu süreçte Aristo’nun *Rhetorik* adlı kitabında iletişimin tanımlanmasıyla ilgili önemli görüşler yer almaktadır. Aristo’ya göre iletişim, konuşmacıların

tartışmaları biçimlendirdiği bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Usluata'dan akt. Gönenç, 2007: 94).

Kültürel anlamda bir devrimin başlangıcı olarak adlandırabileceğimiz yazının icadının tarihsel arka planına baktığımız zaman, dönemin ekonomik koşullarının din adamlarının tasarrufunda olması nedeniyle halkın “bilgilenme ve haberdar olma” gibi taleplerinin sonucunda gerçekleştiğini söylemek doğru olacaktır. Bu önemli buluş ve teknolojinin gelişmesi ise aynı talepler doğrultusunda basın ve medyanın hayatımıza girmesine olanak sağlamıştır. İletişim teknolojilerinin gelişimiyle beraber bugün geldiği noktada büyük bir gelişim gösterdiğini söylemek mümkündür. Bu gelişimle birlikte habercilik anlamında değişimler yaşanmıştır. Önce geleneksel medya sanayileşen medyaya dönüşmüş daha sonra ise sanayileşmiş medya eş zamanlı medya pratiklerine evrilmiştir.

1.4. Siyasal İletişim

Tarih boyunca kitleler, kendilerini yönetenlerle farklı şekillerde iletişim halinde olmuşlardır. Yönetenlerin sahip olduğu yetkiler, yönettikleri kitleler tarafından kendilerine sunulmuştur. Bunun sonucunda, iktidar sahiplerine, yönetilenlerin huzuru ve refahı için çeşitli sorumluluklar yüklenmiştir. Bu süreç doğrultusunda; halk, iktidar ve iktidar olma amacı güdenler arasında karşılıklı ilişki mutlak bir biçimde kendini göstermiştir. Siyasiler ve halk arasında var olan bu ilişki sayesinde ise siyasal iletişim kavramı ortaya çıkmıştır.

“Siyasal iletişim, politikacılar ve seçmen arasında medya vasıtasıyla bilgi aktarımının olduğu interaktif bir süreçtir. Bu interaktiflik içerisinde bilgi, politikacılardan aşağı seçmenlere doğru, seçmenlerden yukarı politikacılara doğru ve politikacılar arasında yatay bir şekilde iletilmektedir” (Norris, 2004: 1). Norris'in ifade ettiği siyasal iletişim olgusu, enformasyon akışı sürecinde politikacılara etken bir konum atfetmiştir. Politikacıların belirleyici olduğu bu süreçte, seçmenler tarafından alınan, yorumlanan ve geri besleme olarak dönüt sağlanan enformasyon seçmen-politikacı iletişiminde önemli rol oynamaktadır.

Mutlu'ya göre (2004: 199) siyasal iletişim; birçok disiplini içinde barındıran, konusu siyaset ve iletişim faaliyetleri arasında var olan ilişkileri ortaya koymak olan bir bilimdir. Siyasal iletişimi siyasal aktörlerin amaçları doğrultusunda yorumlayan Uslu ise (1996: 790) kavramı, siyasetçilerin kamuoyunu etkileyerek siyasi bir fikri kabul ettirme çabası ve iktidara sahip olma gayesiyle yürüttükleri propaganda ve iletişim faaliyetleri olarak açıklamıştır.

Siyasal iletişimle ilgili ortaya atılan çeşitli tanımlamalardan sonra siyasal iletişimin amaçlarını da analiz etmek gerekmektedir. Siyasal iletişime yönelik bakış açısı iki farklı biçimde ortaya konulmaktadır. İlki insanların birbirini anlaması ve anlatma biçimleri olarak

değerlendirilirken ikincisi ise temel amacının iktidarı ele geçirmek ve devlete ait imkanlardan faydalanmak olarak yorumlanmıştır. Ayrıca siyasal iletişimin toplumsal hayatta her alanı kapsayan eylem yöntemleri olduğu yönünde varsayımlar da mevcuttur (İnanç Demir, 2018: 89).

Tanımlaması zor bir alan olan siyasal iletişim, farklı alanlarda farklı bakış açılarıyla yorumlanmıştır. Siyaset bilimciler, siyasal iletişimin tanımını yaparken kavramın siyasal sistem içindeki işleyişini esas almıştır. İletişim bilimciler ise iletişim tekniklerinin siyasal iletişimdeki rolü ekseninde değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmeler doğrultusunda siyasal iletişimin önemli aktörlerinden olan siyasetçilerin, siyasal iletişim faaliyetlerinin kamu yönetimindeki önemini bilmesi ve bu bağlamda iletişim teknikleri kullanarak siyasal iletişim faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir.

Siyaset ve iletişim arasında var olan ilişki saptanmaya çalışıldığında her ne kadar soyut ve terimsel görünse de işin gerçeği görünenin aksine somut, kişilerin ve karşılıklı çıkarların önemli rol oynadığı bir yapıda gerçekleşmektedir (Törenli, 2011: 195). Bu doğrultuda her iki kavramın temelinde göz önünde bulundurulması gereken toplumsal yapı, normlar, değerler, kişilik özellikleri gibi sosyoloji ve psikoloji bilimini yakından ilgilendiren kavramlar olduğu söylenebilmektedir. Bu yönüyle siyasal iletişim, karmaşık bir bilim haline gelmekte, çözümlenmesi noktasında ise farklı parametrelerden yararlanılması önem arz etmektedir.

Siyasal iletişim farklı bakış açılarıyla tanımlanmış bir kavramdır. Aysel Aziz bu tanımların fazlalığının kavramın karmaşık olmasından değil, siyasal iletişim kavramının geniş kapsamlı olmasından kaynaklandığını ileri sürmektedir. Aziz'e (2003: 3) göre siyasal iletişim, belli ideolojik amaçlarını, toplumda belli gruplara, kitlelere, ülkelere ya da bloklara kabul ettirmek ve gerektiğinde eyleme dönüştürmek, uygulamaya koymak üzere siyasal aktörler tarafından çeşitli iletişim tür ve tekniklerinin kullanılması ile yapılan iletişimidir.

“Geniş anlamıyla siyasal iletişim, sınırlı demokrasiden kitle demokrasisine geçişle, yani genel oy hakkının kitlelere verilmesiyle başlamıştır. Özgürlükçü demokratik sistemin temel varsayımlarından bir tanesi, temsilcilerin seçimle göreve gelmeleri ve bunların, seçilebilmek için temsil ettikleri vatandaşların oyuna ihtiyaç duymalarıdır. Bu ise, bir tanıtım ve ikna faaliyeti gerektirmektedir. Bu karşılıklı ilişkide göreve talip olanlar, parti programlarını, öngördükleri vaatleri, yapacakları icraatları ve uygulayacakları politikaları halka duyurmakta; seçmenler ise kullandıkları oylarla buna bir yanıt (geri- bildirim) vermektedir. Seçim dışı dönemlerde de gene, politik kadrolar, genellikle medya vasıtasıyla icraatları ve politikaları konusunda sorumlu bulundukları halka hesap vermek, onları aydınlatmak durumundadırlar. Kamuoyundan gelen istekler ve yaptırılan anketler sonucu ölçülen destek oranı, siyasilerin kendilerini gözden geçirmelerine ve alınan izlenimlere göre yeni taktikler, stratejiler,

icraat planları ve bunları meşrulaştıracak ikna ve halkla ilişkiler yöntemleri geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır. Böylece, merkez ve çevre arasındaki “girdi” ve “çıktı” sistemi süreci, devam edip gitmektedir” (Oktay, 2002: 8).

Siyasal iletişimin ortaya çıkışı ise yerleşik yaşama geçişle birlikte, siyasal iletişim faaliyetlerinin uygulanması sonucunda gerçekleşmiştir. Tarihsel arka planda bu durum; insanların tanrılarla ilgili oluşturduğu kutsal söylemler, toplumsal hayatta kendini koruması, ticari faaliyetlerde bulunması şeklinde göstermiştir. Tüm bu faaliyetler sonucunda, insanlar önemli olayları, yöneticileri, tanrıları veya çeşitli ticari faaliyetleri kayıt altına alarak “bilgi”yi sürekli ve kalıcı hale getirmiştir. İnsanlar resimler aracılığıyla kurdukları iletişimi ise MÖ 3000 yılından sonra yazı ile gerçekleştirmeye başlamışlardır. Sonrasında ise yazıyı okuyan ve yorumlayan “yazıcı”lar toplumda varlık göstermiştir (Aziz, 2008: 24). Yazıcılar, siyasal iletişim faaliyetlerinin uygulanması noktasında önemli bir konuma sahiptir. Bilgiye sahip olma ayrıcalığıyla birlikte yazıcılar, siyasal iktidarın önemli bir parçası haline gelmiştir (Törenli, 2005: 24).⁶ Yazı türü olarak resimyazının kullanıldığı bu dönemde okuyucu sürece dahil olamamaktadır. Yazıları okuma ve yorumlama işi, yazıcılar tarafından gerçekleştirilmektedir. MÖ yaklaşık 3015 yılında, sese dayalı fonetik yazıya geçiş süreci başlamıştır (Tokgöz, 2008: 26-27). Yazı için kil tabletler ve taştan sonra papirüsün kullanılması ise önemli bir gelişmedir. Bu noktada Harold Innis’in görüşleri dikkat çekicidir. Innis’e göre papirüs başta din adamlarıyla ilişkili bir kavramdır. Daha sonra demokrasi anlayışının gelişmesiyle din adamlarına iktidar sahibi olmaları yolunda önemli bir araç işlevi görmüştür. Sonuç olarak papirüs, din adamları sınıfının toplumsal hayatta etkin rol oynayarak iktidar sahibi olmasına yol açmıştır (Innis’ten akt. Törenli, 2005: 28). Tüm bu bilgiler ışığında, siyasal iletişim faaliyetlerin en önemli iletişim araçlarından biri olan yazının icadına dayandığını söylemek doğru olacaktır. Yazının yorumlanması ve aktarılması, bu süreçte aktif rol oynayanlara önemli bir güç atfetmiştir. Bilgiye sahip olanın iktidara da sahip olduğu bu süreç, günümüz koşullarında gelişmiş iletişim araçlarıyla kendini göstermektedir.

Siyasal iletişim kavramı ve uygulamaları ise İkinci Dünya Savaşı sonrası Amerika Birleşik Devletleri’nde doğup gelişmiş, 1960’lı yıllarda da Batı Avrupa ülkelerinde yaygın bir şekilde kullanılmaya başlanmıştır (Topuz, 1991: 7). O yıllarda televizyonun siyasal iletişim bağlamında rolü büyüktür. 1956 yılında ABD’de gerçekleşen seçimlerde, Demokrat aday Adlai Stevenson, televizyonun icadının önemine değinerek, televizyon sayesinde oturduğu koltuktan milyonlara ulaştığını, televizyonun çok önemli bir araç olduğunu dile getirmiştir.

⁶ Yazıcı, yazıyı yazabilen, yorumlayabilen ve kullanabilen araçlara verilen addır. Görsel metinlerin içerikleri ise yazıcıların doğada varlık gösteren nesneleri bütünsel olarak değerlendirmesiyle oluşmuştur. Bu da yazıcıların bilgi tekeli oluşturarak varlık göstermesine olanak sağlamıştır (Tokgöz, 2008: 24).

1952 yılında ise televizyonda adaylar konuşmamaları ve fısıldaşmamaları konusunda uyarılmıştır. Bu durumun nedeni, televizyon vasıtasıyla dudak okuma yöntemiyle aralarındaki konuşmanın açığa çıkma ihtimalidir. Televizyonun siyasetteki önemli rolüne, 1960 yılında Kenedy-Nixon arasında gerçekleşen başkanlık seçimlerinde rastlanmaktadır. Bu tarihte gerçekleşen seçim kampanyasının en önemli özelliği, başkan adaylarının ilk kez televizyon stüdyolarında tartışma programı ile kendilerini ifade etmeleridir (Donovan ve Scherer’den akt. Çankaya, 2019: 81).

Siyasal iletişim çalışmalarının seçim kampanyaları döneminde ilk kez kullanılması Amerika Birleşik Devletleri’nde 1948 yılında yapılan başkanlık seçimleri sırasında olmuştur. O tarihte Thomas Dewey ile Harry S. Truman arasında gerçekleşen seçim mücadelesi sırasında kullanılan yöntemler siyasal iletişim kampanyaları açısından önemli bir örnektir. Araştırmacılar Truman’ın kampanya sırasında kullandığı “Give’em hell, Harry” sloganı ile yapılan agresif kampanyanın başarıyı getirdiği görüşündedirler (Özkan’dan akt. Demir: 2018: 96).

Siyasal sistem içinde “iletişim olgusu” temel ihtiyaç olarak kendini göstermektedir. Siyasal sistemin varlığı, iletişimin varlığı ile mümkündür. Toplumda bireylerin karar verme davranışlarını etkileme durumu, karar verme sürecindeki bireyin algı ve biliş unsurlarıyla bağlantılıdır. Yani bireyin kararlarını etkilemek için, bireyin algısını da değiştirmek gerekmektedir. Bunu sağlamanın yolu ise “iletişim teknikleri” ile mümkündür. İletişimin siyasal sistem içerisindeki bu önemli konumu, geçmişten günümüze siyaset bilimcilerin “iletişim” unsuruna büyük önem vermesine neden olmuştur. Çünkü siyasal iletişim, yönetenler ve yönetilenler arasında iktidar ekseninde var olan ve gelişen bir olgudur (Ekinci, 2008: 50). Binark (1994: 185) da Ekinci ile benzer bir yol izleyerek; iktidar ve yönetilen arasındaki ilişkiye dikkat çekmiş, iktidar olma mücadelesini siyasal iletişim sürecini oluşturan en önemli unsur olarak değerlendirmiştir. Ona göre siyasal iletişim, iktidar olma amacı güdülen okul veya aile gibi topluma ait kurumlarda da var olan iletişim biçimidir. Binark, ortaya koyduğu argümanlarla siyasal iletişimin toplumsal süreçle arasındaki organik bağa dikkat çekmiş, kavramı çeşitli sınırlandırmalardan uzak tutarak açıklamaya çalışmıştır.

İletişim kavramı, barındırdığı anlam dolayısıyla aynı zamanda siyasal özellik de taşımaktadır. İletişim, sadece bilgi alışverişi olarak değerlendirilmemelidir. Kitleleri belirli bir amaç doğrultusunda ikna etmek veya yönlendirmek de iletişim faaliyetlerinin kapsamındadır. Bu nedenle iletişimin siyasal nitelikli bir eylem olduğunu ifade etmek yanlış olmayacaktır (Yavaşgel, 2004: 2).

Siyasal iletişim sürecinin işleyişi, iletişim süreciyle benzerlik göstermektedir. Sağlıklı bir iletişim için gerekli olan gönderici, alıcı, mesaj, kanal ve geri besleme unsurlarının düzgün işleyişi ne kadar önemliyse sağlıklı bir siyasal iletişim sürecinin işleyişi için de o kadar önemlidir. Ancak bazı durumlarda iletişim ve siyasal iletişim sürecindeki unsurlar farklılık gösterebilmektedir. Örneğin geri beslemenin olmadığı bir iletişim düşünülemezken siyasal iletişimde etkili iletişimi önlemek amacıyla geri besleme unsuru sürece dahil edilmeyebilir (Aziz, 2003: 5).

Siyasal iletişim faaliyetleri uygulanırken siyasal parti ve adayları mesajları iletmek için birçok geleneksel yöntemden yararlanmaktadır. Ancak bugün teknolojinin geldiği noktada, geniş kitlelere ulaşmak için siyasal parti ve adaylar, geleneksel yöntemin dışında kitle iletişim araçlarını da etkin bir şekilde kullanarak seçmeni ikna etmeye çalışmaktadır. Bu bağlamda dikkat edilmesi gereken en önemli husus, mesajların aktarılacağı kitle iletişim araçlarının nitelikleridir (Balcı vd., 2013: 18-19).

Siyasal iletişim, teknoloji ile paralel işleyen bir süreçtir. Egemen ideoloji kitle, iletişim araçları ve teknoloji vasıtasıyla iktidarını ve güç söylemlerini kitlelere aktarmaktadır. Bu nedenle kitle iletişim araçları, iktidarın gücünü yansıttığı araç konumuna gelmiştir. Egemen değerlerin yansıtıldığı aynı zamanda siyasal iletişim faaliyetlerinin tekdüze olmasına yol açan bu içerik ise Oktay'ın ortaya attığı Siyasal İletişimin Amerikanlaşması kavramıyla açıklanmıştır (Özkan'dan akt. Yalın, 2006: 170-171). Siyasal iletişime karşı eleştirel bakış açısı sunan medyada yer alan siyasilerin ürettiği ve yayılan söylemlerin siyasal iletişimin bir parçası olduğunu, ancak siyasal iletişimin her zaman bu durumdan fayda sağlamadığını belirtmektedir. Gerstle'ye göre siyasal iletişim faaliyetleri, medyanın ortaya koyduğu söylemleri inşa eden mekanizmadır. Olumsuz misyon yüklenen ve yozlaşan medya siyasal iletişim faaliyetlerinin ürünüdür. Bu durum sonucunda ise siyasal iletişim medyayı eleştirmektedir (Gerstle'den akt. Ekinci, 2016: 3-4).

Bu anlayışa göre, edilgen konumda olan unsurun medya olduğu varsayılmaktadır. Medyayı yönlendirme gücü ise bütünüyle siyasal iletişim faaliyetlerinin yönetimindedir.

Siyasal iletişim kavramı ile propaganda kavramını bu noktada birbirinden ayırmak önemlidir. Her iki kavramı birbirinden ayıran esas nokta ise rızayı elde etmede kullanılan yöntemlerdir. Siyasal iletişim rıza yaratmak için propaganda gibi otoriter değil aksine demokratik, katılımcı çoğulcu ve daha az yoğunlukta gerçekleşmektedir. Ancak siyasal

iletişimin gelişmesinde propaganda üzerine yapılan araştırmaların önemi büyüktür (Fermanoğlu, 2019: 11).⁷

Sahip olduğu olanaklar açısından geniş bir alana sahip olan Siyasal iletişim uygulamalarının bu alana sunduğu özgü iletişim olanakları ise enformasyon, resmi etkinlikler, toplantı ve yürüyüşlerdir. Özellikle seçmenle gerçekleşen yüz yüze iletişim faaliyetlerinin, diğer kitle iletişim araçlarıyla sağlanan iletişim faaliyetlerine göre çok daha etkili ve hedefe ulaşmada önemli rol oynadığı çeşitli araştırmalarla ortaya koyulmuştur. 1994 yılında Türkiye Yerel Seçimlerinde Refah Partisi'nin başarısının en önemli etkeninin yüz yüze gerçekleşen siyasal iletişim faaliyetleri olduğu birçok insan tarafından kabul gören bir görüştür. (Çankaya, 2015: 67-69). Çağdaş anlamda siyasal iletişimde dikkat çeken iki özellik, güçlü bir birikim ile kuşkuyla beraber var olan cümleler ve davranışların ayrımıdır. Bu söz ve davranışlar, gerçeklikten uzak vaatler ve ideolojiler şeklinde kendini gizlemektedir. Ancak iletişim ile ilişkili olarak söylemlerin değişimi, medyanın rolü ve kamuoyunun keskin yapısı siyasette çığır açmıştır (Mercier'den akt. Ekinci, 2016: 3).

İletişimin siyasal konular üzerine kamusal bilgiyi, inançları ve davranışları yönlendirecek bir biçimde stratejik kullanımı siyasal iletişimin kapsamını genişletmesinde temel soru olmuştur (Mutlu, 1994: 304).

Ancak siyasal iletişimi ikna stratejisi olarak sınırlandırmamak gerekmektedir. Siyasal iletişim içeriğinde, seçim sürecinde gerçekleşen iletişim faaliyetleri ve seçmenleri etkilemek için kullanılan ikna yöntemleri dışında çok daha kapsamlı anlamlar barındırmaktadır. Başlangıçta, iktidar ve yönetilenler arasında var olan iletişim sürecini anlatmak amacıyla kullanılan kavram, daha sonra seçim süreçlerinde iktidar ve muhalefet arasındaki mücadeleyi ortaya koymak için kullanılarak kavramsal alanını genişletmiştir. İlerleyen zamanlarda ise kavram, kamuoyunun önem gösterdiği konular ve siyasiler arasındaki fikirsel ayrılıklara dikkat çekmeye başlamıştır. Bugün gelinen noktada siyasal iletişim, pazarlama ve reklamcılık faaliyetlerini de kapsayarak geniş bir alanda değerlendirilmektedir (Wolton'dan akt. Yıldırım, 2012: 201). Bu noktada medyanın önemli bir araç olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Medyanın meşruiyet sorununa dikkat çeken Rosanvallon'a göre ise iletişim medyasının, kamu hizmeti noktasında önemli bir rol oynadığı varsayılırsa, bu rollerin şeffaf bir şekilde ortaya koyulması ve kuşkuyla yer bırakılmaması gerekmektedir. Siyasal partiler, işçi sendikaları ve yasama organları gibi kamu hizmeti medyası, hizmet ettiği kitleye karşı soru işaretlerini giderememiş, temsil biçimlerini zayıflatmıştır (Rosanvallon'dan akt. Keane, 1991: 115).

⁷ Propaganda, ilgili kişilerin tutum ve davranışlarını değiştirmek amacıyla yapılan sistematik faaliyetler bütünüdür (Brown'dan akt. Fermanoğlu, 2019: 11).

Tüm bilgiler ışığında, toplumsal işleyişi çevreleyen siyaset ve iletişim kavramlarından meydana gelen siyasal iletişim olgusunun, zamanla sınırlarını genişleterek farklı disiplinlerin inceleme alanlarına girdiğini söylemek mümkündür. Siyasal iletişimde ikna unsurunun önemli rol oynaması, iletişim ve reklamcılık olmak üzere içinde birçok disiplini barındırması, siyasal iletişim kavramını siyaset dışında farklı alanlarda da yararlanılan bir bilim haline getirmiştir. Bugün gelinen noktada siyasal iletişim birçok farklı alandan araştırmacının inceleme konusu olmuş ve toplumsal meselelerde önemli rol oynamıştır.

1.5. Siyasal İletişimin Aktörleri

Karmaşık bir alan olan siyasal yapı içinde, ortaya koyulan olay ve olguları daha iyi kavrayabilmek için, siyasal olaya “simgesel bir güvenirlik” veren, “kimliğin oluşumunda başrol oynayan” siyasal iletişimin aktörlerini ve siyasal iletişim uygulamaları içindeki rolünü daha iyi kavramak gerekmektedir (Lamizet’ten akt. Ekinci, 2008: 77). Siyasal iletişim, iletişim sürecinin uygulandığı bir alandır. Bu süreç içinde iletişime ait; gönderici, alıcı, mesaj, kanal ve geri besleme unsurları yer alsa da farklılıklar söz konusu olabilmektedir. Siyasal iletişimde aktörler, iletişim sürecindeki “gönderici (kaynak)” rolünü üstlenenlerdir. Siyasal iletişimde sürecinde yer alan bu aktörler, bağlı oldukları kümenin, örgütün; hedefleri, kuralları ve ilkeleri doğrultusunda hareket etmekle yükümlüdürler. Bu doğrultuda üstlendikleri roller dolayısıyla da kendilerine “aktörler” denilmektedir (Aziz, 2003: 17). Bu bölümde, siyasal iletişimin aktörleri olan; devlet başkanı, hükümet, siyasal partiler, yerel yönetimler, ordu, bürokrasi, seçmenler, sivil toplum örgütleri, medya, baskı grupları, sivil itaatsizlik, lobicilik (kulis) faaliyeti, terör (yasa dışı grupları), kavramları ele alınarak siyasal iletişim bağlamındaki rolüne ve önemine yer verilecektir (Ekinci, 2008: 89-151).

1.5.1. Devlet Başkanı

Cumhurbaşkanı, Başkan veya ülkenin yönetim biçimi doğrultusunda kral, prens gibi siyasal iletişim faaliyetlerinin yapıldığı en üst makamdır. Bu doğrultuda yapılan siyasal iletişim faaliyetleri ülkenin bütünlüğü söz konusu ise en doğal biçimleriyle hedef kitleye aktarılmaktadır. Bu mesajların iletiminde devletin medya araçları önemli rol oynamaktadır (Aziz, 2003: 17-19). Turan’a göre ise devlet başkanı, siyasette objektif bir bakış açısına sahip olan ve rejimin meşruluğunu ortaya koyan kişidir. Devlet başkanının işlevi ise siyasetin ayırıştırıcı yönlerini mümkün olduğunca iyileştirmektir (Turan, 1976: 189). Bu noktada siyasal iletişimin asıl amacının iktidar gücünü kullanma olarak tanımlayan Bongrand, (Bongrand’dan akt. Demir, 2018: 91) siyasal iletişimin var olma nedenini tüm iktidar biçimlerinin ihtiyaçları

doğrultusunda bir çözüm üreterek iktidara gelme, gücünü kullanma ve vatandaşları bilgi sahibi yaparak gerekli siyasal iletişim yöntemlerinin uygulanmasına olanak sağlama olarak açıklamıştır.

Demokrasi ile yönetilen ülkelerde, devlet başkanlarının siyasal içerikli mesajlarını halka iletme sorumluluğu vardır. Devlet başkanı, bu mesajları doğrudan ve dolaylı olarak açıklayabilmektedir. Basın toplantıları, basın bültenleri, kitle iletişim araçları aracılığıyla mesajlar hedef kitleye iletilebilmektedir (Aziz, 2003: 19).

1.5.2. Hükümet

Türk Dil Kurumu'na (TDK) göre hükümet, “bakanlar kurulu, bir ülkenin yönetim kuruluşları, devlet yönetimi” anlamlarına gelmektedir (TDK, 2019).

Hükümet kavramı, genel çerçevede değerlendirilirse toplumun bütününe ilgilendiren ve önemli kararların alındığı kurumsal faaliyetler bütününe ifade etmektedir (Thiele, 2002: 46). Siyasal partilerin devamı niteliğinde olan hükümet, (Aziz, 2003: 29) devletin yürütme organını oluşturmaktadır.

Kendi icraatlerini halka anlatmak zorunda olan hükümetler, siyasal iletişimde bulunan en önemli aktörlerden biridir. Siyasal partiler, hükümet kurma görevini üstlendiği takdirde parti statüsünden, hükümet statüsüne geçiş yapmış olmaktadır (Aziz, 2003: 19-20). Hükümetler, demokratik yöntemlerle seçildiği gibi demokratik olmayan yöntemlerle de iktidara gelebilmektedir. Örneğin; bir konsey tarafından atanarak ihtilal veya darbe sonucunda da doğrudan siyasal iktidar olmak mümkündür. Ancak siyasal iktidarın meşruluğu hem ülke içinde hem de ülke dışında kabul görmek zorundadır. Bu noktada ise işlevi ne olursa olsun hükümet, bilinçli ya da bilinçsiz olarak siyasal iletişim yöntemlerini kullanmak zorundadır (Ekinci, 2008: 86-87).

1.5.3. Yerel Yönetimler

Demokratik ülkelerin en önemli unsurlarından olan yerel yönetimler, (Aziz, 2003: 20) bir arada yaşayan insan topluluklarının yerel ve ortak ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla oluşturulan yönetsel kurumlardır. 1864 yılından sonra Türkiye'nin yönetsel yapısı içinde var olmaya başlayan yerel yönetimler, devlet sınırları içinde ve belirli bir hukuk düzeni çerçevesinde yer almaktadır (Bilgisay'dan akt. Çiçek, 2014: 54).

TDK'ya göre ise yerel yönetim, “il, belediye veya köy halkının oradaki ortak yerel gereksinimlerini karşılayan ve genel karar organları oradaki halk tarafından seçilen kamu tüzel kişisi, mahallî idare” olarak açıklanmıştır (TDK, 2019).

Halka hizmet verme amacının esas olduğu yerel yönetimler, her anlamda halk ile iletişim halindedirler. Belediyeler ise özellikle kültürel faaliyetler kapsamında siyasal söylem üretebilmektedir. Genelde, siyasi partilerle doğrudan ilişkili olan yerel yönetimlerin seçim kampanyaları dahil oldukları siyasal partiler tarafından yapılmaktadır. Özellikle büyük belediyeler için seçim süreçlerinde siyasi partilerin önemi büyüktür. Küçük belediyelerde ise seçim başarısında güçlü aday profili önemli rol oynamaktadır (Aziz, 2014: 21).

İlçe belediyelerde elde edilen başarılar, ilerleyen dönemlerde yapılan seçim kampanyalarında siyasal parti ve adaya büyük avantaj sağlayabilmektedir. Özellikle Türkiye’de gerçekleşen, 31 Mart Mahalli İdareler Genel Seçimlerinde, ilçe belediye başkanlarının büyükşehir belediye başkanlığı yarışında gösterdiği başarı, yerel yönetimlerin büyük- küçük belediye gözetmeksizin seçim kampanyası sürecindeki önemli rolünü gözler önüne sermiştir.

1.5.4. Ordu

Sivil toplum örgütlerinin güçsüz olduğu, demokrasinin gelişmediği ülkelerde ordu önemli bir siyasal aktör konumundadır. Sivil güçlere karşın ordunun örgütlü ve silahlı yapısının olduğunu söylemek mümkündür. Ancak ordunun var olma amacı siyasal değildir. Ancak siyasal yaşam içinde ordunun niteliği değişebilmekte ve zaman zaman siyasal ağırlık kazanabilmektedir (Ekinci, 2008: 90-91).

Tarih boyunca orduların deneyimleri, kapasiteleri ve kurumsallaşma süreci her siyasi birimde farklı evrelerle gerçekleşmiştir. Orduların tutumlarında devletin tarihsel yapısı etkili olmaktadır. Tarihsel yapı aynı zamanda ordunun seçilmiş yönetime anti demokratik girişimlerine ve asker-sivil ilişkilerinin niteliğine yansımaktadır (Duman, 2019: 146).

Ordunun siyasete müdahalesine Osmanlı tarihinde de rastlanmaktadır. Özellikle 1912 yılında, İttihat ve Terakki karşıtı Halaskar Zabitan (Kurtarıcı Ordular) grubunun, Meclis-i Mebusan’ın kapanmasına sebep olması ordunun siyasal müdahalelerine geçmişten örnek teşkil etmektedir (Sezer, 2017). Ordunun güçlü bir konumda olduğu ve yetkilerini arttırdığı toplumlar, genelde geçiş bunalımları yaşamaktadırlar. Bu özellikte toplumlarda güçlü bir siyasal figürün varlığı ortaya çıkan bu boşluğu doldurmada etkili olabilmektedir (Kışlalı, 1990: 224).

1.5.5. Bürokrasi

“Bürokrasi kelimesi “Büro” (daire, memurlar) ve “Krası” (güç, iktidar) kelimelerinin birleşmesinden siyasal iktidarın gücü karşısında gergin tarafları görülebilmektedir. Özellikle

günümüzde, küreselleşme meydana gelmiştir. Böylece bürokrasi “bürokrasinin iktidarı” anlamına gelmektedir” (Kabaklı’dan akt. Belet, 2008: 4). Türk Dil Kurumu sözlüğünde ise “bürokrasi” sözcüğü, “devlet kurumlarında çalışan üst düzey yöneticiler topluluğu” olarak yer almaktadır (TDK, 2019).

Abadan’a göre, siyasal iktidarlar her ne koşulda olursa olsun bir gün mutlaka yönetimden ayrılacaklardır. Bu nedenle devletin işleyişini en iyi bilenler, bürokrasinin en üst düzeyinde yer alan temsilcisi “teknokratlar”dır (Abadan’dan akt. Ekinci, 2008: 96). Bürokratlar, uzman kadrolara sahip olma niteliğiyle siyasal partilerden farklılaşmaktadır. Bu nedenle zaman zaman siyasal iktidarlar bürokratlardan siyasal karar alma noktasında da istekte bulunabilmektedir (Ekinci, 2008: 96).

Uzmanlık bilgileri ve kurumların siyasal ilişkilerindeki konumları dolayısıyla barındırdıkları güç sayesinde bürokratlar, siyasal ilişkiler içinde çeşitli kararlar alarak toplumsal hayatta önemli rol oynamaktadırlar (Aydın, 2017: 1003).

1.5.6. Seçmenler

Siyasal alanın bir diğer önemli aktörü seçmenlerdir. Bu aktörlere, siyasal sürece oy kullanarak katkı sağlamaları ve bunun sonucunda seçilecek kişiyi veya kişileri belirlemeleri dolayısıyla “seçmen” adı verilmiştir (Ekinci, 2008: 104).

Dünyanın farklı yerlerinde, farklı siyasal sistemlerde ayrışmalar gösteren “seçmen” kavramı, genel oy hakkı kavramı yaygınlaşmadan önce “servet, vergi, cinsiyet, ırk” gibi unsurlar gözetilerek çeşitli kısıtlamalarla maruz kalmaktaydı. Ancak genel oy hakkını tanıyan bazı demokratik ülkeler, sistemin temel yapı taşlarına bağlı kalarak seçmen olabilme ölçütü olarak “vatandaşlık şartı ve seçme yaşı” gibi unsurları şart koşturmuştur. Özgür demokrasilerde, çeşitli hastalıklar sonucunda zihinsel aktivitelerini kullanamama, kamu hizmetinden yasaklı olma gibi özel durumlar dışında gerekli nitelikleri taşıyan her birey oy kullanma hakkına sahiptir (Çam’dan akt. Oktay, 2002: 40).

Siyasal iletişim sürecinde yürütülen seçim kampanyalarının asıl hedefi, seçmenlerle sağlıklı iletişim kurarak siyasal partilerin ve adayların oy oranlarını arttırmaktır. Bu amaç doğrultusunda kampanyaların iki temel hedefi vardır; bunlardan ilki, parti ya da adayın üstünlük sağlaması için seçmenlerin tercihlerini etkilemek, ikincisi de seçim gününde, kendi desteklediği tarafta yer alan seçmenlerin daha fazla oy vermesini sağlamaktır (Wielhouwer, 2003: 634). Wielhouwer’in (2003) bu ayrımı yapmasındaki temel neden, Türkiye’de de özellikle seçim dönemi öncesi ve sonrasında sıklıkla tartışılan siyasal seçimlere katılım oranlarıdır. Seçmenlerin, süreci yönetenlerin istedikleri siyasal parti veya adaya oy verme

yönünde ikna olması çok önemli bir unsurken bu noktada sürece katılım sağlamaları en önemli unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Kampanyaların başarılı olması için ise siyasal sürece önce kararsız seçmenlerin dahil olması sağlanmalıdır. Bu noktada; seçmeni oy kullanma sorumluluğuna ikna etmek için etkili projelerle sürece dahil olmak gerekmektedir.

Siyasal davranışların ve eylemlerin nedenini ortaya koymamıza katkı sağlayan “siyaset psikolojisi” kavramıyla (Özer, 2014: 1) seçmenlerin tercihlerini yaparken hangi değerleri göz önünde bulundurduğunu, tercihlerini neye göre yaptığını anlamak mümkün olabilmektedir. Bu doğrultuda Kurtbaş’ın ortaya koyduğu psiko-politik argümanlarla desteklediği deneysel araştırmasında toplumun oy kullanırken çeşitli, kutupsal veya benzer olmasının psikolojik nedenlerini araştırmıştır. Sonuç olarak Kurtbaş, toplumun geçmişine dair ilişkilerle şekillenen, seçmenleri siyasallaştıran “politik motivasyon” ve “politik enerji” olarak da tasvir edilen “kolektif his” kavramsallaştırmasını destekleyen bulgulara ulaşmıştır. Seçmenlerin oy verme esnasında sergiledikleri olumsuzluk ve karamsarlık odaklı “negatif psikoloji” içinde bulunması ise siyasetçilerin şahsi menfaatleri, siyasete veya siyasetçiye güvenin azalması gibi nedenlere bağlanmıştır (Kurtbaş, 2015).

1.5.7. Sivil Toplum Örgütleri

Gordon White’a göre sivil toplum, devlet ile aile arasında, devletten ayrı, devletle ilişkide özerkliğe sahip olan ve toplumun üyeleri tarafından kendi çıkarlarını ya da değerlerini korumak ya da yaymak için gönüllü olarak kurulan örgütlenmelerin oluşturduğu bir birliktelik alanıdır (White’dan akt. Beckman, 1998: 3).

Sivil toplum terimi, 17. ve 18. yüzyıllarda özel sermaye ve ücretli emeğin siyaset dışı ilişkilerinden ortaya çıkmıştır (Keane, 1994: 56).⁸ Yeni demokratik ortam olarak da adlandırabileceğimiz ağ toplumlarında farklı şekillerde iktidar olma amacına sahip olan sivil toplum örgütleri (Törenli, 2011: 291) 20. yüzyıldan sonra güçlenmiş, tepkilerini yüksek sesle

⁸ Sivil Toplum kavramının derinlemesine analizi için John Keane’in (1994) “Demokrasi Sivil Toplum Avrupa Sosyalizminin Açmazları, Toplumsal ve Siyasal İktidarın Denetlenmesi Sorunu ve Demokrasi Beklentileri Üzerine” adlı kitabında yer verdiği Hegel ve Marks’ın savunduğu farklı görüşler önemlidir. Hegel’e göre sivil toplum, yalnızca ekonomik ilişkiler alanı ve sınıfların oluşumunu değil, aynı zamanda adli mekanizmayı ve idari ve örgütsel yapıları da içine dahil etmektedir. Devletin görevi ise sivil toplumu korumak ve aşmaktır. Devletin özgürlüğü, sivil toplumun varlığını kabul etmesine bağlıdır. Hegel’in ortaya attığı “evrensel devlet modeli” Keane’in kitapta analizini yaptığı modern sivil toplum ve devlet kavramlarına önemli katkılar sunmuştur. Bu modelin ana teması şunlardır: Sivil toplum, özel kişilerden, sınıflardan, gruplardan ve faaliyetleri uygar hukuk tarafından düzenlenen ve bu nitelikleriyle de siyasal devletin kendisine doğrudan bağlı olmayan kurumlardan oluşan bir mozaiktir. Sivil toplumun çeşitli öğeleri arasında zorunlu bir özdeşlik veya uyumdan söz edilmez. Ciddi ve kırılğan çatışmalara maruz bir haldedir bu nedenle sivil toplum, kendi çoğulluğunu felce uğratma ve etkisizleştirme eğilimine sahiptir. Bunların çözümü, sivil toplumun siyasal olarak düzenlenmesi ve anayasal devlet ile mümkün hale gelecektir. Marks ise Hegel’in savunduğu sivil toplum ve devlet ayırımına karşı çıkmakta, bu iki unsurun birbiriyle organik bir bağı olduğunu ileri sürmektedir. Marx ekonomik determinist bakış açısıyla, sivil toplumun, siyaset dışında bir alan olduğunu savunmaktadır (Keane, 1994).

dile getirmiş ve siyasal iktidarlar üzerinde etkili olmuşlardır (Aziz, 2003: 22). Kolektif bir yapıda olan sivil toplum örgütleri, isteklerini kabul ettirme noktasında avantajlı bir konumdadır. Seçim dönemlerinde, siyasal iletişim faaliyetleri kapsamında birçok siyasetçinin sivil toplum örgütleriyle bir araya gelerek destek istemesine sıklıkla karşılaşılmaktadır.

Türkiye’de özellikle 1980 yılı sonrasında sivil toplum örgütlerinin seslerini yükselttiğini, 2000 yılı sonrasında ise Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne girme girişimleri sırasında STÖ’lerin etkin rol oynadığını, AB ülkelerinde bazı girişimlerde bulunduklarını söylemek doğru olacaktır (Aziz, 2003: 23).

1.5.8. Medya

Türk Dil Kurumu’na göre medya, “iletişim ortamı” ve “iletişim araçları” anlamında kullanılmaktadır (TDK, 2019).

Latince kökenli çoğul bir sözcük olan “medya”, tekil kullanımı “orta” veya “ara” gibi anlamlara gelen “medium” kelimesinden meydana gelmiştir. 1990’lı yıllardan sonra kullanılan medya terimi, işitsel ve yazılı basın için kullanılmaktadır. İngilizce ’de ise sözcüğü, kitle iletişimi olarak da bildiğimiz “Mass Media” terimi karşılamaktadır (Gönenç, 2004: 34). Medyanın ortaya çıkışı başlangıçta kitle iletişim olgusu olarak kendini gösterse de zamanla hızlı bir değişim süreci geçirmiş ve toplumda önemli bir güç haline dönüşmüştür. Özellikle Solzhnitsyn’in da ifade ettiği gibi “medya” bazı toplumlarda devletin yasama, yürütme ve yargı organlarından daha güçlü konumdadır (Rivers’den akt. Arslan, 2005: 2).

Günümüzde medya, ekonomik ve siyasal yönelimlerini kitlelere aktarırken bir takım mantıksal olguları dayanak olarak kullanmakta, bunları özgün ve sanatsal bir nitelikte de topluma aktarmaktadır. Önemli bir siyasal aktör olan medya, kendisi dışında yer alan siyasal aktörleri ortaya koyduğu kendi uygulama alanı içinde göstermektedir (Ekinci, 2008: 120). Medya, siyasal yaşamdaki gücünü topluma aktardığı haberlerle kamuoyu gündemini oluşturarak ortaya koymaktadır.

Özellikle bu yaklaşımı destekleyen 1972 yılında Maxwell E. McCombs ve Donal L. Shaw tarafından ortaya atılan gündem kurma kuramına göre, kitle iletişim araçlarının haberleri sunuş yöntemiyle, bazı konulara ağırlık verirken bazı konuları önemsizleştirmekte veya görmezden gelmektedir. Bu kurama göre, kitle iletişim araçları gündemine aldığı konularla, haber ve bilgilerin önem sıralamasını belirlemekte ve toplumun neyi ne kadar bilmesi gerektiğine karar vermektedir (Yüksel, 2001: 22-23). Arslan’a göre (2005) medya, ulaştığı etki gücüyle birlikte bireylerin tutum ve davranışlarını etkilemenin yanı sıra, bu tutum ve davranışları istenilen doğrultuda değiştirmek için her türlü araca sahip hale gelmiştir.

Gelişen teknolojilerin etkisiyle, kendine yeni alanlar yaratan ve sınırlarını genişleten medya, siyasal iletişim bağlamında önemli bir siyasal aktördür. Çünkü, medyanın kamusal alanda kurumlar üzerine ürettiği enformasyon, siyasal alanda söylemlerini istediği formda üretmesine ve bu doğrultuda siyasal yaşama yön vermesine neden olmaktadır.

Haberde anlam ve fikirleri meydana getiren söylem öğeleri ise toplumda iktidarın ve seçkin grupların sözcüsü olan gazetecilerin haber kaynakları ile ilişkileri, haber sunumu, yer verilen başlıkların tarzı ve yapılan alıntılar olarak karşımıza çıkmaktadır (İnceoğlu'dan akt. Yaşa ve Öksüz, 2020: 1392).

Siyasal yaşamı inşa etmekte güçlü konumda olan medya, haber konularıyla gündemi belirlerken aynı zamanda siyasi tartışmaları da egemenliği altına almaktadır. Çıkarları doğrultusunda siyasal yaşamın şekillenmesini sağlayan medya, aynı zamanda siyasal kültürün oluşmasında da son derece önemli rol oynamaktadır. Siyasal olayların somutlaşmasında belirleyici olan medya, bu olayların tanıtımı, güvenilirliği ve kamusal alanın görünür olması noktasında siyasal aktör olarak toplumsal yaşamda oldukça etkili bir unsurdur (Ekinci, 2008: 126-127).

1.5.9. Baskı Grupları

Sosyal ve siyasal sistemi ne olursa olsun, hemen her toplumda yönetenler ile yönetilenler arasında az ya da çok bir temas noktası vardır. En demokratik toplumlardan en totaliter toplumlara kadar, her sistemde karar ve yönetimle görevli siyasal kurum, yönetilenlerin uygulanan politika ve yönetim biçimi hakkında ne düşündüklerini bilmek ister (Sezer,1972: 1).

Siyasal oluşum sürecinin ortaya çıkışı ise vatandaş ve örgütlü devlet yapısı arasında var olan; baskı grupları, çıkar grupları ve siyasal partilerin ilişki ağı sonucunda gerçekleşmektedir (Abadan, 1959).

20. yüzyılın ilk çeyreğinde ABD'nin gergin ve ateşli olmayan siyasi atmosferi, siyasette kitle partilerinin olmayışı nedeniyle siyaset yapma görevi büyük ölçüde baskı gruplarının üzerine düşmüştür. Baskı grupları terimi bu nedenle ilk kez Washington'da gazeteciler tarafından 1925 yılında kullanılmıştır (Tunaya'dan akt. Kuzu, 1985: 68).

Baskı grupları, siyasal partilerle birlikte siyasal karar mekanizmalarında önemli işleve sahip kurumlar haline gelmişlerdir. Toplumun isteklerini idareye iletmekte sivil toplum örgütleri ile "baskı grupları" yönetimde etkin rol almaktadırlar. Baskı gruplarının etkinlikleri başlangıçta olumsuz ve meşruiyeti tartışılan, kötü, karanlık faaliyetler şeklinde algılanmıştır. Ancak, bugün artık bu tip yapılanmalar çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez bir unsuru haline

gelmiştir. Hatta ülke yönetimindeki sorumlulukların paylaşım yöntemi olmuştur. Baskı grupları, özellikle temsili demokrasinin katılımı sağlamadaki yetersizliğine karşı bir çözüm olarak gösterilmektedir (Bilgici, 2010: 1)

1.5.10. Sivil İtaatsizlik

“Liberal ve hümanist gelenek (Herengren, 1993: 6) çerçevesinde gelişen sivil itaatsizlik, adil, eşit, hukuki ilkelere uygun olmadığı varsayılan bir devlet/ siyasi erkin eylem veya kararlarına karşı bireysel veya toplu şiddet içermeyen yapılan protestolardır” (Herengren’den akt. Kırılı, 2015: 447).

Sivil itaatsizlik kavramı, eylemlerde hukuk kurallarını gözetmeyi ve şiddetsizliği ifade ettiği için gösterilen direniş aynı zamanda pasif bir nitelik taşımaktadır.

Pasif direnişin sembol ismi Mahatma Gandhi’ye göre sivil itaatsizlik, şiddet unsuruna başvurmada direniş göstermeyi ve doğruyu savunarak adalete güvenmeyi öngörmektedir (Downs, 1998: 103). Kavramı ortaya koyan Henry David Thoreau’dur. *Devlete Karşı itaatsizlik Görevi Üzerine* adlı kitabının temel referans olduğu çalışmada Thoreau, iktidarın işlevleri üzerine düşünmüş ve iktidarın sınırlarını farklı bir bakış açısıyla ortaya koyma çabası göstermiştir (Thoreau’dan akt. Kırılı, 2015: 446) Thoreau bu kitabında, en iyi yönetimin en az yönetenle mümkün olduğunu savunmuştur. Onun böyle düşünmesine neden olan etken ise yönetimin insanların beklentilerine cevap vermeyerek yönetim gücünü kötüye kullanmasıdır. Thoreau bu durumda, yönetilenlerin direnme hakkının olduğundan da söz etmiştir (Thoreau’dan akt. Anbarlı, 2001: 321-322).

Ülkemizde 31 Mayıs 2013 tarihinde başlayan Taksim Gezi Parkı protestolarının 22. gününde Erdem Gündüz adlı koreografin Taksim Meydanında hareket etmeden ve konuşmadan saatlerce yaptığı eylem, ülkemizde gerçekleşen sivil itaatsizlik örneklerinden biridir. Bu eylem o dönemde, kamuoyunda da geniş yer bulmuş ve “duran adam” eylemi olarak nitelendirilmiştir. 27 Mayıs 1995 tarihinden bugüne her cumartesi günü Galatasaray Meydanı’nda oturma eylemleri düzenleyerek gözaltında kaybolan yakınlarını ve faili meçhul siyasi cinayetlere kurban giden yakınlarının faillerini arayan “Cumartesi Anneleri” de sivil itaatsizlik eylemlerine ve bu eylemlerin kamuoyunda yarattığı etkiye örnek olarak gösterilebilmektedir. Kitleleri etkileyerek kamuoyu oluşturma gücü olan bu tür olaylar, siyasi mekanizmaları da etkileme gücüne sahiptir.

1.5.11. Lobıcılık (Kulis) Faaliyeti

Lobicilik faaliyetlerinin ne olduğunu irdelemeden önce lobi kelimesinin karşılığını ele almak gerekmektedir. Hol veya koridor anlamına gelen lobi kavramıyla ifade edilmek istenen parlamento koridorudur. Lobıciler ise parlamento koridorlarında siyasilerle yakın ilişkiler kurarak onları ikna etmeye çalışan ve kanun çıkarılması için faaliyetlerde bulunan kişilerdir. Günümüzde lobıcılık denilince akla baskı grupları da gelmektedir. Ancak her iki kavram birbirinden farklıdır (Akad, 1976: 9)

Lobicilik, parlamento kulislerinde etkinlikte bulunarak baskı gruplarının düşünce ve çıkarları yönünde oy kullanmalarını sağlamak anlamına gelmektedir “(Odyakmaz ve Odyakmaz Acar, 2008: 79-80). Sabuncuoğlu’na göre ise lobıcılık faaliyetleri, belirli bir fayda sağlama amacıyla devletin organlarının alacağı kararları veya yasal düzenlemeleri etkileme amacı güden kişilerin gerçekleştirdiği faaliyetleri kapsamaktadır (Sabuncuoğlu, 2001: 28).

“Şirketler, okullar, hastaneler, kültürel örgütler, vakıflar, sivil toplum örgütleri, meslek odaları, dernekler ve tüm çıkar grupları; merkezi ve yerel idareyle, siyasal partilerle, yasama organı olan parlamento mensuplarıyla ve bürokratlarla, örgüt lehine ilişkiler kurarak bunu sürdürecektir personeli bünyelerinde bulundurur ya da zamanı gelince kiralarlar. Bu göreve verilen isimler “hükümet ilişkileri” (government relations), “kurumsal ilişkiler” (corporate affairs), “kurumsal iletişim” (corporate communications), “kamusal işler” (public affairs) olsa da, yapılan iş lobıcılık faaliyetidir. Lobıcılık, hükümet kararlarının ve yasama faaliyetlerinin, çıkar gruplarını temsil eden danışmanlar tarafından etkilenmesi çabalarıdır” (Baskin vd’den akt. Oktay, 2002: 92-93).

Tüm bilgiler doğrultusunda lobıcılık faaliyetlerinde hukuki mekanizmaların işleyişini siyasi mekanizmalarla kurulan ilişkiler vasıtasıyla değiştirme amacı olduğunu söylemek mümkündür. Bu noktada hukuk kurallarının evrensel ve bağımsız bir şekilde uygulandığı, demokrasinin her alanda hakim olduğu, tüm vatandaşların haklarının eşit bir şekilde gözetildiği ülkelerde lobıcılık faaliyetlerine ihtiyacın aynı doğrultuda daha az olduğunu söylemek yerinde olacaktır.

Lobicilik faaliyetlerine örnek olarak Türk toplumunun yakından bildiği Ermeni ve Rum lobilerinin yürüttüğü uygulamaları vermek doğru olacaktır. Her iki lobıcılık faaliyetleri birbirlerinden farklı konu ve yönetime sahip olsalar da genel çerçevede değerlendirildiğinde lobıcılık olarak ele alınmaktadır. Bu lobiler, ABD’de Türkiye lehine verilen kararlarda tepkilerini göstermekte ve karar veren mekanizmaları etkilemeye çalışmaktadırlar. Türkiye’de lobi faaliyetleri yasal veya kurumsal olmasa da zaman zaman TBMM veya bazı bakanlıklarda bu faaliyetlere rastlanmaktadır (Aziz, 2003: 26-27). Sonuç olarak her ne kadar yasal veya kurumsal bir oluşum olmasa da lobıcılık faaliyetleri, birçok ülkede siyasi mekanizmaları

etkileyerek alınan kararlarda etkili olmaktadır. Bu yönüyle siyasi mekanizmaları etkileme yönünde faaliyetler yürüten lobiciler, siyasal iletişim sürecinin önemli aktörleri arasında yerini almaktadır (Ekinci, 2008: 145).

1.5.12. Terör (Yasa Dışı) Grupları

“Siyasal iletişimin hukuksal açıdan farklı konumda bulunan “kamuoyunu” etkilemek için “yasadışı” şiddet içeren eylemleri “terörizmi” benimseyen aktörlerden biri terör gruplarıdır” (Ekinci, 2008: 145). Fransızca kökenli “terörizm” sözcüğü ise TDK’da “yıldırımcılık” olarak açıklanmaktadır (TDK, 2019).

Lilleker’e göre (2013: 273) terörizm, “Normal şartlarda gündem yaratma şansı olmayan gruplar tarafından gerçekleştirilen uzun süreli doğrudan eylem geleneğinin bir parçasıdır”. Bu gruplar çoğu zaman ekonomik veya siyasi nedenlere bağlı kamusal alanda ötekileştirilip yarattıkları ani bir şok etkisiyle medyanın ve kamuoyunun dikkatini çekerler. “Terörizm” ve “doğrudan siyasal eylemler” arasındaki fark ise sadece şiddet veya saldırı değil aynı zamanda, toplumun büyük bir kesimini ezip geçme yeteneğidir. Akbulut’a göre (1993: 47) terör, “İnsanları yıldırma, sindirmek yoluyla onlara belli düşünce ve davranışları benimsetmek için zor kullanma ya da tehdit etme eylemidir” (Akbulut, 1993: 47).

Terör gruplarının siyasal iletişim bağlamında en çarpıcı ve dikkat çeken özelliği, yasadışı faaliyetlerini ne zaman gerçekleştireceklerinin bilinmemesidir. Bu örgütler genelde farklı ülkelerdeki legal veya illegal gruplar tarafından desteklenmektedir. Terör örgütlerinin amaçları, tüm dikkatleri üzerine çekerek seslerini dünyaya duyurmaktır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte, terör örgütleri kendi kanalları aracılığıyla seslerini duyurabilmektedir. Örneğin, ülkemiz için de büyük bir tehdit olan PKK terör örgütü, İngiltere’de uydu üzerinden yayın yapan MED-TV kanalı aracılığıyla doğrudan siyasal iletişim faaliyetlerinde bulunabilme olanağına sahip olmuş ve kendilerine destek olan ülkelerde rahatça kendilerini ifade edebilmişlerdir (Aziz, 2003: 29-30). Ne yazık ki terörizm, bazı devletlerin çıkar ilişkilerinden fayda sağlayarak, uluslararası kamuoyunu büyük ölçüde etkileyebilmekte ve yönlendirebilmektedir (Ekinci, 2008: 148).

1.6. Siyasi Kültür

Siyasi kültürle ilgili yaklaşımlara değinmeden için önce kavramla doğrudan ilişkili olan kültür kavramı ele almak faydalı bir girişim olacaktır. Kültür, ilk kez Herder tarafından kültür ve uygarlık ayrımı bilinçli bir şekilde gözetilerek “kültürler” adı altında kullanılmıştır. Bu kullanım, terimin 19. yüzyıl antropolojisindeki gelişimi için özel bir önem taşımaktadır.

Geniş anlamda kültür, antropoloji ve sosyolojide belirli bir halkın hayat tarzını tanımlamada kullanılmaktadır (Williams, 1993: 9-10).

Siyasal kültür kavramı, dolaylı olsa da ilk olarak Eski Yunan'da görülmektedir. Bu dönemde Yunanlı düşünürler siyasal kurumların doğuşu, gelişimi ve yıkılışını sosyal psikolojiye ait kavramlarla açıklamışlardır. Machiavelli, Platon, Aristoteles, Montesquieu gibi isimlerin doğrudan olmasa da dolaylı olarak siyasal kültüre vurgu yapmışlardır (Tosun'dan akt. Yolcu, 2019: 94).

Antik Yunan demokrasisi, bilimin ve bilginin kabul gördüğü koşullar dolayısıyla siyasal özgürlüklerin gelişmesine olanak sağlamıştır. Aristoteles, Solon'un toplumda çatışma halinde olan taraflar arasında uzlaşma sağlamak için çaba gösterdiğini vurgulamaktadır. Atina'daki siyasal kültürü şekillendiren en önemli unsurlardan biri de Solon'un toplumsal meseleleri çözüme ulaştırmada başat rol oynadığını düşündüğü "müzakere" kavramıdır. Müzakere, toplumsal yaşamın biçimlenmesinde etkili olmuştur. Örneğin, Antik Yunanlar, yasalarını dahi müzakereye olanak sağlayacak biçimde oluşturmaktadır (Aristoteles'den akt. Özkan, 2016: 32-33).

Kavanagh'a göre siyasi kültür, siyasal sistem ve onunla bağlantılı olan kültür arasındaki etkileşimi tasvir etme yeteneğimizi arttıran bir kavramdır. Siyasi kültür, insanların siyaset terimiyle ilgili bilgi, yorum, duygu ve değerlendirmelerin enformasyonunu analitik bir şekilde soyutlamaktadır (Kavanagh'tan akt. Altındal, 2019: 35). Bu doğrultuda kültür ile siyasal sistem arasındaki bağ esas alınarak, siyasal kültürle ilişkili bazı kavramları ayırt etmenin gerekliliği açığa çıkmaktadır.

Siyasi kültürü egemen kültürden farklı kılan şey, egemen kültürün standartları kadar bilinç, zihin ve dışsal gerçekliklere uyum içeren, kendine has özerkliği olan bir olgu olmasıdır. (Almond'dan akt. Durdu, 2013: 12). Siyasal kültür, içinde yaşanılan kültür bağlamında hak ve özgürlüklerin işleyişiyle paralel bir biçimde yerini sağlamlaştırabilmektedir.

Demokratik bir kültürün insanlara egemen olduğu toplumlarda demokratik bir siyasal kültürü dizayn etmek kolayken, otoriter bir kültürün yaygın olduğu toplumlarda bu durum son derece zorlaşmaktadır (Sitembölükbaşı, 1997: 259).

Siyasal kültür ve toplumsal yapı dinamiklerinin bu denli iç içe olması, farklı alanlarla ilgili bazı politik okumalara olanak sağlamıştır. Siyasal kültür, mizah ve hicivle de yakın bir ilişki içindedir. Örneğin geçmiş dönemlerde mizah basının yaşadığı zorlu deneyimler, siyasal kültürün işleyişiyle paralel bir biçimde şiddetini artırmış ya da azaltmıştır.

Hicivin amacı abartmaktır, genellikle yazar hicvettiği bir konu hakkında kendi yorumuna yer vermemektedir. Hicveden kişinin görevi ise sadece iyi olmayanı göstermektir (Baypınar, 1978: 34). Kavramsal olarak hiciv, komedi unsurlarını etkin bir şekilde kullanarak sembolik olarak belli bir konuda sataşmayı amaçlamaktadır (Kamiloğlu, 2014: 19).

Geçmişten örnek vermek gerekirse, Hayal dergisi yayın hayatını sürdürdüğü dönemde yayımladığı iki karikatür dolayısıyla kapatılmıştır. Derginin kapatılma nedeni, Kanun-i Esasi'nin basına yönelik 12. Maddesini eleştirmesi ve dergide devletin itibarını zedeleyen bir karikatüre yer vermesidir (Çeviker, 1986: 72-73). Abdülhamit döneminde ise hemen hemen hiç mizah gazetesi yoktur. Dönemin siyasi düzleminde, hiciv yapmak mümkün değildir. Fakat Meşrutiyetin ilanıyla Mizah gazetesi dinamik bir sürece girmiştir. Mizah gazetelerine rağbetin nedeni, uzun süre İstibdat altında yaşayan halkın gülmeye olan ihtiyacı şeklinde yorumlanmıştır (Yücebaş, 1976: 41). Hicivle yakın ilişki içinde olduğu görülen siyasal kültür, bireylerin siyasal taleplerinin içeriğini ve bu taleplerin yasalar karşısındaki tepkilerini etkileyen bir olgudur. Belli bir çevrede siyasal roller ortaya koyan bireylerin eylemleri de siyasal kültür ile şekillenmektedir (Almond ve Powell'den akt. Altındal, 2019: 40). Bu bağlamda siyasal kültürün, toplumdaki etki gücünün yaşama dair birçok alanda yoğun bir şekilde hissedildiğini söylemek mümkünken, siyasal sistemde alınan birçok kararın siyasal kültürle şekillendiği anlaşılabilmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

MİZAH OLGUSU VE SİYASAL İLETİŞİM

2.1. Mizah Olgusu

Arapça kökenli “mizah” kavramı Türk Dil Kurumu’na göre “gülmece” anlamına gelmektedir (TDK, 2019). Ana Britannica’da “mizah”, olayları ele alırken farklı, alışılmamış, gülünç, karışıklık barındıran unsurları öne çıkaran ve olayların çelişkili yönlerini aktaran, insanları güldürme ve düşündürme amacı güden sanat olarak tanımlanmıştır. Mizah sözcüğünün Türkçe’de karşılığı “güldürü”dür. Araştırmacılar mizah tanımını yaparken zaman zaman ortak paydada buluşsa da mizah üzerine uzlaşmış bir tanımda bulunmamaktadırlar (Khramtsova, 1996: 7).

Aziz Nesin ise mizahı “Mizahlarda ortaklaşa var olan nitelik, mizahın işlevi olan güldürü (komik) ögedir. “Halk mizahı, doğduğu çağın ve toplumun özellikleriyle koşullanmıştır” şeklinde yorumlamıştır (Nesin’den akt. Özcan, 2002: 14). Gülme; felsefi, sosyolojik, psikolojik ve fizyolojik boyutları olan bir olgudur. Bu nedenle “gülme” kavramı üzerine birçok filozof ve sosyal bilimci düşünmüş ve bu doğrultuda çeşitli argümanlar ortaya koymuşlardır. Gülme üzerine düşünen filozoflardan biri de Aristoteles’tir. Aristoteles gülmeyi, uygar bir insanın yapmaktan çekinmesi gereken bir davranış olarak tanımlamaktadır. Ona göre gülme, edep kuralları ile sınırlandırılmalı ve ehlileştirilmelidir. Erdemli bir insan olmanın yollarından bahsettiği *Nikomakhas’a Etik* adlı eserinde ise güldürmede aşırıya kaçanları eleştirmenin ve gücendirmenin doğru olmadığını söylemektedir. Alaylı şakanın bir tür hakaret olduğunu belirten Aristoteles, yasalar aracılığıyla bu tür şakaların yasaklaması gerektiğini de vurgulamaktadır (Aristoteles’ten akt. Davulcu, 2013: 10).

Spencer ise gülmeyi, “sinirsel gücün doğal yatağından birdenbire saparak yeni bir yola girmesidir” şeklinde tanımlamıştır. Bu düşünce doğrultusunda Spencer, karışıklar kuramını benimseyerek karışıklığın, hafif bir bilinçten şiddetli bir bilince doğru yükseldiğini ve şiddetli bir bilinçten de hafif bir bilince doğru düştüğünü ifade etmiştir. Örneğin konserde bulunan seyircilerden birinin yüksek sesle öksürmesi ya da güzel bir şiir dinletisinde seyirciler arasından bir çocuğun aniden “anne karnım acıktı” demesi topluluk tarafından gülme tepkisine yol açmaktadır. Çünkü müzik veya şiir dinleyen topluluk dolu bir bilince sahipken öksürme veya çocuğun bağırması gibi durumlarda anlamsız olaylarla şiddetli bilincin meşguliyeti birdenbire azalacak ve sinirsel güç kaslara boşanarak gülme eylemi ortaya çıkacaktır (Spencer’den akt. Nesin, 1973: 20-21).

Mizah kavramı yerine zaman zaman “gülmece” kavramı da kullanılmaktadır. Ancak Haldun Taner gibi bazı yazarlar, mizah yerine kullanılan gülmece ifadesine karşı çıkmakta ve mizah kavramının daha geniş bir yelpazede yer aldığını ifade etmektedir. Taner, “gülmece” ile ilgili şunları söylemektedir:

“Gülmece sözcüğünü sevmediğimi belirtmek isterim. Mizahın basit taklitçilikten parodiden, partizan polemikten, hırslı satirden, maksatlı taşlamadan, yırtıcı (acı alaydan) kalender Bektaşî nüktelerinden, insancıl ironiye geniş kapsamlı, ...öyle geniş yelpazesi var ki...” (Taner’den akt. Özcan: 2002: 15). Haldun Taner ile benzer düşünceler taşıyan Rıfat Ilgaz, “Mizahta insanın nerede gülüp nerede ağlayacağı belli olmaz. Bu yüzden mizaha gülmece güldürmece diyenleri tutmuyorum. Mizah çok anlamlı sözcük bence. Mizahçı olmak isterim de güldürücü, gülmeceli olmak istemem” değerlendirmesinde bulunmuştur (İlgaz’dan akt. Özcan, 2002: 15).

Taner ve Ilgaz’a göre mizah yerine kullanılan “gülmece” kavramı, mizahın sınırlarını daraltmaktadır. Mizah sadece insanları güldüren, eğlendiren veya insanların hoş vakit geçirmelerini sağlayan bir kavram değildir. Onlara göre mizah, zaman zaman güldüren, zaman zaman düşündürdiren, zaman zaman ise hüznölendiren bu nedenle de geniş çerçevede değerlendirilmesi gereken bir alandır.

Mizah, içinde eğlence ve hoşgörü unsurlarını barındırmaktadır. Konu sınırlaması olmadan seçilen ve ortaya konulan sorunlar “eğlence” unsuruyla kitlelere aktarılmaktadır. Bu durum ise mizahın içinde hoşgörünün de olmasını gerekli kılmaktadır. Eğlencenin olduğu ortamda doğal olarak var olan hoşgörünün harekete geçmesi ise mizahın içinde bulunan politik, sosyal ve cinsiyet alanlarının varlığıyla gerçekleşmektedir. Bütün mizah ürünlerinde var olan ortak nokta, içinden çıkılmaz bir sorun karşısında eğlenceli ve alaycı çözüm üretme çabasıdır (Topuz, 1986: 27). Aynı şekilde Aziz Nesin de mizahlarda var olan ortak niteliğin “güldürü” (komik) öge olduğunu savunarak “Hangi ulusun, hangi sınıfın mizahı olursa olsun, mizahın işlevi güldürüdür. Bunun için de “komik” ögenin bulunması gerekir” yorumunda bulunmuştur (Nesin’den akt. Özcan, 2002: 16-17).

Mizah olgusu, ortaya koyduğu düşünceler doğrultusunda geniş perspektifle değerlendirilmelidir. İdeoloji gibi katı kuralları olmayan mizah, her türlü iktidara karşı muhalif bir tavır sergilemektedir. Bu sebeple mizahın bakış açısını tanımlarken tek bir görüşe sahip olduğunu söylemek kesinlikle mümkün değildir. Mizah, değişken ve serbest bir alandır. Ürettiği gerçekler ise komik ve güldürü niteliği taşıyan unsurlardır. Kişileri eğlendirirken ideoloji gibi doğru olmayan inançlar ile ilişki içinde değildir. Mizah, ancak bir grup üzerinden üretildiği takdirde gerçek niteliğinden ödün vererek eleştirel tavrını yitirebilmektedir

(Davulcu, 2013: 24). Mizahta üretilen gerçeklik unsuru ise kendini açık bir şekilde göstermemektedir. Okuyucu, gerçekliği kendisine sunulan çizgilerden ve ifadelerden algılamaya çalışmaktadır. Görsel anlamda okuyucuya ve okuyucunun düşünsel dünyasına hitap eden mizah türleri ise gerek içeriğiyle gerekse sonucun okuyucunun algısına bırakılması nedeniyle zor bir alandır.

Mizahın oluşumuna katılan çizgisel nitelikler ise şu şekildedir:

- *İnsan uzvunun abartılması*: İlk karikatürlerden günümüze kadar süregelen bu anlayış, karikatürün ancak bu şekilde çizilebileceği görüşünden kaynaklanmaktadır. Karikatürlerde en fazla abartılarak çizilen uzuvlar; insan kafası, burun ve kulaktır.
- *Batılılaşmayla gelen giysilerin alaya alınması*: Batılılaşma ile toplumsal yaşamda farklılaşma olmuştur. Kolalı, uzun kuyruklu bol tuvaletler, uzun topuklu ayakkabılar, kadınları kendilerine aksesuar olarak kullandığı şemsiyeler, smokinli ve bastonlu şık beyler alt yazıya bağlı mizahın bir kısmını çizgiye çekmişlerdir.
- *Karagöz-Hacivat estetiği*: Tanzimat karikatüründe önemli etkisi olan “*Karagöz ve Hacivat*” mizahı ve karikatürleri de etkilemiştir. Özellikle yazıyı etkileyen Karagöz’ün mizahta etkisi büyüktür (Çeviker, 1986: 51-52).

Mizahla doğrudan ilişkili gülme kavramını birçok farklı şeye verilen ortak tepki olarak değerlendiren Bergson’a (2006: 11-12) göre ise insana özgü durumlar komiktir. Örneğin, bir hayvan çevresindekileri güldürüyorsa bunun nedeni onda var olan insana özgü bir tavır veya bir biçimdir. Şeklinden dolayı bir şapka çevresindekilere komik geliyorsa bunun nedeni de onu tasarlayan insan kaprisidir. Bergson, bu olgunun basit olduğunu ancak düşünürlerin dikkatini çekmediğini vurgulamaktadır. Ona göre komiğin ve güldürünün anlamı “insan” unsurunda saklıdır. Gülmenin en büyük düşmanı da “heyecan” duygusudur. Komiğin gerçek etkisini gösterebilmesi ise dingin ve durağan bir ruhla rastlantısına bağlıdır. Ona göre ciddiye alınan her şey komiklikten uzaklaşmakta, umursanmayan her şey hatta trajedi bile komediye dönüşmektedir.

Mizahla bağlantılı bir diğer kavram olan gülmecenin, günlük konuşmaların temel görünümlerinden birini temsil ettiği ve bütün insanların doğal olarak gülünç konuşma ve davranışa katıldığı söylenebilmektedir. Gülmece kişiyi sorunlardan uzak tutarak onları kişiselleştirmek yerine somutlaştırmaya olanak sağlamaktadır. Böylece sorunlar gülmece sayesinde, benliğe ait bir parça olmaktan çıkıp ayrı bir benliğin geçici parçası başka bir deyişle oynanacak nesne haline gelmektedirler (Goldstein, 1976: 110). Roger Escarpit’e göre ise gülmece, durumları toplumun gördüğü biçimden farklı bir şekilde görmesini sağlayan bu görüşü gerçekçi fakat değişebilen fikirlerle özdeşleştiren bir kavramdır. Gülmece sanatçısı,

kendine ait fikirlerden uzaklaşmalı, dışardan farklı bir gözle kendine bakabilmelidir. Gülmecenin hakim olduğu davranış, kontrollü çılgınlık olarak da ifade edilebilmektedir (Topuz, 1986: 27).⁹

Théophile Gautier, gülmeceyi saçmanın mantığı olarak değerlendirmektedir. Ona göre saçma olan bir eylem, onu gerçekleştiren kişinin şartlarında mantıklı olurken başkalarına saçma gelmektedir. Örneğin Don Kişot’a göre yel değirmenleri birer devdir. Bu nedenle Don Kişot’un yel değirmenlerine saldırması ona mantıklı gelmektedir. Ancak hikayeyi okuyan kişiler bu durumu saçma ve gülünç bulmaktadır (Nesin’den akt. Usta, 2009: 33).

Bireyler mizah aracılığıyla kim olduklarını ve başkalarıyla olan etkileşimini ortaya çıkarabilmektedir. Bu sayede bireylerin kendi hakkında nasıl düşüneceği sorusu da mizah sayesinde yanıt bulmuş olacaktır (Lynch, 2002: 425). Mizah ayrıca sosyal hayatta insanlara dayatılan sınırlamaları ortadan kaldıran bir kavramdır. Örneğin palyaço, normal insan formundan farklı bir şekilde olduğu için vücudunda barındırdığı çarpıklıklarla ve alışılmışın dışında görüntüsüyle izleyicileri neşelendirmektedir (Rozenthal’den akt. Usta, 2009: 33).

Farklılıklardan beslenen mizah unsurunun zaman zaman keskin eleştirilere maruz kaldığını görmekteyiz. Bergson’un (2006) ifadesiyle “umursanmayan” her şey komediye dönüşür ve insanları rahatsız etmez. Ancak ciddiye alınan mizah her zaman “tenkit” unsurunun yoğun şekilde barındırması nedeniyle rahatsız edici bir nitelik kazanabilmektedir. Bergson bu durumda, mizahi olguları yorumlarken baskın duygulardan arınılması gerektiğini vurgulamış ve mizaha yönelik bakış açısının paradigmasını ortaya koymuştur.

Mizah, ortaya konulması zor bir alan olsa da toplumsal hayatın mizah olmadan sürdürülmesi pek mümkün görünmemektedir. Bu noktada mizahi ürün ortaya koyanların üzerine büyük sorumluluklar yüklenmektedir. Geçmişten bugüne baktığımız zaman mizahçıların, kimi zaman eleştirilerin yanında saldırılara da maruz kaldığını görmekteyiz. Örneğin, 7 Ocak 2015 tarihinde Fransa’nın başkenti Paris’te mizah dergisi Charlie Hebdo’ya yapılan saldırı sonucunda 8’i gazeteci, 12 kişi hayatını kaybetmiştir. Bu saldırı, mizahın ortaya çıkış sürecinin ve sürdürülebilirliğinin ne denli zor olduğunu göstermektedir.

Bergson’un (2006: 11-12) mizaha yüklediği “insana ait özellikler gülünçtür” vurgusunda dikkat çeken nokta, savını görsel örneklerle desteklemesidir. Onunla yakın noktada buluşan Marcia Pointon, (Painton’dan akt. Bernard, 2002: 28) görsel kültür tanımını yaparken insan üretimini odak noktasına almıştır. Painton’a göre, görsel kültürü var eden tüm

⁹ Örneğin, günümüzde de gülerken aşırıya kaçma eylemi sonucuna şeytanın ayartılacağı inancı Orta Çağ kilisesinden gelen yaygın görüşün yansımasıdır. O dönemde gülme eylemi, insanların cennet ile dalga geçmesi olarak algılanır ve günah olduğu kabul edilirdi. İnsanların kıyametten sonra cennette istedikleri kadar güleceklerine inanılırdı (Sanders, 2001: 155).

ürünlerin mimarı “insan”dır. Bu nedenle görsel kültürü incelerken insan üretimi ve insan fikirleri son derece önemli bir nitelik taşımaktadır. Painton, bu ifadeleriyle görsel kültürün sınırlarını belirgin bir şekilde çizmiştir. Bu fikirlerden yola çıkarak insana üretimiyle ortaya çıkan görsel mizahi ürünlerde insana ait izler aramanın gerekli olduğu, ortaya konulan ürünler vasıtasıyla ise görsel kültürün şekillendiği sonucuna varılabilmektedir.

Freud ise çok yaygın bir insanlaştırma türü aracılığıyla hayvanlar ve cansız nesnelerin gülünç hale gelebildiğini savunmaktadır. Ona göre bir insanın gülünç bulunduğu koşullar aynı zamanda komik olan canlıları veya nesneleri insanlardan ayırma yeteneği ile açıklanabilmektedir. Bu vasıta ile insan eylemleri bu ortamlara yerleştirilerek gülünç hale gelmektedir. İnsanın gülünç olduğu durumlar da vardır; bunlar ise karikatür, parodi veya nazire olarak örneklendirilebilmektedir (Freud, 2016: 219).

Batı'nın gülmeye yönelik tutumları incelendiği zaman, gülme geleneğinin insanın neyi gülünç bulduğu, neye ne zaman gülmesi gerektiği yönündeki sorulara cevap bulunan üst sınıf erkek yazarlara ait belgeler aracılığıyla ulaştığı görülmektedir. Bu yöndeki eğlence tarihinin doruk noktası modern espri olarak karşımıza çıkmaktadır. Modern esprinin ortaya çıkışı; erkek egemen Antik çağ hitabet geleneği içinde gerçekleşirken, yazılı hale gelmesi ise Orta çağ'da gerçekleşmiştir (Sanders, 2000: 45).

Katmanları ve dizgeleri olan gülmece kavramı, tıpkı dil gibi toplumbilim ve kültür ile bağlantılı bir alandır. Gülmeceyle ilgili bilimsel incelemelerde, kavrama ilişkin insanbilim, kültür, dilbilim ve toplumbilim alanlarında çeşitli dizgeler ele alınmıştır. Aynı zamanda dilin bilinçaltı kullanımı olan gülmece, dil dizgelerinin birbirine karıştırılmasıyla ve bu dizgelerin bozulmasıyla birçok gülmece öğelerini meydana getirmektedir (Özünü, 1999: 30, 32)

Mizahın tarihsel arka planına baktığımız zaman, kavramın eski toplumlarda iyi ve kötü çatışmasından ortaya çıktığını söylemek mümkündür. Bu çatışma durumunda iyi, kötüyü her zaman mağlup etmiş ve iyinin galibiyeti mizahla kutlanmıştır. Mizahın var oluş süreci ise kötünün yarattığı bezginlik durumunun ortaya çıkmasıyla gerçekleşmiştir. Örneğin o dönemde kötülüğü temsil eden yılanı şarap içirilmiş bu nedenle karnı şişen yılanın deliğine girememesi sağlanmıştır. İnsanların bu durumdan hoşnut olmasını sağlayan mizah unsuru vasıtasıyla insanlarda bağımsızlık ve güven duygusu pekişmiştir (Öngören, 1998: 17). Mizah, insanların özgüveninin ve özgürlüğünü pekiştiren bir alan olmasına rağmen çeşitli otoriteler karşısında insanları zaman zaman güçsüz kılabilir. Özellikle insanların iktidar karşısındaki itaatkar eğilimlerinin nedenini sorgulayan ve araştıran 16. yüzyıl Fransasında yaşayan La Boetie, insanların iktidar karşısında kişiselliğinden mahrum bırakıldığını savunmuştur (Boetie, 1995: 134). Bu nedenle insanların edilgen konumu ve itaatkar tavrı,

“baskı unsurları karşısında nasıl bir direniş tercih edilmiştir?” sorusunu tartışmaya götürmüş ve mizahın bu direnişteki belirleyici rolü, konu üzerine araştırma yapılmasını gerekli kılmıştır. Sonuç olarak bu durum, hegemonik söylemin ortaya çıkardığı itaatkar eğilimi olan gülme eyleminin, toplumda negatif ayrımcılığa maruz kalan kitlelerin tepkisi olarak algılanmasına yol açmıştır (Cantek, 1999: 17).

Bergson, (2006: 39) gülmenin nedenleri üzerine düşünürken “bir kişi ne zaman bize bir nesne izlenimi verse güleriz” sonucuna ulaşmıştır. Komik etkiyi yaratmak için ise “Kişi ve nesne arasında özdeşleşmeye gerek yoktur. Kişiyi görevi ile karıştırır gibi yapmak yeterlidir” ifadelerini kullanmıştır.

Gülmenin tarihsel arka planına bakıldığında Antikçağ döneminde gülmenin, kutsal kitapta anlatılardan farklı bir nitelik taşımadığı görülmektedir. Yunan tanrıları, eski Ahit tanrısı gibi şiddetli kahkahalarıyla hoşnutsuzluğu dile getirse de gülmeye yüklenen bu ortak anlam Eski Yunan’da farklılık göstermeye başlamıştır. Bunun sonucunda kadın, artık gülmeyi aktarma yönünde başat rolünü terk ederek gülme, Tanrı ve insanlar arasında aracı işlevini kaybetmiştir. Erkek egemenliğinde yer almaya başlayan gülme olgusuna o dönemde hitabet için etkili bir silah gözüyle bakılmıştır (Sanders, 2001: 79-80).¹⁰

Orta çağda ise kilise, mizah olgusuna olumsuz bir misyon yüklenmiştir. Yaygın kilise inancı gülmeyi cennet ile alay etmek olarak değerlendirmiştir (Sanders, 2001: 155). Yine o dönemde kilisenin izniyle bazı tek tanrılı dinlere inanlar, mizaha yönelik çeşitli yasaklar koymuş ve toplumsal hayatta mizah kullanımını kısıtlayıcı tedbirler almıştır. Orta çağda mizaha yapılan baskının nedeni, tek tanrılı dinlerin savunduğu iyi olanın her zaman üstün olduğu inanışıdır. Kötü olana olumsuz özellikler yüklenen bu anlayışla özgür düşünce ortamı gelişmemiş dolayısıyla da mizah çeşitli sınırlamalara maruz bırakılmıştır (Öngören, 1998: 20). Bu dönemde geleneksel hoşgörüye dayanmayan mizah anlayışı, mizahçı ile soylular arasında hoşgörü savaşına ve fikirsel kavgalara dönüşmüştür. Ancak yine de gerçek anlamda politik ve ekonomik kavgalarını sürdürmek isteyen mizahçılar, toplumda köklü değişimlere ihtiyaç duymuştur. Nitekim Mutlakiyet yönetimi sonlandıktan sonra Meşrutiyet ve Cumhuriyet idarelerinin kurulmasıyla mizah, toplumda etkili bir silah haline gelmiştir (Öngören, 1983: 18).

¹⁰ Esprinin doğasına baktığımızı zaman, eski Yunan kültüründe felsefeci Gorgias’ın düşüncelerini ele almak doğru bir yaklaşım olacaktır. Gorgias’ın fikirleri Aristoteles aracılığıyla günümüze ulaşmıştır. Gorgias, eski Yunan kültürüne hitabeti alfabenin gelişi ile aynı zamanda getirmiştir. Nüktenin etkili niteliğini ortaya koyan ve nüktenen faydalanan Gorgias’a göre, şakanın öldürücü bir niteliği vardır. Gorgias, rakibinizin ciddiyetini şaka yoluyla, şakaları da ciddiyetinizle öldürün şeklinde imgeler vasıtasıyla öneride bulunmuştur (Sanders, 2001:109).

Sonraki yüzyıllarda ise keskin mizahtan 'kibar' mizaha doğru bir geçiş serüveni başlamıştır. Bu serüven, İngiltere'de yazar Samuel Johnson'un yapıtları, Fransa'da ise Moliere ile başlamıştır (Ana Britannica, 1986: 156). 18. yüzyılda ise sanatsal ve edebi metinlerde mizah unsurunu kullanan yetenekli kişilerin mizah yaptığı düşünülmektedir. Bu düşünce, mizahı yavaş yavaş günümüzdeki anlamına yaklaşmıştır. Aynı dönemde mizah olumsuz anlamda akıl ve maskaralığı içine alan bir terim olarak kullanılmaya başlanmıştır. (Yardımcı, 2010: 5). Aynı zamanda 18. yüzyıl grotesk halk mizahı ile seçkin edebiyatının kendi aralarında yol ayrımına girdiği bir dönemdir. Bakhtin'e göre bunun nedeni, 17. yüzyıl ile Descartes'in akılcı felsefesi ve klasizm estetiği sayesinde yeni bir mutlak monarşi düzeninin oluşmasıdır (Bakhtin, 2001: 121).

20. yüzyılda ise Bakhtin (2005: 151) mizahın muhalif gücü üzerinde durmuştur. İktidar karşısında mizahın son derece yıkıcı bir gücü olduğunu ortaya koyan Bakhtin'e göre, sanat başta olmak üzere tüm üretim mekanizmalarının devlet denetiminde olduğu bir yönetim sürecinde mizah, halkın iktidarı eleştirme aracı olarak önemli bir işleve sahiptir.

20. yüzyıl kara mizahın doğduğu yıllardır, iki dünya savaşının ardından artık mizahta komik öğelerin dışında ürkütücü ve korkunç öğeler de yer almaya başlamıştır <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mizah> (erişim tarihi: 09.06.2019).

İlerleyen bölümlerde değineceğimiz “politik mizah” kavramı yine bu dönemde ortaya çıkmıştır.

Günümüzde ise mizahın ortaya çıkabilmesi için basının etkinliğini yeniden kazanması gerekmektedir. Yazılı mizah unsuru sayesinde mizah anlayışı, kökten değişebilecek gücü kendinde bulabilecektir. Yazılı mizah aynı zamanda dünya mizahını geniş bir alana yayarak mizahın yerel olma özelliğini değiştirmektedir. Bu alanda geniş kitlelerle kurulan ilişki ise mizahın kapalılık ve gizlilik geleneği ile çatışmalarını ortaya çıkarmıştır. Bu çatışma sonucunda mizah geleneğinin eğlendirici yönü unutulmaya yüz tutmuştur (Öngören, 1983: 20).

2.2. Karikatür Kavramı

Karikatür, mesajın genellikle yan anlamlarla iletildiği bir kitle iletişim biçimidir. Kitlelere ulaşmak için gazete ve dergilerle aynı yolu izleyen karikatür sanatı, iletildiği mesajlar yönünden farklılık göstermektedir. Karikatürlerde iletilen mesajlar, gülmece unsuruna dayalı ve çözümleme gerektirmektedir (Özen, 2003: 14). Karikatür kavramı, İtalyanca “CARİCARE” (yüklemek) sözcüğünden gelmiştir. Başlangıçta insanların görünüşünü, yüzünü konu edinen karikatür, bugün farklı formlarda kendine yer bulmaktadır. İnsanların

görünüşlerini bozma, abartılı hale getirme veya öne çıkarma olarak değerlendirilen karikatürün, ilerleyen zamanlarda anlamı değişmiştir. Britaannica Ansiklopedisine göre karikatür, orijinali halk tarafından bilinen kişilerin, düşünce veya davranışlarını çizere ait bakış açısı ve yorumlarla sunması olarak değerlendirilmektedir (Özer, 1985).

Latince “caricare” hücum anlamına gelmektedir. Karikatürde ise bu anlam, toplumun çarpık yönlerinin ortaya koyulması ve eleştirilmesi olarak kendini göstermektedir (Şenyapılı, 2003: 14-15).

Bireylerin iç dünyalarından yansımalarla ortaya konulan karikatürün belirgin bir niteliği, çizilenin üslup değeri ne olursa olsun karikatür içeriğinin yorumlayanın algısına bırakılmasıdır. Bu algılama sonucunda sözcüklerle karşılık bulabilen karikatür sanatı, çizgiler vasıtasıyla zihinde sözcüklerle ifade edilerek yorumlanabilmektedir (Özen, 2003: 84). Karikatürler aynı zamanda siyasal tartışma veya olumsuzluklar sonrasında sanatın kullanıldığı mizah ürünleridir (Lamizet’ten akt. Ekinci, 2008: 269). Karikatürün sanat olarak değerlendirilmesi, sadece insanların abartılı bir şekilde çizilerek ele alınmasıyla ilişkilendirilmemelidir. Karikatür, tarihsel süreç içinde gelişimini tamamladığı için “sanat” olarak kabul görmektedir (Topuz, 1985: 22).

Karikatür sanatında yer alan içerik ise görsel ve resimsel olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. İçerikte yer alan mesajların zihinlerde karışıklığa yer vermeyen, sade ve estetik yönü olan unsurlardan oluşması gerekmektedir. Karikatür, güldürü niteliğinin yanında mesajı sade ve anlaşılır biçimde aktaran, sanat olması dolayısıyla da estetik yönüyle kişilere hitap eden bir alandır (Topuz, 1986: 35).

Estetik kaygıların da gözetildiği mizah ve karikatürün doğasında “eleştiri” vardır. Gerek toplumsal gerekse siyasi yaşamda mizahçı, olay ve olguları değerlendirirken “onaylama” veya “yüceltme” davranışlarında bulunmamaktadır. Onun görevi, toplumsal alanda var olan aksaklıkları gözler önüne sermek ve insanları bu doğrultuda düşünmeye sevk ederek mesajlarını kitlelere ulaştırmaktır (Şahin, 2019: 2221).

Karikatürün mesaj iletim kanalı ve etkili olmasını sağlayan en önemli unsur basındır. Hemen her ülkede, günlük gazetelerde karikatürler yayımlanmaktadır. 1830 yılında Paris’te yayımlanan *La Caricature* güldürü üzerine yayımlanan ilk gazetedir. Gelişmiş ülkelerde, karikatürler toplumda önemli yer edinmektedir. Karikatür, süreli basın için önemli bir araçtır. Gazete dışında dergiler de karikatür için önemli bir alandır. Konusu ne olursa olsun dergilerde zaman zaman birçok karikatür çizeri kendine yer bulmaktadır. Özellikle toplumsal olaylardan sonra ortaya konulan karikatürler, okurlar üzerinde büyük bir etki yaratabilmektedir (Topuz,

1986: 55)¹¹. Thomas Milton Kemnitz’e göre karikatürler, “fikir karikatürleri” ve “eğlence karikatürleri” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Fikir karikatürlerinde amaç, bir durumu aktarmak veya özetlemektir. Bu tür karikatürlerde mizah zorunlu değildir. Eğlence karikatürlerinde ise öncelikli amaç, iletişimsel mizahı tasarlamaktır. Her iki karikatür türü birbirinden farklı olsa da karikatüristler eğlence ve fikir karikatürleri ayırımına her zaman sadık kalmamaktadır. Zaman zaman her ikisinin de yansıtıldığı karikatürler sıklıkla karşımıza çıkmaktadır (Kemnitz’den akt. Bayram, 2009: 109).

Bu bilgiler ışığında karikatürlerin, toplumsal olayları sade bir şekilde okuyucuya aktardığını, basının bilgilendirme işlevini farklı ve eğlenceli yollarla gerçekleştirerek insanların gündeme ait konularda fikirlerinin oluşmasına ya da değişmesine katkı sağladığını söylemek mümkündür. Bu bağlamda seçimlerin ve siyasal iletişim faaliyetlerin önemli rol oynadığı ülkemizde, karikatürlerin de siyasal anlamda etkili bir araç olduğunu söylemek mümkündür.

2.3. Türkiye’de Karikatürün Gelişimi

Tarihte ilk basılı karikatür örneği, 1870 yılında Teodor Kasap tarafından yayımlanan Diyojen dergisinde görülmektedir. Diyojen, aynı zamanda ülkemizde çıkarılan ilk mizah dergisidir. Karikatür sanatı, diğer ülkelerden farklı olarak ülkemize geç gelmiştir. Bunun nedeni, Osmanlı İmparatorluğunda dinsel nedenlerle konulan resim yasağıdır. Eğitimin dinsel temellere dayanması, sanatçıların saraya bağımlı olması gibi etmenler de karikatür sanatının gecikmesine neden olmuştur. Karikatürde ilk karışımıza çıkan isim Cem’dir. Aynı adı taşıyan “Cem” dergisiyle dönemini eleştirmiş ve yöneticilerle fikrîsel mücadele içinde olmuştur. Cumhuriyet Döneminde ise Ramiz ve Cemal Nadir isimleri dikkat çekmektedir. Ramiz; Akbaba, Karikatür ve Mizah isimli dergilerde karikatür sanatının alanını genişletmesine katkıda bulunmuştur. 1942 ve 1943 yılları arasında ise mizah dergilerinde Selma Emiroğlu, Turhan Selçuk, Mim Uykusuz gibi isimler yer almaktadır. Bu isimler, Cemal Nadir’in etkisinde, toplumsal ve eleştirel bakış açısıyla karikatürün gelişimine destek olmuşlardır (Balcıoğlu, 1983: 5-7).¹²

Diyojen’in ik Türk mizah dergisi olmadığını savunan Çeviker ise fikirlerini şu şekilde ifade etmiştir:

¹¹ “Karikatür “biçim psikolojisi”nin anladığı bir anlamda biçimdir. Dilbilimsel anlamda bir simge, bir göstergedir. Gösterileni, belirtileni yansıtır” (Ekinci, 2008: 269).

¹² *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm* adlı kitabında Palmira Brummet, Osmanlı Devletinde karikatürlerde, Avrupa hegemonyasına dair içeriklerin bulunduğunu vurgulamıştır. Osmanlı karikatürlerinde hayal edilen emperyalizmin farklı olduğunun altını çizen Brummet, bu karikatürlerde Osmanlı Devletine karşı gelen saldırganların ve uşakların gülünç haline getirildiğini, bu sayede onlarla uğraşmanın daha kolay olduğunu belirtmiştir (Brummet, 2003: 246).

“İlk Türk mizah dergisinin, yıllardır, hep *Diyojen* (12.11.1870) olduğu yazılmış, söylenmiştir. Birkaç kaynak bunun dışına çıksa bile, hala aynı yanlış sürdürülmektedir. *Diyojen*’den önce olayın gelişimi şöyledir: 1868’de politik düşünce gazetesi olarak yayımlanan *Terakki*, aynı adı taşıyan bir mizah gazetesini ek olarak verir: *Terakki* (23.10.1870). Abonelerine ücretsiz, diğer okurlarına parayla satılan *Terakki*, *Diyojen*’den önce yayımlandığı için ilk olma onuru onundur. Çizgiye yer vermeyen *Terakki*, ad değiştirir: *Terakki Eğlencesi* (Aralık 1870). Önce her sayı, yazılarını süslemek için karikatürümsü resimler (vinyet) serpiştirir sayfalarına. Daha sonra tam sayfa karikatüre açılır (5.2.1871).

Dyjoen karikatüre, anılan ek mizah gazetelerinden sonra yer verdi. Yayımladığı ilk karikatür (23.11.1871/S.74, s.4) Cumhuriyet dönemi boyunca ilk Türk karikatürü olarak sunuldu. Kitaplara ve çeşitli yayınlara girdi. Batı ve Doğu giysilerini kuşanmış, uzun kulaklı bir adamdan oluşan karikatür, karikatürcüleri ve konuya ilgi duyan yazarları hep düşündürdü. Bu kişi kimdi ve kulakları neden uzundu? Tarihi yazılamamış karikatürümüzün ve karikatürcülerimizin yanıtlayamadıkları soru buydu. Çeşitli yorumlar yapılyordu sadece. Kesin bir veri yoktu. Araştırmalarımız sırasında “uzun kulaklı adam” gizini çözdük. Adı: Garabet Panosyan. İşi: Gazeteci, yayıncı ve milletvekili. 1826-1905 tarihleri arasında İstanbul’da yaşadı. Ermeni harfli Türkçe *Manzume-i Efkar* (1866-1896) gazetesinin sahibi ve başyazarı olan Panosyan, Teodor Kasap’ın belalı! Aynı kulaklarıyla Ali Fuat Bey’in iki karikatüründe de yer almıştır” (Çeviker, 1986: 21-22).

Görsel 2.1. Dyjoen’de yayımlanan ilk Türk karikatürü, “uzun kulaklı adam” olarak adlandırılan karikatürdeki kişi Garabet Panosyan <http://burakergin.blogspot.com/p/karikatur-tarihi-turkiye.html> (erişim tarihi: 26.10.2019).

Dyjoen’de yer alan Garabet Panosyan karikatürünün, uzun kulaklarla tasvir edilmesinin nedeni kişinin “ihbarcı” özelliğinin vurgulanmak istenmesidir. Ayrıca derginin o sayısında, karikatürdeki kişiyi bilenlere derginin tüm sayılarının gönderileceği notu yer almaktadır (Demirci, 2017: 18). Birinci Dünya Savaşı sonrasında, mizah basınında Ankara ve

İstanbul hükümetleri tarafından yönetilen dergilerin hakim olduğu görülmektedir. Sedat Semavi tarafından çıkarılan “Güleryüz” dergisi bu dönemde Ankara hükümetini desteklerken Refik Halit Karay tarafından çıkarılan “Aydede” dergisi ise İstanbul hükümetini desteklemiştir. Bu dönemde Aydede dergisinin Mustafa Kemal Atatürk’e saldıran, Kurtuluş Savaşına karşı Yunanların tarafında yer alan ve Kuvayi Milliye’yi halka kötöleyen bir anlayış içinde olduğu görülmektedir. Buna karşın Güleryüz dergisi ise Kurtuluş Savaşını destekleyen bir tavır içinde bulunmuştur. Kurtuluş Savaşı zaferle sonlanınca Kuvayi Milliye karşıtı Aydede dergisi kapanmış, Refik Halit’in yurt dışına kaçması nedeniyle aynı kadroyla yeniden farklı bir isimle yayımlanmaya başlamıştır. Bu dergi, 1978 yılına kadar yayın hayatını sürdürecektir ve bu dönemde oldukça ses getirecek Akbaba dergisidir (Öngören, 1998: 68-71).

1940’lı yıllarda siyasal düşünceler, “ulusçuluk” ideolojisi ekseninde belirlenmiştir. Ulusçuluk ideolojisinin somut bir nitelik kazanması ise aynı kaynaktan fayda sağlayan fakat birbiriyle çatışma halinde olan iki politik senaryo düşüncesi ile gerçekleşmiştir. Bu iki politik senaryo ise milliyetçi/halkçı ve ırkçı/turancı akımlar olarak karşımıza çıkmaktadır. O yıllarda ülke gerçeklerini ortaya koyan ve ideolojik olarak sol düşüncüyü milliyetçilik/halkçılık çizgisine çeken dergi ise Markopaşa’dır (Cantek, 2001: 21).

Türkiye’de azınlıklara ilişkin stereotipler erken dönem Cumhuriyet mizahında önemli yer tutmaktadır. Özellikle o dönemde, ticaret hayatında ağırlığı olan Yahudilere yönelik küçümseyici tavırlar mizah dergilerinde sık rastlanılan bir durumdur. Karikatürlerde Yahudilerle ilgili “hesapçı, korkak, para düşkünü, çirkin” gibi nitelikler yoğun bir şekilde işlenmektedir. Alman, Fransız ve Salamon karikatürlerinden uyarlanmış Yahudi tipler, 1950’li yıllardan itibaren konu edinmemeye başlayarak etkinliğini yitirmiştir (Cantek ve Gönenç, 2017: 88-92).

Cumhuriyetin ilanından Markopaşa mizah gazetesinin kuruluşuna kadar olan süreçte (1923-1945) mizah basını, cumhuriyetin devamlılığı için eleştiriden uzak bir politika izlemiştir. Marko Paşa dergisinin kurulmasıyla bu durum değişmiş, gazete özellikle siyasi konularda muhalif bir tavır sergilemiştir. Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte hükümet politikaları nedeniyle mizah basına yönelik eleştiriler artmış, Akbaba dergisi hariç birçok mizah dergisi ciddi bir politik mücadelenin içine girmiştir. Türk karikatürü için önemli olan “50 kuşağı” karikatürcüleri bu dönemde ortaya çıkmıştır. 50 kuşağı karikatürcüleri, biçim ve içerik anlamında mizaha yeni bir soluk getirmiştir. Basının hükümeti sert bir şekilde eleştirdiği bu dönemin sonunda ise askeri darbe yoluyla Demokrat Parti hükümeti sonlanmıştır (Arık, 2003: 92-93). Cumhuriyet’in ilan edilmesinden sonra çok partili sistemin kurulduğu ilk dönemlerde basına yönelik baskılar ve eleştiriler artmıştır. Bu konuyla ilgili

Ahmet Emin Yalman, İtalya basınını örnek vererek İtalyan gazetelerinde yer alan Mussolini'ye yönelik eleştirel yazı ve karikatürlerden bahsetmiştir. Aynı türden karikatürlerin Türk basınında yer alması durumunda gazetecilerin İstiklal Mahkemelerine sevk edileceğini ifade ederek hükümetin basını özgür bırakması gerektiğini vurgulamıştır (Yalman'dan akt. Güz, 1991: 149).

1950 yılına kadar basın her koşulda Demokrat Parti'yi desteklemiştir. 14 Mayıs 1950 seçimleri sonucunda DP iktidarıyla Türk basınında yeni bir dönem başlamıştır. Ekonomik sorunlar ve hükümetin sert politikalarını haber yapan gazeteciler hükümetin tepkisini çekmiştir. Gazete sahipleriyle iyi ilişkiler kuran hükümet, basın üzerinde etkisini artırmak için çeşitli kanunlar çıkarmıştır. DP iktidar olduktan sonra da basınla anlaşmazlıklar olmuş hatta tarihte 6-7 Eylül olayları olarak yer alan basına yönelik özgürlük dışı yaptırımlar uygulanmıştır (Topuz, 2003: 192-198). 1954 yılında gerçekleşen seçimlerden önce ise “Neşir Yoluyla veya Radyo ile İşlenecek Bazı Cürümler Hakkında Kanun” kabul edilmiştir. 1956 yılında adı değiştirilen ve daha sıkı hale getirilerek basın özgürlüğünü zedeleyen kanun “ispat hakkı” tartışmalarını başlatmıştır. Dönemin Başbakanı Adnan Menderes, mecliste tasarıyı desteklemiş ve Sabah gazetesine bir telgraf çekerek hükümetin suç oluşturan bazı olaylar düzenleyeceğini öne sürmüş, olası olaylarda ise gerekli önlemleri alarak gerekirse silahlı savunmaya başlayacaklarını bildirmiştir. Bu olay üzerine Sabah'ın bu tavrı, hükümete hakaret sayılmış ve doğrudan savcıya kovuşturma açılarak mahkemeye başvurulmuştur. 1954 seçimlerinden sonra hükümete muhalif olan basına yönelik eleştiriler ve davalar da artmıştır. Şinasi Nahit Berker, Metin Toker, Yusuf Ziya Ademhan, Fethi Giray gibi birçok gazeteci basın suçlarından mahkum edilmiştir (Kabacalı, 1994: 237-238).

Türk karikatürü 1950 yılında ise farklı bir noktada gelişim göstermiştir. Önceki yıllara göre daha özgür ve kitleleri etkileyen yapıda olan karikatür sanatı, çizerlerine geçmiş dönemi, DP'nin politikalarını ve vaatlerini sorgulama olanağı sunmuştur (Çeviker, 2010: 24).¹³

1950'li yıllarda Turhan Selçuk'un karikatürleri birçok kez dava konusu olmuştur. Özellikle DP iktidarının Dolmuş dergisine uyguladığı baskılar sonucunda, derginin 98. sayısı hakim kararı olmaksızın Adnan Menderes ve bakanlar tarafından apar topar toplatılmıştır http://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_ca5f01b9796a40f782b43262be5fd0a9.pdf (erişim tarihi: 09.07.2019).

¹³ O yıllarla alakalı Özer'in şu ifadeleri dikkat çekicidir: “1950'li yıllarda Küçük Amerika olma rüyası Türk halkının tüm kesimlerini sarmıştır. Slogan, her mahallede bir milyoner yaratmaktır. Adanalı pamuk ağaları, büyük sanayici olmuş iktidarı desteklemektedir. Çiftçinin ürünlerine iyi para verilmiş; yol, su, elektrik gibi temel ihtiyaçların ülke düzeyinde yaygınlaştırılması için yatırım atağı başlatılmıştı. Bu olumlu hava bir süre sonra değişecektir. Ekonomi liberalleşmeye çalışırken popüler karikatür için zemin hazırdır” (Özer, 2007: 48).

Özer'e göre (2007: 48) Demokrat Parti'nin iktidar olduğu 1950'li yıllar, liberal ekonominin egemen hale gelmesini sağlayan Küçük Amerika olma yolunda bir adımdır. Çiftçiye verilen destek ve ülkede var olan olumlu hava ise kısa sürmüştür. Ekonomik ortamda serbest piyasa ekonomisine dönüşle birlikte gerçekleşen yenilikler, popüler karikatüre zemin hazırlamıştır.

Demokrat Parti iktidarı, 27 Mayıs 1960 yılında askeri darbeyle son bulunca ülkede yeni Anayasa ile ülkede özgürlük rüzgarları esmeye başlamıştır. Ancak bu özgürlük ortamı, mizah basının durgunluk sürecine yol açmıştır. 1970'li yıllarda ise insanlar kırsal kesimlerden kentlere göç etmeye başlamışlardır. Kentlere gelen kitleler, o dönemde mizahın temel meselesi haline gelmiştir. 1970'ler mizahının ana temasını kırsal alanlardan büyük kentlere göç eden kitleler oluşturmaktadır. 26 Ağustos 1972 yılında ise Oğuz Aral'ın editörlüğünde Gırgır dergisi yayımlanmaya başlamıştır (Boz, 2018: 150). Bu yıllarda Gırgır dergisi siyasi konuları geri plana atarak ekonomik sorunlara yönelmiştir. Yoksulluk, ekonomik sorunlar, hayat pahalılığı gibi meselelerle geniş kitlelere seslenmiş ve ilgi görmüştür. Bu doğrultuda uyguladığı yayın politikasıyla Gırgır Dergisi, mizah basınında yeni bir gelenek oluşturmuştur (Özocak'tan akt. Boz, 2018: 150).

İlhan Selçuk'un 1974 yılında çıkardığı *Günümüzdeki Kitaplar* isimli mizah dergisinde yer alan yazısı, 1965-1971 döneminin ve 12 Mart darbe sonrası çatışmacı yaklaşımının tasviri niteliğindedir. Selçuk, karikatürlerinde Tarzan'ı emperyalizme hizmet eden düşman olarak tanımlamış ve Cumhuriyet savcılarını göreve çağırmıştır. Türkiye'de çizgi romanların, ideolojik olarak sağ görüşü yansıttığı yönündeki tartışmalar bu dönemde gerçekleşmiştir. 70'li yıllarda önemli bir mizah dergisi olan Gırgır ise çalışmalarında tarihi çizgi romanları eleştirmiştir. Derginin başlangıçta apolitik tavrı gün geçtikçe sola eğilim göstermiştir. Mikrop gibi popüler mizah dergileri ise Türkiye Komünist Partisi'ne sempatisi olan çizerlerden oluşmaktadır. 1975 yılında ise Gırgır dergisi, öykülerini sol muhalefete yakın bir biçimde aktarmıştır. Gırgır o dönemin en kaliteli ve en popüler dergisi olarak yayın hayatına devam etmiştir. Kadrosundaki çizer zenginliği ve sayısız çalışmalarıyla sayıca ve nitelik bakımından çok önemli karikatürler ortaya koymuştur (Cantek, 2002: 34, 40).

1980 yılı sonrası Türkiye'de neoliberal politikaların benimsenmesi, mizah dergilerindeki içeriği de etkilemiştir. 24 Ocak kararlarının da tesiriyle, sermayenin merkezi hale gelmesi, bankacılık, finans gibi sektörlerin ön plana çıkması sonucunda toplumsal hayatta da değişimler olmuş, orta sınıf kültürü ortaya çıkmıştır. Yaşanan bu süreç, mizahta var olan "biz" duygusunu ortadan kaldırarak yerini "yeni kent kimliğini benimseyen orta sınıfın kültürünü" yansıtmaya bırakmıştır. 1980'li yılların önemli mizah dergisi Gırgır'da yer alan

karikatürlerde ise süreçle paralel olarak yeni kent kimliğini benimseyen gençlerin değerleri işlenmeye başlamıştır. 90'lı yıllarda mizaha yönelik hicvetme özelliğinin zedeleniği yönünde eleştiriler olsa da mizahın radikal ve umutsuz durumu 80'lerde kendini göstermeye başlamıştır <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/3891/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulmece#.XNoq-jAzbiU> (erişim tarihi: 12.07.2019).

Doksanlı yılların ilk yarısında, Aydın Doğan-Milliyet grubunun yan kuruluşu olan AD yayıncılık ve Egmont ortaklığı mizahı yeniden canlandırmıştır. Bu süreçte kuruluşun yöneticisi olan Yalvaç Ural, önemli rol oynamıştır. Çizgi romanlar, doksanlı yılların ikinci yarısından itibaren kitabevlerinde yer almaya başlamıştır. Bu yıllarda yerli mizahta özellikle LeMan dergisi öne çıkmıştır. Gazetelerde yer alan çizgi romanlar, bant karikatür tarzında ve kadın-erkek ilişkilerini ele alan anlatılara dönüşmüştür. Türkiye'de en yüksek tirajlı dergi konumuna gelen LeMan ise politik çerçevede medya karşıtlığı ve gençlerle aynı çizgide yer alan mizah anlayışıyla başarılı olmuştur. Aynı dönemde LeMan, kendi içinde L-Manyak adlı bir dergi çıkararak Bülent Üstün, Gürcan Yurt, Oky, Memo, Cengiz Üstün gibi başarılı çizer kadrosuyla popülerliğini arttırmıştır. Bu dönemde mizahta, iğrençlik, şiddet, argo, cinsellik gibi konular işlenmiştir (Cantek, 2002: 44-47).

Türkiye karikatür tarihi açısından Markopaşa Gazetesi ve Gırgır dergisi büyük önem taşımaktadır. Her iki yayının en dikkat çeken özelliği, basına yönelik baskıların şiddetli olduğu dönemlerde ortaya çıkarak toplumsal muhalefet görevini etkili bir biçimde yerine getirmeleridir. 1991 yılında Güneş gazetesinin iflas etmesiyle Limon dergisi, bir gecede ismini "LeMan" olarak değiştirmiş ve bağımsız bir yayın organına dönüşmüştür. LeMan dergisi de tıpkı Limon gibi muhalif çizgide yer alarak tartışılmayan pek çok konuyu ele almış, özellikle siyasi konularda cesur bir tavır sergileyerek yayınlarını sürdürmüştür. Dergi içinde yaşanan fikir ayrılıkları sonucunda ise çizerlerin bir kısmı Penguen adlı karikatür dergisini kurmuştur (Arık, 2006: 176-178).

Leman dergisi, 1985 yılında Gırgır'dan ayrılan yazar ve karikatüristlerin kurduğu Limon dergisinin devam niteliğinde yayın hayatına başlamıştır. Bugün de yayın hayatını sürdüren Leman, özellikle 1990'lı yıllarda Türkiye'de yaşanan toplumu etkileyen, hassas ve kırılgan olayların mizah dergileri içindeki en yakın tanıklarından biri olmuştur (Demir, 2016: 11). Gırgır dergisinin devamı sayılabilecek Limon ve Leman dergileri aynı zamanda Gırgır'dan farklı bir nitelik taşımaktadır. Limon dergisi yazarları, Gırgır'daki ustalarından birçok şey öğrenmiş ve öğrendiklerini farklı noktalara taşımışlardır. Gırgır dergisi yazarları, karikatürlerde sokaktaki insanları daha kanlı canlı çizmiş ve mizaha sokaktaki insanların

anlatım dilini de dahil etmişlerdir. Limon dergisi yazarları ise daha ileriye giderek sokaktaki insanların ruh halini röntgenlemişlerdir (Özdemiroğlu'ndan akt. Arık, 2012: 97).¹⁴

Türkiye’de mizah dergilerinde genellikle yazar ve çizerlerin dergiden ayrılarak yeni bir dergi kurmasıyla devam eden bir süreç yaşanmıştır. Leman’dan ayrılan Metin Üstündağ, Selçuk Erdem ve Erdil Yaşaroğlu gibi popüler yazar ve çizerler 2002 Eylül’ünde Penguen dergisini yayın hayatına geçirmiştir. Amblemi “uçmaya çalışan penguen” olan dergi, yeni nesil karikatüristler için önemli bir durak olmuş ve yüksek satış rakamlarıyla popülerlik kazanmıştır (Demir, 2016: 12). Ancak dergi, 2017 yılında bireylerde okuma alışkanlığının azalması ve ekonomik nedenler dolayısıyla yayınladığı bir yazı ile yayın hayatını sonlandırmıştır.

Bugünün koşullarında geleneksel medyanın karşı karşıya olduğu tiraj sorunu, basılı karikatürleri de kapsamaktadır. Yeni medyanın gün geçtikçe sınırlarını genişletmesi, basılı yayınlara göre nispeten daha kolay ulaşılır olması ve interaktif içeriklerle okuyucuya ulaşması sonucunda geleneksel medya gücünü geçmişe göre büyük ölçüde yitirmiştir. Bu durum sonucunda, ekonomik anlamda farklı sektörlerle karşılıklı ilişkiler içinde olan bazı geleneksel medya pratiklerinin içeriği de değiştirmiştir. Geleneksel medyanın, dolayısıyla basılı karikatürlerin de eski gücüne ulaşması, okurların eski alışkanlıklarını benimsemesi ile mümkün olacaktır. Penguen dergisinin yayın hayatını sonlandırması ise doğrudan bu durumla ilişkili bir örnektir.

2.4. Politik Mizah

Politika ve mizahı özdeşleştiren politik mizah kavramı, politikanın ciddi ve akla uygun tanımına kahkaha ve güldürünün eklenmesiyle ortaya çıkmıştır. Zıtlıklardan oluşan ve etki gücü yüksek olan mizah, siyasi elitler tarafından hoş karşılanmamaktadır. Tsakona ve Popa tarafından vurgulanan mizahın en önemli iki işlevi ise “toplumsal ve politik değişimi provoke etmekten ziyade siyasi iktidara karşı eleştiriye aktarmak ve siyaset üzerindeki baskın değerleri ve görüşleri dönüştürerek güçlendirmektir” (Tsakona ve Popa’dan akt. Özdemir: 2018: 9).

Tarih boyunca karikatür ve siyaset hep birbiriyle yakın ilişki içinde olmuştur. Bunun nedeni, siyasetçilerin yaptıkları hataların mizaha bol malzeme sağlamasından kaynaklanmaktadır. Siyaset de tıpkı toplumsal yaşam, eğitim, şiddet, cinsellik gibi mizahın eleştirdiği konulardan biridir. “Politik mizah” kavramı ise siyaset ve mizahın bu yakın ilişkisi

¹⁴ Gırgır dergisi kitlesel bir nitelik taşıırken Limon dergisinin daha çok gençlere hitap ettiğini söylemek mümkündür. Leman dergisi de bu geleneği sürdürmüş ancak mizah dergilerine “savaş karşıtlığı, ekonomik sorunlar, düşünce özgürlüğü, çirkin politikacılar, cinsel özgürlük, kadın hakları” gibi konuların girmesini sağlamıştır (Hoşafçı, 2006: 100).

sonucunda ortaya çıkmıştır (Bayram, 2009: 113). Mizahın verdiği en sade mesaj bile alt metni ile politiktir ve aslında güldürmekten ziyade insanlara eleştirel düşünme, muhalif duruş ve farklı bakış açılarına ulaşma imkanı vermektedir (Güder, 2012: 4). Simon Critchley ise politik mizahı “şiddetle dolu egemenliği taklit etmeyen, kendi güçsüzlük konumunu öz bilinçli alay biçimlerine başvurarak muktedirleri teşhir etmek için kullanan iktidarsız bir güçtür” şeklinde tanımlamaktadır. Ona göre politik mizahın işlevi, “komik kabul” üzerine kurulu bir mizah anlayışıdır (Kalaycı, 2014: 24).

Mizahın önemli bir parçası olan politik mizah, genelde politikacılar tarafından ifade edilmesi engellenen konuları muhalif bir tavır içinde ortaya koymaktadır. Ele alacağı konuları belirlerken siyasi ideoloji ayırt etmeksizin konularını siyasal gündem doğrultusunda seçen politik mizah, görüşlerini eğlence amacıyla ortaya koymaktadır. Doğası itibarıyla politik mizah, yapıcı bir görünümle ortaya konulsa da muhalif yönüyle değerlendirildiği için sorunların bir parçası haline gelmektedir (Yardımcı, 2010: 12-13). Mizah dergilerinin ise siyasete yöneliminin birçok nedeni vardır. Bunlardan ilki; politik mizah, mizah dergilerinin satışını etkileyen en önemli unsurlardan biridir. İnsanların politik mizaha verdikleri tepki, muhalif bir tavır içinde olmalarıyla ilişkilidir. Mizah kuramlarında da bahsedildiği gibi, güçlü olanla dalga geçmek; sıkışmış, çaresiz insanlarda rahatlama yaratır. Gülme eylemi de rahatlama sonucunda verilen bir tepkidir. İkinci neden, politik mizah sayesinde dergilerin güncelliği yakalamasıdır. İçeriği politik mizah olan dergiler, dinamik bir alan olan politikadan beslenmektedir. Bu sayede, okuyucu güncel politik olaylarla hem bilgilenmekte hem de eğlenmektedir. Üçüncü neden ise politik mizah entelektüel bir birikim gerektirmektedir. İçeriği politik mizah olan bir derginin okuyucuları, entelektüel kimliği ve birikimleriyle olayları daha iyi algılayabilmektedir. Bu durum mizah dergilerini, sadece eğlence amaçlı okunan, içi boş gibi tanımlamalardan kurtararak dergilere “toplumsal meselelere karşı duyarlı, muhalif ve ciddi” gibi nitelikler kazandırmaktadır (Cantek ve Gönenç, 2017: 25).

Özellikle mizah dergilerinde yer verilen politik karikatür ise Harrison’a göre, toplumsal protesto ve siyasi ikna gibi iki temel işlevi yerine getirmektedir. Toplumsal protesto işlevi, karikatürün muhalif ve eleştirel niteliğiyle ilgilidir. Tarihi örnekler incelendiğinde karikatürcü ile siyasetçi arasındaki ilişki “aşk ve nefret” ilişkisine benzetilebilmektedir. Siyasetçilerin, karikatürcülerle çeşitli sanatsal etkinliklerde bir araya geldiğini ve fotoğraf çektiğini görebiliriz. Ancak karikatürcü eleştirilerini artırdığı zaman, siyasetçilerin bir şekilde onları susturmanın yollarını aradığını söylemek mümkündür. Örneğin, 19. Yüzyılda yaşayan İngiliz muhalif karikatürcüler, John Tenniel ve Francis Carruthers Gould o dönemde şövalye ilan edilmiştir (Cantek ve Gönenç, 2017: 97, 100).

Politik karikatür (political cartoon) aynı zamanda, gazetelerde makalelerin yayımlandığı sayfalarda yer alan karikatürler olarak tanımlanmıştır. Bu tür karikatürlerin amacı, siyasal bir düşünceyi aktarmaktır. Politik karikatürler, okuyucunun dikkatini ve ilgisini hızlı bir şekilde çekmekte ve geniş kitlelere ulaşmaktadır (Cahn'dan akt. Topuz, 1997: 12).

Politik karikatürler aracılığıyla ifade edilen fikirler, sanatçının görüşlerini yansıtmaktadır. Bu nedenle politik karikatürler genellikle editoryal karikatürler olarak da adlandırılmaktadır. Örneğin bir gazetede yer alan başyazı, gazetede köşe yazarının bakış açısını veya fikrini okurlara iletmede nasıl etkiliyse editoryal karikatürler de karikatüristin bakış açısı okurlara aktarmada önemli bir rol üstlenmektedir (Imperial, 2020: 81).

Politik karikatürlerin iki farklı seviyede işlevleri vardır. Birinci seviyede, inandırıcı ve gerçekçi bir dünya ile ilgili hayali hikaye anlatılmaktadır. İkinci seviyede ise daha soyut bir düzeyde gerçek olaylar ve karakterlere atıfta bulunmaktadır. İki farklı seviye arasında metaforik bir ilişki bulunmaktadır. Bu ilişki, insanları ve olayları somut bir alana yönlentmektedir. Yani yorumlayan kişi, karikatürlerdeki metaforları anlamlandırabilmek için kamusal meselelerde ve siyaset alanında bilgi sahibi olmaya ihtiyaç duymaktadır. Bu durum sonucunda ise insanlar gerçek hayat referanslarını ayırt etmek için bir mücadele içine girebilmektedir (Refaie'den akt. Türten, 2017: 67).

Ülkemizde politik mizah, birçok mizah dergilerinde etkin bir biçimde kullanılmıştır. Özellikle basın tarihinde yer alan önemli olayları incelediğimiz zaman, bunun bir sonucu olarak politik mizah üreten dergilerin ve yazarların birçok baskıya maruz kaldığını görmek mümkündür. Hatta bu anlamda akla gelen ilk yayın, Cumhuriyet döneminde siyasal anlamda muhalif bir tavır sergileyen Markopaşa gazetesidir.

Markopaşa gazetesi, 25 Kasım 1946'dan 12 Eylül 1949 yılına kadar yaklaşık seksen sayılı öyküsü ile yayın hayatını sürdürmüştür. Çok partili hayata geçiş sürecinde muhalif bir tavır sergileyen Markopaşa'nın adı yayımlandığı yıllarda Sabahattin Ali ile özdeşleşse de sonraki yıllarda gazete, Aziz Nesin ve Rıfat Ilgaz isimleriyle birlikte konuşulacaktır. Bir mizah gazetesi olan Markopaşa, dönemin Turancı ideolojisi karşısında sol ve muhalif bir tutum sergilemiştir. Komünist ve hain olmakla suçlanan gazete, iktidara yönelik muhalif tavrı ve yüksek tirajı nedeniyle kontrol edilmesi gereken bir muhalefet odağı olarak görülmüştür. Bu nedenle Markopaşa, dönemin Tek Parti iktidarı tarafından sürekli soruşturma ve kovuşturmayla maruz kalan, kapatılan, farklı siyasi odakların hedefi haline gelen bir yayındır (Cantek, 2001: 14-19).

Çok partili hayata geçiş sürecindeki Markopaşa örneğinde de görüldüğü üzere politik mizah, iktidar için önemli bir tehdit unsuru oluşturmaktadır. Zaman zaman kapatılan, sansüre

uğrayan, yazarları hapse atılan bu tür dergilerin, iktidarın politikalarını eleştirmede siyasal parti kadar etkili olduklarını söylemek mümkündür. Bunun nedeni, siyasal partiler tarafından etkili bir biçimde yürütülebilen muhalif tutumun, yazılı basında farklı bir biçimde kendini göstermesi sonucunda halkın bu alana yoğun ilgi gösterebilmesidir.¹⁵

2.5. Mizah Kuramları

İlk Çağlardan başlayarak günümüze kadar devam eden mizah olgusunun gelişim seyri ve komik unsurlarının nasıl oluştuğu üzerine birçok düşünür çeşitli fikirler ortaya koymuştur. Bu fikirlerin sistemli hale gelmesi sonucunda ise “üstünlük”, “uyumsuzluk” ve “rahatlama” gibi mizah kuramları ortaya atılmıştır (Özünlü, 1999:21).

Mizah konusunda incelemelerde bulunan araştırmacıları meşgul eden konulardan biri ise mizahın oluşmasına yol açan etkenler olmuştur. Yeterli olup olmadığı tartışma konusu olan birçok kuram ortaya atılmış ancak çalışmalar yukarıda da ifade edilen bu üç kuram etrafında geliştirilmiştir (Bacaksız ve Oduncu’dan akt. Boz, 2014: 147).

İnsanların neye, nasıl ve neden güldükleri her ne kadar çeşitli kuramlarla ortaya koyulsa da her kavramın kendine ait sınırlılıkları vardır. Karmaşık bir varlık olan insanın “gülme” tepkisinin kaynağının sorgulandığı bu kuramlarda, ortaya atılan kavramlar sadece genel bir çerçeve çizmektedir. Kuramlar bir bütün olarak değerlendirildiğinde ise üç kuramın zaman zaman benzer noktalara temas ettiği anlaşılabacaktır.

2.5.1. Üstünlük Kuramı

Üstünlük kuramı, Thomas Hobbes tarafından 1651 yılında “Leviathan” adlı kitapta geliştirmiştir. Hobbes’a göre “üstünlük”, insanların başkalarında eksik olan şeyleri fark etmesi sonucunda kendilerini daha fazla beğenmesine yol açan bir kavramdır. Ancak insanların mutlu olmasına hoşlarına giden bir durum veya unsur da sebep olabilmektedir (Paulus’tan akt. Uğureli, 2016: 6).

Hobbes’a göre mizah unsuru, kendimizi başkalarıyla kıyaslayarak “üstün” olduğumuz kanısına varma sonucunda ortaya çıkmaktadır (Morreal, 1997: 11).

Üstünlük kuramını ilk olarak ortaya koyan filozoflar ise Aristoteles ve Platon’dur. Daha sonra Hobbes, kuramı savunarak geliştirmiştir (Morreal, 1997: 10).

¹⁵ Markopaşa’nın iktidara yönelik muhalif bir tutum sergilemesi ve halkın ilgisi sonucunda gazetenin yüksek tiraj alması iktidarın tepkisini çekmiştir. Nedeni ise CHP’nin önemli isimlerinden Nihat Erim’in yazısının şu bölümünde daha net ortaya konulmaktadır. Erim, Ulus’taki yazısında durumu şu şekilde özetlemiştir: “Herhangi bir hükümet veya parti aleyhinde her gün 200.000 gazete nüshası basılırsa bu, korkunç ve önünde dayanılmaz bir halk efkârı hareketini kısa zamanda yaratır. Bir nüsha gazeteyi birkaç kişi okur ve bu bütün memleketin aydınları ve okuyup yazma bilenleri aleyhte döndü mü milyonlarca seçmeni de beraber çeker” (Cantek, 2001: 22-23) (Ulus, 19.11.1947).

Bu teoriye göre, görece üstünlük duyguları ve dalga geçme eylemi mizahın temel bileşenlerini oluşturmaktadır. Standart olarak Platon ve Aristo'ya atfedilen bu kuramda, Hobbes'in gülme ile ilgili ortaya koyduğu fikirle kuramın paradigmatic eklemelenmesi olarak kabul görmektedir (Lintott, 2016: 348).

Mizahı ve gülmeyi, üstünlük duygusuyla ilişkilendiren bu kuram, Eski Yunan'da Eflatun (Platon) ve Aristo, Roma döneminde Cicero ve Quintilien, 17. yüzyıl bilim insanlarından Hobbes ve Descartes, 19. yüzyıl bilim insanlarından Bain tarafından desteklenmiştir. 18.yy'da yaşayan Charles Baudelarie, 19.yy filozoflarından Anthony Ludovici ve Albert Rapp bu kuramın diğer temsilcileridir (Sevindik, 2017: 118).

Üstünlük kuramı, Platon kadar geriye götürülebilmektedir. Platon gülmenin özünün insani budalalık ve şeytanlık olduğunu savunarak kişiyi gülünç kılan şeyin kişinin kendisini bilmemesi olarak değerlendirmiştir (Morreal, 1997: 8). Ayrıca Platon, insanların gülmesine neden olan kendilerini diğer insanlardan üstün görme ve bu durumdan keyif alma durumunu "kıskançlık" duygusuyla ilişkilendirmiştir. Platon'a göre gülme eylemi, komedi unsurunu oluştururken seyircilerin "üstün" olduğuna dair izlenim yaratarak onların inançlarıyla oynamaktadır. Kişilerin kendilerini başkalarından üstün görmekten haz alması ve gülere tepki göstermesi ise Platon tarafından "aklın ciddiyetinden uzaklaşmak" olarak yorumlanmıştır. Ona göre, makul insanların aşırıya kaçan sevinç ve acıdan uzak durması gerekmektedir (Şentürk, 2016: 47).

Thomas Hobbes, üstünlük kuramındaki kıyaslama durumunda diğer insanların kötü duruma düşmesinin başkalarına kendilerini daha başarılı ve yetenekli hissettirdiği görüşündedir. Hobbes'a göre, insanların gülmesine neden olan durum ise bir şeyleri başkalarından daha iyi yapma duygusudur (Şentürk, 2016: 50).

Üstünlük kuramı üzerinde çalışmalar yapan Rapp, bu kuramın gülme eylemiyle açıklanabileceğini savunmaktadır. Ona göre gülme eylemi ilkel bir davranıştan kaynaklanmaktadır. Rapp gülmeyi "Bir eski zaman ormanında geçen düellonun zafer kükremesi" olarak ifade ederek böyle bir zaferin gerçekleşmesinin dillerin oluşumundan önce sese dönüşmesiyle mümkün olacağını vurgulamaktadır (Rapp'ten akt. Morreall, 1997: 13).

Kuram, bazı çevreler tarafından zafer duygularının ifade edilme biçimi olarak ifade edilse de psikolojiye ilişkilendirilebilen bu kuramda karşımıza farklı örnekler çıkabilmektedir.

Örneğin Don Kişot, yeryüzünün en büyük yenilmişlerinden biridir. Onun döneminde yenilmemiş şövalyeler ise gerçek ve değer kazanmış kişilerdir. Kişot, çağındaki yenilgiye uğrayanların en önemli simgesi olmasına rağmen öyle bir kişiliğe bürünür ki; bu kişiliği içinde bütün yenilmeyen şövalyelerle alay ederek onlardan intikamını alır. Don Kişot'un bu

alayı onun hayali dünyasındadır ve gizlidir. Bu vasıtasıyla Don Kişot diğer şövalyelerden üstün gelme çabasına girişmiş ve onlardan intikamını almıştır (Nesin, 1973: 38).

Üstün olduğumuzu düşündüğümüz kişilere karşı tepkimizi gülerek gösterdiğimiz bu kuramla ilgili Morreal, onlarla alay ettiğimizi ve bu sayede bir üstünlük sağladığımızı ifade etmektedir (Moran, 2012: 36).

Örneğin Haldun Taner'in "Huzur Çıkmazı" adlı oyununda Memnun karakteri karısı tarafından aldatılmaktadır. Seyircinin bildiği bu durumdan Memnun'un haberi yoktur ve karısı tarafından bir başkasına yazılan romantik cümleleri kendi üzerine alınmıştır. Karakterin bu durumu esprili bir şekilde bilmezden gelmesi ise oyundaki dram ve komedi unsurlarını ortaya çıkarmaktadır. Seyirci gerçek durum hakkında oyundaki Memnun karakterinden daha fazla bilgi sahibi olduğu için "üstün" konumdadır (Solak, 2018: 46).

Kuramı fıkra bağlamında değerlendirdiğimizde ise bir fıkrayı okuyan veya dinleyen bir kişinin olay örgüsündeki kahramanın yaptığı davranışı kendisinin yapmayacağını düşünerek hissettiği üstünlük duygusuyla, gülme eylemini gerçekleştirmesi üstünlük kuramının yansıması olarak karşımıza çıkmaktadır (Özünlü, 1999: 21).

Nesin, halk gülmecelerini tanımlarken üstünlük çabasına farklı bir pencereden bakmıştır. Ona göre bu çaba; üstünlüğü özdeksel ve somut bir biçimde elinde bulunduran egemen sınıfa yönelik toplumda ezilen, yenik düşen sınıfın gülmeceyi silah olarak kullanması şeklinde ifade edilmektedir (Nesin, 1973: 37-38).

Üstünlük kuramı, politik mizah açısından da son derece önemlidir. Çünkü insanlar, politikacıların hatalarına veya küçük düşmelerine neden olan durumlara gülmek istemektedir. Bunun nedeni, bireylerin bu sayede tercih ettikleri siyasi partilere olan güvenlerini pekiştirerek var olan inançlarını kuvvetlendirmek istemeleridir (Hmielowski vd., 2011: 101).

Üstünlük kuramı yansımaları eğlence programlarında yer alan skeçlerde de karşımıza çıkabilmektedir. Örneğin "Güldür Güldür Show" adlı televizyon programında "Bilal" karakterini canlandıran Onur Buldu'nun skeçlerde zaman zaman boyuyla dalga geçildiği görülmektedir. Aynı şekilde "Mesut" karakterini canlandıran Uğur Bilgin'in burnu da skeçlerde güldürü unsuru olarak yer almaktadır. Programda bu tür esprilerde seyircilerin gülerek tepki verdikleri görülmektedir. Bu tür espriler seyircilere, oyuncularla kendilerini karşılaştırma ve kendini onlardan daha üstün görme imkanı sağlayarak "üstünlük" duygusuyla mizahı ilişkilendirebilmektedir.

Gülme eyleminin psikolojik boyutunu ortaya koyan "üstünlük" kuramıyla ilgili düşünürlerin ortak görüşü, bu eylemin karşıdaki bireyi "küçümseme, ciddiye almama" niyetiyle yapıldığı yönündedir. İnsanlar bu sayede kendilerini iyi hissetmekte ve bu durumdan

hoşnut olarak tepkilerini gülerek göstermektedir. Her ne kadar mizaha farklı bir perspektif sunsa da “üstünlük” kuramı başlı başına gülme eyleminin nedenlerini ortaya koymada yetersiz kalmaktadır. Bu nedenle “insanlar neden gülme eylemini gerçekleştirir?” sorusunun cevabını almak için diğer kuramlara hatta farklı disiplinlerden başka görüşlere ihtiyaç duyulmaktadır.

2.5.2. Uyumsuzluk Kuramı

“Uyumsuzluk Kuramının fikir babası Aristo olsa da kuram daha sonra Kant ve Schopenhauere tarafından geliştirilmiş ve James Beattie ile sistemleştirilmiştir” (Eker’den akt. Sağlam, 2013: 104). Morreall’e göre “uyumsuzluk kuramı” gülmenin duygusal boyutundan, zihinsel veya bilişsel boyuta geçişini ele almaktadır. Kurama göre, insanları güldüren temel unsur, olağan olmayan durumlardır. Morreall, insanları güldüren etkenleri, insanların algılama biçimiyle ele almıştır. Ona göre, her şeyin belli bir düzen içinde olduğu bir dünyada yaşanılmaktadır. Bu düzene aykırı bir nesne veya olayla karşılaşıldığı zaman, algılama biçimiyle orantılı bir biçimde gülme eylemi ortaya çıkmaktadır (Morreall, 1997: 24-25).

Komiğin rastlantısal olduğunu düşünen Bergson’a göre bir adamın ayağının takılıp düşmesinin farklı kişilerce gülünç bulunmasını insanların kendince yorumladığı “hantallık, dalgınlık, beceriksizlik” duygularıyla ilişkilendirmiştir. Ona göre insanlar, o adamın canının yere oturmak istediği için yere oturduğunu düşünselerdi bu durum kimseye komik gelmezdi (Bergson, 2006: 14).

Uyuşmazlık kuramına göre, herhangi bir gülmece metnini dinleyen kişilerin metinlerden belli bir beklentileri vardır. Bu beklenti dışında gerçekleşen sonuçlar ise okuyucu veya dinleyiciyi şoka uğratmaktadır, bu durum sonucunda ortaya çıkan gülme tepkisi ise uyuşmazlık kuramıyla açıklanmaktadır (Özünlü, 1999: 21).

Bu doğrultuda mantık ve mizah arasında kesin bir ilişki bulunmasına rağmen mantık açısından ilgisiz iki sınıflandırmayı bir arada görmeyen insanlarda çarpıcı bir etki uyandırdığı yadsınamaz gerçektir (Balcıoğlu ve Öngören 1976: 22).

Örneğin bir palyaçonun komik etki yaratması uyumsuzluk kuramıyla açıklanabilmektedir. Çünkü palyaço normal insanlardan farklıdır; yüzü abartılı bir şekilde boyanmıştır, kostümleri vardır ve etrafta karşılaşılan insanlardan farklıdır.

Uyumsuzluk kuramının şekillenmesi, üstünlük kuramını alternatif açılardan yola çıkarak reddedenler sayesinde gerçekleşmiştir. Onlara göre gülme ve gurur duyguları arasındaki ilişkiye farklı duygular da neden olabilmektedir. 17 ve 19. yüzyılda uyumsuzluk kuramının sınırları detaylı bir şekilde Kant tarafından fark edilmiştir. Kant gülmeyi, büyük bir bekleyişin

birdenbire ortadan kalkmasıyla duyulan ruh hali olarak tanımlamıştır (Göker'den akt. Fırlar ve Çelik, 2010: 166).

Uyumsuzluk kuramıyla ilgili Beattie her ne kadar Kant ile aynı görüşleri savunsa da kuramın bazı sınırlılıkları olduğunu öne sürmüştür. Beattie gülmeyi iki farklı temada inceleyerek “hayvansal gülme” ve “duygusal gülme” ayırımına varmıştır. Ona göre, duygusal gülmeye yol açan asıl unsur “uyumsuzluk”tur. Heyecana yol açan durumlarda zihin algıladığı uyumsuz koşullara gülerek tepki verilmektedir. Hayvansal gülme ise hayvansal ruh olarak adlandırılan bazı bedensel veya ani tepkilerden kaynaklanmaktadır. Hayvansal gülmede zihin olaylardaki uyumsuzluğu anlayacak kapasiteye sahip değildir. Örneğin, bebeklerin gıdıklanmaları sonucu gülerek tepki vermeleri hayvansal gülmeye örnektir (Morreall, 1997: 29). Bergson, uyumsuzluğun yarattığı komik etkiyi açıklarken alışılmamışın komik olduğu varsayımıyla yola çıkmaktadır. Örneğin alışılmış bir giysi ne kadar farklı olursa olsun kişiyle bütünleşmiş gibi bir algı yarattığı içim komik olma özelliğini yitirmektedir. Komik etki yaratılırken ise düşüncenin imgelemi bir mantığa sahip olsa da kurallarla ve alışkanlıklarla şekillenmektedir (Bergson, 2006: 28-29).

Morreall'e göre, uyumsuzluk kuramındaki temel zayıflık kuramın tüm gülme durumlarını açıklayacak kapsamda olmamasıdır. Yalnızca mizahi gülme durumlarını göz önünde bulundurduğumuzda kuram iyi işlemektedir. Ancak uyumsuzluğu içermeyen birçok mizahi olmayan gülme eylemi vardır (Morreall, 1997: 28).

Mizahla ilgili çalışmalara baktığımız zaman “insanlar neden güler?” sorusu etrafında şekillenen birçok araştırmaya rastlanmaktadır. Morreall bu görüşüyle, uyumsuzluk kuramının kapsayıcı olmayan özelliğini eleştirmektedir. Mizahla ilintili diğer kuramları incelediğimiz zaman, uyumsuzluk kuramının diğer kuramlara göre bu eleştiriyle bağdaşan bir biçimde gülme eyleminin nedenlerini daha spesifik bir biçimde ele aldığı görülmektedir. Örneğin, sıradan bir günde bireyler sıklıkla gülme eyleminde bulunabilmektedir. Mantığa aykırı bulunan, uyumsuzluk içeren kişi, nesne veya eylemler ise gülme tepkisine neden olsa da genel anlamda çok sık karşılaştığımız bir olgu değildir. Bu doğrultuda gülme eyleminin nedenlerinin “uyumsuzluk” ilkesi ile ilişkili olarak her zaman karşımıza çıkan bir durum olmadığını söylemek mümkündür.

Bireyin zihninde var olan uyumsuz şeyler, gerçekte olması gerekenin kalıbını da bozmaktadır. Mizahın ana unsuru uyumsuzluktur, beklenenin dışında gerçekleşen olaylar insanlarda şaşkınlık yaratmakta, mizah da bu şaşkınlıktan beslenmektedir (Özer, 2007: 41-42).

Uyumsuzluk kuramını benimseyen bazı araştırmacılara göre ise farklı bağlamlarda değerlendirilen kültür, alt kültür veya bireylerin aykırılık anlayışları çeşitlilik göstermektedir. Sınırlamalar da aynı şekilde farklı kültürlerin etkisiyle değişmektedir. Yani mizah olgusu, toplumdan topluma farklılıklar göstermektedir (Rozenal'den akt. Usta, 2009: 46).

Dolayısıyla uyumsuzluk kuramının değerlendirilmesi için, kültürel bir ortaklık da gereklilik göstermektedir. Bireyler ortak kültüre sahip olduğu takdirde aykırı buldukları olay veya olgular da kültürel arkaplan vasıtasıyla ortaklık gösterebilmektedir. Bu durum Bergson'un gülme üzerine düşünürken vurguladığı alışılmamışın komik olduğu fikrini de desteklemektedir. Örneğin İskoç erkeklerin geleneksel kıyafeti kiltler İskoç kültüründe normal karşılanırken farklı kültürlerde alışılmamışın dışında olduğu için gülünç bulunabilmektedir.

2.5.3. Rahatlama Kuramı

Sigmund Freud tarafından geliştirilen rahatlama kuramı, mizahın bir rahatlamanın ürünü olduğunu savunmaktadır. Ona göre, gülme eylemi sonucunda insanlar rahatsız edici duygulardan arınmaktadır. Bu doğrultuda mizah olgusunun açığa çıkması için ise olumsuz duygulardan kurtulmak gerekmektedir (Freud, 2003: 258). Freud, insanların gülmek için de güldükten sonra da rahatlamaya ihtiyaçları olduğunu savunmaktadır. Zihinde var olan olumsuz duygular ise gülmeyi ve dolayısıyla rahatlamayı da engelleyerek bireye zarar vermektedir.

Rahatlama kuramı çerçevesinde gülme eylemi, insanın içinde biriken sinirsel boşalmanın sonucu gerçekleşmektedir. Kurama göre bireyler, gülme eylemiyle gereksiz enerji birikiminden kurtularak rahatlamaktadırlar (Kılınç, 2008).

“Kuipers'e göre, ilk sistemli mizah kuramını geliştiren Sigmund Freud'dur. *“Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri”* (1905) adlı kitabında rahatlama ve uyuşmazlık kuramı unsurlarını bir araya getirmiş ve psikanalitik kuramıyla birleştirmiştir” (Kuipers'ten akt. Arıkan ve Yavuzcan, 2017: 3).

Freud, kasıtlı esprilerin işleyiş biçimini ise espriden sağlanan hazzın ön haz olarak kullanılması ardından baskılamaların kaldırılarak yeni bir haz üretimi amacıyla ortaya konulması olarak değerlendirmiştir. Esprilerin gelişim seyri, sözcüklerin ve fikirlerin özgürce kullanılarak bir “oyun” oluşturulmasıyla başlamıştır. Haz kaynaklarının korunmasıyla yeni bir haz elde etmek için oyun şakaya dönüşmektedir. “Haz kaynaklarında karmaşa ilkesi” ile gerçek espri, kasıtsız esprilerle fikirlere yarım ederek eleştirel yargılara karşı yardımcı olmaktadır (Freud, 2016: 168-169).

Freud'un hipotezine göre gülme eylemi, o ana dek yükleme için kullanılan ruhsal enerji toplamının, özgür bir biçimde deşarjına olanak sağlayan koşullara sahiptir. Ona göre bir espri sonrası gerçekleşen gülme eylemi, bir haz göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğer bir espriye üreten değil de yalnızca dinleyen gülüyorsa bu durumda espri, dinleyenden bir yükleme harcamasını kaldırmış ve deşarj edilmiş olduğunu göstermektedir (Freud, 2016: 179).

Freud mizahın temel prensiplerinden biri olan esprilerin işleyişini keyif alma duygusuyla ilişkilendirerek mizahı psikolojik etkiler bağlamında değerlendirmiştir. Mizah vasıtasıyla insanların çeşitli maruziyetlere ve eleştirilere karşı savunma mekanizması geliştirerek esprileri nispeten daha özgür bir şekilde ortaya koyduklarını savunmaktadır. Freud'un fikirleri çerçevesinde geliştirilen rahatlama kuramı ise bu doğrultuda ortaya koyulan mizah olgusu sonucunda elde edilen haz ve rahatlama duygusu temelinde açıklanmaktadır.

Rothbart'a göre, mizahın ortaya çıkması için gülmenin keyifli bir uyarıcı vasıtasıyla deneyimlenmesi gerekmektedir. Bu doğrultuda mizahın gülme eylemine dönüşmesini sağlayan koşullar ise keyifli, güvenli ve tutarsız uyarıcının varlığı olarak ortaya konulmuştur (Rothbart'tan akt. Öztürk ve Kasnakoğlu, 2017: 15).

Mizahla doğrudan ilişkili olan gülmecenin ise en önemli özelliği şaşırtıcı olmasıdır. Gülmecede olay anlatıcısı ele aldığı konuların yüzeyde gerçek ama aslında gerçek olmayan iki yönüyle konulara yanıt vermektedir. Gülmece anlatımında yüzeyde ve alt yapıda olmak üzere iki ayrı metin bulunmaktadır. Bu iki düzlemde bireyler beklemedikleri bir sonuçla karşılaştığında gülmecenin "şaşırtıcılık" özelliğiyle karşılaşarak gülme olayı gerçekleştirmektedir. İki ayrı metnin çakışmasıyla ruhsal gerginliğin patlama noktasında ortaya çıkan gülme eylemi sonrasında gerginlik azalmakta ve insanlar rahatlamaktadır (Özünü, 1999: 31).

Bu tanımlamayla rahatlama eyleminin gerçekleşme süreci ortaya koyulmuştur. Bireylerin rahatlama eylemini gerçekleştirmesi "şaşkılık" duygusuyla ilişkilendirilerek, gülmecenin beklenin dışında olma özelliğiyle bireyleri psikolojik olarak rahatlattığı savunulmuştur.

Kuramı örneklendirmek gerekirse, tehlikeli bir durum yaşayan bireyin, bu durumdan sağ salim kurtulması sonucu gülmesi bu kuramla ilişkili bir eylemdir. Morreall'a göre gülme durumunun belirlenmesi sürecine, psikolojik değişim kaynaklı gülme eyleminin de eklenmesi gerekmektedir. Bireylerin elde ettiği zaferlerden hoşnut olması, uyumsuzluk karşısında gülmesi ve biriken sinirsel enerjinin serbest bırakılması gibi tüm bu olumlu duygular rahatlama kuramıyla ilişkili olarak gülmeye yol açmaktadır. Bu bağlamda Morreal, gülme

eyleminin nedenlerini ortaya koyarken, olumlu yönde gerçekleşen ruhsal değişim ve aniden ortaya çıkan değişiklikler üzerinde durmuştur (Morreall 1997: 58-59). Bireylerin uzun zamandır görmediği bir yakınıyla aniden karşılaşması bu duruma örnek teşkil edebilmektedir. Psikolojik değişimden kaynaklı şaşkınlıkla karşılanan durum, mutluluğa dönüştüğü takdirde gülme eylemi rahatlama kuramıyla açıklanabilmektedir.

Politik mizahta ise rahatlama kuramı, toplumda insanların farklı görüşlere sahip olması dolayısıyla yaşadıkları endişeyi azaltma aracı olarak “mizaha” önemli bir rol atfetmektedir (Hmielowski vd., 2011: 101). Politik mizah unsuru özellikle siyasi ortamın yarattığı ideolojik kutuplaşmalardan kaynaklanan gerilimi azaltmada zaman zaman etkili bir mizah türüdür. Bireylerin siyasetin hayati önemini mizah unsuruyla törpülediği, gerilimli durumlar söz konusu olduğunda mizah vasıtasıyla olaylara daha farklı açıdan bakarak psikolojik rahatlama yaşadıkları yadsınamaz bir gerçektir. Bu durum zaman zaman farklı bir biçimde algılansa da mizahın farklı yöntemlerle enformasyon aktardığının bilincine varıldığı takdirde politik mizah “rahatlama kuramı” ile doğru orantılı bir biçimde işlevini ortaya koyacaktır. Politik mizah, siyasette gerçekliğin ciddi söylemlerle inşa edildiği ortamı, ironik bir dille ters yüz etmekte ve bu yönüyle kitlelere politik bilgiyi farklı bir bakış açısıyla aktarmaktadır.

2.6. Andreas Dörner ve Politainment (Eğlenceli Siyaset) Kavramı

Teknolojinin gelişmesiyle beraber iletişim alanında da çeşitli dönüşümler gerçekleşmiştir. Toplumsal yaşamla iç içe olan siyaset kavramı bu dönüşümle beraber farklı şekillerde karşımıza çıkmıştır.

İngilizce politika ve entertainment sözcüklerinin birleşimiyle oluşan politainment kavramı bu yenilik ve dönüşümle karşımıza çıkan önemli kavramlardan biridir. Politainment kavramı, 1990’lı yıllardan sonra siyaset ve eğlencenin birleştiği ortamlar için kullanılmaya başlamış, siyasi konularla medyayı birleştirerek toplumu siyasete daha yakın hale getirmiştir (Sümer ve Yılmaz’dan akt. Göktaş, 2016: 1863).

Politainment kavramını Marburg Üniversitesinden Alman bilim insanı Andreas Dörner tanımlamıştır. “Eğlenceli siyaset” veya “siyasi eğlence” kavramı bu doğrultuda yeni bir söylem türü olarak günümüz medya ve siyaset alanında kullanılmaya başlanmıştır (Acarlı, 2014: 150).

Dörner’a göre politika her zaman birbirini izole eden iki seviyeden meydana gelmiştir. Bunlar; eğlenceli siyaset ve siyasi eğlence kavramlarıdır. Siyasi eğlence ise kültür endüstrisi tarafından yönetilmektedir. Politainment ile amaç, politik konuları, olayları ve insanları eğlenceli yönüyle ele alara kitle iletişim pazarında başarı sağlamaktır. Bu doğrultuda siyasi

aktörler- şahıslar, partiler veya dernekler başarılı bir şekilde iletişim kurmak için stratejik bir biçimde eğlence kültürünü kullanmaktadır. Bu bağlamda politainment kavramıyla amaçlananın ikna etmek veya bir fikir oluşturmak değildir (Dörner, 2002: 2).¹⁶

Meyer'in deyimiyle gündemi meşgul eden parti programları değil siyasetçilerin eğlence odağında yer alan haberleridir. Bu doğrultuda eğlence aracılığıyla siyasiler için "bilinç ve davranış" süreci daha kolay hale gelmiştir (Meyer'den akt. Acarlı, 2014: 150).

Çalışmasıyla günümüz siyaset-medya ilişkisini politainment kavramı üzerinden açıklayan Dörner, Alman kamu televizyonculuğunun yüksek kültürcü söyleminin bile politainment kavramı ile yumuşadığını, bu kavramın geleneksel habercilik anlayışını ve siyasal iletişim pratiklerini değiştirdiğini ifade etmektedir (Bora'dan akt. Eşitti: 2015: 1150).

Ancak siyasal eğlence kavramı kendi başına yeni bir kavram değildir. Siyasi retorikle ilgili eski ders kitaplarında iletişimin, sadece izleyiciye fayda sağlamak için değil aynı zamanda onları eğitmek ve eğlendirmek amacıyla siyasetle ilintili olduğuna dair bilgiler yer almaktadır (Westerbarkey'den akt. Herbers, 2013: 3).

Ele alınan görüşler değerlendirildiğinde Dörner'ın ortaya koyduğu politainment kavramının siyasal iletişim faaliyetlerine farklı bir bakış açısı sunduğu görülmektedir. Bu doğrultuda ortaya konulan kavramın kültür endüstrisi tarafından yönetildiğini savunan Dörner, siyasal iletişim faaliyetlerinin başarılı olabilmesi için siyasal eğlencenin araç olarak kullandığını vurgulamaktadır. Ona göre, politainment siyasi değil kültürel bir olgudur ve toplumu farklı yollarla siyasete yaklaştırmaktadır. Özellikle politainment sözcüğüyle ortaya koyulan politik eğlence kavramı, siyasal iletişimin aktörlerini farklı yönleriyle kitlelere tanıtarak toplumun ve siyasilerin yakınlaşmasına olanak sağlayabilmektedir.

2.7. Siyasal İletişimde Mizah Kullanımı

Siyasal iletişim uygulamalarına baktığımız zaman gerek siyasilerin söylemlerinde gerekse ortaya konulan siyasal kampanya ürünlerinde sık sık mizahi unsurlara yer verildiğini görmekteyiz. Geçmişten günümüze siyasette mizahın etkin bir şekilde kullanımı için basın, önemli bir araç işlevini yerine getirmektedir. Özellikle mizah dergilerinde ve gazetelerde yer alan karikatürler siyasal iletişimde mizahın nasıl ve ne şekilde kullanıldığını daha net bir biçimde ortaya koyabilmektedir. Geniş bir çerçevede değerlendirilen siyasal iletişimde mizah

¹⁶ Bu ifadeler Andreas Dörner'ın 21 Haziran 2002 yılında, Köln Konferansında gerçekleştirdiği "Politainment versus Mediokratie" başlıklı sunumundan alınmıştır. Donie Motovlog tarafından "yazarın nazik izni ile yayımlanmıştır" ifadeleriyle yayımlanan sunumun tamamının yer aldığı internet kaynağı: https://www.academia.edu/35613657/Die_Ver%C3%B6ffentlichung_erfolgt_mit_freundlicher_Genehmigung_des_Autors_Politainment_versus_Mediokratie_Potenziale_unterhaltender_Kommunikationsformen_in_der_Politik (erişim tarihi: 11.03.2021).

olgusu, basılı bir biçimde ortaya konulduğu takdirde daha kalıcı ve gelecek nesillere aktarılabilen bir nitelik kazanabilmektedir. Günümüzde ise mizah dergilerinde yer alan karikatürler, alanını genişleterek yeni medya araçlarında kendilerine yer bulmuştur. Bu sayede yayımlanan karikatürler, artık sosyal medyada okuyucuların daha kolay ulaşabileceği ve paylaşabileceği alanlarda varlık göstererek etki gücünü de doğru orantılı bir biçimde artırmıştır.

Yazılı mizah ürünleri, Türk basınının gelişimiyle beraber ortaya çıkmıştır. Basın, Tanzimat döneminde yeni düşüncelerin gelişmesi ve siyaset gündeminin kitlelere aktarılması işlevini gerçekleştirmeye başlamıştır. Gazete ve dergi gibi süreli yayınlar, farklı düşünceleri bir araya getirmesi, kolay okunması ve güncel olanı yakalaması nedeniyle Osmanlı Devleti'nin modernleşme sürecinde önemli rol oynamıştır (Yazıcı, 2011: 1300). Gerçek anlamda karikatür denilince karşımıza çıkan ilk isim Cem'dir. Cem; istibdat döneminde, yöneticileri eleştiren aynı zamanda kendisiyle aynı adı taşıyan "Cem" isimli mizah dergisinin kurucusu ve karikatür sanatının öncü isimlerinden biridir. İstibdat döneminde Cem dergisi, dönemi ve yöneticileri sert bir biçimde eleştirerek kendisinden sonraki kuşaklar için de önemli bir gerçeklik bırakmıştır (Balcıoğlu ve Öngören, 1976: 6).¹⁷

Karikatür; kaynağında olgular, olaylar ve kişileri barındıran, gülmeceli görsel ileti niteliği taşıyan tek yönlü bir kitle iletişim biçimidir. Karikatürlerde, siyasi kişilikler veya uluslar çeşitli simgelerle temsil edilmektedir. Örneğin karikatürde ABD, Sam Amca ile yansıtılırken İngiltere, John Bull ile Rusya ise bir ayı ile temsil edilerek okura sunulmaktadır. Karikatürcü zaman zaman çeşitli ülkeler, siyasi partiler, çıkar grupları veya siyasetçiler ile ilgili çeşitli simgeler oluşturarak karikatürlerini çizmektedir. Bu bağlamda karikatürcüler tarafından çizilen Cumhuriyetçi fil, Demokrat eşek tiplemesi, daha sonra iki önemli Amerikan siyasal partisinin simgesi olmuştur (Lamizet'ten akt. Ekinci, 2008: 269-270).

Eleştirel söylemlerle ele alınan olaylarda basın etkili bir araç olsa da sadece karikatür üzerinden mizah olgusu okura aktarılmamaktadır. Özellikle gerçekleşen olayın öznesi ya da nesnesi zaman zaman mizahi söylemlerle haberin aktarılmasına neden olabilmektedir. Bu noktada, 8 Aralık 2010 tarihinde dönemin Anayasa Komisyonu Başkanı Burhan Kuzu'ya yönelik Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde öğrenciler tarafından gerçekleştirilen yumurtalı protesto eylemi doğru bir örnek olacaktır. O dönemde, öğrencilerin "Kolektif yumurta şenliğine hoşgeldiniz" yazılı pankartları özellikle basında yer alan

¹⁷ Cem dergisi dördüncü sayısı çıkmadan eleştirilerin hedefi haline gelmiştir. Dönemin Siirt Mebusu ve Milliyet Gazetesi Başyazarı Mahmut Bey, dergiyi isim vermeden eleştirmiştir. Milliyet Gazetesi'nde eleştirdiği Cem dergisini, "zayıf, güçsüz, mizahtan korkan zararsız ve ürkek at" olarak nitelendirmiştir. Cem ise eleştirilere 5. sayıda yer alan bir karikatürle yanıt vermiştir (Kayış, 2018: 92).

söylemlerin belirlenmesinde yol gösterici olmuştur. Gazeteler olayı, “yumurta kalkanı”, “rafadan demokrasi” gibi nükteli başlıklarla okuyuculara aktarmıştır.

Karikatür, kitleler için siyasal partilerin benimsenmesinde ya da reddedilmesinde önemli rol oynamaktadır. Karikatür, siyasal olayları aktarırken siyasal aktörleri de topluma tanıtarak onları yüceltebildiği gibi ayıplarını veya kusurlarını ortaya çıkararak toplum karşısında değerlerini de düşürebilmektedir (Ekinci, 2008: 270).

Mizah kullanımında özellikle siyasi liderlerin söylemleri ise gerek akademik çalışmalarda gerekse kitle iletişim araçlarında önemli yer edinmektedir.

Mizah ve liderlik unsurları 1940’lı yıllardan itibaren akademik çalışmalara konu olmaya başlamıştır. Çalışmalar özellikle siyasi liderler ve karikatürler bağlamında ele alınsa da siyasi liderlerin mizah unsurlarını kullanarak hedef kitleyle kurduğu iletişim, liderlik özelliklerini pekiştirmede büyük önem arz etmektedir. Türk edebiyatında masallar, tiyatrolar ve fıkralar vasıtasıyla ortaya konan mizah unsuru, siyasi liderler tarafından da güçlü ve etkili bir silah olarak değerlendirilmektedir (Devran ve Gül, 2016: 380-381). Pundt ve Hermann’a göre, mizah aracılığıyla siyasi liderler, kitlelerle verimli ilişkiler kurabilmekte ve pozitif enerji üreterek kitlelere kendilerini sevdirebilmektedir. Ayrıca mizah, konuşmacı ve dinleyici arasındaki hiyerarşik sınırları geçici de olsa ortadan kaldırmakta ve bireylerin daha yakın ilişki kurmalarına olanak sağlamaktadır. Ancak Pundt ve Hermann, mizahın olumsuz yönlerine de dikkat çekmekte, saldırgan mizah olarak adlandırılan durumlarda ise bireylerin birbirini küçük düşürerek üstünlük sağlamaya çalıştıklarını vurgulamaktadır. Özellikle cinsiyet, etnisite, din ve milliyet konusunda yapılan mizah, son derece kırıncı olabilmektedir (Pundt ve Hermann, 2015: 109).

Mizah niteliği itibarıyla sosyal hiyerarşileri izlemeye yatkın bir olgudur. Bunun nedeni, insanların genelde kendilerinden daha üst konumdaki bireylere değil, daha alt konumdaki bireylere yönelik şakalar yapmasıdır (Mulkay’dan akt. Öztürk ve Kasnakoğlu, 2017: 30).

Üstünlük sağlama amacıyla kullanılan mizah unsurlarına genellikle siyasi liderler arasında gerçekleşen diyaloglarda rastlanmaktadır. Örneğin, 23 Haziran 2019 seçimi öncesinde, İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan adayları Binali Yıldırım ve Ekrem İmamoğlu’nun kendilerini ifade ettiği ve vaatlerini ortaya koyduğu ortak yayında, İmamoğlu ulaşım sorunlarıyla ilgili vaatlerini aktarırken Binali Yıldırım’ın kendisinin sözünü kesmesi üzerine “10 saniye alacağım var, 3 daha etti 13” şeklinde esprili bir dille tepkisini ortaya koymuştur. O sırada Yıldırım, “2 de benden, 15” diyerek gergin ortamı yumuşatmış, tarafların

gülmelerini sağlamıştır <https://www.youtube.com/watch?v=1tu8aiXWHNA> (erişim tarihi: 02.10.2019).

Ancak bu espri aynı zamanda, Binali Yıldırım'ın Ekrem İmamoğlu'na karşı üstünlük sağlama amacının da bir yansımasıdır. Çünkü ortak yayında siyasilerin konuşması gereken süreleri belirleyen bir moderatör vardır, siyasiler sadece sorulara cevap vermekle ve vaatlerini aktarmakla yükümlüdür.

Binali Yıldırım, siyasal iletişimde mizahı sık kullanan politikacılardan biridir. Geçmişte AK Parti genel başkan adayı olarak ismi açıklandığında kürsüye çıkmış ve elinde konuşma metni olmadığı için konuşmasına Temel'in şu fıkrasıyla başlamıştır: “Temel konuşma yapmaya hazırlanıyormuş, kürsüye çıkmış bakmış ki konuşması yok. Benimki gibi... Sonra dönmüş demiş ki topluluğa, buraya çıkarken konuşmamı bir Allah biliyordu, bir ben. Şimdi artık Allah biliyor.” Bunun üzerine salonda bulunanlar gülmeye başlamış ve Yıldırım konuşmasına devam etmiştir <https://www.youtube.com/watch?v=Ws4mXrqRWq4> (erişim tarihi: 02.10.2019).

Mizahta kullanılan dil ise içeriğindeki komik unsuru ortaya çıkararak çeşitli dil oyunları ile dilin dışına çıkmakta ve dilbilgisi kurallarından bağımsız bir biçimde gündelik dilden uzaklaşarak gülünç hale gelmektedir. Üstünlük, uyumsuzluk ve rahatlama teorileriyle açıkladığımız gülme eyleminin nedenleri ne olursa olsun mevcut kurallardan sapan dil, nesneleri komik hale getirmektedir. Mizahı kullananlar dil oyunları vasıtasıyla aktardıkları olayları komik hale getirmektedir. Ancak bunu; okuyucuyu, seyirciyi veya dinleyiciyi duygulandırmadan gerçekleştirmektedir. Mizahçıların kullandığı dil oyunları şu şekildedir:

-Mübalağa (Abartma), -Benzeşleme, -Eş Adlılık (Cinas), -Çok Anlamlılık, - Ağız, Lehçe, - Kesimsel Dil Kullanımı, -Argo Kullanımı, -Teşbih (Benzetme), -İstiare (Deyim Aktarması, Eğretileme, Metafor), -Mecaz-I Mürsel (Ad Aktarması, Düzdeğişmece), -Teşhis (Kişileştirme), -Tezat (Karşıtlık), -Müşakale, -İştikak, -Yankı, -Dil Sürçmesi, -Kaydırma, -Alışılmamış Bağdaştırma Kullanımı, -Karşıtlama, -İkilem (Paradoks), -Aktarım, -Değiştirim, -Koşuk (Beyit) Uydurma, -Geçişme, -Değişim, -Türeme, -Tersine Çevirme (Kiyasmus), -Önsayıtlılarla Oynama, -İroni, -Saçmalama, -İmleme'dir (Usta, 2009, 97-117).

“Siyasette dil ve iletişim denilince akla ilk gelen, liderlerin Türkçeyi gramatik olarak tökezlemeden kullanması yani hatiplikleri ve özlü sözler (darbı mesel) kullanmalarıdır. Türk siyasi tarihinde dili ve hitabeti etkili biçimde kullanan ve özlü sözler üreten siyasilerin sayısı az değildir. Örneğin Adnan Menderes, Bülent Ecevit ve Deniz Baykal akıcı bir dile sahipken, Süleyman Demirel konuşmalarında yöresel şiveleri, deyimleri ve mizahı kullanarak siyasi literatüre katmıştır. Necmettin Erbakan, hoca kimliği ve üslubuyla bir tarz oluşturmuş ve siyasette ayrı bir yer edinmiştir. Cumhurbaşkanı Recep

Tayyip Erdoğan'ın gençlik yıllarından itibaren şiir münazaralarına katılmış olması ve edebiyatla ilgilenmesi, onun güçlü bir hatip olmasını sağlamıştır. Erdoğan'ın güçlü ve etkili konuşmalar yapabilmesine rağmen mizaha yeterince yer verdiği söylenememektedir. Diğer taraftan Kemal Kılıçdaroğlu, Devlet Bahçeli ve Selahattin Demirtaş'ın da son derece düz, ciddi ve gramatik bir dil kullandıkları görülmektedir. Ahmet Davutoğlu'nun konuşmalarının anlatısı, içeriği ve söylemi entelektüel ve akademik derinliğini açıkça ortaya koymaktadır” (Devran ve Gül, 2016: 376).

Siyasal iletişim uygulamalarında kitle iletişim araçlarının önemli rol oynadığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu bağlamda incelenen televizyonda yayımlanan siyasal reklamların içeriği, “konu ve imaj içeriği” ile “pozitif ve negatif içerik” olarak iki başlıkta ortaya çıkmaktadır. Siyasal reklamların içeriğine gösterilen bu ilgi, siyasal iletişim sürecinde aday imajının değil politik konuların esas alınmasını doğru bulan klasik demokratik seçim modelinden kaynaklanmaktadır. Bu konuyla ilintili olarak televizyon reklamlarının adayın imajı ve kişiliğine odaklanması sonucunda siyasal söylemin ciddiyetinin bozulduğu yönünde de eleştiriler vardır (Balcı, 2016: 289). Fakat araştırmalar neticesinde televizyon reklamlarının çoğunun adayın imajına değil, politik konulara yoğunlaştığı ortaya koyulmuştur (Kaid'den akt. Balcı, 2016: 289). Doğrudan adayları odağına alan mizahın, siyasal söylemin ciddiyetini sekteye uğrattığı yönünde eleştiriler olsa da Majken Jul Sorenson'un ifade ettiği gibi “Politik mizahın gelişmesi için bazı tutarsızlıklara ve saçmalıklara ihtiyaç vardır. Eğer politikacıların dedikleri gibi şeyler varsa, o zaman satır, parodi ve ironiyi inşa edecek neredeyse hiçbir şey yoktur” (Sorenson'dan akt. Özdemir, 2018: 10).

Önemli toplumsal meseleleri konu edinen siyaset bilimi, siyasilere “ciddi” olma misyonu yüklese de zaman zaman mizah olgusunun siyasete girmesiyle siyasiler ciddiyetten uzaklaşabilmektedir. Bu durum her ne kadar eleştirilse de aynı zamanda siyaseti eğlenceli hale getirmektedir. Özellikle seçim dönemlerinde, seçim yarışını kazanabilmek amacıyla siyasetçiler rekabet ortamında birbirlerine karşı çeşitli hamlelerde bulunmaktadır. Örneğin, Türkiye’de 24 Haziran 2018 yılında gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimlerinde, siyasi partilerin seçim kampanyalarında animasyonlara yer vermeleri, seçimleri daha ilgi çekici hale getirmiştir. Bu animasyonlarda, özellikle ana muhalefet partisi CHP’nin “Gelin, hep birlikte bug’sız yeni bir dünya tasarlayalım!” reklamı siyasal iletişimde mizah kullanımına farklı bir örnektir. Animasyonun ilk saniyelerinde, CHP lideri Kemal Kılıçdaroğlu “Ya arkadaşlar ben istemez miyim download hızları artsın” cümlesiyle arabadan inmekte ve aniden animasyon görüntüsüne dönüşmektedir. Yeşil bir alanda yürüyen Kılıçdaroğlu’nun etrafında topluluktan insanlar vardır. Özellikle gençlere hitap eden bu animasyonda, Kılıçdaroğlu’nun siyasetin ciddi meselelerinden uzaklaşmayı, esprili bir dille gergin ortamı yumuşatmayı ve gençlerin ilgisini çekmeyi hedeflediği anlaşılmaktadır.

Kılıçdaroğlu'nun animasyonda kullandığı esprili ifadeler ise şu şekildedir: “Instagram’da filtreler artsın, Snapchat’te efektler çoğalsın, Whatsapp’a mavi tıki kapatma seçeneği gelsin, insanımız daralmasın, oyunda cheat yapılmasın, herkes hak ettiği frag’e kendi emeğiyle ulaşsın istiyorum. İstiyorum ama önce bu seçimi çözmemiz gerekiyor. Gelin geleceğinize sahip çıkın, hep birlikte bugsız yeni bir dünya tasarlayalım” https://www.youtube.com/watch?v=q0QhpX-5_yA (erişim tarihi: 03.10.2019). Özellikle Kılıçdaroğlu'nun söylemleriyle uyumlu bir şekilde animasyon görüntüleriyle desteklenerek izleyiciye sunulan bu reklam, siyasal iletişimde mizahın animasyon vasıtasıyla kullanımına örnek oluşturmaktadır.

Eleştiri, özgürlük, hitabet, direniş, evrensellik gibi mizahla ilintili unsurlar, siyasetin de olmazsa olmaz unsurlarıdır. Pew Araştırma Merkezi'nin 2008 yılında elde ettiği verilere göre, Amerikalıların %8'i siyasal iletişim kampanyalarına veya adaylara ait bilgileri *The Onion* gibi mizah sitelerinden veya *The Daily Show with Jon Stewart* gibi mizah programlarından takip etmektedir (Öztürk ve Kasnakoğlu, 2017: 30).

Brewer ve Marquarddt (2007) *Mock News and Democracy: Analyzing The Daily Show* adlı makalesinde, 2005 yılının başından itibaren *The Daily Show*'un 52 bölümünde yer alan haber öykülerini ve röportajlarını incelemiştir. Makalede incelenen 222 haber öyküsünün yarısından fazlasının politik konulara değindiği tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda ise *The Daily Show* adlı mizah programının izleyicilerini politika hakkında (politika konuları dahil) bilgilendirdiği, izleyicilerin dikkatini dünyadaki olaylara çekerek onları teşvik etme potansiyeline sahip olduğu kanaatine varılmıştır. Tüm bu veriler doğrultusunda, siyaset ve mizah unsurlarının birbirleriyle ilişkili iki temel alan olduğunu, her iki kavramın da birbirini beslediğini söylemek doğru olacaktır. Dolayısıyla mizah ve siyasetin bu denli yakın iki alan olması politik konularda bilgi sahibi olmak isteyen bireylere alternatif alanlar yaratmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

24 HAZİRAN 2018 CUMHURBAŞKANLIĞI VE MİLLETVEKİLLİĞİ GENEL SEÇİMLERİYLE İLGİLİ MİZAH DERGİLERİNDE YER ALAN KARİKATÜRLERİN GÖSTERGEBİLİMSEL ANALİZİ

3.1. Araştırmanın Amacı ve Önemi

Enformasyon akışının yoğun bir biçimde gerçekleştiği günümüzde, gelişmelere paralel bir biçimde bireylerin haber alma ihtiyacı da artmıştır. Sosyal medyanın etki gücünü arttırması, haber iletimini farklı kanallarda gerçekleşmesine olanak sağlamıştır. İçinde bulunduğumuz bilgi çağı ise haber alma ihtiyacımızı da paralel bir biçimde artırmıştır. Vurguladığımız iletişim süreci, içinde birçok kesişme noktası barındırmaktadır. İletişimin farklı bir formu olan karikatürler, mizahın eğlendirirken düşündürülen, düşündürürken de bilgi sahibi yapan bir alanıdır. Karikatürleri diğer iletişim araçlarından farklı kılan ise bilgiyi bol görsellerle ve mizahla harmanlayarak sunmasıdır. Özellikle gergin geçen seçim dönemlerinde mizah, bireylere alternatif alanlar yaratan etkili bir kitle iletişim biçimidir. Siyasal iletişimde mizah olgusu çerçevesinde hazırlanan bu tez çalışmasında, siyasal iletişim faaliyetlerinin karikatürlere yansısı incelenmiştir. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleri örneğinde ele alınan çalışma, özellikle ilgili tarihte Türkiye’de 16 Nisan 2017 Türkiye Anayasa Değişikliği referandumuyla hayata geçen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi’nin ilk Cumhurbaşkanının belirlenmiş olması dolayısıyla önem arz etmektedir.

Bu çalışmada, 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleri ile ilgili Misvak ve Lemn mizah dergilerinde yayımlanan karikatürler üzerinden mizah unsurunun siyasal iletişim bağlamındaki rolünü ortaya koymak amaçlanmıştır.¹⁸ Çalışmanın temel amacı, bu konuların tespitini 24 Haziran 2018 Seçimleri örneği üzerinden ortaya koymaktır. Siyasal iletişim çalışmalarını odağına alan çalışma, aynı zamanda mizahın siyasal iletişim sürecinde oynadığı etkin rolü politik karikatürler vasıtasıyla incelemektedir. Siyasi olayların güldürü unsuruyla işlendiği politik karikatürler, bireylerin siyasetin ciddi yansımalarından uzaklaşabileceği alternatif bir alan olması dolayısıyla önemli bir unsurdur. Bu çalışmada, bireylerin siyasal karar sürecinde siyasal iletişim faaliyetlerin

¹⁸ Misvak Mizah dergisi, Haber Seyret ekibi tarafından Türkiye’de internet üzerinden, İslamcı çizgide yayın yapan mizah ve hiciv dergisidir [https://tr.wikipedia.org/wiki/Misvak_\(dergi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Misvak_(dergi)) (erişim tarihi: 02.01.2020). Derginin 14 Ocak 2020 yılı itibarıyla Instagram’da 470 bin, Twitterda 94 bin, Facebook’ta ise 487 bin takipçisi olduğu görülmektedir. Çalışmada sadece sosyal medya üzerinden günlük yayın yapan Misvak Mizah dergisinde yer alan karikatürler, sosyal medya üzerinden günlük paylaşılmaktadır.

yoğun bir biçimde yer aldığı düşünülen politik karikatürleri göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle incelemiştir.

3.2. Araştırmanın Hipotezleri

Bu Araştırmanın temel hipotezleri şunlardır:

1. Mizah dergilerinde yer alan karikatürler seçim dönemlerinde siyasi partilerin, siyasi partilerin genel başkanlarının veya adayların durumuyla ilgili okuyucuya bilgi vermektedir.
2. Politik karikatürler aracılığıyla ifade edilen duygu ve beden devinimleri temsil ettiği kişileri yansıtır.
4. Siyasal iletişim aracı olan politik karikatürler yayımlanmış olduğu derginin ideolojisini yansıtmaktadır.
5. Mizah dergilerinde yayımlanan karikatürler siyasal iletişim dolayımı ile göstergebilimsel imgeler taşımaktadır.
6. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Milletvekilliği Genel Seçimleriyle ilgili seçilen politik karikatürlerde anlatı, mizah kuramlarıyla yoğurulmuştur.

3.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada iki farklı ideolojide konumlanan mizah dergileri ele alınmıştır. Mizah dergilerinin toplumsal hayatın önemli yanlarını ortaya koymada büyük bir rolü olsa da niteliği itibarıyla eleştirel olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda Türkiye’de yayımlanan mizah dergilerinde eleştirel nitelikli türdeş birçok dergi bulunmaktadır. Dolayısıyla karşıt ideolojide konumlandırılacak dergilerin sayısı oldukça azdır. Mevcut nedenlerden ötürü araştırma, farklı yayın periyotları ve yayımlanma ortamlarına sahip, ideolojik farklılıkları olan iki dergi ile sınırlandırılmıştır. Misvak Mizah dergisi günlük ve sosyal medya ortamında yayımlanırken, Leman dergisi haftalık olarak hem basılı hem de dijital ortamda yayımlanmaktadır. Tüm sınırlamalara rağmen bu çalışma, siyasal iletişim faaliyetlerinin en yoğun olduğu iki tarih aralığıyla ele alınarak karikatürler üzerinden bu süreçte mizahın nasıl oluşturulduğunu ortaya koymayı amaçlamıştır.

3.4. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Siyasal iletişimi çalışmaları karikatüre yansımalarını inceleyen bu çalışmanın evreni Türkiye’de yayımlanan mizah dergileridir. Araştırma kapsamında seçilen yayın periyotları farklı iki derginin basılı olması ve dijital ortamda yayımlanması da araştırmanın evrenine dahildir.

Bu tez çalışması, siyasal iletişim kavramının gelişim sürecini, dergilerde yer alan karikatürlerdeki politik mizah olgusunu, mizahın gelişim evrelerini ve siyasal iletişim aracı olarak politik karikatürlerin analizini kapsamaktadır. Araştırmanın örnekleme, Türkiye'de basılı ve dijital ortamda yayımlanan Leman Dergisi ve sosyal medyada yayımlanan Misvak Mizah dergisidir. Leman ve Misvak dergisinde yer alan karikatürlerin yer aldığı çalışmada; ilgili seçim dönemine ilişkin Misvak Dergisinden 3- 19 Haziran 2018 tarihleri arasında yayımlanan 8 karikatür ve Leman Dergisinden 4 Nisan- 20 Haziran 2018 tarihleri arasında yayımlanan 8 karikatür olmak üzere toplamda 16 karikatür göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle ele alınmıştır. Seçilen örneklem, siyasal iletişim faaliyetlerinin yoğun bir şekilde yer aldığı tarihler arasından seçilmiş, araştırmanın sınırlılığı dergilerin günlük ve haftalık yayımlanma periyotları göz önünde bulundurularak belirlenmiştir.

Çalışmada nitel araştırma kapsamında yoğun bilgiye sahip olduğu düşünülen konular üzerinde derinlemesine analizi sağlayan amaçlı örnekleme yöntemlerinin alt türü olan “ölçüt örnekleme” tercih edilmiştir. Ölçüt örnekleme metodu, önceden belirlenmiş ölçüt ya da ölçütlerin araştırmacı tarafından yeniden oluşturulması ya da var olanı kullanmasıyla ortaya koyulmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008: 112).

Ölçüt örnekleme metoduyla çalışmada, 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı ve Genel Başkanlığı seçimi ölçüt olarak alınmış, seçimle doğrudan ilişkili olduğu düşünülen karikatürler tercih edilmiştir.

3.5. Araştırmanın Yöntemi

Çalışma kapsamında siyasal iletişim ile ilişkili olarak ele alınan politik karikatürler, siyasal konularda topluma mesaj aktarma işlevine sahiptir. Bu doğrultuda siyasal iletişim sürecinde hedef kitlenin, politik karikatürler aracılığıyla aktarılan mesajı doğru yorumlaması büyük önem arz etmektedir. Politik karikatürler gerek anlatım farklılığı gerekse niteliğiyle kişi ve olayları okurlara farklı bir perspektifle sunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmada siyasal iletişim sürecinde mizahı ortaya koyabilmek için Misvak ve Leman dergisinde yer alan ilgili seçim dönemine ilişkin 16 tane karikatür analiz edilmiştir. Bu bağlamda çalışmada incelenen politik karikatürlerin, iletmek istediği mesajlar göstergebilimsel yöntem uygulanarak çözümlenmiştir.

Leman dergisi, niteliği ve yayın periyodu itibarıyla Misvak'tan farklı bir konumdadır. Dergi, haftalık olarak basılı bir şekilde içeriklerini okuyucuya ulaştırmaktadır. Misvak ise karikatürlerini günlük olarak, sosyal medya aracılığıyla yayımlamaktadır. Dergilerin yayın periyotlarının yanı sıra ideolojik yapılarında da farklılıklar gözlemlenmiştir. Misvak AK

Parti'ye yakın bir tutum sergilerken Leman'ın CHP'yi destekleyen bir bakış açısıyla karikatürlerini ortaya koymaktadır.

Çalışmada 24 Haziran 2018 seçimleriyle ilişkili olarak seçilen karikatürler, özellikle karikatürlerde mizahın dolaylı bir şekilde ortaya koyulması nedeniyle göstergebilimsel yöntem uygulanarak çözümlenmiştir.

Göstergebilim, gösterge dizgelerini betimleyerek göstergelerin birbiriyle nasıl bir ilişki içinde olduklarını ortaya koymaktadır. Göstergeleri ve gösterge dizgelerini çeşitli ölçütlerle sınıflandırmak, anlamların eklemlenerek nasıl bir araya geldiğini araştırmak, insanın insanla ve insanın dünyayla nasıl bir etkileşim içinde olduğunu saptamak, bunları yaparken de epistemolojik, deskriptif, metodolojik, tüm kapsayıcı, tutarlı ve yalın bir kuram oluşturmak göstergebilimin temel çalışma alanıdır (Rıfat, 2009: 113).

Çalışmada uygulanan göstergebilimsel yöntem; Daniel Chandler'in göstergebilimsel kodlar yaklaşımı ve Roland Barthes'in düz anlam – yan anlam ayrımı çerçevesinde ele alınmıştır. Ortaya koyulan kod açıklamalarından sonra, Barthes'in anlamlandırma düzeylerinden olan düz anlam ve yan anlam ayrımı ile çözümlemeler yapılarak bu doğrultuda bir sonuca ulaşılmıştır.

3.5.1. Göstergebilim

İnsanı çevreleyen her yerde, insanın gördüğü farklı anlamlar vardır. Bu anlamlar, insanların algılama, okuma, yorumlama, çözme süreçlerinden geçerek yaşama dahil edilmektedir. İnsan, dünyayı okurken ve anlamlandırırken yaşadığı süreci dil yoluyla yeni bir söylem üreterek ifade etmektedir. Böylece anlamlandırılan dizgelerin var oluş süreci deneyimler vasıtasıyla aktarılmaktadır (Rıfat, 1993: 11-12).

Erkman, *Göstergebilime Giriş* kitabında göstergebilimi, iletişim amacı taşıyan tüm göstergeleri ve bu göstergelerin birbiriyle olan ilişkilerini inceleyen bir bilim dalı olarak tanımlamıştır (1987: 10-11).

“Anlam üretimini hem bilişsel hem toplumsal hem de iletişimsel boyutlarıyla incelemeyi amaçlayan göstergebilim, disiplinler ötesi bir bilim gibi değerlendirilebilir. Tek bir yöntemi ve belirli bir nesnesi olan bir disiplinden çok, bir araştırma alanıdır” (Bourse ve Yücel, 2012: 178).

Göstergebilimin amacı ise insanı kuşatan bu anlamlar evreninde, tüm bu anlamlı dizgeleri kavrayabilecek ve yorumlayabilecek çözümleme ve yeniden yapılandırma modeli sunmaktır (Rıfat, 2009: 7).

Batı dillerinde semiyotik, Türkçe’de ise gösteregebilim olarak ifade edilen kavramının kökeni, Yunancada “semeiotike” sözcüğünden türemiştir. Semiyoloji ise Türkçede gösterge anlamına gelen Yunanca “semeion” terimi ile “söz, kuram” anlamına gelen Yunanca “logia” kelimelerinin birleşimiyle oluşmuştur. “Gösterge (ya da belirti, işaret) anlamına gelen Yunanca semeion, teknik ve felsefî bir terim olarak İÖ 5. yüzyılda Yunanlı hekim Hippokrates ve Yunanlı felsefeci Parmenides tarafından daha çok "kanıt", "belirti", "semptom" anlamına gelen Yunanca tekmerion ile eşanlamlı olarak kullanılmıştır (Rıfat, 2009: 27).

Aristoteles, *Organion III Birinci Analitikler* adlı kitabında, ENTHYMEMA (örtük tasım) başlığıyla yazdığı bölümde gösterge ve “hakikate yakın” kavramlarının birbirinden farklı olduğunu belirterek göstergebilimin ne olduğuna dair çeşitli görüşler sunmuştur. Aristoteles’e göre hakikate yakın olmak ve gösterge birbirinden farklı kavramlardır. Hakikate yakın olma, olası bir önermedir; olasılıkla gösterge ise birbirinden farklıdır. Söz gelimi, kıskanç kimselerden nefret etmek ve sevilen kişileri sevmek “hakikate yakın olma” durumuna bir örnektir. İşaret(gösterge) ise “ispatlık” gerektirmektedir. Örneğin, bir kadının sütünün olması, onun doğum yaptığının bir ispatıdır. Yani bu durum bir göstergedir (Aristoteles, 1996: 188-189).

Manetti’ye göre, “gösterge kavramı, modern kavrayıştaki “yerini tutma/ikame etme” anlamıyla ilk kez Aristoteles tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Böylelikle gösterge “dilsel ifadelerin, psikolojik durumların ve/veya düşüncelerin sembolleri” olmuştur. Ona göre, Aristoteles yukarıda bahsedilen bölümde ve Retorik adlı kitabın bir bölümünde ortaya koyduğu fikirlerle göstergebilimsel anlayıştaki kuramsal ayrımların temelini oluşturmuştur (Manetti’den akt. Özmakas, 2009: 34).

Göstergebilim; göstergenin kendisi, göstergeler tarafından düzenlenen kodlar, göstergelerin düzenlediği kültür ve kodlar olmak üzere üç temel çalışma alanına sahip bir yaklaşımdır. İlk yaklaşımda göstergenin kendisi, insan inşası olan göstergeleri, insanların kullanım biçimleriyle anlamaya odaklanmaktadır. *Göstergeler tarafından düzenlenen kodlar* yaklaşımında, toplum ve kültür gereksinimini karşılama amacıyla oluşturulan kodların ortaya konulması ve bu kodların iletilmesinde kullanılan iletişim araçlarının işletilmesi için başvuru yöntemler incelenmektedir. Son yaklaşım olan *göstergelerin düzenlediği kültür ve kodlar* çalışmasında ise kültürün varoluşunu ve biçimini bu kodların ve göstergelerin kullanımıyla ilişkilendirmektedir (Fiske, 2003: 122).

Göstergebilimsel çözümleme ise anlama öncelik veren, iletişim süreçleri içinde anlamsal dizgeleri analiz eden bir yöntemdir (Bource ve Yücel, 2012: 176)

İngiliz filozof John Locke, “An Essay Concerning Human Understanding” (İnsanın Anlama Yetisi Üzerine Bir Deneme) adlı eserinde ilk kez semiotike terimini kullanmıştır. Semiyotiğin bilimin üç temel kolundan biri olması gerektiğinin altını çizen Locke’a göre, gösterge öğretilerinin temel amacı, zihnin nesnelerini algılamak veya aktarılan bilgiler için kullanılan göstergelerin niteliğini ortaya koymaktır (Deely, 1990: 113-114).

Matematikçi Jean Henri Lambert ise John Locke’dan sonra göstergebilimin en önemli temsilcilerinden biri olmuştur. Locke’un eserlerinden etkilenen Lambert, göstergebilimde düşünce ve objelerin adlandırılmasıyla ilgili, Neues Organon’ (Yeni Organon) [1764] adlı eserinin “semiyotik” bölümünde dilsel göstergelerin üzerinde durmuş; törenler, müzik, koreografi, arma gibi türlere de değinmiştir (Rıfat, 2009: 29).

3.6. Çağdaş Göstergebilim Kuramı Öncüleri

3.6.1. Ferdinand De Saussure

Çağdaş göstergebilim kuramının temelini atan iki önemli isim Saussure ve Peirce göstergenin tanımı konusunda farklı görüşlere sahiptir. Dillerin çalışma biçimi ve dilsel göstergenin doğasıyla ilgilenen Saussure’a göre dilsel gösterge; bir gösteren ve bir gösterilenden oluşan “birlik” ya da “birim”dir. Gösterge, bir şeyi ve ismi değil bir kavramı ve sağlam bir görüntüyü birleştirir. Saussure, ses imgesine “gösteren” adını verir ve kavramı belirtilmiş olarak tanımlar. Yani dil kullanımında kişinin işittiği sesler, kavramları temsil eden anlamdırıdır. Bu fikirler; görsel kültüre, görsel göstergelere uygulamak için kullanılabilir. Gösterge, görsel olarak algılayabildiğimiz, işaretlenebilen, çizilebilen, fotoğraflanabilen, bilgisayar ortamında oluşturulabilen görüntü olarak düşünülebilir. Belirti ise gösterenle ilişkili olarak ona yüklediğimiz anlamdır (Barnard, 2001: 146).

Saussure, göstergebilimsel işleyişin ayrımsal ve biçimsel yapılarının önemini vurgulayarak sesin maddesel ögenin kendisinin dile ait olmasının mümkün olmadığını göstermiş ve dilbilimsel göstergenin özünde sesçil bir yapısının olmadığını ifade etmiştir. Bu doğrultuda Saussure, aynı anda hem gösterilenin içeriği hem de artık ses olarak dışavurum maddesini, töz parçalanmasına uğratarak dilbilimi genel göstergebilimin parçasına dönüştürmüştür (Derrida, 1994:31-32).

Saussure’un yaklaşımına göre dil, kavramları belirten göstergeler dizgesidir. (Saussure’dan akt. Kıran ve Eziler Kıran: 425) Çünkü dil, toplum içinde varolduğu gibi toplumda değer bularak varlığını sürdürür. Dil, insanlar arasında uzlaşmadan ve geniş bir sözleşmeden meydana gelmiştir. İnsanlar dile yükledikleri ortak anlamlar vasıtasıyla iletişim kurmaktadır. Örneğin, konuşmak istemeyen bir birey, iletişim kurmayı reddetmiş olur fakat

bu uzlaşmayı değiştiremez. Yani, göstergeler dizgesi olarak toplumda iletişimi sağlayan unsur “dil”dir (Kıran ve Eziler Kıran, 2018: 130).

Saussure’ün yaklaşımında temel kavramlar olan dil/söz ise Saussure tarafından dilin çokbiçimli ve karmaşık olma özelliklerinden faydalanılarak ortaya konmuştur. Kendini oluşturan belirtkelerin özdekenden bağımsız olan kavram “dil” olarak adlandırılmaktadır. Söz ise dil karşısında dilyetisinin bireysel yönünü kapsamaktadır. Yani dil, dilyetisi eksi söz olarak formüle edilebilmektedir (Barthes, 1999: 35).

Saussure’e göre anlam bir şekilde nihai bir garantör, aşkınsal bir konum olan dilin yapısından türetilmektedir. Saussure, dili art-süremlili değil, eşsüremlili olarak değerlendirmektedir. Artsürem, incelediği konunun tarihsel süreç içerisindeki değişimlerinin izini sürerken, eşsüremlili inceleme belirli bir zaman diliminde kalarak ikili karşıtlıkları incelemektedir. Özellikle dilin yapısı (langue) üzerindeki araştırmalar eşsüremlilidir. Yani dili diyakronik olarak değil senkronik olarak ikili karşıtlıklar üzerinden kavramaktadır (Baturlar ve Yaylagül, 2018: 199).

Dilbilimsel göstergeyi ses imgesi ve kavram olarak ele alan Saussure’un göstergebilim anlayışına göre, gösteren ve gösterilen dış nesnelerden bağımsızdır. Ses imgesi ve kavram ise kolektif ve toplumsal anlaşmaya dayalıdır. Örneğin “at” kelimesi, zihinde canlanan at kavramı gösterileninden ve “a-t” işitim imgesi göstereninden meydana gelerek göstergeyi oluşturmaktadır (Saussure’dan akt. Bircan, 2015: 18).

Saussure’e göre “at” göstergesi, hem “a-t” işitim imgesi göstereninden hem de “at” kavramı gösterileninden oluşur ve bu ikisi göstergeyi oluştururlar (Saussure, 1985: 72).

Saussure’ün bu yaklaşımı ilerleyen dönemlerde dilbilime yönelik bilişsel yaklaşımların merkezini oluşturmuştur. Bu bağlamda Sözcüksel Kavramlar ve Bilişsel Modeller teorisini (LCCM) ortaya koyan Vyvyan Evans, dilbilimsel ve kavramsal sistem arasında temel bir farklılık olduğunu savunmaktadır. Evans’a göre, sözcüksel kavramlar doğrudan dil biçimleriyle ilişkilidir ve dolayısıyla kullanıcının bireysel anlamda zihninde varolan kavramlar, dilbilgisinin bir parçasıdır (Kielmann, 2009). Ayrıca Saussure tarafından tamamlayıcı olarak tanımlanan dilin, anlam verme sürecindeki rollerinin LCCM Teorisi tarafından benimsendiğini söylemek mümkündür (Reda, 2016: 91). Lakoff ve Johnson tarafından ortaya konulan Kavramsal Metafor Teorisi’ne göre ise “zamana ilişkin deneyim, herhangi bir değişikliğin farkında olma ile ilişkilidir ve temel metaforlar arasındadır” (Lakoff ve Johnson’dan akt. Ördem, 2014: 123). Evans ve Green’e göre (2006) Kavramsal Metafor Teorisi; anlamın beden deneyimleriyle var olması ve anlamsal yapının kavramsal yapıyı yansıtmayı görüşünü esas almaktadır.

Lakoff ve Johnson metaforların, gündelik hayatta sadece dilde değil bireylerin fikir ve eylemlerinde de var olduğunu keşfetmişlerdir. Onlara göre, düşüncelerimize yön veren kavramlar aynı zamanda gündelik hayatımızı da yönlendirmektedir. Örneğin, TARTIŞMA SAVAŞTIR metaforu kültürümüzle bağlantılı bir metafordur. Tartışmayı savaş terimiyle bir arada kullanmak tartışma esnasında sergilenen tutum ve davranışları yapıya dönüştürerek TARTIŞMA SAVAŞTIR metaforunu ortaya çıkarmaktadır (Lakoff ve Johnson, 2015: 27, 29). Bu durumda Lakoff ve Johnson, metaforları açıklarken ortaya çıkan durumun eylemlerden bağımsız olmadığı gibi yaşanan kültürle olan bağlılığını da ortaya koymaktadır. Tartışma esnasında tarafların savunma veya hücum gibi etkinliklerde bulunması, tarafların ateşli bir şekilde fikirlerini dile savunması tartışmayı savaş olgusuyla benzer kılarak metafora dönüştürmüştür.

“Çeşitli uzay/mezan metaforları arasında, aralarındaki tutarlılığı belirleyen, bir kuşatıcı dış sistematiklik vardır. Bu nedenle İYİ OLAN YUKARIDADIR genel mutluluğa dair yukarı yönelimi verir ve bu yönelim MUTLU OLAN YUKARIDADIR, SAĞLIK YUKARIDADIR, HAYAT YUKARIDADIR, KONTROL EDEN YUKARIDADIR gibi özel durumlarla da tutarlılık içindedir. STATÜ YUKARIDADIR, KONTROL EDEN YUKARIDADIR’la tutarlıdır. Uzan/mezan metaforları fiziksel ve kültürel tecrübeye temellenir; gelişigüzel belirlenmiş değillerdir. Metafor, yalnızca tecrübe temeli dolayısıyla bir kavramı anlamının aracı olarak hizmet edebilir” (Lakoff ve Johnson, 2015: 45).

3.6.2. Charles Sanders Peirce

Göstergebilim terimini ilk kullananlardan Amerikalı düşünür Charles Sanders Peirce matematik, kimya ve mantık gibi alanlarda çalışmalar yapmıştır. Peirce, bilgi felsefesi içinde göstergebilimi sistemli bir şekilde inceleyen ilk felsefecidir (Özmkas, 2009: 34). Peirce’e göre gösterge, zihnin işleyişindeki mantıkla bulunmaktadır. Mantığın basamakları ise şunlardır;

Birincilik: Başka bir şeye gönderme yapmadan var olanları ifade etmektedir.

İkincilik: Başka bir şeyle ilişkisi olan fakat üçüncü bir kendilikle herhangi bir ilişkisi olmayanları belirtmektedir.

Üçüncülük: İkinci bir kendilikle ilişkisi olan ancak birincisi ve birbiri ile ilişki içinde olabildiği ölçülerde ilişki içinde olanları anlatmaktadır (Merrel’den akt. Özmkas, 2009: 37).

Göstergebilimi mantık perspektifinde ele alan düşünür, mantık ve göstergebilimin ortak olarak soyutlama ve simgeleme edimlerini incelediğini savunmaktadır. Ayrıca Pierce göstergebilimi; görüntüsel gösterge, belirti ve simge olmak üzere üç temel başlık altında sınıflandırmıştır (Erkman, 1987: 28, 46).

Göstergebilimin kurucularından Peirce'in üç temel gösterge ayrımını Eagleton, kısaca şu şekilde açıklamaktadır:

Göstergenin yerini tuttuğu nesneye çok benzemesi “ikonik” gösterge, göstergenin gösterdiği şeyle birlikte anılması “dizinsel” (indexical) gösterge ve Saussure’un kavramsallaştırmasında olduğu gibi göstegenin nesnesiyle beraber sadece uzlaşımaya dayalı bağlantısının olması ise “simgesel” göstergedir (1996: 130).

3.6.2.1. Görüntüsel Gösterge (ikon)

Görüntüsel gösterge (ikon), temsil ettikleri nesnelerle benzerlik içinde olan fakat gösterdikleri nesnelerden farklı olan göstergelerdir. İkonlar, gösterdikleri nesnelerle benzerlik esasına dayanan duyarlı bir bağlantı kurmaktadır (Yücel, 2013: 79). Göstergebilim, ikonu tanımlamakta zorlanan bir alandır. Bunun nedeni, benzerliğin birçok şeyi kapsayabilecek bir ilişki içinde olmasıdır. Goodman’ın da ifade ettiği gibi temelde benzerlik resme özgü, ikonik ya da başka bir temsil ürününün zorunlu ve yeterli şartı değildir (Mitchell, 2005: 72). Örneğin birbirleriyle büyük ölçüde benzerlik içinde olan ikiz kardeşlerin, birbirlerini aynı ölçüde temsil etmeleri mümkün değildir. Bu durum Goodman’ın temsilde benzer olma durumunun “yeterli” ölçüt olmadığını açıklar niteliktedir.

3.6.2.2. Belirti

Belirti, temsil ettiği nesnesi ortadan kalktığı zaman, gösterge olmasını sağlayan özelliklerini yitiren, yorumlayan olmadığı zaman ise gösterge olma özelliğini yitirmeyen gösterge türüdür (Günay, 2004: 21). Örneğin gün doğumu, sabahın olduğuna işaret eden bir gösterge olsa da temsil ettiği “sabah” olgusu ortadan kalktığı takdirde gösterge olma özelliğini yitirecektir. Bu durumu yorumlayanlar ise gün doğumunun gösterge olma özelliğine herhangi bir etkide bulunmamaktadır. Sabah olgusunun ortadan kalkmasıyla gösterge olma özelliğini yitiren “gündoğumu” yorumlayan olmasa da gösterge olma özelliğini koruyacaktır.

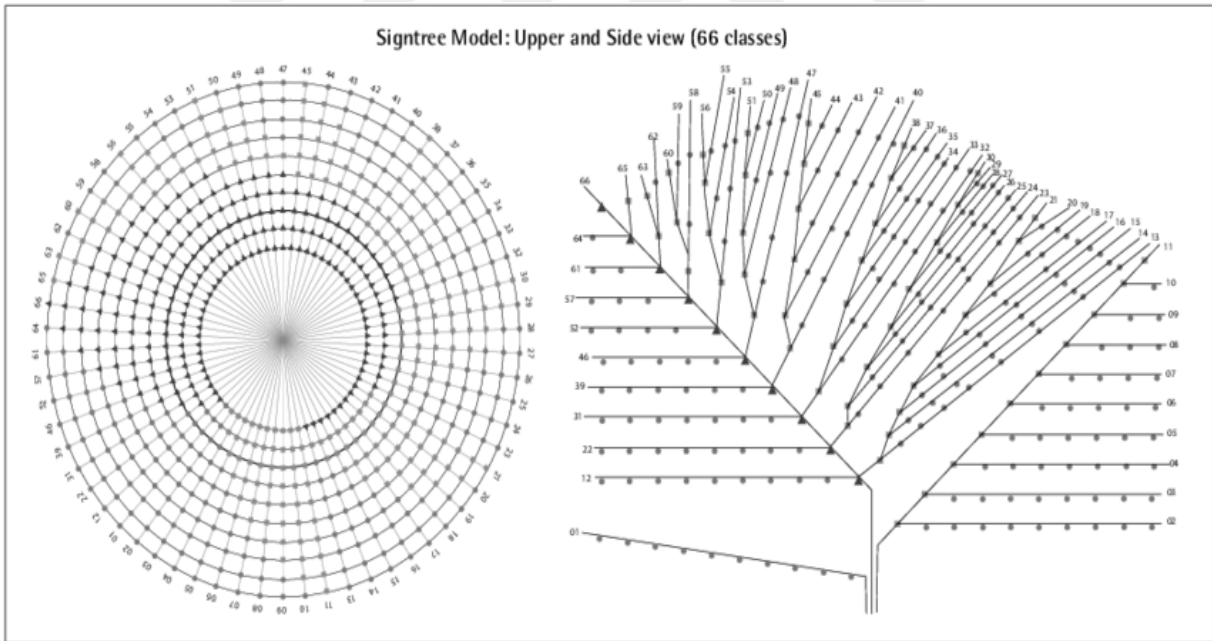
Varlığına işaret ettiği nesneyle birlikte bitişiklik ve yakınlık ilişkisi içinde olan belirti, örnekte de bahsedildiği temsil ettiği nesneden doğrudan etkilenmektedir (Rıfat, 2013: 63).

3.6.2.3. Simge

Saussure’ün gösterge anlayışıyla örtüşen bir göstergede, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki nedensiz ve insanlar arasında uzlaşımaya dayalıdır. Farklı bir deyişle simge, yorumlayan olmadığında gösterge olma özelliğini yitiren bir gösterge türüdür. Örneğin bir sözcüğün belirttiği şeyin anlamını bilmek, o sözcüğü gösterge yapmaktadır (Peirce’den akt.

Özgür, 2006: 13-14). Aynı şekilde beyaz güvercinin barışın sembolü olması, insanların yorumlarken uzlaşarak ortak paydada birleşmesi sonucunda onu göstergeye dönüştürmektedir. Belirtiden farklı olarak simgede, yorumlayanın rolü son derece önemlidir. Göstergenin çözümlenmesini sağlayan yorumlayan, simgeleri anlamlı hale getirdiği için göstergebilimsel serüvenin kilit aktörlerinden biridir.

Çağdaş Göstergebilimin öncülerinden Peirce'in göstergebilime yaptığı en büyük katkılardan biri de göstergeleri çeşitli özelliklerine göre 66 sınıfa ayırmasıdır. Bu sınıflandırma, günümüzde de göstergebilim alanında etkisini korumaktadır (Erkman, 1987: 28). Borges'e göre Peirce'nin göstergeleri 66 sınıfa ayırdığı sistem, göstergebilimciler tarafından yeterli ilgiyi görmemiştir. Bu sınıflandırmanın, göstergebilimsel sistemi ayrıntılı ve tartışmalı hale getirdiğini savunan Borges, "signtree" adını verdiği modelle Peirce'in komplike sınıflandırmasını açıklamaya çalışmıştır. "Signtree"; göstergebilim ve pragmatizm, göstergebilim ve metafizik gibi felsefi konularda ipuçları vermektedir. Bu modelin ortaya konulmasındaki amaç ise grafik vasıtasıyla sistemin temsilini ve daha kolay anlaşılmasını sağlamaktır (Borges, 2010).

Görsel 3.1. (Priscila Monteiro Borges (2010) A Visual Model of Peirce's 66 Classes of Signs Unravels His Late Proposal of Enlarging Semiotic Theory)

Umberto Eco'ya göre göstergebilim, sadece gösterge sistemi oldukları açıkça görülen sistemleri inceleyen bir bilim dalı değildir aynı zamanda tüm kültür olgularını gösterge sistemleri gibi ele almaktadır. Bunu yaparken de kültürün temelde "iletişim" olduğu varsayımıyla yola çıkmıştır (2019: 17). "1960 sonrası yıllarda göstergebilimin Avrupa'daki

önemli temsilcilerinden biri de İtalyan Umberto Eco'dur" (Rıfat, 2019: 166-167). Göstergebilim ve kültür olgusunu birbiriyle bağıntılı kılan unsur ise yorumlanmayla tamamlanan göstergebilimin yorumlama noktasında farklı parametrelere ihtiyaç duymasıdır. Özellikle kültürel ortamın doğru kavranmadığı yöntemlerde, göstergebilim okumalarının eksik veya hatalı olması kaçınılmazdır. Bu durum göstergebilimi, güvenilirlik ve geçerlilik sorunuyla karşı karşıya bırakarak göstergebilimin bilimsel olandan uzaklaşmasına yol açabilmektedir.

Eco'nun akademik kariyeri ilk kitabı *Aziz Thomas'ta Estetik* ile başlamıştır. Yazın alanında ilerlemek isteyen 1956 yılında Eco, Milano'da *Il Verri* adlı dergide editörlük görevini üstlenmiştir. Buradaki yazarlarla Gruppa 63'ü kuran Eco'ya göre grubun kuruluş amacı; kültürel olanaklarla siyaset dışı bir alanda dil üzerine tartışmalarda bulunmak ve iletişim biçimlerinde bir yeniliğe öncü olmaktır. Özellikle, Eco ve Gruppa 63, anaakım medyada yer alan içerikleri yanlışlama ve metinlerde kod çözme çalışmalarını soğuk savaş dönemindeki konjonktürde uygulamıştır (Rigel, 2009: 86-87). Eco ve dahil olduğu Grup 63, göstergebilim alanında Eco'nun düşüncelerini daha iyi kavrayabilme noktasında önemli ipuçları barındırmaktadır. İlerleyen yıllarda Eco, çalışmalarını Üniversite'de devam ettirerek iletişim ve göstergebilim alanında akademik anlamda önemli çalışmalarda bulunmuştur.

1971 yılında Bologna Üniversitesinde Göstergebilim profesörlüğüne atanan Eco'nun o dönemde yayımladığı *Göstergebilim Teorisi* (1976) ve *Dil Felsefesi ve Göstergebilim* (1984) bu alanda literatürde yer alan önemli eserlerdir (Rigel, 2009: 88). Umberto Eco'nun göstergebilimle ilgili düşüncelerinin temelini ise 1976 yılında yayımlanan "A Theory of Semiotics" (Bir Göstergebilim Teorisi) adlı eserinde bulmak mümkündür. Eco, A Theory of Semiotics isimli eserinde Peirce'in önemine dikkat çekerek, göstergebilimle ilgili kodlar kuramını geliştirmiştir. Eco'ya göre sessel işaretleri anlamlı hale getiren şey, dilin yapısına karşılık gelen kodlardır. Kodlar kuramıyla göstergelere yüklenen ve ortaya çıkan birçok yeni anlamların, göstergebilimsel sistemde nasıl üretildiği ortaya konulmuştur (Eco'dan akt. Demir, 2009: 116).

3.6.3. Roland Barthes ve Göstergebilim

Barthes'a göre göstergebilim; dilbilimin bir parçası, söylemin büyük anlam birimlerini kapsayan kısmıdır. Özellikle Barthes, *Çağdaş Söylenler*'de okurlara teorisinin temelini oluşturan birçok argüman sunmuştur. Ona göre göstergebilimin biçimsel bilim olarak kabul görmesi, anlamın içerikten bağımsız olarak incelenmesi dolayısıyladır. Her türlü göstergebilimsel dizge; gösteren, gösterilen ve bu iki kavramın çağrıştırdığı göstergeleri

kapsamaktadır. Örneğin bir gül demetinde ona atfedilen duygu, tutkuysa eğer o halde söz edilmesi gereken sadece gösteren, gösterilen ve güller değil aynı zamanda tutkudur (Barthes, 1998: 181-182). Barthes, göstergebilimin anlamlama düzeyini düz anlam ve yan anlam olarak iki farklı perspektifte incelemektedir. Ona göre, gösteren ve gösterilen arasındaki ilişki göstergeyi oluşturmaktadır, bu ilişki vasıtasıyla ise “anlamlama” süreci oluşmaktadır. Ayrıca Barthes, Saussure’un kavramına karşılık olarak “biçim”, işitim imgesine karşılık olarak ise “içerik” tanımlamalarında bulunmuştur (Bircan, 2015: 19).

Barthes, göstergenin biçim ve içerikten oluşan bu ikili yapısını açıklarken; göstereni “biçim”, gösterileni ise “içerik” olarak adlandırmıştır. Göstergebilimin bağımsız bir bilim olmasına önemli katkılar sağlayan Barthes, “yananlam” kavramını alana kazandırarak, bu yöntemle gösterilenin derinlemesine analizini gerekli kılmıştır. Bilimsel bir üstdil kullanımını gerekli gören Barthes, Saussure ve Hjemslev’in ortaya koyduğu teorileri geliştirerek moda, edebiyat, çağdaş mitler gibi konular üzerinde çalışmıştır (Parsa ve Parsa, 2004: 15-16).

Göstergelerin analizini sözlü ve sözsüz olmak üzere ikiye ayıran Barthes, göstergebilimin açıklayıcı ve çağrışımsal anlam düzeylerin kullanmaktadır. Sözlü gösterge, örneğin bir film afişinde yer alan başlık, oyuncuların isimleri, filmin çıkış tarihi gibi unsurlardan meydana gelmektedir. Sözlü olmayan gösterge ise film afişini daha ilgi çekici hale getirmek amacıyla sözlü göstergeleri destekleyici unsurlardan oluşmaktadır (Isfandiyary, 2017: 5).

Barthes’in göstergeleri anlamlandırma düzeyi ise şu şekildedir:

Düz Anlam: Barthes’in göstergebilimde ortaya koyduğu düz anlam düzeyi, “göstergenin göstereni ve gösterileni arasındaki ilişkiyi ve göstergenin dışsal gerçeklikteki göndergesiyle ilişkisini betimler” (Fiske, 2003: 116). Barthes düzanlamı yan anlam düzeyinden ayıran farkı fotoğrafçılık örneğiyle açıklamaktadır. Ona göre düzanlam, fotoğraf makinesinin temsil ettiği nesneyi mekanik yapısıyla yeniden ortaya koymasıdır (Barthes’dan akt. Bircan, 2015: 26). Yani yorumlayıcı temsil edilen nesneyi yorumlanırken sadece görüleni aktardığı takdirde ortaya çıkan anlatı Barthes’in düz anlam düzeyini ortaya koymaktadır.

Yan Anlam: Barthes’in ikinci anlamlandırma düzeyi olan yan anlam, göstergenin alımlayıcısıyla olan; kişisel, duyuşsal ve kültürel etkileşimiyle ortaya çıkmaktadır (Kırkıncıoğlu, 2015: 32). Göstergebilimin yan anlam okuma aşaması, öznel bir nitelik taşımakta, göstergenin ortaya koyulduğu bağlama göre değişiklik gösterebilmektedir. Öznellik ve görecelik içeren bu anlam düzeyinde çağrışımsal anlamlar kullanılmaktadır. Yan anlam düzeyi detaylı okuma gerektiren, görecelik içeren bir anlamlandırma sürecidir (Günay, 2008: 13). Bir fotoğraf çekimi esnasında, ortaya koyulan mekanik üretim dışında

fotoğrafçının açığı, ışığı ve kadrja neleri alacağını tasarlaması Barthes'in yan anlam düzeyine örnektir (Barthes'dan akt. Bircan, 2015: 26).

Mit: “Bir gerçekliğin, kültürün ya da doğanın bazı görünümünün açıklanmasını veya anlamlandırılmasını sağlayan bir öyküdür. İlkel mitler insan ve tanrılar, yaşam ve ölüm, iyi ve kötü hakkındadır. Sofistike mitler ise erillik ve dişilik, aile, başarı, polis, bilim hakkındadır” (Fiske'den akt. Yaşa, 2020: 546).

Culler'e göre Barthes, meslek hayatı boyunca göstergebilimin geleneksel bilimlerden tarafından görmezden gelinen taraflarını ortaya çıkarma idealiyle hareket etmiştir. Bu noktada Barthes'ın özellikle, *langue* ve *parole* arasındaki ayrımı hakkında ortaya koyduğu görüşler önemlidir. *La langue*, dilsel dizgeyi, yani bir insanın yeni bir dil öğrenirken bilişsel olarak kavradığı şeyi ifade etmektedir. *Parole* ise dile ait alt konuşma anlamına gelmekte; yazılı ve sözlü sayısız sözce niteliği taşımaktadır. Örneğin bir kültüre ait besin dizgesinin incelendiği bir konuda; *parole* yeme eylemini kapsarken *langue* ise ne ile nelerin yenilebileceğini, öğünlerin hangi yemeklerle oluşabileceğini kapsamaktadır (Culler, 2008: 81-82). Barthes'in dil hakkında görüşleri değerlendirildiği zaman, toplum ve kültür gibi dili de bütünsel bir anlayışla yorumladığı görülmektedir. Bu görüşleri onun yapısalcı yönünü ortaya çıkarırken dilin sürekli değişen bir yapısı olduğunu vurgulaması ve dili toplumsal bağlamda değerlendirmesi ise onu Marksist dilbilimcilere yakınlaştırmaktadır (Güngör, 2018: 255).

Barthes'in göstergebilim alanında yaptığı çalışmalarda dikkat çeken şey, göstergebilimsel yaklaşımın dil ve kültürden bağımsız düşünölemeyeceği yönündedir. Onun bu yaklaşımı, özellikle göstergeleri sınıflandırmada kullandığı anlam düzeyleri ve mitler, göstergebilimin geçmişten bugüne birçok farklı disipline ihtiyaç duyduğunu göstermektedir. Bu durum, göstergebilimsel yaklaşımda kuramsal anlayışın ve çözümlemenin derin ve detaylı arka plan okumalarla gerçekleştirilmesinin önemini ortaya koymaktadır.

3.7. Göstergebilimde Kodlar

Kendi başına hiçbir şeyin anlam taşımadığı, doğada her şeyin birbiriyle ilintili bir şekilde anlam kazandığı bilinen bir gerçektir. Yaşadığımız evrende iletişim kurma etkinliğimizi dil aracılığıyla gerçekleştirsek de çevremizde dil dışında kullandığımız sözsüz iletişim yöntemleri vardır. Bu bağlamda iletişim sürecini anlamlandırmak için göstergebilimsel kodların çözümlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Fiske'e (2003: 92) göre, toplumsal ve iletişimsel işlevi olan kodlar, çeşitli anlamlar taşımakta ve bu anlamları uygun iletişim kanallarıyla aktarmaktadır. Kültürle dinamik bir ilişki içinde olan kodların anlam

taşıması ise kültürel arkaplan bağlamının doğru yorumlanması ve anlaşmayla mümkün hale gelmektedir.

Stuart Hall (2017: 31) ise kodları anlamlandırırken kültür hakkında düşünmenin bazı yöntemleri olduğunu düşünmektedir. Ona göre kültür, ortak kavramsal haritalar, ortak dil sistemleri ve aralarındaki çeviri ilişkilerini yöneten kodlardır. Farklı dil ve kültür arasındaki anlamsal yapıyı dengeleyen kodlar aynı zamanda kavram ve göstergeler arasındaki ilişkileri de sabitlemektedir.

Göstergebilim literatüründe geniş sayıda kod tipolojisinin bulunabileceğini ifade eden Daniel Chandler, medya iletişimde ve kültür bilimlerinde sıklıkla bahsi geçen kodları şu şekilde sıralamaktadır:

“•Sosyalkodlar

[Daha geniş anlamda tüm göstergebilimsel kodlar 'sosyal kodlardır'] -Sözlü dil kodları (fonolojik (sesbilgisel), sözdizimsel, prosodik (büyük konuşma birimleri ile ilgili olan), paralinguistik alt kodlar)
- Beden kodları (bedensel ilişki, yakınlık, fiziksel yönelim, dış görünüş, yüz, baş işaretleri, ifadesi, bakış, baş sallama, jestler ve duruş) -Ticari ürün kodları (moda, giyim, otomobil) -Davranış kodları (protokoller, ritüeller, rol yapma, oyunlar).

• Metinsel kodlar

[Temsili kodlar] - Matematik dahil tüm bilimsel kodlar; -Çeşitli ifade sanatlarındaki estetik kodlar (şiir, drama, resim, heykel, müzik vb.) - klasisizm, romantizm, gerçekçilik dahil; -Tür, retorik ve üslup kodları: anlatı (olay örgüsü, karakter, eylem, diyalog, ortam,vb.), açıklama, tartışma vb. -Kitle iletişim kodları (fotoğraf, televizyon, film, radyo, gazete, dergi formatlarının dahil olduğu dahil olduğu teknik ve geleneksel dergi kodları)

• Yorumlayıcı kodlar

[Bunların göstergebilimsel kodlar olduğu konusunda daha az fikir birliği vardır] -Algısal kodlar: ör. görsel algı (Hall 1980, 132; Nichols 1981, 11ff; Eco1982) (bu kod, kasıtlı iletişimi kapsamamaktadır);
-İdeolojik kodlar: Genel anlamda, bunlar metinleri 'kodlamak' ve 'çözmek' için kodlar içermektedir. Baskın (veya 'hegemonik'), müzakere edilmiş veya muhaliftir (Hall 1980; Morley 1980). Daha özel bağlamda, bireycilik, liberalizm, feminizm, ırkçılık materyalizm, kapitalizm, ilerlemecilik, muhafazakarlık, sosyalizm, nesnelcilik, tüketimcilik ve popülizm gibi 'izm'ler sıralanabilmektedir. (Bununla birlikte, tüm kodların ideolojik olarak yorumlanabileceğini unutmamak gerekmektedir.)”
<http://www.visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/> (erişim tarihi: 18.02.2020).

Karikatürde yer alan teknik kodlar ve sunum kodları ise aşağıdaki gibidir:

3.7.1. Karikatürde Teknik kodlar

3.7.1.1. Doku

Doku, birbiriyle eş ya da benzer biçimleriyle belli bir sistem içinde yan yana gelerek oluşmaktadır (Çellek ve Sağocak, 2014: 150). Doku kavramı, bir görüntünün duyu organlarla kavranmasını ifade etmektedir.

Dokular; gerçek, görsel, dinamik ve değişken olmak üzere dört gruba ayrılmaktadır. Gerçek doku, algılamak için dokunma duyusunun yeterli olduğu dokulardır. (Berberoğlu, 2015: 10). Bu doğrultuda gerçek dokular için en temel ölçütün dokunma duyusuyla kavranması, yüzeyindeki niteliklerin hissedilmesi olduğunu söylemek mümkündür.

Gözle görülen ve algı yoluyla kavranan dokular ise “görsel dokular”dır. Görsel veya yapay dokular, kağıt üzerine resmedilen, elle dokunulduğu takdirde mevcut cismin gerçek doku hissiyle kavranamadığı dokulardır (Güngör’den akt. Arıman, 2019: 420). Gerçek dokuda olduğu gibi dokunma duyusuyla algılama zorunluluğu yoktur.

Dinamik doku, hareket temelli ve hareket eden cisimler tarafından meydana gelen dokulardır (Berberoğlu, 2015: 12). Değişken doku ise nesnenin esas yapısının korunduğu, sürece bağlı değişimle gözlemlenmesi mümkün olan dokulardır (Demir’den akt. Berberoğlu, 2015: 13). Göstergebilimsel çözümlemelerde dokular, bağlam doğrultusunda farklı anlamlara gelebilmektedir. Özellikle resim, karikatür gibi sanat türleri yapay doku niteliğinde olduğu için derinlemesine bir okuma gerektirmektedir.

3.7.1.2. Çizgi

Çizgiler yatay, dikey, vev, diyagonal gibi çok çeşitli formlarda bulunmaktadır. Her çizginin yine bağlamı içinde farklı anlamları vardır. Bu alanda önemli çalışmaları olan Kandinsky’e göre, yatay çizgi “sonsuz soğuk hareketin potansiyel özlü biçimi” olarak ifade edilirken dikey çizgi ise “sonsuz sıcak hareketin potansiyel özlü biçimi” olarak tanımlanmıştır. Kandinsky diyagonal çizginin ise soğuk ve sıcak hareketin birleşmesiyle içsel ses oluşturduğunu düşünmektedir. Ayrıca Kandinsky, düz çizgiye yönelik gerilim ve yön olmak üzere iki temel ayrımında bulunmuştur (Kandinsky’den akt. Eroğlu ve Yurdun, 2017: 50-51). Kare ise nesnelliği temsil eden özellikle gazeteler için kullanılması uygun bir biçimdir. Kırık çizgiler, kompozisyondaki yönelime göre anlam kazanmaktadır. Genellikle; karmaşa, saldırganlık, depresyon ve sıkıntıyı çağrıştırmaktadır. Yatay ve dikey çizgilerin birleşimi ise denge unsurunu oluşturmaktadır. Kalınlıkları ve biçimleri çizgileri anlamlandırmada önemli rol oynamaktadır. İnce çizgi, kırılabilirliği tasvir ederken kalın çizgi enerji ve ağırlığı

yansıtabilmektedir (Yücel, 2013: 142). Dondis'e göre daire çizgiler; sıcaklığı, korumayı çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda daire geometrik şekilli çizgilerin güneş ve dünyayı düşündürdüğünü söylemek mümkündür (Dondis'ten akt. Yücel, 2013: 142). Üçgen ise kutsallığı, uyumu ve birlikteliği çağrıştırmaktadır (Cirlot'tan akt. Yücel, 2013: 141).

Çizgilerin yorumlamada fiziksel ve psikolojik anlamları da son derece önemli rol oynamaktadır. Örneğin dikey çizgiler; yer çekimine meydan okuma, güç, kararlılık gibi anlamlar taşıırken yatay çizgiler; yerçekimine vurgu yapan, pasiflik, sakinlik ve huzur gibi nitelikler taşıyabilmektedir. Çapraz çizgiler ise kararsızlık, aktiflik, sportiflik, dinamizm, uzatma ve azaltma gibi çağrışımlarda bulunmaktadır https://www.uh.edu/kgmca/theatre-anddance/_docs/rigdon/KEVINRIGDONElementsandPrincipalsofDesign.pdf (erişim tarihi: 20. 08. 2020).

Dikey çizgiler; yatay çizgilere göre dinamik bir nitelik taşımakta, akla, bilince ve görselliğe vurgu yapmaktadır (Gourhan'dan akt. Yücel, 2013: 156).

Grup Mu'ye göre ise betilerin boyutları egemenlik bağlamında çok önemlidir. Yatay topraksalı çağrıştıran bir anlam yapısı içindeyken olumlu anlamı “ayağı yere basmak” deyiminde de olduğu gibi sağlamlık ve kararlılıktır. Dikey çizgiler ise yataya göre daha dinamik bir nitelik taşımakta, devinimi çağrıştırmaktadır (Yücel, 2013: 156).

Bu doğrultuda çizgilerin de bağlam içinde farklı anlamlar kazandığını söylemek mümkündür. Ortaya koyulan görüş ve yaklaşımlar çerçevesinde çizgisel niteliklerin, belli bir amaç ve koşullar doğrultusunda anlam kazandığı söylenebilmektedir.

3.7.2. Sunum Kodları

3.7.2.1. Renkler

İmgenin siyah-beyaz veya renkli olarak sunulması okurun renklerin niteliğini kavramasını yönlendirmektedir (Yücel, 96-97). Renkler, geçmişten günümüze gerek toplumsal yaşamda gerekse iletişim sürecinde çeşitli anlamlar taşımaktadır. Beyaz renk, özelliklerinden dolayı nispeten yoruma daha az açık olan renktir. Masumiyeti, temizliği ve saflığı simgelemektedir (Mennan, 2002: 81). Renklerin çeşitli anlamları olsa da kültürel bağlamda değerlendirildiğinde ortaya farklı görüşler çıkabilmektedir. Her kültür her rengi kendi gelenekleri ve inançları doğrultusunda yorumlayabilmektedir.

Göksel bir renk olan mavi, bünyesinde derin bir sakinlik barındırmaktadır (Kandinsky, 2017: 56). Barış ve mutluluk gibi olumlu anlamları barındıran mavi aynı zamanda umudu ve sonsuzluğu da simgelemektedir (Parsa ve Parsa, 2004: 48). Yeşil ise dinginliği çağrıştıran bir renktir ve ruhsal anlamda olumlu etkiler sağlamaktadır. Fizik ve tin anlamında soğutulmuş

kırmızı olan mor ise olumsuz duyguları açığa çıkarmaktadır. Çin kültürüne göre mor, yas elbiselerinde tercih edilmektedir (Kandinsky'den akt. Eroğlu, 2017: 57, 60). Mor renk, olumlu anlamda ise özgüven, asalet ve itibar çağrışımı yapmaktadır (Ustaoğlu, 2007: 46). “Nötr renkler olarak adlandırılan bej, haki ve hardal renkleri ise çok fazla fikir beyan etmekten hoşlanmayan ve birazda tutucu olanların kullandıkları renklerdir. Pastel renkler (uçuk pembe, uçuk sarı, uçuk mavi gibi renkler) sadeliği, gençliği ve masumiyeti simgelemektedir” (Ustaoğlu, 2007: 56).

Fiziki titreşimi en yüksek olan kırmızı rengin, uyarma ve tahrik etme gibi etkileri vardır. Aşk, cinsellik gibi çağrışımları olsa da zaman zaman huzursuzluk verebilmektedir (Parsa ve Parsa, 2004: 48). Renk ve kültür ilişkisi incelendiğinde ise kırmızının Türk duygusunu yansıttığı; heyecan ve kudret gibi duyguları çağrıştıran önemli bir renk olduğu karşımıza çıkmaktadır. Kültürümüzde milli ve manevi duyguları çağrıştıran kırmızı, geçmişten günümüze tarihimizde önemli yer tutmaktadır (Yardımcı, 2011).

Sıcak renklerden olan turuncunun psikolojik etkisi ise dışa dönüklük, sosyallik ve girişimcilik yönündedir (Özer, 2012: 272). Sıcak renk grubunda yer alan sarı renk, çarpıcı ve dikkat çekici bir nitelik taşımaktadır. Fiziki titreşimi yüksek olan sarı renk, doğada güneşin rengidir. Mutluluğa dair duyguları ortaya çıkaran sarı renk, yeşile doğru kayarsa rahatlatıcı bir etkiye sahip olmaktadır (Parsa ve Parsa, 2004: 47-48). Thun'a göre sarı renk, enerjisi ve canlılığını yitirdiği takdirde mevcut pozitif anlamının yerini “utanç, iğrenme, kaygı” gibi olumsuz çağrışımlara bırakmaktadır (Thun'dan akt. Soygüder, 2013: 189-190). Bazı araştırmalarda sarı rengin potansiyel anlamda etkili bir motivasyon kaynağı olduğu ortaya koyulmuştur. Özellikle tercih edilen sarı taksilerin mavi taksilere oranla daha az kaza yaptığı yönündeki sonuçlar sarı renginin algısal önemini ortaya koymaktadır. Bu anlamda sarı rengin güvenlik rengi niteliği taşıdığını söylemek mümkündür (Hu, Rosa ve Anderson, 2019: 1912).

Başarı, otorite, özgüven, iş bitiricilik, ciddiyet gibi çağrışımları olan lacivert, gri, bordo, siyah gibi koyu renkler ise genellikle politikacılar, avukatlar ve bankacılar tarafından tercih edilmektedir (Ustaoğlu, 2007: 52). Siyah ise canlılığın reddi anlamına gelirken bu rengi psikolojik anlamda gizlenmek isteyen bireylerin tercih ettiği görülmektedir. Tarafsızlığı ve hareketsizliği niteleyen gri ise ağır ve diplomatik bir renktir (Parsa ve Parsa, 2004: 49).

Giysilerde kullanılan siyah renk, asaleti ve resmiyeti simgelemekte bu sebeple resmi davetlerde sıkça kullanılmaktadır. Siyah renk, güçlü ve ciddi görünmek isteyen özgüveni yüksek ve azimli insanlar tarafından tercih edilmektedir (Özcan, 2018: 284).

Renkler de dokular gibi yorumlandığı bağlamda anlam kazanmaktadır. Örneğin kırmızı, bir çikolata reklamında cinselliği çağrıştırırken, vatan sevgisinin konu edildiği

reklamlarda milli duyguları ifade edebilmektedir. Bu doğrultuda renkler üzerine yapılan çalışmaların birçok perspektifle ortaya koyulduğunu, çalışmalar doğrultusunda renklerin anlamlarının; kültür, zaman, mekan, bağlam gibi unsurlar özelinde farklılıklar gösterilebileceği söylenebilmektedir.

3.7.2.2. Giysi ve Saç biçimi

Saçlar özellikle cinsiyetle ilgili beden dili mesajları iletmede etkili olsa da kişisel bakım ve özenli olma gibi konularda da bilgi vermektedir. Ayrıca saçlar kişinin içinde bulunduğu ruh halini yansıtmada etkili bir unsurdur. Örneğin kadınların herhangi bir işletmede saçlarını enselerini açacak şekilde düzeltmeleri endişelendikleri yönünde mesaj iletimi sağlayabilmektedir (Mengi, 2013: 52-53).

Göstergebilimsel yaklaşım odağına sadece kelimeleri veya görüntüleri almamaktadır. Bu yaklaşımda nesnelerin de anlam üretim sürecinde rolü büyüktür. Giysi kodları bu anlamda basit bir işleve sahip olabilme potansiyeline sahipken aynı zamanda bir anlam inşa ederek mesaj aktarma işlevini de gerçekleştirebilmektedir. Örneğin bir gece elbisesi “şıklık” unsurunu öne çıkarırken bir takım elbise veya papyon “resmiyet” unsurunu öne çıkarmaktadır. Kot pantolon veya spor ayakkabılar rahatlığı ön plana çıkararak, gündelik giyim örneği olabilmektedir (Barthes’dan akt. Hall: 2017: 51).

Giysiler göstergebilimsel sistemde bir paradigma oluşturarak sunumsal ve belirtisel kod kullanmaktadır. Giysilerin oluşturduğu sunumsal ve belirtisel kodlamalar aynı zamanda bizim toplumsal konumumuz ve rolümüz hakkında da bilgi verebilmektedir. Toplumsal hayatta bu denli önemli olan giysilerin tanımlanmış, uzlaşılmış anlamlarının ise belirli noktalarda sınırlı olduğunu söylemek mümkündür. Örneğin; rozetler, kravatlar ve üniformalar bu anlamda nedensiz kodlar olarak karşımıza çıkabilmektedir. Giysiler, çeşitli yollarla anlam aktarımı sağlayabilmektedir. Örneğin seçtiğimiz bir kravat rengi ruh halimizi yansıtabilirken iş görüşmesine kot pantolonla giden bir birey karşısındakine “beni olduğum gibi kabul et” şeklinde mesaj aktarımı sağlayabilmektedir. Ancak işletmeci açısından bu mesaj iletimi saygısızlık, meydan okuma şeklinde de okunabilmektedir (Fiske, 2003: 107).

Gündelik hayatta sembolik ve iletişimsel rol oynayan giysiler, sözlü olmayan gösterge dilidir. Giysilerin sahip olduğu iletişimsel rol ise kişinin kendine özgünü, tarzını, kimliğini, sosyal statüsünü, mesleğini veya grup ilişkisini ifade etme kapasitesine sahiptir (Khrystych, 2019: 43). Çalışmalardan da anlaşıldığı gibi giysiler, kişilerin kültürü, yaşam biçimi, mesleği, statüsü olmak üzere birçok konuda ipuçları barındırmaktadır. Kimi zamanlarda bilinçli bir tercihle, kimi zamanlarda ise farkında olmadan tercih ettiğimiz giysiler, farkında olmasak da

çevremize birçok mesaj aktarabilmektedir. Bu bağlamda giysilerin sözsüz iletişim sürecinde önemli rol oynadığını söylemek mümkündür.

3.7.2.3. Beden dili (vücut pozisyonu, el-kol hareketleri, göz ifadeleri, yüz ifadesi)

İletişim sürecinde, sözlü olmayan kodlar arasında bulunan beden dili iletişim etkinliğini anlamlandırmada büyük önem taşımaktadır. Göstergebilimsel sistemde, fiziksel mesafe, vücudun konumlanması, baş hareketleri, göz ifadesi, jest ve mimikler, el kol hareketleri mesaj iletimi sağlamada önemli bir koddur. Bu bağlamda zaman zaman sözlü iletişimin yerine geçen beden dili, zaman zaman da iletişim sürecini pekiştirmede önemli role sahiptir.

Özellikle baş ve yüz bölgesi iletişim esnasında sıklıkla kullanılmaktadır. Tek başına değerlendirildiğinde baş bölgesi, iletişim sürecinde çok farklı anlamlara gelebilmektedir. Örneğin; başın aşağıda eğik durması utanma ve suçluluk duygusu hissetme olarak yorumlanabilirken başın yukarı doğru dik durması kişinin kendine olan güveninin göstergesidir. İletişim esnasında göz teması kurmak; karşıdaki kişinin dinlenildiğini ve ciddiye alındığını gösterirken göz temasından kaçınmak; konsantrasyon sorunu, ilgi azalması, suçluluk gibi anlamlar taşıyabilmektedir (Çakır, 2019: 4041).

Sunumsal kodlardan olan beden duruşu ise kişinin ruh haline yönelik karşısındakine bilgi verebilmektedir. Karşılıklı iletişim sürecinde kişinin duruş pozisyonu ile karşıdaki kişinin kaygılı, mutsuz ya da heyecanlı olduğunu anlaşılabilmektedir (Tayfun, 2010: 158). Örneğin; kişinin iki kolunu göğüs hizasında birleştirmesi katılımı zorlaştıran bir beden devinimi, vücudunun dik bir pozisyonda olması güvenli duruşu ve kendinden hoşnutluğu temsil etmekte, iki elin arkada birleştirilmesi ise kendinden emin ve üstünlük belirten bir jest olarak karşımıza çıkmaktadır <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/aysu.gul/63209/ileti%C5%9Fim%20psikolojisi%207-8%20%20beden%20dili.pdf> (erişim tarihi: 09.09.2020).

Özellikle göstergebilimsel yöntemde beden dili önemli bir kod olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü iletişim sadece söz ya da yazıyla gerçekleşen faaliyetler değildir. Etkili bir iletişim için sözsüz iletişim faaliyetlerine hakim olmak gerekmektedir.

3.8. Bulgular ve Analiz

Seçilen örneklem doğrultusunda araştırma bulguları iki farklı başlıkta incelenmiştir. Araştırma kapsamında önce Misvak Mizah dergisi ardından da Lemn dergisine ait bulgular değerlendirilmiştir. İki farklı grupta incelenen dergiler, göstergebilimsel yöntem kullanılarak analiz edilmiştir.

3.8.1. Misvak Mizah Dergisinde Yer Alan Göstergebilimsel Kodlar ve Derginin Göstergebilimsel Yöntemle Çözümlemesi

Görsel 3.2. Misvak Dergisi 3 Haziran 2018 Tarihli Karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Kırmızı sandalye, ayakta görülen iki erkek, konuşma balonu içinde yazılı bir metin, derginin logosu ve karikatür sanatçısının yazılı ismi.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürün sağında görülen erkek burnu, bıyıkları, gözlükleri, yüz ifadesi dolayısıyla Kemal Kılıçdaroğlu’nu işaret etmektedir. Bu bağlamda karikatürdeki görüntüsel göstergenin ikonik nesnesi Kemal Kılıçdaroğlu’dur.

b) Belirti: Karikatürde görülen makam koltuğu, çizimin Kılıçdaroğlu’nun makam odasına ait olduğunun belirtisidir. Kılıçdaroğlu’nun baş bölgesinde görülen damla formu çizgiler ise onun düşünceli olduğunun göstergesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Soldaki erkeğin yüz ifadesi, gözleriyle aşağıya bakması ise mevcut durumdan sıkıldığının belirtisidir.

c) Metafor: Karikatürde yer alan kırmızı makam koltuğu “iktidar” anlamı taşımaktadır. Karikatürde görülen Kemal Kılıçdaroğlu ayaktadır ve koltuğuna bakmaktadır. Karikatürist, iktidar metaforu vasıtasıyla okurlara makamına geçmeyi bekleyen bir politikacı tasvir etmiştir. Karikatürdeki temada yansıtılandan farklı olarak Kemal Kılıçdaroğlu CHP Genel Başkanlığı görevini yürütmektedir. Fakat burada anlatılmak istenen; verdiği söz doğrultusunda makamını bırakmış ve yeniden makamına geçmeyi bekleyen bir politikacıdır.

Bu bağlamda aslında vurgulanan “seçimi kaybetmiş” bir politikacı imgesidir. Kaybedilen seçim ve bırakılan makam koltuğu arasındaki bağlantı ise koltuk metaforuyla sağlanmıştır.

d) Metonimi: Karikatürde görülen Kemal Kılıçdaroğlu, metonimik olarak parça-bütün ilişkisi bağlamında incelendiğinde CHP’yi temsil etmektedir. Ayrıca karikatürde başka bir yerden getirildiği görülen makam koltuğu ise Kılıçdaroğlu’nun CHP Genel Başkanlığı görevinin metonimisi.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatür sanatçısı Merve Dere’nin adı, üzerinde Misvak dergisinin logosu, soldaki erkeğe ait olduğu görülen konuşma balonunda yer alan “Efendim! Bu sene de “seçimi kaybedersem koltuğu bırakırım” diyeceğiniz için size yeni koltuk getirdik” ifadeleri görülmektedir. Yazılı kodlar yan anlamda değerlendirildiği zaman, “efendim” ifadesiyle koltuğu getirdiği kişiye duyduğu saygı anlaşılmaktadır. Tırnak işareti içinde yer alan “seçimi kaybedersem koltuğu bırakırım” ifadesi ise Kılıçdaroğlu’na aittir. Mevcut ifadelerle, Kılıçdaroğlu’nun seçim dönemlerindeki geçmiş söylemlerine gönderme yapılmıştır. Bu sene de aynı şeyi tekrar edeceği düşünülen Kılıçdaroğlu’na yönelik, yeniden seçimi kaybedeceği (dolayısıyla makamını da kaybedeceği) vurgusu yapılmıştır. Karikatürde yer alan yazılı ifadelerle vurgulanmak istenen, Kılıçdaroğlu’nun seçimi kaybedeceği ve sözünü tutmayarak görevine devam edeceği fikridir.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürdeki CHP lideri düşünceli ve endişeli bir tavırla makam koltuğuna bakmaktadır. Makam koltuğunu getirdiği görülen erkeğin ise Kılıçdaroğlu ile göz teması kurmadığı görülmektedir. Karikatürde Kılıçdaroğlu düşünceli iken diğer erkek imgesi sıkılmış bir tavırla yer almaktadır. Vücut pozisyonuna bakıldığında Kılıçdaroğlu’nun düz ve hareketsiz bir biçimde tasvir edildiği görülmektedir. Ayrıca Kılıçdaroğlu’nun sağ elinin işaret parmağını kendine yöneltmesi “düşünceli ve şaşkın” tavrını niteleyen bir jest olarak karşımıza çıkmaktadır.

Giysiler: Karikatürde Kılıçdaroğlu, mavi takım elbisesiyle görülmektedir. Kılıçdaroğlu’nun resmi, şık ve özenli görünümü onun politikacı kimliğini niteleyerek statüsünü pekiştirmektedir. Ayrıca karikatürdeki giysiler mekanla uyumlu bir şekilde ele alınmıştır. Makam koltuğu, Kılıçdaroğlu’nun resmi makamını işaret eden bir göstergedir. Dolayısıyla karikatür görüntüsü Kılıçdaroğlu’nun makam odasını ifade etmekte bu bağlamda resmi giysilerle karikatür ortamı arasında uyumluluk sağlanmaktadır.

Teknik kodlar

Renk: Karikatür görüntüsünde koyu gri bir zemin görülmektedir. Arka plan ise açık mavi (sarı yansımaları olan) olarak tasvir edilmiş, dalga boyu güçlü kırmızı renkle görülen makam koltuğuna yönelik vurgu artırılmıştır. Karikatür sanatçısı “kırmızı” makam koltuğunu; iktidar ve liderlik kavramlarıyla ilişkilendirerek ortaya koymuştur. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, partinin lideridir, kırmızı ise bunu ortaya koyan önemli bir renk kodudur. Karikatürün genelinde hakim olan mavi yansımali renkler ise kırmızıyla zıtlık oluşturarak okurların dikkatini doğrudan makam koltuğuna odaklamaktadır.

Doku: Karikatür zemini koyu gri renkle tasvir edilmiştir. Şekil ilişkisine bakıldığında zaman Kılıçdaroğlu’nun okurlara daha yakın olduğu dolayısıyla yüz ifadesi ve mimiklerinin daha belirgin olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürde özellikle konuşma balonunun arkasındaki alanda “aydınlatma” efekti yaratılmıştır. Bu efekt ile Kılıçdaroğlu’nun ve karşısındaki erkeğin yüzü belirgin bir “ışık” görünümüyle yer almıştır. Bu doku okurlara, imgelerin yüz ifadelerini daha net bir biçimde okuma olanağı sağlamaktadır.

Çizgi: Karikatüre ait alanın sağında görülen Kılıçdaroğlu’nun baş bölgesinin etrafında damla formlu kısa çizgiler görülmektedir. Mevcut çizgiler okurlara, Kılıçdaroğlu’nun düşünceli olduğunu göstermektedir. Karikatürde erkek imgeleri ise dikey çizgilerle tasvir edilmiştir. Dikey çizgiler devinimi, enerjiyi yansıtsa da karikatür bağlamında makam koltuğunda oturmayan, ayakta duran bir politikacıyı ifade etmektedir. Groupe Mu’ye göre çizgilerin çift benimsenme biçimi vardır. Ona göre dinamik olan dikey çizgilerin olumsuz anlamı ise “düşüş” düşüncesidir (Groupe Mu’dan akt. Yücel, 2013: 156). Karikatür bağlamında dikey çizgilerle “düşüş” düşüncesini destekleyen koltuğunu kaybetmiş bir lider tasvir edilmiştir.

Tablo 3.1. Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Takım elbisesiyle Kılıçdaroğlu ayakta durmakta ve karşısına bakmaktadır. Karikatürün solunda görülen erkek ise makam koltuğunu, Kılıçdaroğlu’na götürmektedir.
Yan Anlam	Karikatürde vurgulanan düşünce, Kılıçdaroğlu’nun siyasette verdiği sözleri yerine getirmediği, seçimleri kaybetmesine rağmen makamından vazgeçmediği yönündedir.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Tutarlı olma/tutarsız olma, seçimleri kazanma/seçimleri kazanmama, makamı bırakma/makamı bırakmama, başarılı olma/başarısız olma, verdiği sözü yerine getirme/verdiği sözü yerine getirmeme gibi zıtlıkları içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatür, genel anlamda incelendiğinde “uyumsuzluk” kuramıyla bağdaştığı görülmektedir. Karikatürde “seçimleri kaybettiği takdirde makamını bırakma” sözü veren politikacının verdiği sözü yerine getirmemesi, isteksiz bir şekilde getirilen yeni koltuk ile anlatılmış, karikatür teması uyumsuzluk kuramı çerçevesinde ortaya koyulmuştur.

Görsel 3.3. Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Karşılıklı oturan iki erkek, döneme ait giysiler, yazılı ifadeler, karikatür sanatçısı Erdoğan Özer’in ismi ve derginin logosudur.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatür görüntüsünde taşın üzerinde oturan erkek imgesi; burnu, gözlükleri, saçları dolayısıyla Kemal Kılıçdaroğlu’nu işaret etmektedir. Bu bağlamda karikatürde Kılıçdaroğlu, ikonik nesne olarak karşımıza çıkmaktadır.

b) Belirti: Karikatürde karşılıklı oturdukları görülen iki erkek imgesinin giysileri zamanın ifadesi olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatürde ortaya konulmak istenen zaman dolayısıyla giysilerin, iletişimsel değil korunma işleviyle okurlara aktarıldığı görülmektedir. “Korunma” işleviyle yer alan giysiler ve üzerinde oturdukları görülen taşlar dönemin “Taş

Devri” olduğunun belirtisidir. Soldaki erkek imgesinin omurgasının eğik durması, gözlerinin yorgun görünmesi ise yorgun ve mutsuz olduğunun belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

c) Metafor: Karikatürdeki giysiler, insan prototipleri ve dış mekan tasvirinin, insanın ortaya çıkışıyla başlayan ve Kalkolitik Çağ’a kadar devam eden Taş Devri dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Bir şeyin çağı yakalayamaması durumunun çizimini yapmak mümkün değildir, bunun yerine karikatürde onu temsil eden uygarlık öncesi döneme ait nesneler, mekan ve giysiler vasıtasıyla soyut bir fikre çağrışım yapıldığı görülmektedir. Karikatürdeki bu çağrışım taş devri metaforuyla gerçekleştirilmiştir.

d) Metonimi: Karikatürde görülen Kemal Kılıçdaroğlu metonimik olarak CHP’yi temsil ederken; zamanın ifadesi olarak görülen giysile ve taşlar ise Taş Devri dönemini temsil eden metonimilerdir.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatür sanatçısı Erdoğan Özer’in adı, Misvak dergisinin logosu, Başkanım Sizin Projeleriniz Tam Bizim Çağa Uygun ve Taş Devri ifadeleridir.

Karikatürde “Başkanım Sizin Projeleriniz Tam Bizim Çağa Uygun” ifadeleri büyük ve kalın puntolarla, el yazısı formunda görülmektedir. Karikatürün görüntüsünün yaklaşık yarısına ait bir bölümde yer alan ifadeler, boyutu ve kalınlığı nedeniyle okurun dikkatini doğrudan çekmektedir. Yer alan ifadeler okurlarda, ideolojik uzlaşım söz konusu olduğu takdirde, aktarılacak istenen “yeniliklerden yoksun, çağın gerisinde kalmış projeler” mesajıyla alakalı genel veya geçici kanaat birliği sağlayabilmektedir.

Taş Devri ifadesi ise kahverengi ve dikey formda görülmektedir. Soldaki erkek imgesinin arkasında görülen ifade karikatürde belirtilmek istenen zamanı vurgulayan yazılı kod olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde solda yer alan erkeğin sırt omurgasının öne doğru eğik olduğu görülmektedir. Sağda yer alan erkek ise dik bir vücut pozisyonuyla yer almaktadır. Erkek imgelerinin vücutlarının birbirine paralel bir biçimde konumlandığı görülen karikatürde; solda yer alan erkek, bıkkın ve özgüvensiz görülmektedir. Sağda konumlanan erkeğin ise daha enerjik olduğu dikkat çekmektedir. El-kol hareketlerine bakıldığında zaman, karşılıklı iletişim kurulduğu yönünde jestlerin yer aldığı görülmektedir. Karikatürün solunda yer alan erkeğin sol elini sağ elinin üzerinde konumlanacak şekilde bacağına koyduğu, diğer erkeğin ise sol kolunu bacağının üzerine koyduğu görülmektedir. Soldaki erkeğin el-kol hareketleri, bir eliyle diğerini kavraması; rahat olamama, çekinme ve saygı duyma ifadelerini yansıtmaktadır.

Soldaki erkeğin yüz ifadesi; yorgun, bezgin ve sıkılmış bir biçimdedir. Sağdaki erkek, ciddi ve dikkatlidir. Soldaki erkeğin yüz ifadeleri, mevcut durumdan memnun olmama ve umutsuzluk gibi alt mesajlar taşımaktadır. Sağdaki erkek ise daha nötr bir ifadeyle karşısındakini dinlemektedir.

Giysiler: “Belirti” alt başlığında da belirttiğimiz gibi giysiler “zamanın ifadesi” olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatür sanatçısı Erdoğan Özer’in ortaya koyduğu Taş Devri temasını destekleyen en önemli göstergelerden biri giysilerdir. “Çağın gerisinde kalmış fikirler” vurgusunu ortaya koyan sunum kodları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Teknik kodlar

Renk: Karikatür genelinin siyah ve beyaz olduğu görülürken, erkek imgelerine ait giysilerin sarı renkle tasvir edildiği karşımıza çıkmaktadır. Güneşin rengi olan sarı, parlak ve dikkat çekici bir renktir. Fakat karikatür bağlamında değerlendirildiğinde sarının hüznü ve hastalığı çağrıştırdığını söylemek mümkündür. Soldaki erkek imgesinin eskimiş fikir ve vaatler dolayısıyla oldukça yorgun ve mutsuz görünmesi karikatürdeki olumsuzluğu yansıtmaktadır.

Doku: Karikatür zemininde erkek imgelerinin üzerine oturduğu taşlar görülmektedir. Taşlar çok belirgin olmamakla birlikte, erkek imgelerinin giysileriyle dokuda görülmektedir. Karikatürün genel dokusunda renk yer almamaktadır. Mevcut durum, okurların dikkatinin belli bir noktaya kadar kesitsiz algılanmasına yol açmaktadır. Zeminde görülen taş imgeleri ise nötr renkte yer alarak nesnenin niteliğini anlamsal olarak güçlendirmektedir.

Çizgi: Karikatürün solunda görülen erkek imgesinin etrafındaki kısa kesik çizgiler yukarıdaki yazılı ifadelerin ona ait olduğunu vurgulamaktadır. Erkek imgelerinin özellikle yatay çizgilerle yansıtılması ise karikatür bağlamında “devinimsizlik, ağırlık” gibi anlamlar taşımaktadır.¹⁹ Karikatürün genelinde ortaya konulan olumsuz anlam “eskimiş vaatler, fikirleriyle çağı yakalayamayan siyasetçi” gibi temalarla karşımıza çıkmaktadır. Karikatürde Kılıçdaroğlu çağa uygun olmayan vaatleriyle yansıtılmış, dinamik olmayan bir siyasetçi tasviri çizgilerle desteklenmiştir.

Tablo 3.2. Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Taş devri dönemine ait giysileriyle iki erkek oturmakta ve karşılıklı iletişim kurmaktadır.
Yan Anlam	Karikatür teması yan anlamda Kemal Kılıçdaroğlu’nun seçim vaatleri “yenilikten uzak ve çağ dışı” olarak niteleyen bir bakış açısını ortaya koymaktadır.

¹⁹ Grup Mu’ye göre yataylık olumsuz anlamda “ağırlık, baskı, ölümlülük” gibi anlamlar taşımaktadır. Fakat yatay çizgi, dikeye göre denge düşüncesini daha fazla içermektedir (Yücel, 2013: 156).

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Çağı yakalama/ çağı yakalamama, etkili seçim vaatleri/ etkili olmayan seçim vaatleri, geçmişte olma/ günümüzde olma, başarılı olma/ başarısız olma, eski fikirler/ yeni fikirler.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatür mizah kuramlarından “uyumsuzluk” kuramıyla bağdaşmaktadır. CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu, çeşitli göstergelerle Taş Devri döneminde tasvir edilmiştir. 24 Haziran 2018 yılında gerçekleşecek olan seçimler dolayısıyla Kılıçdaroğlu’nun seçim vaatleri “çağ dışı” nitelemesiyle aktarılmış, bu doğrultuda zaman ve mekan bağlamında Taş Devri tercih edilerek karikatür teması “uyumsuzluk kuramı” çerçevesinde ele alınmıştır.

Görsel 3.4. Misvak dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Kırmızı sandalye, gözlüklü, bıyıklı ve atletli oturan bir adam, çöp kutusu, çöpler, konuşma balonu içinde yazılı bir metin, derginin adı (logo) ve karikatür sanatçısının yazılı ismi.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Sunum kodlarında detaylandırılacağı üzere karikatürde atletle oturan bu erkeğin Kemal Kılıçdaroğlu olduğunu anlaşılmaktadır. Karikatürde yer alan görüntüsel göstergenin (ikon) nesnesi Kemal Kılıçdaroğlu’dur. Burnu, saç, gözlüğünün formu ve bıyığı okurlara Kılıçdaroğlu’nu işaret eden göstergelerdir.

b) Belirti: Karikatürde çöp kutusunun ağzına kadar dolmuş ve taşmış durumda olduğu görülmektedir. Bu durum oranın bakımsız ve pis olduğunu belirtmektedir. Etrafın çöp içinde kalması ise belediyenin iyi çalışmadığının göstergesidir.

Kılıçdaroğlu'nun karikatürde kahkaha atarak konuşması ise keyfinin yerinde olduğunun belirtisi ve göstergesidir. Alnından saçılan terler ve üzerinde görülen atlet ise havanın sıcak olduğunun yani mevsimin yaz olduğunun belirtisidir. 24 Haziran 2018 Seçimleri de yaz ayında gerçekleşmiştir, mevcut karikatür görüntüsünde yer alan belirti vasıtasıyla seçimlerle bağlantı kurulduğu anlaşılmaktadır.

c) Metafor: Karikatürde görülen kırmızı sandalye “iktidar” anlamı taşımaktadır. İktidarın vurgulandığı metaforla; seçimleri kazanmış, lider politikacı tasvir edilmiştir. Kılıçdaroğlu'nun seçimi kazanan siyasi lider olduğu anlamını aktaran “kırmızı sandalye”nin ise plastik, ucuz ve sıradan olduğu görülmektedir. Karikatürde yer alan bu gösterge vasıtasıyla Kılıçdaroğlu'nun metaforik olarak küçümsendiği anlaşılmaktadır.

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde yer alan Kemal Kılıçdaroğlu CHP'yi çağrıştırmaktadır. Bu doğrultuda karikatürde Kemal Kılıçdaroğlu'nun metonimik bir biçimde CHP'yi temsil ettiği söylenebilmektedir.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatür sanatçısı Şahin Güneş'in adı, Misvak dergisinin logosu, zeminde çöp tenekesinin üzerinde ayrıca “çöp” ve konuşma balonunda ise “Düşünsene seçimi kazanıp yeniden tam **bakımsız** Türkiye olmuşuz, ay ne hoş!” yazısı görülmektedir.

Yan anlamda değerlendirilecek olan “çöp” ve konuşma balonu içerisinde yer alan ifadedir. Çöp tenekesinin ağzına kadar dolmuş ve taşmış olduğunu gördüğümüz halde tekrar bir de “çöp” yazılı kodunu kullanması CHP belediyelerinin olduğu şehirlerin çöp içinde olduğunu, CHP belediyelerinin iyi çalışmadığını pekiştirmek içindir. Sanatçı karikatürde, sadece çöp kutusu ve etrafa saçılan çöp görselleriyle yetinmeyip “çöp” ifadesiyle anlamı kuvvetlendirmiş, özellikle bu ifadenin gözden kaçmaması gereken bir detay olduğunu göstermek istemiştir.

“Düşünsene seçimi kazanıp yeniden tam **bakımsız** Türkiye olmuşuz, ay ne hoş!” yazılı kodunda “bakımsız” kelimesi bold olarak yazılmıştır. Tipografide fontların, büyük/küçük, açık/koyu olması, puntolarının azalıp artması yan anlamda hep başka şeyler ifade etmektedir. Grafik sanatında biliriz ki cümlede vurgu yaratmanın yollarından biri koyu yani bold yazı kullanmaktır. Demek ki sanatçı, bu kelimeye odaklanmamızı istemektedir. Yan anlamda, “CHP belediye seçimlerini kazanırsa oraya “bakımsızlık” hakim olur” düşüncesi yer

almaktadır. “Tam bağımsızlık” miti burada “tam bakımsızlık” şekline dönüşmüştür. Kılıçdaroğlu da bunu bilerek sanki partinin mottosuymuşçasına konuşmaktadır.

Dilbilgisi kuralları açısından bakıldığında ise “düşünsenize....olmuşuz...” ifadesinden ortada henüz kesinleşen, kazanılmış bir zaferin olmadığı, Kılıçdaroğlu’nun telefonla konuştuğu esnada hayalini kurduğu bir belediyeden söz ettiği görülmektedir.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürdeki CHP lideri gayet rahat, sandalyesinde oturmakta bir eliyle sandalyenin kolçağını tutarken diğer eliyle telefonu kulağına dayamış biriyle gülerек konuşmaktadır. Mevcut yüz ifadesiyle Kılıçdaroğlu, belediye seçimlerini kazanmış ve kırmızı koltuğuna oturmuş gibi tasvir edilmiştir. Yüzü gözü mutluluk ifadesiyle kaplıdır. Bütün dişleri sayılırcasına gülümsemektedir. Mutluluk metaforu olarak çizimlerde dudakların yukarı olarak çizilmesi, dişlerin ortaya çıkması önemlidir.

Giysiler: Bu karikatürün en önemli göstergelerinden biri “beyaz atlet”dir. Kemal Kılıçdaroğlu’nun Ankara’dan İstanbul’a uzanan 25 günlük yürüyüşü kesintisiz olarak takip eden ve özel karelere imzasını atan Hürriyet Gazetesi’nin muhabiri Selahattin Sönmez’in Doğan Kitap’tan çıkan “Adaleti Yolda Arayanlar” adlı kitabında yer alan bir fotoğraf “Vatandaş Kemal” manşeti ile 22 Ağustos 2017 tarihinde Hürriyet Gazetesi’nin vitrin sayfasında yayımlanmıştır. Fotoğraf, Kılıçdaroğlu’nun üzerinde atletle özel karavanında kızı ile karşılıklı öğle yemeği yerken çekildiği bir ana aittir. Bu tarz fotoğraflar, yani sıradan insanların yaşadığı tarz yaşamlara benzer politikacı fotoğrafları, Batı basınında seçmen kitlenin sempatisini kazanabilmek için bilhassa kullanıyorken Türkiye’de bu fotoğraf günlerce gündemde kalmıştır (Soygüder, 2019: 74-75).

Beyaz atlet, sıradan vatandaşın, ev halini yansıtan bir giysi kodu olarak çok konuşulmuş ve Kılıçdaroğlu’nun ikonagrafik göstergelerinden biri olmuştur adeta. Karikatür sanatçısı Şahin Güneş bu bilgiden ustaca yararlanmıştır. Gözlüğü kadar önemli bir göstergedir.

Teknik kodlar

Renk: Koyu gri bir zemin (fon) üzerinde çizimlerin yapıldığı görülmektedir. Gri ve tonları kiri, pası, sis, duman ve kaosu çağrıştırmaktadır. Kasvetli bir renk zemini oluşturmuştur. Karikatürde beyaz bir atlet, kırmızı bir sandalye görülmektedir. Beyaz atlet, kültürel olarak Türk erkeğinin sıklıkla tercih ettiği iş dışı zamanlarda ev içinde tercih ettiği bir giysidir ki genellikle beyazdır. Sinematografik olarak da başka bir renk tercih edilmemektedir. Evde oturan bir baba bir eş beyaz atletle çoğu zaman temsil edilmektedir. Kırmızının şiddet, erotizm, enerji, sıcaklık gibi çok çeşitli anlamları vardır. Ancak bağlamına göre

değerlendirildiğinde bunlardan daha farklı bir anlam karşımıza çıkmaktadır. Sandalyenin kırmızı olması anlamın “iktidar” ve “liderlik”le bağlantılı olmasını sağlayan neredeyse evrensel olan önemli renk kodudur.

Doku: Şekil/zemin ilişkisine göre değerlendirilecek olursa karikatürde şekil olarak “Kılıçdaroğlu, sandalye ve telefon” görülmektedir, bu göstergeler ön plânda ve koyu renkle (baskın, net) çizilmiştir. Zemin olarak ise gri renkte yer alan, daha silik olarak çizilen çöpler ve çöp kutusu görülmektedir. Balık kılçığı, içki şişesi gibi nesneler zeminde doku olarak yer almaktadır. Bu nesnelerin flu ve silik olduğu dikkat çekmektedir. Net alandan uzaklaştığı için çöplerin hayal olduğu anlaşılmaktadır. Kamera ile net/flu zıtlığı ile yaratılan anlama benzer bir anlam yani zamanın uzamlaşmasını burada da söylemek mümkündür. Net alanlar şimdiki zamanı, flu veya bu çizimdeki silik alanlar geçmiş veya gelecekteki hayalleri anlatmaktadır.

Çizgi: Karikatüre ait alanın dört köşesinde ve yuvarlak bir forma tamamlanacak şekilde kesik çizgiler görmektedir. Bu çizgiler, Kılıçdaroğlu’nun hayal dünyasını anlatmaktadır. Karikatürde onun hayal ettiği sokaklar (kirli ve çöplerle dolu) görülmektedir. Karikatürist kesik çizgilerle okuru bu hayalin içine dahil etmiştir.

Kol dirseğinin altındaki iki “kesik çizgi” ve sandalyenin arkasında beliren çizgiler “hareket”i anlatmaktadır. Yani konuşurken sandalyeyi geriye ileriye doğru sallamakta, esnetmektedir. Kesik kısa çizgiler “hareket”i ifade etmektedir. Ahşap bir sandalyede esneme hareketi olmamaktadır, ancak bu çizgiler okurlara sandalyenin ucuz, sıradan, plastik, geriye doğru esneyebilen basit bir sandalye olduğunu göstermektedir.

Kılıçdaroğlu’nun başının üzerindeki “spiral çizgi” deyim yerindeyse onun “kafasının yerinde olduğu” yani hoş, keyifli olduğu yönünde anlam oluşturmaktadır.

Dikeyde olmak iktidar ve enerji gibi anlamlar taşımaktadır (Yücel, 2013: 156) fakat burada Kılıçdaroğlu oturmaktadır. Kılıçdaroğlu’nun oturması karikatür bağlamında olumsuz bir anlamla yer almaktadır.

Tablo 3.3. Misvak dergisi, 9 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Beyaz atletle Kılıçdaroğlu kırmızı plastik bir sandalyede gayet rahat ve keyifle oturmakta, birisiyle telefonla konuşmaktadır. Arka planda ise etrafa saçılmış çöpler ve çöp kutusu görülmektedir.
Yan Anlam	CHP belediyeçilik işini bilmemekte, CHP belediyelerinin hakîm olduğu yerlerde çöpler toplanmamakta, vatandaşa iyi bir belediyeçilik hizmeti verilmemektedir. Karikatürde, başarısız bir belediyeçilik anlayışını siyasi liderin kabullendiği ve bundan da sıkıntı duymadığı anlatılmaktadır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Kirli olma/temiz olma, İyi belediyeçilik anlayışı/ kötü belediyeçilik anlayışı/, gerçek olma/hayal olma, belediye seçimlerini kazanma /belediye seçimlerini kazanmama, bakımlı olma/bakımsız olma, özenli/özensiz, resmi olma/resmi olmama gibi zıtlıkları içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelediğimiz karikatür mizahın “uyumsuzluk kuramı”na uygun olarak çizilmiştir. Belediye seçimlerini kazanmaya baş koyan, bunun için çalışan bir siyasi parti liderinin hayali tertemiz şehir sokakları olması gerekirken burada çöplerle dolu kirli sokakların hayali çizilmiş ve bu hayal doğrultusunda ortaya konulan “uyumsuzluk” mizahı oluşturmuştur.

Görsel 3.5. Misvak Dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Dört erkek, taş, teker, ateş, kazıyıcı ve delici alet ve döneme ait giysilerdir.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürün en solunda üzerinde kırmızı giysi ile görülen erkek imgesinin fiziksel özellikleri dikkate alındığında Muharrem İnce olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürün ikon nesnesi 24 Haziran 2018 seçimlerinde CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'dir.

b) Belirti: Karikatürde taş, ateş, teker ve tarih öncesi devirleri işaret eden giysiler yer almaktadır. Bu göstergeler, karikatürdeki zamanın Taş Devri olduğunun belirtisidir. Kırmızı

giysi ile görülen erkek imgesinin baş parmağıyla kendini işaret ettiği görülmektedir ve dudakları açıktır. Mevcut devinimler, erkek imgesinin sözlü iletişim kurduğunun belirtisidir. Diğer erkek imgelerinin ise gözleri açıktır ve dikkatli bir şekilde iletişim kuran erkeğe bakmaktadırlar. Bu durum erkek imgelerinin şaşkınlık yaşadıklarının göstergesidir.

c) Metafor: Karikatürde yer alan ateş, taş ve tekerlek gibi göstergeler tarih öncesi dönemi ifade etmektedir. İnce'nin vaatlerini sıraladığı karikatür görüntüsünde seçim vaatlerinin “eskimiş” olduğunu nitelemek isteyen karikatürist, metaforik bir anlatıyla Taş Devri dönemine yer vermiştir. Ayrıca İnce'ye yönelik “Bu da kim?” sorusuna verilen “Bilmem daha eski çağlardan olmalı” yanıtı ise “yolculuk” metaforlarının kullanıldığı “ZAMAN HAREKET EDEN BİR NESNEDİR” metaforu bağlamında ele alınmıştır. Mevcut yazılı ifadeler vasıtasıyla “zaman” kavramına somut bir anlam atfedilmiş, zamanın hareket edebilen bir nesne olduğu kanısıyla kavramsallaştırmada bulunulmuştur.²⁰

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde döneme ait giysileriyle yer alan Muharrem İnce, CHP'nin metonimisi olarak karşımıza çıkmaktadır. İlgili seçim döneminde CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı olan İnce, karikatürde metonimik olarak parça-bütün ilişkisi içinde CHP'yi temsil etmektedir.

Kodlar

Yazılı kodlar: Misvak dergisinin logosu, İnce'ye ait olduğu görülen konuşma balonundaki “Size ateşi ben bulacam. Teker ben bulacam. Yazıyı ben bulacam” ifadeleri, tekeri tuttuğu görülen erkek imgesine ait “Bu da kim?” ifadesi ve karikatürün en sağındaki erkek imgesine ait “Bilmem... Daha eski çağlardan olmalı” ve “Devam” ifadeleridir.

Muharrem İnce'ye ait olduğu görülen ifadeler, diğer yazılı kodlara göre daha büyük ve daha geniş bir alanda yer almaktadır. Mevcut ifadelerin boyutu ve kapladığı alan, karikatürde ortaya konulmak istenen asıl düşüncüyü öne çıkarmaktadır. İnce'nin ifadelerine dil bilgisel anlamda bakıldığında, gelecek zaman kipleriyle oluşturulduğu görülmektedir. Eylemin kökünde yer alan “ecek/acak” ekleriyle karikatürist, İnce'nin ileriye yönelik seçim vaatlerini ortaya koymuştur.

“Bu da kim” ve “Bilmem... Daha eski çağlardan olmalı” ifadeleriyle ise İnce'ye yönelik tanınmayan/bilinmeyen, vaatleri ciddiye alınmayan, vaatleriyle yeniliği yakalayamayan bir politikacı izlenimi oluşturulmuştur.

²⁰ Yolculuk metaforları arasındaki tutarlılığı sağlayan şey, farklı seyahat araçlarının dile getirseler de nihayetinde her birinin “YOLCULUK” metaforu olmasıdır. Bu durum ise “ZAMAN HAREKET EDEN BİR NESNEDİR” metaforu çerçevesinde gerçekleşmektedir. Metaforik kavramları tanımlamada, somut imajlardan ziyade geçip gitmek gibi daha genel kategoriler ölçüt olmaktadır (Lakoff ve Johnson, 2015: 79). ZAMAN HAREKET EDEN BİR NESNEDİR metaforuna edebiyat dünyamızdan Ziya Osman Saba'nın “Geçen Zaman” adlı şiiri etkili bir örnektir.

Karikatürün en sağındaki erkek imgesi, elindeki kesici aletle taş üzerine “Devam” yazmıştır. “Güven ve İstikrar İçinde Durmak Yok Yola Devam” AK Parti’nin 22 Temmuz 2007 seçimleri öncesinde yürüttüğü kampanyanın sloganıdır. Karikatürde yer alan “devam” ifadesiyle karikatür sanatçısı AK Parti iktidarından duyduğu memnuniyeti dile getirerek seçimlere ilişkin politik tavrını ortaya koymuştur.

Sunum kodları

Beden dili:

Karikatür görüntüsünde Muharrem İnce rahat ve heyecanlı bir tavırla görülmektedir. Ayrıca İnce sol elinin baş parmağı ile kendisini işaret etmektedir. Mevcut jest, İnce’nin topluluğun dikkatini kendine yöneltmek istediğinin göstergesidir. İnce’nin dudakları yukarıya doğru bir formla çizilmiştir. Bu form doğrultusunda İnce’nin keyifli görünümü “mutlu olan yukarıdadır” metaforuyla açıklanabilmektedir. Karikatürde yer alan diğer erkekler ise İnce’ye şaşkın bir yüz ifadesiyle bakmaktadır. Mevcut yüz ifadeleri, İnce’nin vaatlerini şaşkınlıkla dinleyen topluluğu ifade etmektedir. Ayrıca karikatürde İnce’nin saçları biçimlidir ve sakalları yoktur. Diğer erkek imgelerinin ise uzun, biçimsiz saç ve sakallara sahip olduğu görülmektedir. Dolayısıyla karikatürde, modernlik ve çağ dışılık gibi zıtlıklarla anlamın güçlendirildiği anlaşılmaktadır.

Giysiler: Karikatürde yer alan giysilerin iletişimsel nitelikte olmadığı görülmektedir. Korunma işleviyle yer alan giysiler, erkek imgelerinin vücutlarının belli bir bölümünü kapatmaktadır. Giysiler, karikatürde yer alan Taş Devri dönemini ifade etmede kullanılan önemli göstergelerdir.

Teknik kodlar

Renk: Muharrem İnce’yi ikonik olarak temsil eden erkek imgesinin üzerinde kırmızı giysi görülmektedir. Titreşimi en kuvvetli olan kırmızı renk; heyecan ve dinamizm gibi etkiler uyandırmaktadır. Karikatürde İnce, vaatlerini heyecanlı bir şekilde aktarmaktadır. Mevcut renk koduyla İnce’nin dinamik ve heyecanlı yönü vurgulanmıştır. Diğer erkek imgelerinin üzerinde ise sarı renkli giysiler görülmektedir. İletişim araştırmalarında birçok anlama gelen sarı, karikatür bağlamında değerlendirildiğinde “ışık” etkisi uyandırarak dikkati erkek imgelerin eylemlerine odaklamaktadır.

Doku: Birbiriyle iletişim kurmakta olan öznelere, uzamdaki konumları belli bir sonuç ilişkisi içinde gerçekleşmektedir. Karikatür dokusundaki konum yukarı/aşağı simgesel karşıtlığıyla ortaya koyulmuştur. İnce’nin yukarıda olması, onun “önemli ve dinlenilmeye değer” biri olduğu ortaya koymaktadır. İnce’nin eylemini yukarıya taşıyan bu form, karikatürde topluluğun önünde konuşma yapan bir erkek efekti yaratmıştır. Diğer erkek

imgeleri onu dinlerken, İnce daha yukarıdadır ve konuşma yapmaktadır. Bu hiyerarşik katman, iletişim uzamlarının düzenlenmesini doku yoluyla sağlamıştır. ²¹ İmgenin aşağı bölümü ise zorlama ve baskı duygularını içermektedir (Kandinsky'den akt. Yücel, 2013: 155). Bu bağlamda aşağıda olan erkek imgelerinin şaşkın ve hoşnut olmayan görünümünü pekiştirilmektedir.

Çizgi: Karikatür görüntüsünde Muharrem İnce dikey çizgilerle ve yukarıda görülmektedir. Dikey çizgi dinamizmi çağrıştırarak, İnce'nin seçim vaatlerini aktarırken içinde bulunduğu heyecan duygusunu pekiştirmektedir. Diğer erkek imgelerinde görülen verev çizgiler de dinamik nitelik taşımaktadır. Karikatürde görülen erkek imgelerinin her biri aktif bir şekilde bir işle uğraşmaktadır. Verev çizgiler, dikey kadar durağan değildir (Yücel, 2013: 141). Karikatür bütünsel anlamda incelendiğinde, İnce'nin diğer erkek imgelerine göre daha durağan olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü İnce, bir iş yapmamaktadır, sadece vaatlerini aktarmaktadır. Karikatürün genel kompozisyonuna bakıldığında, çizgilerin yöneliminde sağ/sol karşıtlığı dikkat çekmektedir. İnce karikatürün en solundadır.

Sol, sağa göre kötücül anlamlar taşıyabilmektedir. Ayrıca bazı durumlarda sol geçmişi, sağ ise geleceği göstermektedir (Yücel, 2013: 155). Karikatür görüntüsünün solunda yer alan Muharrem İnce, diğer erkek imgelerinin ifadeleriyle geçmişten (daha eski çağlardan) gelmiştir. Fakat bu noktada karikatüristin yarattığı zıtlık da önemlidir. Aslında Muharrem İnce daha modern görünümlüdür ve bugünü ifade etmektedir. Bu bağlamda mizah unsurunu ironik bir anlatıyla ortaya koyulmuştur. Erkek imgelerinin sağa yönelimi ise ateşin, tekerin ve günümüz yazısının icadını nitelerken aynı zamanda Taş Devrinin zamansal anlamda ilerleyişini de imgelemektedir.

Tablo 3.4. Misvak dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Döneme ait kırmızı giysisiyle Muharrem İnce bir taşın üzerinde durmakta ve konuşma yapmaktadır. Onu dinleyen kişiler ise aynı zamanda ateşle, tekerle ve yazıyla uğraşmaktadır.
Yan Anlam	Yan anlamda, Muharrem İnce'nin vaatleri günceli yakalamamış, eski vaatler olarak nitelendirilmektedir. Karikatürde İnce, gerçekleştirilmiş vaatleri yeniden sıralaması dolayısıyla başarısız bir politikacı profiliyle yansıtılmıştır.

²¹ İletişim kuran bireylerin boyutları, konumları güçler hiyerarşisiyle bağlantılandırılmaktadır. Örneğin, bizden daha küçük veya bizden daha iri biriyle iletişim kurmak daha zordur. Bu durum, hayvan evreninden insanlara kalan fiziksel güç üzerine kurulu bir hiyerarşiyi ifade etmektedir (Yücel, 2013: 161).

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Eski vaatler/yeni vaatler, geçmiş/gelecek, modern/modern olmayan, geçmiş/gelecek, uygarlık/yabanilik, başarılı olma/başarısız olma gibi zıtlıklarla anlam inşa edilmiştir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatür mizahın “uyumsuzluk” kuramı çerçevesinde ele alınmıştır. Muharrem İnce’nin Taş Devri dönemine gitmesi, döneme ait giysilerle seçim vaatlerini aktarması olağan bir durum değildir. Karikatürün teması doğrultusunda zıtlıklarla oluşturulan uyumsuzluk, mizahı ortaya koymuştur.

Görsel 3.6. Misvak dergisi, 11 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Karikatürde yer alan iki erkek ve derginin logosudur.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürde sıradan vatandaşların tasvir edildiği görülmektedir. Dolayısıyla karikatürde ikon nesnesi bulunmamaktadır.

b) Belirti: Karikatürde karşılıklı oldukları görülen iki kişi yer almaktadır. Soldaki erkeğin sağ elinin açık bir şekilde ileriye doğru konumlanması, iletişime açık bir tavrın göstergesidir. Sağdaki erkek ise ellerini vücudunun arkasında birleştirmiştir. Mevcut form, tecrübe ve otoritenin belirtisidir.

c) Metafor: Karikatürde görülen yazılı ifadelerde yer alan “yıkacağım” kavramı, seçim vaatleri doğrultusunda kullanılan bir söylemdir. Karikatür sanatçısı bu ifadeyle, fikir ve

vaatleri ilişkisi bağlamında başka bir sözcükle kavramsallaştırmıştır. Bu ilişkide bulunan metaforik yapılaşma; temel, bina ifadeleriyle anlama kavuşan “TEORİLER BİNALARDIR” kavramıyla gerçekleşmiştir. Bu yapıyla oluşan metaforik ifade, günlük konuşma dilinin dışına düşerek mecazi bir dil oluşturmuştur.

Ayrıca karikatür geneli incelendiğinde, karikatüristin “yapacağım” ifadeleriyle AK Parti iktidarına, “yıkacağım” ifadeleri ile ise CHP’ye göndermede bulunduğu anlaşılmaktadır. Siyasal iletişim bağlamında CHP’nin seçim söylemlerinin genellikle iktidar edimleri üzerinden olduğu bilinmektedir. Bu bağlamda “yıkacağım” ifadelerinin iktidarın eylemlerini hedef alan bir vaat olduğu dolayısıyla da metaforik bir anlatıyla CHP’yi temsil ettiği anlaşılmaktadır.

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde solda görülen erkek imgesi metonimik olarak “kararsız ve yeniliğe açık” seçmenleri temsil etmektedir. Sağdaki erkek imgesi ise “iktidardan hoşnut, değişim istemeyen” seçmen kitlesinin metonimisidir.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatürde yer alan yazılı kodlarla karşılıklı diyalog ortaya konulmuştur. Soldaki erkeğin “Kime oy vereceksin?” şeklindeki sorusuna, sağdaki erkek “Kim hizmet ediyorsa ona” cevabını vermiştir. Soru ifadesi erkeğin; 24 Haziran 2018 Seçimlerine dair yaşadığı kararsızlık ve merak duygularını pekiştiren yazılı kodlardır. Sağdaki erkek ise cevabıyla “net” bir tavır sergilemiştir. Diyalogun ikinci aşamasında soldaki erkek “Belki yeni gelenler de hizmet eder. Ne biliyorsun?” sorusunu yöneltmiştir. Bu soruyla erkeğin değişime açık ve değişimden umutlu olduğu anlaşılmaktadır. Fakat soru ifadesi aynı zamanda erkeğin kararsızlığını da nitelemektedir. Sağdaki erkeğin cevabı ise daha büyük ve daha kalın harf karakteriyle yer almaktadır. Karikatürdeki asıl vurgu, yani son söz olarak yer alan ifadeler şekli ve boyutuyla “Yapacağım” yerine “yıkacağım” diyen adamlar hizmet edemezler”dir. Mevcut ifadelerde karşıt fiiller kullanılmış, iki farklı siyasi kutup bir arada değerlendirilmiştir. Karikatür sanatçısı bu ifadeyle muhalefet partisini eleştiren, mevcut iktidardan memnun olan bir seçmen tasvir etmiştir. Ayrıca karikatürde yapacağım/yıkacağım karşıtlığı ile toplumsal bellek kullanılarak “yapacağım” ifadesine olumlu anlamlar yüklendiği görülmektedir.

Sunum kodları

Beden dili: Sağda yer alan erkeğin dik bir vücut pozisyonuyla ayakta olduğu ve karşısındaki erkek imgesine doğru yöneldiği görülmektedir. Soldaki erkek imgesi de dik bir vücut pozisyonuyla görülmektedir. Mevcut fiziksel görünüm karşılıklı iletişim kurdukları yönünde anlam aktarımı sağlamaktadır. Sağdaki erkeğin konuşma esnasında daha rahat

olduğu ve ellerini arkada birleştirdiği görülmektedir. İletişim sürecinde duruş pozisyonu aynı zamanda sosyal statüyü de ortaya koymaktadır. Daha yüksek statüde olan bireyler nispeten daha rahattır, ellerini birleştirmektedir, bacaklarını uzatabilmektedir. Asimetrik ve rahat duruş, iletişim sürecinde statü ve dominantlığı vurgulayan unsurlardır (Schober, 2013: 82-83). Bu bağlamda sağdaki erkeğin iletişim sürecinde daha dominant olduğu, karşısındaki erkek imgesine göre daha tecrübeli olduğu anlaşılabilmektedir.

Yüz ifadelerine bakıldığı zaman, soldaki erkeğin gözlerinin açık, kaşlarının ise düşük olduğu gözlemlenmektedir. Sağdaki erkeğin gözleri ise kısık ve çizgi halindedir. Mevcut formlar; soldaki erkeğin şaşkın ve kararsız olduğu belirtmekte, sağdaki erkeğin ise rahat, keyifli ve kendinden emin tavrını desteklemektedir.

Giysiler: Karikatürdeki giysi kodları incelendiğinde iki erkek arasındaki “karşıtlık” dikkat çekmektedir. Soldaki erkeğin üzerinde canlı renklerle tasvir edilmiş kazak ve pantolon görülmektedir. Sadece kazak bile karikatürde soldaki erkekle ilgili bilinenin dışına çıkma algısı oluşturmaktadır. Diğer erkek ise gömlek-pantolon dizimi biçiminde bilinen geleneksel erkek giysisi ile simgeleştirilmiştir. Tercih edilen renklerin dalga boyunun güçlü olmaması ve dikkat çekmemesi erkeğin yeniliğe açık olmayan yönünü tamamlayıcı bir unsurdur.

Teknik kodlar

Renk: Soldaki erkeğin üzerinde kırmızı ve mavi renkli giysiler yer almaktadır. Kırmızı, dalga boyu güçlü, canlı bir renk iken mavi, olumlu enerjiyi ve huzuru pekiştiren bir renk kodu olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatür görüntüsündeki erkeğin yeniliğe açık kişiliği renklerle pekiştirilmektedir. Sağdaki erkeğin giysilerinde tasvir edilen renkler ise dikkat çeken türden değildir. Erkeğin; yeniliğe açık olmayan, geleneksel rolünü nitelemektedir.

Doku: Karikatür görüntüsü şekil ilişkisi bağlamında incelendiği zaman; iki erkek imgesinin fiziksel özelliklerinin tamamı görünecek şekilde yer aldığı görülmektedir. Karikatür çerçevesi yuvarlak daire formu şeklin içinde oluşturulmuştur. Dış yüzeylerde yeşil daha koyu iken iç yüzeylerde ise daha açık bir forma kavuşmuştur.

Karikatür dokusunda görülen daire; simgesel gücü olan önemli biçimlerden ve yerine göre “tanrısallık” ve “yadsıma” gibi anlamlar taşıyabilmektedir (Yücel, 2013: 144). Karikatür görüntüsünde bu form; karşıt görüşler ve imgelerin okurların gözlerinden çizilmesi şeklinde okunabilmektedir. Yuvarlak çizgiler karikatürde adeta bir fotoğraf makinesi kadrajı görevi üstlenmiştir.

Karikatürün merkezinde görülen iki erkek, vurgulanmak istenen temel düşüncenin karşılıklı iletişim bağlamında şekillendiğini ifade etmektedir.

Erkek imgelerin yüzlerinde ise “ışıklandırma” etkisi uyandıran renkler görülmektedir. Okuma yönünde yer alan profiller daha aydınlıktır. Karikatür sanatçısı ortaya koyduğu ışık yansımasıyla aydınlık/karanlık etkileri yaratmış, karikatürün anlam derinliğini artırmıştır.

Çizgi: Karikatüre ait alanın sağında görülen erkek imgesi, hareketli çizgilerle tasvir edilmiştir. Devinimi işaret eden bu çizgiler, imgenin iletişim sürecindeki aktif ve enerjik rolünü pekiştirmektedir. Zaten erkek imgesi karikatüre elini uzatarak, devinimi sağlamaktadır. Sağdaki erkek ise çizgilerin yönelimi bağlamında durağan, kararlı bir görünümündedir. Kaşları, dudakları ve başı yukarı yönelimiyle tasvir edilmiştir. Mevcut yönelim vasıtası, “iyi olan, mutlu olan yukarıdadır” kavramsal metaforuyla yapıya kavuşabilmektedir.

Tablo 3.5. Misvak dergisi, 10 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Karikatürde iki kişinin karşılıklı iletişimde bulundukları görülmektedir. Sözel ifadelerden seçim hakkında konuştukları anlaşılan iki erkek, fiziksel özellikleri ve beden dili kodlarıyla okurlara aktarılmıştır.
Yan Anlam	Karikatür görüntüsünde erkek imgeleri aracılığıyla günümüz siyasal düşüncesine vurgu yapıldığı görülmektedir. Bu bağlamda yan anlamda; seçim vaatleri olarak yapacağı hizmetlere odaklanmayan, yapılan hizmetlere yönelik olumsuz ifadeler kullananların siyaset arenasında başarısız olacağı vurgusu yapılmış, AK Parti iktidarına yönelik memnuniyet dile getirilmiştir.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Modern olma/geleneksel olma, kararlı olma/kararsız olma, değişime açık olma/ değişime açık olmama, hizmet etme/hizmet etmeme, iktidardan memnun olma/iktidardan memnun olmama gibi zıtlıklar içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelediğimiz karikatür mizahın “üstünlük kuramı”na uygun olarak çizilmiştir. Karikatürün sağında rahat ve kendinden emin görünen “kararlı seçmen”; beden dili, yüz ifadesi ve duruşuyla “üstünlük” belirten bir tavır ortaya koymaktadır. Dolayısıyla karikatür temasında ne istediğini bilen, kararlı seçmen tasviri “üstünlük” kuramı bağlamında ortaya koyulmuştur.

Görsel 3.7. Misvak dergisi, 13 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Bir erkek, CHP Parti Bayrakları, kağıt materyaller, derginin logosu, çizeri belirten Melankoli yazılı ifadesi ve kargalardır.

Yananlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürde ayakta görülen erkek imgesinin saçları, kaşları, burnu (fiziksel özellikleri) dolayısıyla ilgili seçim döneminde CHP'den Cumhurbaşkanı adayı olan Muharrem İnce olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürdeki ikon nesnesi, Muharrem İnce'dir.

b) Belirti: Karikatürde yer alan CHP parti bayrakları ve kargalar, ortamın dış mekan olduğunun belirtisidir. Karikatürdeki erkek imgesinin okuduğu yazılı vaatler ve ortamdaki görsel göstergeler ise siyasi program dahilinde gerçekleşen bir etkinliği işaret eden belirti unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Kargaların karşılıklı olduklarının görülmesi ve gagalarının açık olması ise iletişim kurduklarının belirtisidir.

c) Simge: Kırmızı zemin üzerinde altı ok simgesinin yer aldığı CHP parti bayrağı karikatürde simge olarak karşımıza çıkan unsurdur.

d) Metafor: Karikatürdeki seçim vaatlerinde yer alan “Yahu yık yık bitmiyor” ifadeleri teorileri yapıya kavuşturan “TEORİLER BİNALARDIR” metaforlarına örnektir. Karikatürde Muharrem İnce'nin başka vaatleri olumsuzlayan bir bakış açısı yer almaktadır.

Yazılı olduğu görülen ifadelerde ise “yıkma” üzerine bir kavramsallaştırma yapılmış, metaforik kavramlarla gündelik dilde kullanılan uzlaşıya dayalı bir anlatı oluşturulmuştur.²²

e) Metonimi: Karikatürde görülen erkek İmgesi Muharrem İnce’dir. Muharrem İnce metonimik olarak CHP’yi temsil etmektedir. Dönemin CHP Cumhurbaşkanı adayı olan İnce, partiyi bütün olarak temsil eden bir ikon olarak karşımıza çıkmaktadır.

Kodlar

Yazılı kodlar: Misvak dergisinin logosu, karikatüristi tanımlayan “melankoli” ifadesi, “İktidara geldiğimizde yerli otoyolu durduracağız şehir hastanelerini kapatacağız... double yollarını teke indireceğiz tünelleri kapatacağız... imf’den tekrar borç alacağız... 3. havalimanını durduracağız... milli silahları iptal edeceğiz... 3. köprüyü yıkacağız marmarayı akvaryum yapacağız hızlı trenleri yavaşlatacağız”, “yahu yık yık bitmiyor bu yudum bişey verin boğazım kurudu be” ve “google arama ak parti icraatları –yerli ötv projesi –şehir hastaneleri –double yollar –tüneller 3. köprü hızlı trenler göktürk uydusu okul” ifadeleridir. Karikatürdeki yazılı kodlara büyük harfle ve kalın puntıyla yer verilmiştir. Okurun dikkatini yazılı ifadelere odaklayan bu form, karikatürün ana temasını vurgulayan bir unsur olarak karşımıza çıkmıştır. Yazılı ifadeler yan anlamda görsel göstergelerle anlamı güçlendirilmiş “seçim vaatleri” olarak karşımıza çıkmaktadır. Uzun bir metin olarak yer verilen vaatlerin tamamı olumsuz anlam taşımakta, karikatür okurlarına özellikle geçmiş dönemlerde yapılan sosyal, askeri ve ekonomik faaliyetler ile ilgili bilgi de vermektedir.

Sunum kodları:

Beden dili: Karikatürde ayakta olduğu görülen erkek imgesinin sağ elinin işaret parmağıyla seçim vaatlerini işaret ettiği görülmektedir. Seçim vaatlerini okuduğu görülen erkeğin, sağ kolu ve işaret parmağı yukarıyı göstermektedir. Mevcut jestler, erkek imgesine yönelik “öfkeli ve tehditkar” tavrı destekler niteliktedir. Erkek imgesinin baş pozisyonu ve yazılı ifadeler arasındaki zıtlık ise konuya dair ilgisizliği ve sıkılmışlığı yansıtmaktadır. Karikatürdeki erkeğin gözlerinin çizgi halinde, kaşlarının ise çatık olması, öfkeli ve bıkkın bir görünüme yol açmıştır.

Giysiler: Karikatürde Muharrem İnce’nin üzerinde görülen koyu renkli takım elbise ve mavi kravat, onun politikacı kimliğini pekiştiren göstergelerdir. Özellikle takım elbise ve kravat; resmi iş kollarında tercih edilen giysi kodu olarak karşımıza çıkmaktadır.

²² “TEORİLER BİNALARDIR metaforunun bir “kullanılan” unsuru (temel ve binanın kendisi) ve bir “kullanılmayan” unsuru (odalar, merdivenler vb.) vardır. Yapı ve temel gibi ifadeler bu tür bir metaforik kavramın kullanılan unsurlarının örneği ve teoriler hakkındaki gündelik konuşma dilimizin unsurlarıdır” (Lakoff ve Johnson, 2015: 87-88).

Teknik kodlar

Renk: Karikatürde görüntüsünün arka planın hafif sarı yansımalarla çizilirken ön planda görülen Muharrem İnce ve vaatlerin yer aldığı metin “beyaz” rengin ağırlıklı olduğu bir formda görülmektedir. Muharrem İnce ve vaatler arasındaki bütünlüğü oluşturan bu renk kodu aynı zamanda İnce’nin sıkılmış tavrını da pekiştirmiştir. İnce’nin yüzü ve ellerinin bembeyaz görüldüğü karikatürde, mevcut renk İnce’nin yüzünde “solgun ve donuk” bir ifade yaratmıştır. Muharrem İnce’nin takım elbisesinde görülen renkler ise karikatür bağlamında değerlendirildiğinde onun politikacı kimliğini pekiştiren renk kodu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doku: Karikatür görüntüsünde Muharrem İnce ve vaatleri ön planda görülmekte, karikatürün büyük bir bölümünü oluşturmaktadır. Arka planda ise daha az belirgin olan CHP parti bayrakları ve kargalar görülmektedir. Muharrem İnce ve aktardığı vaatler karikatürün büyük bir bölümünü oluştururken, karikatür dokusunu tamamlayıcı unsurlar arkada görülen parti bayrakları ve kargalardır. Ön ve arka plan ayrımı; renklerle belirgin bir biçimde vurgulanmaktadır. Karikatür sanatçısı, karikatürde verilmek istenen mesaja yönelik vurguyu imgelerin boyutları ve renkleriyle ortaya koymuştur.

Çizgi: Karikatür görüntüsünde Muharrem İnce’nin ayakta olduğu görülmektedir. Devinim olasılığı yataya göre daha fazla olan dikey çizgiler, olumsuz anlamda devinimsizlik, baskı, ağırlık gibi anlamlar taşımaktadır (Yücel, 2013: 156) Karikatür bağlamında değerlendirildiğinde İnce’de görülen dikey çizgiler “devinimsizlik ve baskı” düşüncelerini çağrıştırmaktadır. İnce, karikatürde uzun vaatlerini sıraladıktan sonra “yorulan, sıkılan” bir profil olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaşları, yüz ifadesi ve başının yönü dikkate alındığında ise mevcut tavrı, vaatleriyle arasındaki zıtlığı ortaya koymaktadır.

Kağıt materyallerde görülen spiral çizgiler ise düşüş düşüncesini destekleyerek imgenin niteliğini olumsuz bağlama yerleştirmekte, vaatlerin “önemsiz” olarak algılanmasına yol açmaktadır.

Kargalarının gagalarının açık olması ve gagalarının etrafında görülen siyah kesik çizgiler ise deyim yerindeyse “dedikodu” yaptıklarını göstermektedir.

Tablo 3.6. Misvak dergisi, 13 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Takım elbisesiyle Muharrem İnce ayakta görülmekte, mutsuz bir tavırla seçim vaatlerini sıralamaktadır. Karikatürün arka planında ise CHP parti bayrakları ve iki tane karga görülmektedir.
Yan Anlam	Dönemin CHP Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'nin yeni vaatlerinin olmadığı, seçim sürecini eski vaatleri olumsuzlayan bir bakış açısıyla yürüttüğü vurgusu karşımıza çıkmaktadır. Başarısız bir seçim süreci yürüttüğü düşünülen İnce'nin vaatlerini okurken bile “bezmiş ve sıkılmış” görünümü seçimlerde başarılı olamayacağı vurgusuyla karikatürün temasını oluşturmuştur.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Sıkılma/sıkılmama, iyi yönetme/iyi yönetmeme, öfke duyma/öfke duymama, seçimleri kazanma/seçimleri kazanmama gibi zıtlıklar içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatür mizahın “uyumsuzluk” kuramıyla bağdaşmaktadır. Genellikle siyasiler “heyecan ve dinamizm” gibi duygularla seçmenlere vaatlerini iletirken burada “öfkeli ve sıkılmış” bir siyasetçi profili karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla bu durum mizahın “uyumsuzluk” kuramını ortaya koymaktadır.

Görsel 3.8. Misvak Dergisi, 14 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Makam koltuğu, masa, makam koltuğunda oturan gözlüklü erkek, denge tahtası, masa, ellerinde kamera ve fotoğraf makinesi olan erkekler, çimen ve dağlar, derginin logosu, karikatür sanatçısının adı (Erdoğan Özer).

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Lacivert takım elbisesiyle makam koltuğunda oturan bu erkeğin fiziksel özelliklerine bakıldığında Temel Karamollaoğlu olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürdeki erkek imgesinin yüz şekli, burnu, gözleri Karamollaoğlu’nu işaret eden göstergelerdir. Karikatürün ikon nesnesi Saadet Partisi Genel Başkanı Temel Karamollaoğlu’dur.

b) Belirti: Karikatürde gökyüzünün pembe olduğu görülmektedir. Gökyüzünün pembe olması gün batımının belirtisidir. 24 Haziran 2018 Seçimlerinin tema olarak işlendiği karikatürde, karikatür sanatçısı gün batımına ait göstergeleri seçerek “seçimin gerçekleştiği” vurgusu yapmıştır. Seçim günlerinde oy verme işlemi sabah saat 8.00’de başlayıp akşam 17.00’de bitmektedir. Karikatür sanatçısı oy verme işleminin bittiği yönündeki mesaj iletimini gökyüzünün pembe rengiyle yani gün batımıyla sağlamıştır. Kamera ve fotoğraf makinesi göstergeleri ise karikatür bağlamında “basın”ın belirtisi ve göstergesi olarak karşımıza çıkmıştır. Gazeteci oldukları görülen grubun yüz ifadeleri ise mevcut durumdan sıkılmış olduklarının belirtisidir. Gazetecilerin ve Karamollaoğlu’nun üzerinde durdukları alanın ise aşağısı boşluktur ve etrafta dağlar görülmektedir. Bu göstergeler bulunulan alanan uçurum olduğunun belirtisidir. Karamollaoğlu’nun çatık kaşları ise gergin olduğunun belirtisi olarak yer almaktadır.

c) Metafor: Karikatürde görülen makam koltuğu Temel Karamollaoğlu’nun Saadet Partisi Genel Başkanı görevini niteleyen önemli bir göstergedir. Karikatürdeki en önemli metafor ise “denge tahtası”dır. Karamollaoğlu karikatürde, denge tahtasının üzerinde yer alan makam koltuğunda oturmaktadır ve aşağısı boşluktur. Gazeteciler ise uçurumun üzerinde görülen denge tahtasının bir bölümünde yürümektedir. Karikatürde Karamollaoğlu’nun aşağıya düşmesini engelleyen ve dengeyi sağlayan unsur gazetecilerdir. Karikatür sanatçısı, gazetecilerin bulundukları yerden ayrılmasını imgeleştirerek okurlara metaforik bir biçimde Karamollaoğlu’nun uçurumdan aşağıya düşeceği yönünde mesaj aktarmıştır. Yani “Basın Karamollaoğlu’na destek olmadığı takdirde, Karamollaoğlu başarısız olacaktır” yönünde mesaj iletimi sağlanmıştır.

d) Metonimi: Karikatürde yer alan Temel Karamollaoğlu Saadet Partisi Genel Başkanıdır ve metonimik olarak Saadet Partisi’ni temsil etmektedir. Karikatürün solunda yer

alan, ellerinde kamera, fotoğraf makinesi gibi nesneler bulunan erkek imgeler ise “basın”ı temsil etmektedir.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatürist Erdoğan Özer’in adı, Misvak dergisinin logosu, konuşma balonunda yer alan “Bizim görevimiz seçimlere kadardı gidelim artık arkadaşlar” ifadeleri görülmektedir.

Karikatürün solunda, basını temsil eden erkek imgelerinin üzerinde konuşma balonu içinde yer alan ifadeler yan anlamda, görevini tamamladığı için artık geri dönmek isteyen bir grubu yansıtmaktadır. Neden-sonuç ilişkisi görülen bu cümlede, “Seçimler artık bitmiştir, gazeteciler seçim sürecinde Temel Karamollaoğlu’nu destekleyerek görevlerini tamamlamışlardır” anlamı bulunmaktadır.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde Temel Karamollaoğlu’nun masasında geriye doğru yaslanarak oturduğu görülmektedir. Karamollaoğlu, masasının üzerinde iki elini birleştirmiştir.

Ellerin ve kolların engel sinyalleri (ellerini veya kollarını vücutlarının önünde kavuşturma) çoğu zaman düzeltme jestleri olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu jest sadece konuşma esnasında değil; insanların kamuoyuna karşı tehlikede hissettiklerinde ya da küçük düşürüldükleri yönünde fikre kapıldığında ortaya koyulmaktadır (Morris’ten akt. Schober, 2013: 74-75). Bu doğrultuda Karamollaoğlu’nun ellerinin duruşu; karikatürdeki tehlike ortamını ve küçük düştüğünü hissederek ortaya koyduğu mahcup tavrı nitelemektedir.

Solda görülen gazeteciler ise hafif öne eğik bir biçimde yürümektedirler. En önde olduğu görülen gazetecinin sol eli cebindedir. Bu görüntü onun Karamollaoğlu’nu artık ciddiye almadığının göstergesidir. Bedenlerinin öne doğru eğik olması ise yorgunluk belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Giysiler: Karikatür görüntüsünde Temel Karamollaoğlu’nun lacivert takım elbise giydiği ve kırmızı kravat taktığı görülmektedir. Karamollaoğlu Saadet Partisi Genel Başkanı olarak 24 Haziran Seçimlerinde Cumhurbaşkanı adayı olmuştur. Mevcut giysiler onun resmiliğini ve politikacı kişiliğini vurgulayan göstergelerdir. Soldaki erkek imgeleri ise informal, rahat giysilerle görülmektedir. Hareketli ve zor bir meslek icra eden gazetecilerin genellikle rahat giysiler tercih ettiği bilinmektedir. Karikatür sanatçısı mevcut giysi kodlarıyla erkek imgelerinin “mesleğini” nitelemiştir.

Teknik kodlar

Renk: Karikatür görüntüsünde yer alan makam koltuğunun rengi ve Karamollaoğlu’nun kravatı “kırmızı”dır. Karikatür sanatçısı kırmızı renklerle “iktidar”ı

niteleyerek Karamollaoğlu'nun partisinin genel başkanlığı görevini vurgulamıştır. Basını temsil eden grubun ise dikkat çekmeyen, nötr renklerle tasvir edildiği görülmektedir. Gazeteci veya muhabirlerin gündelik hayatta rahat ve dikkat çekmeyen renklerde giysiler tercih ettiği bilinmektedir. Bu doğrultuda mevcut renk kodları ile gazetecilerin genel görünümünün yansıtıldığı söylenebilmektedir. Arka planda görülen pembe renk ise karikatürdeki “zaman” olgusunu açığa çıkararak, gün batımına yakın bir zamanı vurgulamıştır.

Doku: Karikatürdeki vurgu uçurum olduğu görülen alan, gazeteciler ve Temel Karamollaoğlu'dur. Karikatürdeki pembe-beyaz renk ayrımıyla gökyüzü ve uçurumun aşağısı ayrımı ortaya koyulmuştur. Zeminde uçurumun bir bölümü, beyaz bir boşluk (bilinmezliği ifade etmekte) ve dağlar yer almaktadır. Dağların boyutunun insan imgelerinden küçük olması ve zeminde yer alması dolayısıyla “uzaklık” algısı yaratılarak karikatürdeki anlatıma derinlik kazandırılmıştır.

Çizgi: Karikatür görüntüsünde Temel Karamollaoğlu'nun üzerinde olduğu denge tahtasında aşağıya doğru üç boyutlu bir efekt yaratılmış ve bu efekt “düşüş” düşüncesini destekleyen kısa hareketli çizgilerle desteklenmiştir. Mevcut çizgiler, denge tahtasının aşağıya doğru düşeceğini ortaya koyan göstergelerdir. Karamollaoğlu'nun ellerinin üzerinde de hareketi niteleyen kısa yatay çizgiler yer almaktadır. Karikatür sanatçısı bu çizgiler vasıtasıyla Karamollaoğlu'nun ellerinin hareket halinde olduğunu anlatmak istemiştir. Gazetecilerin arkasında görülen aşağıya doğru yatay çizgiler ise gazetecilerin yürüyerek ortamdan uzaklaştıklarını ifade etmektedir. Gazetecilerin dudakları ise aşağıya doğru çizilmiştir. Bu form okurlara, mutsuz oldukları ve sıkıldıkları yönünde mesaj iletimi sağlamaktadır.

Tablo 3.7. Misvak dergisi, 14 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Karikatürde Temel Karamollaoğlu makam koltuğunda oturmaktadır. Karşısında görülen erkekler ise Karamollaoğlu'na arkalarını dönmüşlerdir. Elllerinde kamera, fotoğraf makinesi görülen kişiler yürüyerek ortamdan uzaklaşmaktadır.
Yan Anlam	24 Haziran 2018 seçimlerine vurgu yapılan karikatür görüntüsü yan anlamda; basının seçim dönemi boyunca Temel Karamollaoğlu'na destek olduğu, seçim gerçekleşince de desteğini geri çektiği yönünde okunmaktadır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Destek olma/destek olmama, yakın olma/ uzak olma, başarılı olma/başarısız olma, düşme/düşmeme, yukarıda olma/aşağıda olma, seçimi kazanma, seçimi kaybetme.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatürün mizah kuramlarından “uyumsuzluk kuramı” ile bağdaştığı görülmektedir. Karikatürde uçurumun karşısında makam

koltuğunda oturan bir politikacı yer almaktadır. Gündelik hayatta böyle bir durumun olağan dışı olması ve mantık açısından ortaya konulan ilgisizlik “uyumsuzluk” kuramını oluşturmuştur.

Görsel 3.9. Misvak dergisi, 19 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Karikatürde üç erkek, mikrofon, kamera, iki karga, ağaç dalı, arka planda bulunan bina çizimleri, derginin logosu ve konuşma balonları içinde yazılı ifadeler bulunmaktadır.

Yan anlam

a) İkon: Kendisiyle röportaj yapılan kişi Kemal Kılıçdaroğlu'dur. Çizimden onun yüzünün karikatürize edildiği anlaşılmaktadır. Bıyığı, gözlüğü, saç, yüz ifadesi Kılıçdaroğlu'na benzetilmiştir.

b) Metonimi: Burada kamera ve mikrofon bize “basın”ı çağrıştırmaktadır.

c) Belirti: Karikatürde kargaların gülmesi komik bir şey söylendiğinin belirtisidir.

d) Mit: Türkçe’de “Buna kargalar bile güler” diye bir deyim vardır. Karikatürün miti budur. Olmayacak, şaşkınlık uyandıracak bir şey konuşulduğunda söylenir bu deyim. Kargalar sert mizaçlıdır, yüz ifadeleri ve bakışları ciddidir. Onlar gülebiliyorsa eğer herkes güler anlamındadır.

Yunan mitolojisinde karga dedikodu yaptığı için aslında beyaz olan rengi Apollo tarafından siyaha çevrilmiştir. Karikatürde de karga dedikodunun doğası olarak iki tanedir.

Dedikodu ile bu kuşun özdeşleşmesi ve karikatürde yer alması, göstergebilimin “mit” konusuna denk gelmektedir <http://universumcorpusnostrum.blogspot.com/2012/11/karga-ve-mitoloji.html> (erişim tarihi: 02.03.2021).

e) Metafor: Kadın hakları kendini “mor” renk ile ifade etmektedir. Hatta metafordan da öte simge haline gelmiştir. Kadın hakları sadece fiziksel şiddet ile ilgili değildir. Başörtüsü yasağı da bir tür psikolojik şiddettir. Dolayısıyla burada Kemal Kılıçdaroğlu’nun “mor” kıravat takmış olması kadın haklarının savunucusu olduğunu göstermektedir.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatür de sağ alt köşede sanatçının ismi “Miralay”, sağ üst köşede derginin logosu, konuşma balonlarında ise “Başörtüsü sorununu biz çözdük” diyen Kılıçdaroğlu ve kargalardan birinin gülerek “Puhaha ne dedi duydun mu?” sorusu karşısında diğer karganın da gülerek “Duydum duydum hani yaşımız müsait olmasa yutturacak he” diyen yazılı kodları görülmektedir.

Yan anlamda “...Hani yaşımız müsait olmasa...” ifadesi ile bu kuşların karga olduğu anlaşılmaktadır. En uzun ömürlü kuşlardan biridir karga türü. Ayrıca kargaların gülerek dedikodu yaptıklarını “puhaha...” nidasından anlaşılmaktadır. Türkçede bazı şaşkınlık yaratacak kadar tuhaf sözlerle veya yalanlara karşılık “buna kargalar bile güler” deyimini kullanılmaktadır. Dolayısıyla karikatür sanatçısı bu bilgiden ustaca yararlanarak kuşlar dizisinden kargayı seçmiştir.

Dünyadaki yüzlerce tür kuşun içinde neden bu deyim “karga” için söylendiğine gelince, karga mizacı sert bir kuştur. Ayrıca bilinen en zeki ve en akıllı hayvandır. Hemen hemen tüm toplumların mitolojilerinde önemli tanrılara (Zeus, Odin, vs...) karga veya onun bir türü olan kuzgun eşlik etmektedir. Onlar her şeyi duyar, bilir, şahit olur. Bu nedenle deyim kuşlar dizisi içinden kargalar için kullanılmıştır.

Röportaj yapılan kişinin dediklerine kargalar inanmamış olacaklar ki “...yutturacak he” demektedir. “Yutturmak” fiili ile Kılıçdaroğlu’nun yalan söylediğini ve bu yalanı da medyadan insanlara, seçmenlere inandırmak istediğini ima eden bir cümle ile karşılaşmaktayız. Söylenenin yalan olduğu “yutturmak” fiili ile anlaşılmıştır.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde takım elbiseyle görülen erkeğin; ellerini arkada birleştirdiği, kafasının öne eğik olduğu, dik olmayan bir vücut pozisyonuyla durduğu görülmektedir. Başın öne doğru düşük olması beden dilinde; şüphe duyma, karşıdakini küçük görme, güvensizlik, doyumsuzluk ve korku gibi duyguların göstergesidir.

Kemal Kılıçdaroğlu'nun iki elini arkada birleştirmesi ayrıca otoritenin vurgulandığı bir vücut pozisyonudur.

Haberci olarak gördüğümüz biri muhabir diğeri kameraman olan iki erkek, Kemal Kılıçdaroğlu ile konuşurken gözlerini kargalara yani yukarı doğru çevirip gülmektedir. “Bu lafa kargalar bile güler” miti burada da insanların gülmesi şeklinde karşımızda çıkmaktadır. Zaten normalde de deyim kargalar için değil, insanların davranışlarını anlatmak içindir.

Buna karşın Kılıçdaroğlu, kızgın bakmaktadır. Çünkü o konuşurken karşısındakiler kendisine gülmektedir.

Dudak biçimlerine bakıldığında ise Kılıçdaroğlu'ndaki dudak çizimi aşağı doğruyken haberciler ve kargalarda yukarı doğrudur. Bu durum gülmenin veya sinirli olmanın çizgisel metaforu olarak karikatürde yer almaktadır.

Kılıçdaroğlu ve muhabirler birbirlerine yüz yüze durmakta ve aralarında en çok bir, bir buçuk metre sosyal mesafe olduğu görülmektedir. Karşılıklı resmi bir görüşmedir. Sonuç olarak basına açıklama yapmaktadır.

Giysiler: Soldaki erkeğin üzerinde özeni ve ciddiyeti simgeleyen takım elbise yer almaktadır. Takım elbisenin dizimi ise koyu siyah ceket, beyaz gömlek ve mor kravattan oluşmaktadır. Siyah takım elbise resmiyeti göstermektedir. Mor renk kravat ise “kadın hakları” savunucusu olduğunun göstergesidir.

Haberciler olması gerektiği gibi rahat giysiler içinde çizilmişlerdir. Metonomik olarak da ellerindeki mikrofon ve kamera gibi teçhizatlar ve muhabirin kulağına taktığı kulaklık bunların hepsi habercilerin göstergeleridir ve rahat giyimleri işlerinin gereğidir. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin dışında genellikle dış çekim yapan muhabirlerin takım elbise gibi resmi kıyafetler giyinmedikleri bilinmektedir.

Teknik Kodlar

Doku: Arka planda sanatçı silik olarak binaları resmetmiştir. Bunlar doku görüntüsündedir. Yan anlamda bize röportajın “dış mekanda” yapıldığını göstermektedir.

Çizgi: Çizimler dikey olarak planlanmıştır. Hareket, dinamizm, sağlam ve sağlıklı olarak ayakta duran ve iş yapan gazeciler kendi işlerini, politikacı da kendi işini yapmaktadır. Dış mekanda bulundukları, silik biçimde arkada ve silik bir perspektif ile çizilen yüksek binalardan anlaşılmaktadır. Yatayda duran tek çizgi ağacın dalıdır ki o dal da kuşların yerleşmesi için gereklidir.

Renk: Kullanılan renkler karikatüre anlam kazandırmak üzere seçilmiş renklerdir. Resmi olma veya olmama takım elbisenin renginden, mor kravat kadın hakları gibi bir ideolojinin takipçisi olup olmama yönünde tercih edilen ustaca seçimlerdir.

Misvak yazısı sarı renkle sol üst köşededir. Bu renk derginin logosudur. Sarı burada kurum kimliği taşıyıcısı olarak bulunmaktadır.

Tablo 3.8. Misvak dergisi, 19 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	İki haberci CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu ile röportaj yapmaktadır ve arkadaki ağacın dalında duran iki karga gülererek söylenenleri dinlemekte ve kahkahalar atarak aralarında dedikodu yapmaktadırlar.
Yan Anlam	Kılıçdaroğlu'nun yalan veya yanlış söylemine kargaların bile güldüğü karikatürize edilmiştir. Aslında Kılıçdaroğlu'nun başörtü sorununu çözmediği yönünde anlam aktarımı vardır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Yalan söyleme/dürüst olma, Gülme/ciddi olma, inandırma/inandırmama, resmi olma/resmi olmama, kadın haklarını savunma/ kadın haklarını savunmama.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelediğimiz karikatür mizahın “uyumsuzluk kuramı”na uygun olarak çizilmiştir. Belediye seçimlerini kazanmaya baş koyan, bunun için medyaya çeşitli ortamlarda çeşitli politik söylemlerde bulunan CHP Genel Başkanının aslında yapmadığı bir şeyi yapmış gibi, çözmediği bir sorunu çözmüş gibi ifade etmesi üzerinden mizah kurulmuştur.

3.8.2. Leman Dergisinde Yer Alan Göstergebilimsel Kodlar ve Derginin Göstergebilimsel Yöntemle Çözümlemesi

Görsel 3.10. Leman Dergisi, Sayı 14, 4 Nisan 2018 tarihli karikatür

Düz anlam:

Gösterenler: Mikrofon, kürsü, konuşmacı, dinleyiciler, yazılı ifadeler.

Yananlam**Gösterilenler**

a) İkon: Karikatürde kürsüde konuşma yaptığı görülen erkeğin fiziksel özellikleri dolayısıyla Recep Tayyip Erdoğan olduğu anlaşılmaktadır. Erkeğin gözleri, saç, burnu ve dudakları Erdoğan'ı niteleyen göstergelerdir.

b) Belirti: Erdoğan kürsüdedir ve sol işaret parmağı yukarıdadır. Erdoğan'ın beden dili, takım elbisesi, jestleri ve ortamda yer alan mikrofon resmi bir konuşma yaptığına belirtisidir. Karikatürde Erdoğan'ın işaret parmağını yukarıya doğru kaldırması ise öfkeli tavrının belirtisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

c) Metafor: Mevcut karikatür görüntüsünde yer alan yazılı ifadelerde “yapı metaforu” kullanıldığı görülmektedir. Erdoğan'a ait olduğu görülen “Bana oy verin. Bu yoksulu daha yoksul, zengini daha zengin yapan iktidardan sizi kurtarayım...” şeklindeki ifadeler otoriteye karşı olma ve pazarlık yapma gibi anlamlar taşımaktadır.

Gözdağı verme, tehdit etme, otoriteye başvurma, pazarlık yapma gibi taktikler rafine ifadelerle dile getirilmiş olsa da savaş ve gündelik tartışmalarda mevcut olduğu gibi rasyonel tartışmalarda da yer almaktadır. Tartışmalarımızı bu doğrultuda kavrama ve icra etme şeklimiz ise “TARTIŞMA SAVAŞTIR” metaforuyla temellenmektedir (Lakoff ve Johnson, 2015: 101-102).

Karikatürde ise otoriteye karşı olma ve pazarlık yapma gibi anlam biçimleri etrafında şekillenen “tartışma savaştır” yapı metaforunun kullanıldığı görülmektedir.

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde yer alan Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti'yi çağrıştırmaktadır. Bu bağlamda karikatürde Erdoğan'ın AK Parti'nin metonimisi olarak karşımıza çıktığı görülmektedir.

Kodlar**Yazılı kodlar:**

“Bana oy verin. Bu yoksulu daha yoksul, zengini daha zengin yapan iktidardan sizi kurtarayım...” Mevcut yazılı ifadeler, Erdoğan'a ait olduğu işaret edilen konuşma balonuyla yer almaktadır. Dilbilgisel anlamda incelendiğinde ifadelerin koşul-şart cümlesi olduğu anlaşılmaktadır. Erdoğan'a ait olduğu vurgulanan cümle temel ve yan yargı olmak üzere iki farklı yargı içermektedir. Cümledeki yan yargı yani koşul; bana oy verin ifadesidir. Temel yargı ise yani koşula bağlı ortaya çıkacak sonuç; oy verildiği takdirde olumsuz özellikler

atfedilen iktidarın değişeceği vurgusudur. AK Parti'nin iktidar olması ise anlatımda bir zıtlık oluşturarak mizahta var olan “ironi” ve “hiciv” unsurlarını ortaya koymuştur.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde Erdoğan'ın gözleri öfke dolu bir ifadeyle karşıya bakmaktadır. Sol işaret parmağını yukarıya doğru kaldırması ise öfkeli ve tehditkar bir jest olarak karşımıza çıkmaktadır. Sağ elini yumruk oluşturup kürsüye koyması ise otorite ve kararlılık gibi yan anlamlar taşımaktadır. Genel olarak Erdoğan'ın beden dili “öfke, kızgınlık” gibi anlamlar taşımaktadır. Toplulukta görülen erkek imgeleri ise dikkatli bir şekilde Erdoğan'ı dinlemektedir.

Giysiler: Karikatürdeki erkek imgelerinin resmiyet unsurunu vurgulayan takım elbiseler giydiği görölmektedir. Mevcut giysi kodlar, karikatür görüntüsündeki temanın resmi bir ortamda gerçekleştiğini işaret etmektedir.

Teknik kodlar

Renk: Karikatür genelinde ortamda sıcak rengin hakim olduğu, mevcut renk koduyla “aydınlatma ve ışık” vurgusunun yaratıldığı anlaşılmaktadır. Erdoğan'ın üzerinde görülen lacivert takım elbise ise onun politikacı kimliğini ve ciddi duruşunu niteleyen renk kodudur.

Doku: Karikatürdeki şekil zemin ilişkisi incelendiğinde zeminde erkek imgelerinin giysilerinin yer aldığı görölmektedir. Karikatürist, iç mekana ait vurgu yaparken yüz ifadelerinde belirgin bir ışık/gölge efekti yaratmıştır. Bu durum erkek imgelerinin jest ve mimiklerini belirgin kılmaktadır. Aynı efekt karikatürün arka planında da görölmekte, erkek imgelerinin gölgeleri vasıtasıyla karikatürdeki gerçeklik algısı artırılmaktadır.

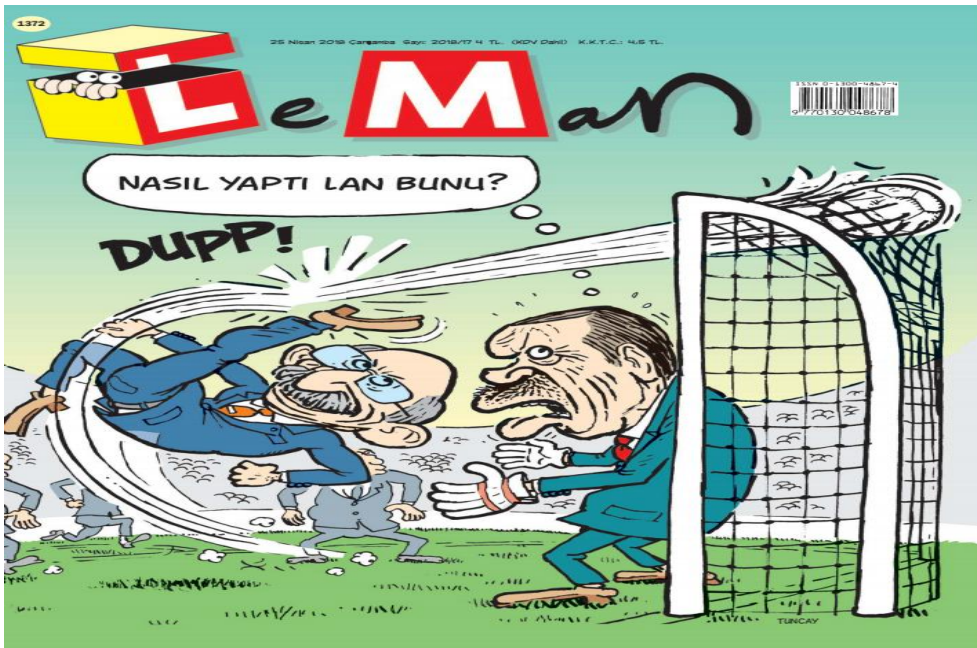
Çizgi: Ellerinde görülen kısa çizgiler hareketi ve Erdoğan'ın hayalini yansıtmaktadır. İşaret parmağıyla ileriye gösteren Erdoğan, seçim vaatlerini sıralamakta, ileriye yönelik vaatleriyle ilgili konuşmaktadır. Karikatüristin Erdoğan'ın mimik çizgilerini çok yoğun ve belirgin bir biçimde çizdiği görölmektedir. Mevcut form, Erdoğan'ın ifadesini genel görünümünden çok daha öfkeli ve tehditkar göstermektedir. Özellikle karikatürde okuma yönünü belirleyen çizgiler dikkat çekmektedir. Erdoğan'ın dudaklarında görülen aşağıya doğru eğik çizgiler ise, Erdoğan'ın mutsuz ve öfkeli tavrını aşağıya olumsuz anlam atfedene uzay/mezan kavramlarıyla metaforik bir biçimde desteklemektedir. Mikrofonun yanında yer alan hareketli çizgiler ise Erdoğan'ın konuşma yaptığını göstermektedir.

Tablo 3.9. Leman dergisi, 19 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Karikatürde Erdoğan kürsüdedir ve önünde yer alan mikrofona doğru konuşmaktadır. Sol işaret parmağı yukarıda olan Erdoğan'ın seçimler dolayısıyla oy talep ettiği görülmektedir. Karikatürde görülen dört erkek ise dikkatli bir şekilde Erdoğan'ı dinlemektedir.
Yan Anlam	Öfkeli olduğu görülen Erdoğan'ın kullandığı ifadeler yan anlamda, “kendini eleştiren” bir lider profilini yansıtmaktadır. Karikatürde Erdoğan'a ait olduğu görülen sözel ifadeler vasıtasıyla “yoksulu daha yoksul, zengini zengini daha zengin yapan iktidar” vurgusu yapılmış, ülkedeki adil olmayan gelir dağılımına AK Parti'nin neden olduğu ironik bir biçimde ifade edilmiştir.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Kirli olma/temiz olma, İyi belediyeçilik anlayışı/ kötü belediyeçilik anlayışı/, gerçek olma/hayal olma, belediye seçimlerini kazanma /belediye seçimlerini kazanmama, bakımlı olma/bakımsız olma, özenli/özensiz, resmi olma/resmi olmama gibi zıtlıkları içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: Mevcut karikatür görüntüsü mizahın “uyumsuzluk” kuramıyla ilişkilendirilmektedir. Karikatürde Erdoğan, vaatlerini aktarırken “Bana oy verin. Bu yoksulu daha yoksul, zengini daha zengin yapan iktidardan sizi kurtarayım” ifadelerini kullanmaktadır. Mevcut ifadeler iktidarda olan parti için kullanılmışken zaten Erdoğan iktidardadır. Dolayısıyla kendisiyle çelişmekte ve kendi eylemlerini olumsuz bir bakış açısıyla ifade etmektedir. Bu eylem gerçekte olması gereken siyasetçi profilinden uzak olduğu için “uyumsuzluk” kuramıyla açıklanmaktadır.

Görsel 3.11. Leman dergisi, Sayı 17, 25 Nisan 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Beş erkek, futbol sahası, çim, kale, top, derginin logosudur.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatür görüntüsünde kalede görülen erkek imgesinin; yüz ifadesi ve fiziksel özellikleri dolayısıyla Recep Tayyip Erdoğan olduğu anlaşılmaktadır. Topa vurduğu görülen erkek imgesi ise gözlükleri, burnu ve bıyıkları dolayısıyla Kemal Kılıçdaroğlu'nu işaret etmektedir. Karikatürde yer verilen ikon nesneleri Recep Tayyip Erdoğan ve Kemal Kılıçdaroğlu olarak karşımıza çıkmaktadır.

b) Belirti: Karikatürde yer alan çimen, kale gibi göstergeler ortamın futbol sahası olduğunun belirtisidir. Kale ağlarında görülen futbol topu ve soldaki erkek imgesinin topun yönüyle paralel formda yer alan vücut pozisyonu ise erkek imgesinin yani Kemal Kılıçdaroğlu'nun gol attığının belirtisidir.

c) Metafor: Karikatürde görülen “futbol sahası” metaforik olarak 24 Haziran 2018 tarihinde gerçekleşen seçimleri temsil etmektedir. Kılıçdaroğlu'nun gol attığı görülen karikatürde, futbol sahası metaforu vasıtasıyla; seçimleri kazanmış bir politikacı tasvir edilmiştir. Kalede olduğu görülen ve ağlara giden top karşısında şaşkınlığını gizleyemeyen Erdoğan ise karikatürde, seçimleri kaybetmiş bir politikacı olarak görülmektedir. Siyasi seçimler ve futbol maçı arasında benzerlik karikatürün anlamını güçlendirerek iletilmek istenen mesajı pekiştirmiştir.

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde yer alan Kemal Kılıçdaroğlu CHP'yi çağrıştırmaktadır. Bu doğrultuda karikatürde Kemal Kılıçdaroğlu'nun metonimik bir biçimde CHP'yi temsil ettiği söylenebilmektedir. Kalede görülen Recep Tayyip Erdoğan ise AK Parti'nin metonimisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

Yazılı kodlar: “Nasıl yaptı lan bunu?” Erdoğan'ı işaret eden, aşağıya doğru küçülen daire formu şekillerle gösterilen bu ifade Erdoğan'ın düşüncelerini yansıtmaktadır. “Dupp!” ifadesi ise kalın ve daha büyük puntuyla yer almaktadır. Kılıçdaroğlu'nun üzerinde görülen bu ifade, topun çıkardığı sesi nitelemektedir. Derginin logosu yukarıda, karikatürün yaklaşık beşte birini kaplayan bir alanda görülmektedir. Mevcut logonun boyutuyla, karikatürün derginin kapak sayfasında yer aldığı anlaşılmaktadır.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürdeki CHP lideri gayet rahat, sandalyesinde oturmakta bir eliyle sandalyenin kolçağını tutarken diğer eliyle telefonu kulağına dayamış biriyle gülerek

konusmaktadır. Konuşurken tükürüklerini saçtığını görmekteyiz. Adeta zevkten tükürüklerini saça saça konuşmaktadır. Kılıçdaroğlu belediye seçimlerini sanki kazanmış ve kırmızı koltuğuna oturmuştur. Yüzü gözü mutluluk ifadesiyle kaplıdır. Bütün dişleri sayılırcasına gülümsemektedir. Mutluluk metaforu olarak çizimlerde dudakların yukarı olarak çizilmesi, dişlerin ortaya çıkması önemlidir.

Giysiler: Giysiler: Karikatürdeki mekan ve giysiler arasında zıtlıkların olduğu görülmektedir. Sportif faaliyetlerde rahat giysiler tercih edilmesine rağmen karikatürde Erdoğan ve Kılıçdaroğlu'nun üzerinde takım elbise görülmektedir. Karikatür sanatçısı bu tercihiyle, futbol sahasının metaforik olarak 24 Haziran 2018 seçimlerini yansıttığını, dolayısıyla Kılıçdaroğlu ve Erdoğan'ın politikacı kimliklerini giysi kodlarıyla ortaya koyduğunu göstermiştir.

Teknik kodlar

Renk: Kılıçdaroğlu ve Erdoğan'ın üzerinde mavi ve tonlarıyla görülen takım elbise yer almaktadır. Erdoğan'ın kravatında görülen kırmızı; dalga boyu güçlü, dikkat çeken bir renktir. Karikatür bağlamında değerlendirildiğinde kırmızı ile “iktidar” vurgusu yapıldığı, AK Parti iktidarını nitelediği dikkat çekmektedir. Kılıçdaroğlu'nun kravatında görülen turuncu ise onun “mutlu ve keyifli” olan genel görünümünü pekiştiren renk kodu olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doku: Karikatür zemini yeşil renklidir, futbol sahasının çimlerini yansıtan bir formla tasvir edilmiştir. Zemin şekil ilişkisine bakıldığında ise futbol sahasını tamamlayan kale, top, eldiven gibi çizimler görülmektedir. Kılıçdaroğlu ve Erdoğan daha net görülürken, diğer erkek imgeleri daha flu bir görüntüyle yer almaktadır. Mevcut durum dikkati Erdoğan ve Kılıçdaroğlu'na yoğunlaştırarak karikatürde vurgulanmak istenen temel düşüncüyü güçlendirmiştir.

Çizgi: Konuşma balonunun altında Erdoğan'a ait olduğu belli olan aşağıya doğru küçülen daireler görülmektedir. Bu daireler yazılı ifadelerin Erdoğan'ın düşünceleri olduğunu göstermektedir. Karikatür görüntüsünde Erdoğan zeminde görülürken, Kılıçdaroğlu yukarıda/yarı havalanmış bir şekilde görülmektedir. Mevcut formun yönelimle ilgili “Mutlu olan yukarıdadır” metaforik kavramsallaştırmasını desteklediği görülmektedir. Kılıçdaroğlu yukarıdadır ve mutludur. Kılıçdaroğlu'nun yukarıda olduğu esnada topa vurduğu görülürken, uzun yatay çizgiyle hareketin yönü ve şiddeti ortaya koyulmuştur. Bu çizgilerle Kılıçdaroğlu'nun topa hızlı ve sert vurduğu anlaşılmıştır.

Erdoğan, enerjiyi ve gücü yansıtan dikey çizgilerle görülmesine rağmen karikatür bağlamında bu anlamın olumsuz bir şekilde “düşüş” düşüncesini desteklediği görülmektedir.

Tablo 3.10. Misvak dergisi, Sayı 17, 25 Nisan 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Karikatürde Erdoğan kalede, Kılıçdaroğlu ise Erdoğan'ın karşısında görülmektedir. Topu ağlarla buluşturan Kılıçdaroğlu o anın mutluluğunu yaşarken Erdoğan ise şaşkınlıkla durumu anlamaya çalışmaktadır.
Yan Anlam	Karikatür görüntüsünde Kılıçdaroğlu'nun rövaşata siliyle topu ağlara göndermesi, kalede olan Erdoğan'ın ise şaşkınlıkla durumu izlemesi yan anlamda siyasi zafer olarak okunmaktadır. Rövaşata, futbolda heyecan yaratan önemli bir tekniktir. Karikatürde bu teknik metaforik olarak kullanılarak 24 Haziran 2018 seçimlerinde CHP'nin siyasi zafer elde edeceği vurgusu yapılmıştır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Galibiyet/mağlubiyet, seçimleri kazanma/seçimleri kaybetme, başarılı olma/başarısız olma, iktidar olma/iktidar olmama, mutlu olma/mutsuz olma gibi zıtlıkları içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelediğimiz karikatür mizahın “üstünlük” ve “uyumsuzluk” kuramına uygun olarak çizilmiştir. 24 Haziran 2018 seçimlerinin kazanacağı düşünülen Kılıçdaroğlu, futbol maçında Erdoğan'a gol atan bir politikacı olarak tasvir edilmiştir. Karikatür bağlamında değerlendirilen mevcut form, Erdoğan'a karşı “üstünlük” vurgusuyla mizahı oluşturmuştur. Futbol maçı, rövaşata ve mağlubiyet unsurlarının seçimle ilişkilendirilmesi ise mizahtaki uyumsuzluğu ortaya koymaktadır.

Görsel 3.12. Leman dergisi, Sayı 18, 2 Mayıs 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Karşı karşıya oldukları görülen iki erkek, sandık, kilit, konuşma balonunda yer alan ifadelerdir.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürde elleri açık bir şekilde iletişim kurduğu görülen erkeğin; saçları, bıyıkları, gözleri ve burnu okurlara Binali Yıldırım'ı işaret etmektedir. Görüntüsel gösterenin ikonik nesnesi olan Yıldırım, ayakta ve karşısındakıyla iletişim kurmaktadır. Elinde sandık görülen erkek ise öne çıkarılan fiziksel özellikleri dolayısıyla Recep Tayyip Erdoğan'ı temsil etmektedir. Karikatürde yer alan ikonik nesneler, Binali Yıldırım ve Recep Tayyip Erdoğan olarak karşımıza çıkmaktadır.

b) Belirti: Karikatür görüntüsünde Binali Yıldırım'ın elleri açıktır ve karşısındakine doğru yönelmiştir. Mevcut beden dili, dudaklarının açık olması ve dişlerinin görünmesi, Yıldırım'ın konuşma yaptığının belirtisidir. Recep Tayyip Erdoğan ise dikkatli bir şekilde Yıldırım'a bakmaktadır. Sert ve ciddi görünümle yansıtılan Erdoğan'ın yüz ifadesi, öfke ve hoşnutsuzluğun belirtisidir. Erdoğan'ın elinde görülen sandık ise karikatür bağlamında gerçekleşecek olan siyasi seçimlerin göstergesidir.

c) Metafor: Karikatürde görülen askeri desenli sandık imgesi, 24 Haziran 2018 seçimlerini temsil eden bir göstergedir. Sandıkta yer alan askeri desen, ilgili dönemde gerçekleşen Afrin operasyonunu seçimlerle ilişkilendiren metaforik bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

d) Metonimi: İletişim kurduğu görülen Binali Yıldırım ve elinde sandıkla tasvir edilen Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti'nin metonimisi olarak karikatürde yer almaktadır.

e) Kodlar

Yazılı kodlar: “Diyorum ki; bedelli askerliği çıkarırsak ondan da oy alırız” ve “Olmaz... Seçim sandığını Afrin’e göre hazırladık!” ifadeleri görülmektedir.

Binali Yıldırım'a ait olduğu görülen “Diyorum ki; bedelli askerliği çıkarırsak ondan da oy alırız” ifadeleriyle, Erdoğan'a yeni bir fikir sunulduğu anlaşılmaktadır. Koşul-sonuç cümlesinde oy almak için “bedelli askerlik” yasasının çıkarılması gerektiğini vurgulayan Yıldırım, 24 Haziran Seçimleriyle ilgili stratejisini Erdoğan'a sunmuştur. Erdoğan'a ait olduğu görülen “Olmaz... Seçim sandığını Afrin’e göre hazırladık!” ifadeleri ise geçmiş zaman kipiyle çekimlenerek Afrin operasyonunun seçimlerde fayda sağlama amacıyla gerçekleştirildiği anlamı taşımıştır.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde Yıldırım, dik bir duruş pozisyonuyla görülürken, Erdoğan’ın hafif öne doğru eğilmiş olduğu dikkat çekmektedir. Görülen vücut pozisyonu yan anlamda, Erdoğan’ın dikkatini Yıldırım’a yoğunlaştırmasıyla ilişkilendirilebilmektedir. Yıldırım’ın el hareketlerine bakıldığı zaman ise karşılıklı iletişim kurulduğu yönünde jestlerin yer aldığı görülmektedir. Karikatürde Yıldırım, heyecanlı bir şekilde tasvir edilirken; Erdoğan, sert ve ciddi bir görünümle yer almaktadır. Erdoğan’ın yüz ifadesi iletişim esnasında Yıldırım’ın fikirlerini reddetme anlamını pekiştirmektedir.

Giysiler: Karikatür görüntüsünde Erdoğan ve Yıldırım; takım elbise, gömlek ve kravatla görülmektedir. Karikatür sanatçısının çizimlerinde Erdoğan ve Yıldırım için tercih ettiği giysiler genel görünüm itibarıyla “ciddi, özenli, şık ve resmi” olduklarını ortaya koymaktadır. Karikatürde yer verilen giysiler, Erdoğan ve Yıldırım’ın statüsü vurgulayan sunum kodlarıdır.

Teknik kodlar

Renk: Koyu gri bir fon üzerinde çizimlerin yapıldığı görülmektedir. Diplomaside ağır bir renk olan gri, karikatürde üzerinde konuşulan siyasi olguya yönelik vurguyu artırmaktadır. Yıldırım’ın takım elbisesindeki mor renk ise gösterişi çağrıştırmakta, karikatür bağlamında Yıldırım’ın statüsünü pekiştirmektedir. Erdoğan’ın takım elbisesinde görülen lacivert ile resmi ve ciddi görünümün vurgulandığı görülmektedir. Tercih edilen sarı kravat ise temsil edilen siyasal partinin kurumsal rengiyle uyumlu bir biçimde tasvir edilmiştir.

Doku: Şekil/zemin ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde, arka planda gri bir fon görülmektedir. Karikatürün arka planı düzgün ve pürüzsüz görülmektedir. Şekil olarak ise profilden Erdoğan ve Yıldırım yüzleri belirgin olacak şekilde yer almaktadır. Yüzleri aydınlıktır ve “aydınlatma” efektiyle anlatım güçlendirilmiştir. Ayrıca Yıldırım ve Erdoğan yüzleri ve fiziksel özellikleriyle ön planda olacak şekilde tasvir edilmiştir. Bu bağlamda karikatürü anlamlandırmada vurgulanan yüz ifadesinin yanında vücut pozisyonu da niteleyici bir unsurdur.

Çizgi: Karikatür görüntüsünde yer alan erkek imgelerinin dikey çizgilerle aktarıldığı görülmektedir. Mevcut çizgiler devinimi ve hareketi yansıtarak Erdoğan ve Yıldırım arasındaki iletişim sürecinin dinamik yönünü açığa çıkarmaktadır. Fiziksel özelliklerin de ortaya konulduğu karikatürde, beden dili ve vücut pozisyonları iletişim sürecini anlamlandırmada önemli rol oynamaktadır. Ayrıca Yıldırım’ın sol elinde kısa eylem çizgileri görülmektedir. Mevcut çizgiler, iletişim esnasında el ve kol hareketlerinin etkin bir şekilde kullanıldığının göstergesidir. Erdoğan’ın tasvir edildiği çizgilerde ise aşağıya doğru bir

yönelik söz konusudur. Dudaklar, yüz ve beden aşağıya doğru eğiktir. Mevcut form, baskı düşüncesi yaratarak Erdoğan'ı daha öfkeli ve gergin göstermiştir.

Tablo 3.11. Misvak dergisi, 2 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Elleri açık bir şekilde Binali Yıldırım ayakta durmakta ve karşısında bulunan Recep Tayyip Erdoğan ile iletişim kurmaktadır. İki eliyle sandık tuttuğu görülen Erdoğan ise dikkatli ve sert bir tavırla Yıldırım'ı dinlemekte ve ona cevap vermektedir.
Yan Anlam	Karikatürün yayımlandığı tarihin siyasi düzlemi ve karikatürde yer alan yazılı göstergeler dikkate alındığında; Afrin operasyonunun 24 Haziran 2018 seçimlerinde AK Parti'ye siyasal fayda sağlayacağı, partinin oy oranını arttırmada etkili olacağı yönünde mesaj iletimi sağlanmıştır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Ciddi olma/ ciddi olmama, seçimlere hazırlanma/ seçimlere hazırlanmama, politik fayda sağlama/ politik fayda sağlamama, yeni fikirler/ eski fikirler gibi zıtlıklar bulunmaktadır.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelediğimiz karikatür mizahın “üstünlük” ve “uyumsuzluk kuramı”na uygun olarak çizilmiştir. 24 Haziran 2018 seçimlerinde başarı sağlamak isteyen Erdoğan ve Yıldırım'ın diyalogu “üstünlük” kuramı bağlamında ele alınmıştır. Karşılıklı iletişimde Yıldırım'ın bir fikir sunması, Erdoğan'ın o fikri doğrudan reddetmesi Erdoğan'ın “üstün” olduğu yaklaşımı çerçevesinde tasvir edilmiştir. Elleriinde görülen askeri desenli sandık, oy almak için düzenlendiği savunulan operasyon ve bedelli askerlik vurgusu ise mizahtaki uyumsuzluğu ortaya koymaktadır.

Görsel 3.13. Leman Dergisi, Sayı 19, 9 Mayıs 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Kalabalık insan topluluğu, bebek, çocuk, karşılarında duran erkek ve kimlik kartıdır.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürde mavi takım elbisesiyle kalabalık insan topluluğun karşısında duran erkeğin fiziksel görünümü dolayısıyla Recep Tayyip Erdoğan olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürde yer alan görüntüsel gösterenin ikon nesnesi Recep Tayyip Erdoğan'dır.

b) Belirti: Karikatürde Recep Tayyip Erdoğan'ın dudakları açıktır ve dişleri görünmektedir. Mevcut yüz ifadesi, konuşma yaptığının belirtisidir. Kalabalık insan topluluğunun yüz ifadesi ise şaşkın ve dikkatli görünmektedir. Bu durum ise topluluğun belirsizlik ve merak içinde olduğunun göstergesidir.

c) Metafor: Karikatür görüntüsünde yer alan T.C. ibaresinin yer aldığı nesne, kimlik kartıdır. Karikatür çizeri kimlik kartı vesilesiyle çeşitli haklardan yararlanma durumunu metaforik bir biçimde tasvir etmiştir.

d) Metonimi: Karikatürde Recep Tayyip Erdoğan, parça-bütün ilişkisi bağlamında metonimik olarak AK Parti'yi temsil etmektedir. Erdoğan'ın karşısında görülen topluluk ise Suriye iç savaşından sonra Türkiye'ye gelen sığınmacıların metonimisi. T.C. kimlik kartı ise Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının metonimisi.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatürde yer alan yazılı kodlar topluluğa ait olduğu görülen “Ne iş yapacağız?” ifadeleri ve Erdoğan'a ait olduğu görülen “Oy vereceksiniz!” ifadeleridir.

“Ne iş yapacağız” şeklindeki soru cümlesi, topluluğun merakını ve kendilerine sunulan kimlik kartının “ne karşılığında verildiğini” anlamlandırma çabası olarak değerlendirilebilmektedir. “Oy vereceksiniz!” ifadesi ise cümlenin sonunda yer alan ünlem işaretiyle; heyecan, endişe, korku, öfke gibi duyguları pekiştirmek için kullanılmaktadır. Erdoğan'a ait olduğu görülen bu cümle koşul cümlesidir. Kimlik kartını verme koşuluyla oy talep ettiğini göstermektedir.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde Erdoğan'ın sol eliyle kimlik kartını tuttuğu görülmektedir. Dik bir vücut pozisyonuyla ayakta duran Erdoğan'ın kaşları yukarıya doğru ve çatık görünmektedir. Mevcut yüz ifadesi vasıtasıyla Erdoğan'ın hiddetli olduğu anlaşılmaktadır. Topluluktaki insanlar ise omurgaları öne eğik bir vücut pozisyonuyla görülmektedir. Şaşkın

ve meraklı yüz ifadeleriyle Erdoğan'a bakan topluluğun vücut pozisyonu dolayısıyla meraklı ve özgüvensiz oldukları dikkat çekmektedir.

Giysiler: Karikatürde Recep Tayyip Erdoğan; mavi takım elbise, beyaz gömlek ve siyah kravatla görülmektedir. Mevcut giysiler Erdoğan'ın siyasetçi kimliğini pekiştiren, resmi ve ciddi görünümünü niteleyen kodlardır. Topluluktaki insanlar ise rahat giysilerle tasvir edilmiştir. Karikatürdeki giysi kodları, dinleyen topluluğun normal vatandaş olduğunu ifade etmektedir.

Teknik kodlar

Renk: Karikatürün büyük bir bölümünde görülen sarı renk, etrafa ışıktandırılmış efekti yaratarak karikatürün anlatımına derinlik kazandırmıştır. Karikatürün en solunda görülen kadın imgesi, mor eşarplı ve turuncu giysilidir. “Mor”kadın hakları, feminizm gibi sosyal hareketleri niteleyen bir renk kodudur. Bu bağlamda karikatürdeki kişi ise “annedir” ve kucağında bebeğiyle ortamda bulunmaktadır. Mevcut renk, onunu cinsiyetini pekiştiren bir göstergedir. Erdoğan'ın üzerindeki mavi takım elbise ise politikacıların sıklıkla tercih ettiği renklerden ve Erdoğan'ın politikacı kimliğini pekiştirmektedir.

Doku: Karikatürde özellikle yüz ifadeleri, kara kalem çizimleriyle benzerlik gösterecek bir formda çizilmiştir. Karikatürün sağında görülen Erdoğan, diğer insan imgelerine göre daha büyük ve okurlara daha yakın konumdadır. Karikatürün anlatımsallığı çerçevesinde topluluğun olduğu bölümde, alan derinliğinin arttığı görülmektedir. Bu doku, anlatımda uyumu sağlayarak okurların karikatürdeki temalara yönelik algısını kolaylaştırmaktadır. Erdoğan ve topluluk arasındaki uzaklık ilişkisi dolayısıyla çizim netlik/fluluk ayrımıyla gerçekleşmiştir. Uzaktaki imgeler daha fludur. Karikatürde Erdoğan, net bir çizimle, boyutu ve karikatürdeki konumu ile sağlanan “yakınlık teması” etrafında tasvir edilmiştir. Karikatür sanatçısı imgeleri önem sırasıyla paralel olarak net/flu, yakın/uzak ayrımıyla ortaya koymuştur. Erdoğan'ın söz ve eylemleri karikatürün ana fikrini ortaya koyduğu için Erdoğan, okurlara en yakın gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır. Ardından aynı “yakınlık” toplulukla sağlanmış, kalabalık görünüm alan derinliği ve uzaklaştıkça belirginliğini yitiren insan imgeleriyle pekiştirilmiştir

Çizgi: Recep Tayyip Erdoğan'ın ellerinin ve başının etrafında “hareket” düşüncesini ortaya koyan eylem çizgileri yer almaktadır. Mevcut çizgiler vasıtasıyla karikatür sanatçısı Erdoğan'ın konuşma yaptığı sırada özellikle ellerini etkin bir şekilde kullanacağını ortaya koymaktadır. Karikatürde görülmektedir ki; T.C. kimlik kartları Erdoğan'ın elindedir ve bu kartlar birazdan topluluğa dağıtılacaktır. Karikatür sanatçısı, bu eylem çizgileriyle kimlik kartının topluluğa verileceğini ifade etmek istemiştir. Karikatürün üzerinde görülen siyah ve

yoğun çizgiler ise “yatay” yönelimlidir. Ağırlık, baskı düşüncesini ortaya koyun bu çizgiler karikatürdeki olumsuz temayı pekiştirmektedir.

Tablo 3.12. Leman dergisi, 9 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Karikatür görüntüsünde elinde kimlik kartı olan Erdoğan, topluluğa doğru yönelerek “Oy vereceksiniz!” ifadelerini kullanmaktadır. Topluluktan insanların ise Erdoğan’a şaşkın ve dikkatli bir şekilde baktıkları görülmektedir.
Yan Anlam	Karikatür görüntüsü yan anlamda, Recep Tayyip Erdoğan’ın 24 Haziran 2018 Seçimleri öncesinde Suriyeli sığınmacılara Türkiye Cumhuriyeti kimlik kartı verme karşılığında oy talep ettiği şeklinde okunabilmektedir. Karikatür sanatçısı, incelenen karikatürde Erdoğan’ın seçimlerden siyasal fayda sağlama amacıyla Suriyeli sığınmacılara kimlik kartı verdiği görüşünü ortaya koymuştur.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: oy talep etme/oy talep etmeme, siyasal fayda sağlama/ siyasal fayda sağlamama/ hizmet etme/hizmet etmeme, kabul etme/karşı çıkma, sosyal ve haklardan yararlanma/haklardan yararlanmama gibi zıtlıklar yer almaktadır.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatürün mizahın üstünlük ve uyumsuzluk kuramlarıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Karikatür görüntüsünde Erdoğan’ın “oy vereceksiniz” yönündeki ifadeleri ve kalabalığın yukarısında görülmesi “üstünlük” kuramı ile bağdaşmaktadır. Seçim öncesinde kalabalık gruba “oy vereceksiniz” şeklinde bir ifade kullanan politikacı tasviri ise “uyumsuzluk” kuramı çerçevesinde mizahı oluşturmuştur.

Görsel 3.14. Leman dergisi, Sayı 20, 16 Mayıs 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Üç erkek, sandık, kilit ve Leman dergisinin logosudur.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatür dikkatli incelendiğinde birden fazla ikon nesnesi karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan ilki karikatürün en sağında görülen; yüz ifadesi, gözleri ve dudaklarıyla MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli’yi işaret eden erkek imgesidir. Karikatürün merkezinde görülen erkek ise gözleri, burnu ve dudaklarıyla Recep Tayyip Erdoğan’ı nitelerken, karikatürün en solunda yer alan erkek imgesi fiziksel özellikleri dolayısıyla Binali Yıldırım’ı yansıtmaktadır. Bu bağlamda karikatürün ikonik nesneleri soldan sağı sırasıyla; Binali Yıldırım, Recep Tayyip Erdoğan ve Devlet Bahçeli’dir.

b) Belirti: Karikatür görüntüsünde Bahçeli’nin kaşlarının çatık olması ve dikkatli bir şekilde karşıya bakması; ciddi ve önemli bir iş yaptığının belirtisidir. Aynı şekilde Recep Tayyip Erdoğan’ın mimikleri, ciddiyetini ve işine verdiği önemi belirtmektedir. Binali Yıldırım’ın ise gözlerinin yukarıya doğru kısılması ve dişlerinin görünmesi ise rahat ve mutlu olduğunun belirtisidir

c) Metafor: Karikatür görüntüsünde, Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım ile Yüksek Seçim Kurulu üyeleri arasında benzerlik kurulduğu görülmektedir. Üyeleri Yargıtay ve Danıştay’dan seçilen Yüksek Seçim Kurulu (YSK), seçimlerin denetimi ve güvenliğini sağlayan yetkili merciidir. Fakat karikatür görüntüsünde YSK üyelerinin olması gereken koltukta Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım görülmektedir. Karikatür sanatçısı bu benzerlik yoluyla YSK’nın bağımsız olmadığı yönünde mesaj aktarımı sağlamıştır. Karikatürdeki metaforlar; YSK üyelerinin olması gereken kürsüde, Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım’ın seçim sandıklarıyla yer alması sonucunda oluşturulmuştur. Bu doğrultuda, karikatürde mahkeme kürsüsü ve seçim sandıkları arasında bağlantı kurulduğu anlaşılmaktadır. Yani karikatürde yer alan “seçim sandığı” metaforik bir anlatımla “mahkeme kürsüsünün” yerini almıştır.

d) Metonimi: Karikatürde Recep Tayyip Erdoğan ve Binali Yıldırım AK Parti’nin metonimisi iken, Devlet Bahçeli MHP’nin metonimisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Karikatürdeki ikon nesneler, metonimik olarak bağlı oldukları siyasi partileri temsil etmektedir. Kilitli olduğu görülen seçim sandıkları ise siyasi seçimlerin metonimisidir.

Kodlar

Yazılı kodlar: Erdoğan: “Sandıklara çok iyi hakim olmamız lazım” dedi. Karikatürün üst kısmında yer alan yazılı ifadeler, ilgili dönemde Erdoğan’ın yaptığı açıklamaları yansıtmaktadır. Mevcut ifadeler vasıtasıyla, metaforik anlatım güçlendirilmiş, YSK’nın

iktidar partisinin etkisi altında olduğu vurgulanmıştır. Ayrıca mevcut ifadeler, Erdoğan'ın ilgili seçim döneminde yaptığı açıklamalar arasından seçilmiş bir cümledir. Karikatür sanatçısı seçtiği bu cümleyle karikatür görüntüsü arasında anlamsal karşıtlıklara dayalı metaforik bir bağlantı kurmuştur.

Sunum kodları

Beden dili: Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım'ın elleri önlerinde yer alan sandığın üzerindedir. Yazılı kodlarda görülen “hakim olma” eyleminin, el-kol hareketleriyle sağlandığı anlaşılmaktadır.

Ellerin ve kolların engel sinyalleri sadece “düzeltme jestleri” olarak karşımıza çıkmaktadır. İnsanlar sadece iletişim esnasında değil aynı zamanda kamuoyunda kendilerini tehlikeli hissettikleri için el veya kollarını vücutlarının önünde kavuşturmaktadır (Morris'ten akt. Schober, 2013: 74-75). Bu bağlamda karikatürdeki jestler, 24 Haziran 2018 seçimlerine yönelik oyların çalınması ihtimali dolayısıyla (tehlike durumuyla ilişkili olarak) ortaya koyulmuştur.

Karikatürdeki erkek imgeleri dik bir vücut pozisyonuyla karşıya bakmaktadır. Yüz ve göz ifadelerinden dikkatli bir şekilde karşıya baktıkları anlaşılmaktadır. Karikatürde baskın olan yüz ifadeleri, mimik çizgilerinin yoğunluğuyla ortaya koyulmuştur. Erdoğan'ın mimik çizgilerinde kaşların çatılmış görünümü, gözlerin aşağıya doğru çekilmesine neden olmuştur. Gözlerin üzerinde yatay çizgiler vardır, göz akının bir bölümü örtülmüştür, dudaklar ise öne doğru kalkık çizgilerle tasvir edilmiştir. Bu mimik çizgileriyle Erdoğan'ın öfke duygusu açığa çıkarılmıştır. Bahçeli'nin mimik çizgileri ise çatık kaşlı görünümünü yansıtan, gözlerin yukarıya doğru gerilmesini sağlayan bir formdadır. Bu formla ise öfke ve dikkatli olma gibi anlam aktarımları sağlanmaktadır. Yıldırım'ın gözleri ise diğer imgelerden farklı olarak kısık ve yukarıya doğru yükselen çizgilerle tasvir edilmiştir. Mevcut çizgiler vasıtasıyla Yıldırım, karikatür bağlamında daha keyifli ve mutlu görünmektedir.

Giysiler: Karikatür görüntüsünde yer alan Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım'ın aynı giysileri tercih ettiği görülmektedir. Tek tip kıyafetler karikatürde “türdeşlik, ortak amaç doğrultusunda hareket etme, birlik olma” gibi anlamlar yaratmıştır. Ayrıca gömlek, kravat ve ceket gibi giysiler ise “resmiyet” vurgusu yaparak erkek imgelerinin karikatür bağlamındaki statüsünü öne çıkarmıştır.

Teknik kodlar: Karikatür çizimlerinde teknik kod olarak çizgi, doku ve renk kodları incelenecektir. Karikatürün çizim tekniği olarak düşünülmesi gerekmektedir.

Renk: Karikatür görüntüsünün büyük bir bölümünde görülen soft kahverengi tonları, seçim sandığı ile mahkeme kürsüsü arasındaki benzerliği tamamlayan renk kodu olarak

karşımıza çıkmaktadır. Erkek imgelerinde görülen siyah, beyaz ve mavi renkli giysiler ise karikatürdeki ikonik nesneler arasındaki bütünlüğü sağlayan, ciddiyet ve uyum düşüncelerini vurgulayan renklerdir. Karikatür bağlamında erkek imgelerinin üzerinde görülen siyah renk; gücü ve otoriteyi simgelemektedir. Mevcut renk koduyla karikatür sanatçısı, Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım'ın karikatürdeki etkin ve baskın tavrını pekiştirmiştir.

Doku: Karikatür dokusunda imgelerin birbirine yakın bir şekilde bir arada oturmaları okurlara anlatıyı benzerlik/yakınlık ilişkisi içinde gruplandırma olanağı sağlamaktadır. Bu doğrultuda yaratılan yükseklik/alçaklık yönüyle ise hiyerarşik katman oluşturulmuş, ikonik nesnelere atfedilen önem ortaya koyulmuştur. Erdoğan en yüksektedir, dolayısıyla karikatürün en önemli ikonik nesnesidir. Ayrıca karikatür sanatçısı, erkek imgelerini ön planda ve baskın bir şekilde çizmiştir. Ortamdaki renk dokusu ise daha softur ve karikatür görüntüsünde yaratılan bütünlüğü ortaya koymaktadır.

Çizgi: Seçim sandıkları ve erkek imgeleri arasında yukarı/aşağı ayrımını belirleyen çizgiler yer almaktadır. Öğelerin konumlanması açısından büyük önem taşıyan yukarı bölüm; hafifliği ve özgürlüğü, alt bölüm ise yoğunluğu ve baskıyı çağrıştırmaktadır (Yücel, 2013: 151). Karikatür görüntüsünde sandıklara hakim olduğu görülen Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım yukarıda yer alan çizgilerle “özgür ve esnek” konumdadır. Aşağıda görülen seçim sandıkları ise karikatür bağlamında “baskı ve denetim” düşüncelerini içermektedir. Erkek imgelere ait çizgiler, dikeydir ve karikatürde vücudun belli bir bölümü görünmektedir. Mevcut çizgiler vasıtasıyla imgelerin karikatürdeki devingen ve aktif rolü pekişmektedir.

Tablo 3.13. Leman dergisi, 16 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Karikatür görüntüsünde oturdukları görülen Recep Tayyip Erdoğan, Devlet Bahçeli ve Binali Yıldırım'ın ellerini önlerinde yer alan sandıkların üzerinde birleştirdikleri dikkat çekmektedir. Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım, bu esnada dikkatli bir şekilde karşılırlarına bakmaktadır.
Yan Anlam	Karikatürde görülen yazılı kodlar ve görsel göstergeler değerlendirildiğinde Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım'ın seçim sandıklarının güvenliğini sağladıkları görülmektedir. Seçim sürecinin ve denetiminin kontrolünün YSK'da olması dolayısıyla karikatürde; YSK'nın görevine müdahale eden, YSK'yı etki altına alan bir anlayış ortaya koyulmak istenmiştir.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: baskın olma/baskın olmama, sandık güvenliğini sağlama/sandık güvenliğini sağlamama, ciddi olma/ciddi olmama, kontrolcü olma/kontrolcü olmama, birlik olma/birlik olmama, uyumlu olma/uyumsuz olma gibi zıtlıklar içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: Karikatür görüntüsünde Erdoğan, Bahçeli ve Yıldırım'ın seçim sandıklarının başında dikkatli bir şekilde bekledikleri görülmektedir. Bu eylemi siyasiler değil, YSK kontrolünde sandık görevlileri ve gözlemciler gerçekleştirmektedir. Dolayısıyla karikatürde yer alan durum, mizahın “uyumsuzluk” kuramıyla ortaya koyulmuştur.

Görsel 3.15. Leman dergisi, Sayı 21, 23 Mayıs 2018 tarihli karikatür.

Düz anlam

Gösterenler: Kırmızı sandalye, gözlüklü, bıyıklı ve atletli oturan bir adam, çöp kutusu, çöpler, konuşma balonu içinde yazılı bir metin, derginin adı (logo) ve karikatür sanatçısının yazılı ismi.

Yan anlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürde elinde mikrofonuyla CNN Türk binasının önünde bekleyen erkeğin fiziksel özellikleri dolayısıyla Muharrem İnce olduğu anlaşılmaktadır. Karikatürün ikonik nesnesi, dönemin CHP Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'dir.

b) Belirti: CNN Türk binasının önünde mikrofonuyla bekleyen Muharrem İnce ve kalabalık bir grup, kanala yönelik yapılan protestonun belirtisidir. Karikatür görüntüsünde İnce'nin kendi mikrofonunu kendisinin getirdiği görülmektedir. Oysa bir televizyon kanalının en temel ekipmanlarından biri de “mikrofon”dur. İnce'nin elindeki mikrofon, televizyon kanalına karşı tepkisinin göstergesidir. İnce'nin çatık kaşları ve sert mizacı ise yine kanala duyduğu öfkenin belirtisidir.

c) Metafor: Karikatürde görülen CNN Fransız ifadesi, CNN Türk’ün ilgili haberi görmezden gelmesini niteleyen bir ifadedir. Fransız kalmak deyimiyle karikatür sanatçısı metaforik bir dille CNN Türk’ü eleştirmektedir.

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde yer alan Muharrem İnce CHP’yi çağrıştırmaktadır. Bu doğrultuda İnce, karikatürde CHP’nin metonimisi olarak yer almaktadır. Karikatürde yer verilen Cnn Türk televizyonu ise basının metonimisidir. Kalabalık grupta görülen Türk bayrakları, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin metonimisi olarak karşımıza çıkmaktadır.

e) Simge: Karikatürdeki simge ise Türk bayrağıdır.

Kodlar

Yazılı kodlar: Karikatürde yer alan ifade “CNN Türk Fransız”dır.

Karikatürde CNN Türk ifadesi kırmızı ve beyaz renklerle, TV kanalının esas logosunun niteliği ve rengiyle yer almaktadır. Görselde, Türk ifadesinin üzerinin yeşil çarpı işaretiyle kapatıldığı ve bunun yerine “Fransız” ifadesi konulduğu görülmektedir. Mevcut yazılı gösterge vasıtasıyla, “Fransız kalmak” deyimine gönderme yapılmış, okurlara “olaylara yabancı ve uzak olma” durumu aktarılmıştır. Yazılı kodlar vasıtasıyla, İnce’nin mitingini teknik aksaklık nedeniyle yayımlamayan CNN Türk, tarafsız olmadığı düşünülerek eleştirilmiştir.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde Muharrem İnce’nin mimik çizgileri dolayısıyla ciddi ve dikkatli olduğu görülmektedir. İnce elindeki mikrofonla dikkatli bir şekilde CNN Türk’ün logosuna bakmaktadır. Arkada görülen kalabalık grup ise şaşkın yüz ifadesiyle tasvir edilmiştir. Kalabalık grup da İnce gibi dikkatini CNN Türk binasına yoğunlaştırmıştır.

Giysiler: Karikatürde Muharrem İnce mavi takım elbise ve kırmızı kravatla yer almakta, mevcut giysi kodları İnce’nin resmi bir görünüm taşıdığı yönünde anlam aktarımı sağlamaktadır. Toplulukta görülen insanlar ise rahat ve özenli giysilerle yer almaktadır. Karikatür bağlamında İnce’nin mitingden geldiği bilinmektedir. Bu doğrultuda İnce’nin resmi görünümünün 24 Haziran 2018 seçimleri için gerçekleştirdiği miting dolayısıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Teknik kodlar

Renk: CNN Türk binasının “sarı” renkle tasvir edilmesi ise karikatürün en önemli göstergelerinden biridir. Basının sarı renkle özdeşleşerek “sarı basın gazetecilik” teriminin ortaya çıkması, 1895 yılında Pulitzer ödüllü New York World gazetesi ile New York Journal

gazetesinin tiraj yarışına girişmeleri sonucunda kullanılan “sarı çocuk terimi”nin “sarı basın/gazetecilik” terimine dönüşmesiyle gerçekleşmiştir (Soygüder, 2013: 198).

Basının sarı renkle özdeşleşmesi ve “sarı basın/gazetecilik” terimi ortaya çıkması 19. yüzyılda gerçekleşmiştir. İsminin konulduğu günden bugüne sarı basın terimi “sansasyonel, abartılı, magazin, yalan, kurmaca” haberlerinin yoğun olduğu habercilik türünü ifade etmektedir (Soygüder, 2013: 201). Karikatür bağlamında sarı renk koduyla CNN Türk’ün mitingi teknik aksaklık nedeniyle yayımlamaması “yalan, kurmaca” olarak değerlendirilmiş ve televizyon kanalı “sarı basın”la özdeşleştirmiştir.

Karikatürde elinde mikrofonla görülen Muharrem İnce’nin kravatı ise dalga boyu güçlü olan “kırmızı”dır. Mevcut renk, Türk bayrağının rengidir ve Türk kültürü için son derece önemlidir. Karikatürde kırmızı renk, toplumsal ve milli değerler vasıtasıyla erkek imgesinin statüsünü pekiştiren bir gösterge olarak karşımıza çıkmaktadır.

Doku: Karikatürdeki şekil ilişkisi değerlendirildiğinde ön planda CNN Türk binası ve Muharrem İnce görülmektedir. İnce’nin yüz ifadesi ve mimik çizgileri daha net ve daha baskın çizilmiştir. Arkada görülen topluluk ise daha flu ve daha küçüktür. Net alandan uzaklaşılan insan görüntüleri ile karikatür anlatısına derinlik kazandırıldığı görülmektedir. Ön planda görülen İnce ve CNN Türk binası ise karikatür görüntüsünün en önemli nesneleridir. Dolayısıyla baskın çizgilerle ön planda yer alan imgeler, karikatürdeki anlatının detaylı okunmasına olanak sağlamaktadır.

Çizgi: Karikatüre ait alanda İnce ve kalabalık grubun dikey çizgilerle tasvir edildiği görülmektedir. Dikey çizgiler adaleti, devinimi, paylaşımı ve doğruluğu çağrıştırabilmektedir (Kandinsky’den akt. Yücel, 2013: 141). Karikatürde soldan sağa yönelimi ifade eden dikey çizgiler karikatür bağlamında devinimi, birlikteliği ve adalet düşüncesini nitelemektedir. İnce ve kalabalık grup CNN Türk binasına doğru gelmiştir ve bina kapısının açılmasını beklemektedir. Mevcut durum bir dinamik bir hareketin yansıması ve haksızlık olduğu düşünülen bir eylemin protestosudur.

Tablo 3.14. Leman dergisi, Sayı 21, 23 Mayıs 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Elinde mikrofonuyla Muharrem İnce CNN Türk binasına yönelmiştir. Arkasında olduğu görülen kalabalık topluluk ise aynı şekilde dikkatlerini televizyon binasına yoğunlaştırmıştır.
Yan Anlam	Karikatürün yayınlandığı dönemde, CHP’nin Cumhurbaşkanı adayı olan Muharrem İnce, Cnn Türk’ün teknik aksaklık nedeniyle mitingini yayınlamayacağını konu edinerek “konuşmamı canlı olarak vermeyen kanalların önünde miting yapacağım” diyerek CNN Türk’e göndermede bulunmuştur https://tr.sputniknews.com/turkiye/201805171033484367-muharrem-ince-cumhurbaskani-miting/ (erişim tarihi: 23.07.2020). Bu bağlamda karikatür görüntüsü yan anlamda, Cnn Türk televizyonunun, seçim döneminde tarafsız olmadığını ve bazı haberleri görmezden geldiğini ortaya koymaktadır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Taraf olma/taraf olmama, görmezden gelme/görmezden gelmeme, bilgilendirme/bilgilendirmeme, haber iletme/haber iletmememe gibi zıtlıklar yer almaktadır.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatür mizahın “uyumsuzluk kuramı”na uygun olarak çizilmiştir. İlgili seçim döneminde Muharrem İnce’nin mitinginin Cnn Türk tarafından yayımlanmamasının konu edildiği karikatürde, televizyon binasında yer alan “CNN Fransız” ifadesiyle “uyumsuzluk” kuramı çerçevesinde mizah oluşturulmuştur.

Görsel 3.16. Leman dergisi, Sayı 22, 6 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Üç erkek, sandık, kilit, güneş, ağaç, yapılar, binadır.

Yananlam

Gösterilenler

a) İkon: Karikatürde kilitli bir sandık taşıdığı görülen erkek; gözleri, dudakları, yüz ifadesi dolayısıyla Recep Tayyip Erdoğan'ı çağrıştırmaktadır. Karikatürde yer alan ikon nesnesi Recep Tayyip Erdoğan'dır.

b) Belirti: Karikatürde güneş henüz doğmamıştır ve gökyüzü mavi renktedir. Güneşin durumu ve gökyüzünden dolayı etrafta görülen mavilik, gün doğumunun belirtisidir. Gökyüzünün bu durumu, karikatürdeki “zaman” kavramını ortaya koymaktadır.

c) Metafor: Erdoğan'ın elinde görülen sandık vasıtasıyla karikatür sanatçısı metaforik olarak Erdoğan'ın seçim dolayısıyla gerçekleştirdiği faaliyetlerin “oy toplama” amacına hizmet ettiğini imgelemektedir.

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde yer alan Recep Tayyip Erdoğan, AK Parti'nin metonimisidir. Parça-bütün ilişkisi bağlamında değerlendirildiğinde Erdoğan'ın elinde görülen sandık ise seçimlerin metonimisidir.

Kodlar:

Yazılı kodlar: Konuşma balonunda yer alan “Madem öğrencileri ziyarete gidiyoruz, eli boş gitmek olmaz!..” ifadesi ve “Kredi ve Yurtlar Kurumu Öğrenci Yurdu” yazısı görülmektedir.

Yan anlamda değerlendirildiğinde “Madem öğrencileri ziyarete gidiyoruz, eli boş gitmek olmaz!..” ifadesinin “eli boş gelmek” deyiimiyle anlamının güçlendirildiği görülmektedir. Bu deyim özellikle bir yerden başka bir yere giderken alınan hediye vb. şeyleri nitelemek için kullanılmaktadır. Bu karikatür görüntüsünde, mevcut deyimle KYK ziyaretine elindeki sandıkla giden Erdoğan'ın “seçimlerden siyasi fayda sağlama” gibi bir beklentisi olduğu vurgusu yapılmıştır.

Sunum kodları

Beden dili: Karikatürde Erdoğan'ın yüz ifadesinin; sert, ciddi ve dikkatli olduğu görülmektedir. Mevcut yüz ifadeleri vasıtasıyla Erdoğan'ın içinde bulunduğu durumu ciddiye aldığı ve bu durumdan dolayı son derece dikkatli hareket ettiği anlaşılmaktadır. Arkadaki iki erkek imgesi de dikkatli ve ciddi bir görünümle tasvir edilmiştir. Karikatürde Erdoğan ve diğer erkek imgeleri fiziksel özellikleri belirgin olacak şekilde çizilmiştir. KYK yazılı binaya olan yönelimleri, fiziksel görünümlerinden anlaşılmaktadır. Arkada görülen erkek imgeleri ise

sol ellerini ceketlerinin iç cebine götürmüşlerdir. Bu vücut pozisyonu ve fiziksel görünüşleri dolayısıyla iki erkeğin Erdoğan'ın korumaları olduğu anlaşılmaktadır.

Giysiler: Karikatürde Erdoğan'ın üzerinde beyaz gömlek ve yeşil ceket görülmektedir. Erdoğan'ın kravat takmaması onu resmi görünümünden uzaklaştırmıştır. Erdoğan'ın üzerinde görülen giysiler, özenli ve resmiliyetten uzaktır. Gerçek hayatta da Erdoğan; zaman zaman resmiliyetten uzak, rahat ve özenli giysilerle görülmektedir. Bu iletişim sürecinde “samimiyet ve yakınlık” gibi duyguları pekiştirmektedir. Karikatür sanatçısı, Erdoğan'ın bu yönünü giysi kodlarıyla ortaya koymuş ve anlatımını güçlendirmiştir. Erdoğan'ın arkasında görülen erkek imgeleri ise tek tip ve resmi giysilerle görülmektedir. Mevcut giysiler, onların mesleğini (yakın koruma) pekiştiren sunum kodlarıdır.

Teknik kodlar

Renk: Karikatürde Erdoğan'ın üzerinde “yeşil” ceket görülmektedir. Gelenekselliği çağrıştıran yeşil renk, Erdoğan'ın gerçekte de sıklıkla tercih ettiği bir renktir. Karikatür sanatçısı bu renkle, Erdoğan'ın geleneklerine bağlı yönünü pekiştirmiştir. Karikatür görüntüsünün genelinde görülen mavi renk ise gökyüzünün niteliğini ortaya koymaktadır. Karikatürde gökyüzü, lacivert renkle tasvir edilirken etrafın alacakaranlık bir görünümde olduğu görülmektedir. Mevcut renkler karikatürdeki “zaman” olgusunu açıklayarak gün doğumuna yakın bir vakti işaret etmektedir.

Doku: Karikatür görüntüsünde arka planda yeni aydınlanmaya başlamış, lacivert rengin ağır bastığı bir ortam vardır. Fakat bu ortamda binalar simsiyahtır, sadece pencerelerden yansıyan ışıklar görünmektedir. Erdoğan ve korumaları “aydınlatma” efektiyle tasvir edilmiştir, yüzleri ve etrafındaki KYK binası ise aydınlıktır. Karikatürde karanlık/aydınlık gibi zıtlıkların göstergelerin yakınlık-uzaklık ilişkisine göre şekillendiği görülmektedir. Net alandan uzaklaşan görüntüler daha küçük ve karanlıktır. Bu sayede karikatür görüntüsünde alan derinliği yaratılmıştır. Karikatürdeki öznelerin konumu ise (Erdoğan öndedir ve daha yukarıdadır) yukarı/aşağı karşıtlığıyla yer aldığı için kuramsal anlamda güçler hiyerarşisi ile ilişkilendirilebilmektedir.

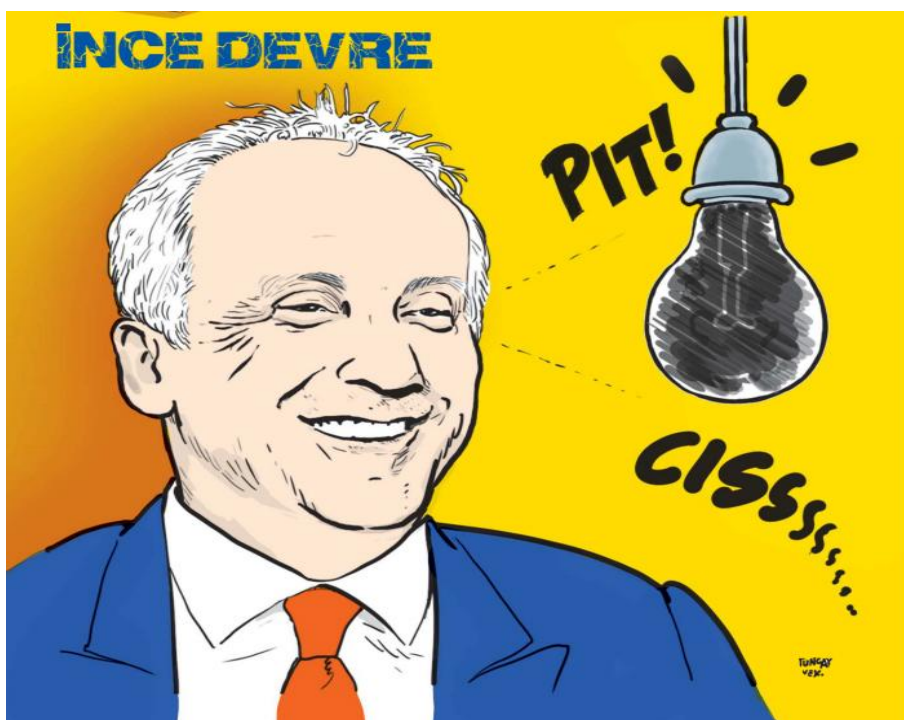
Çizgi: Karikatür görüntüsünün büyük bir bölümü, dikey çizgilerle okuyuculara aktarılmıştır. Karikatür bağlamında Erdoğan ve korumaları da dikey çizgilerle görülmektedir. Dikey enerji veren, hareketi yansıtan bir formdur. Karikatür sanatçısı, dikey çizgilerle “eylem” ve “hareket” düşüncesi oluşturmuştur. Karikatür görüntüsünde hareketin yönünü belirten çizgiler, Erdoğan ve korumalarının binaya girmeye hazırlandığının göstergesidir.

Tablo 3.15. Leman dergisi, Sayı 22, 6 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Recep Tayyip Erdoğan, elinde olduğu görülen sandıkla karşıındaki KYK binasına bakmaktadır. Arkasında görülen iki erkek de aynı şekilde dikkatlerini karşılarındaki KYK binasına yöneltmişlerdir. Etraf alacakaranlık bir görünümle tasvir edilmiştir.
Yan Anlam	Karikatürde, Recep Tayyip Erdoğan'ın bir öğrencinin sosyal medya hesabında yaptığı davet üzerine, Ankara'da Kredi ve Yurtlar Kurumuna bağlı bir erkek öğrenci yurdunda sahur yapması konu edinilmiştir. Mevcut konu üzerinden özellikle yazılı ve görsel göstergeler vasıtasıyla okurlara; seçimlerde oy toplama, gerçekleştirilen ziyaretten siyasal fayda sağlama amacı aktarılmaya çalışılmıştır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Oy alma/ oy almama, ziyaret etme/ ziyaret etmeme, vakitlilik/ vakitsizlik, karanlık/ aydınlık, siyasal fayda sağlamak/ siyasal fayda sağlamamak, seçimleri kazanma ideali/ seçimleri kazanmama ideali gibi zıtlıklar yer almaktadır.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelediğimiz karikatür mizahın “uyumsuzluk kuramı”na uygun olarak çizilmiştir. Sabaha karşı havanın henüz aydınlanmadığı bir vakitte, elinde seçim sandığıyla KYK’yı ziyaret etmeyi planlayan bir politikacı, mizahtaki uyumsuzluğu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda karikatürde vurgulanmak istenen temel düşüncenin, uyumsuzluk kuramı çerçevesinde ele alındığı söylenebilmektedir.

Görsel 3.17. *Leman* dergisi, Sayı 23, 20 Haziran 2018 tarihli karikatür

Düz anlam

Gösterenler: Yakın planda tasvir edilen erkek, ampul ve yazılı ifadelerdir.

Yan anlam

Gösterilenler:

a) İkon: Yakın planda takım elbisesiyle tasvir edilen bu erkeğin Muharrem İnce olduğu anlaşılmaktadır. Burnu, gözleri, dudakları, yüz ifadesi İnce'yi işaret eden göstergelerdir dolayısıyla görüntüsel göstergenin ikon nesnesi Muharrem İnce'dir.

b) Belirti: Karikatürde Muharrem İnce'nin dudakları yukarıya doğru kavisli bir formda görülmektedir. Ayrıca İnce'nin gözleri kısılmıştır ve dudakları, dişler görünecek şekilde açıktır. Mevcut göz ve dudak çizimleri, Muharrem İnce'nin mutlu olduğunun belirtisidir. Karikatürde görülen ampul ise siyah renklidir, pıt ve cıs gibi yazılı göstergelerle ortaya koyulmuştur. Mevcut form, ampulün aydınlatma niteliğini kaybettiğinin belirtisi ve göstergesidir.

c) Metafor: Karikatürde görülen siyah ampul, AK Parti'yi metaforik bir biçimde simgelemektedir. AK Parti'nin logosu etrafında yedi (ışığı niteleyen) çizgi olan sarı ampuldür. Buradaki ampul, siyah renkle tasvir edilerek ampulün aydınlatma niteliğini kaybettiği vurgusu yapılmıştır. Karikatür sanatçısı niteliğini kaybeden siyah ampul metaforuyla AK Parti'nin seçimlerde başarısız olacağı yönünde anlam aktarımı sağlamıştır.

d) Metonimi: Karikatür görüntüsünde yer alan Muharrem İnce CHP'yi çağrıştırmaktadır. Bu doğrultuda karikatürde İnce'nin metonimik olarak CHP'yi temsil ettiği görülmektedir. Ayrıca karikatürde yer alan ampul, AK Parti'nin metonimisidir.

e) Kodlar:

Yazılı kodlar: İnce devre, Pıt, Cısssssss

Karikatürde ampulün niteliğiyle “İnce devre” ifadeleri arasında bağlantı kurulduğu görülmektedir. Elektrik devresi, akımın döngüsünü sağlayan unsurdur. Dolayısıyla ampulünü yanması/yanmaması gibi nitelikler doğrudan devre ile alakalıdır. Karikatüristin siyah renkle tasvir ettiği ampul için kullandığı “İnce devre” ifadeleri yan anlamda Muharrem İnce'nin seçimi kazanarak AK Parti'yi siyasal seçimlerde yenilgiye uğratacağı yönünde okunmaktadır.

Sunum kodları

Beden dili: Muharrem İnce'nin karikatürde yakın plan çizimle yer aldığı görülmektedir. Dolayısıyla İnce'nin yüz ifadesi ve mimik çizgileri çok belirgin ve dikkat çekici bir niteliktedir. İnce'nin yüz ifadesi detaylı incelendiğinde, kaş ve alın bölgesinde herhangi bir değişikliğin olmadığı görülmektedir. Gözleri ise okurlara “huzurlu” bir izlenim yaratmaktadır. Ayrıca İnce'nin gözaltlarında torbalanma ve daralma hissi olmuş, göz kapağı

yukarıya doğru ittirilmiştir. Ağız bölgesi ise kalkık ve geriye doğru çekilmiştir, gülümsediği esnada dişleri de görülmektedir. Mevcut mimikler İnce'nin mutlu ve huzurlu olduğunun göstergesidir. Karikatürde gülümseyen, iletişim odaklı, geleceğe umutla bakan bir politikacı tasvir edilmiştir. Bu doğrultuda karikatüristin beden dili vasıtasıyla İnce ve okurlar arasında samimiyet ilişkisi kurduğu anlaşılmaktadır.

Giysiler: Karikatürde görülen İnce'nin koyu mavi takım elbise, beyaz gömlek giydiği ve turuncu kravat taktığı dikkat görülmektedir. İnce'nin üzerinde görülen giysiler, resmiyeti vurgulayarak İnce'nin politikacı kişiliğini nitelemektedir.

Teknik kodlar

Renk: Renk: Karikatür görüntüsünün arka planı sarı/turuncu renklerle görülmektedir. Sarı; arkadan ışıklandırılmış etkisi yaratan ve sevinç duyguları uyandıran bir renktir. Turuncu ise, güneşin rahatlığını ve parlaklığını hatırlatan, sıcak ve tutkulu bir renktir (Parsa ve Parsa, 2004: 48). Ampulün aydınlatma niteliğini “siyah” ile bozulduğunu gösteren karikatür sanatçısı, arka planı güneşin renkleriyle tasvir ederek ortamdaki aydınlığın “doğal” olduğunu vurgulamıştır. Aydınlatma niteliği olmayan ampüle rağmen etrafın son derece parlak ve aydınlık olması ise karikatürdeki zıtlığı ortaya koymaktadır. Bu aydınlık karikatüre “doğal ışık” efekti yaratmıştır. Etrafın bu kadar parlak ve aydınlık olması ise yan anlamda; İnce'nin seçimleri kazanmasıyla gerçekleşecek olan aydınlık ve güzel günleri ifade etmektedir.

İnce'nin takım elbisesinde görülen mavi renk; huzur, sevinç, mutluluk gibi duygulara vurgu yapmakta aynı zamanda umudu ve barışı da temsil etmektedir. Karikatür görüntüsünde yer alan İnce'nin mutlu ve huzurlu yüz ifadesi, tercih edilen renklerle uyumludur ve okurlara iletilen mesajı pekiştirmektedir.

Doku: Karikatürde şekil olarak Muharrem İnce'nin portre çizimini ve ampulü görmekteyiz. Arka planda ise sarı ve turuncu renklerden bir fon oluşturulmuştur. Ampul göstergesinin arka planı parlak sarı renkle görülürken, İnce'nin arkasındaki alan turuncu yansımalarla görülmektedir. Bu bağlamda dokusal belirtkelerde açık/koyu etkisinin yer aldığını söylemek mümkündür. Karikatür dokusunda ön planda Muharrem İnce yer almaktadır. İnce'nin yani CHP'nin Cumhurbaşkanı adayının portresi yakın plan çizilmiştir. İletişim odaklı olduğu görülen şekilde, gülümseme çizgileriyle okurlarda yakınlık-samimiyet ilişkisi kurulmak istenmiştir. İncenin arkasında görülen turuncu renkler “gün ışığı” efektini belirgin kılarak ortamı daha sıcak hale getirmiştir.

Ayrıca karikatür dokusunda yönelik biçimi son derece önemlidir. Kısıtlı boyut varlığın azlığı ve egemenlik altına girme ile ilişkilendirilirken baskın boyut egemenlik altına alma anlamına gelebilmektedir (Groupe Mu'den akt. Yücel, 2013: 144). Karikatür görüntüsünde

İnce'nin portre çizimi baskın boyutla karşımıza çıkmaktadır. Mevcut form ile İnce ön plana çıkarılmış, karikatürdeki hakimiyeti/egemenliği nitelenmiştir.

Çizgi: Yukarıya doğru kavisli formda çizilen dudakları mutluluk metaforudur. İnce'nin mutlu görünümünü pekiştirmektedir. Karikatürde İnce'nin yakın plan görüntüsü yer almaktadır. Mimik çizgileri vasıtasıyla karikatürist “mutluluk ve huzur” gibi duyguları aktarmıştır. İnce'nin bedeninin yatay çizgilerle yer alması ise karikatürde iletilmek istenen mesaja yönelik algıyı kolaylaştırmaktadır. Ampulün etrafında görülen üç siyah çizgi ise karikatür bağlamında ampulün aydınlatmayan niteliğini vurgulamıştır.

Tablo 3.16. Leman dergisi, Sayı 23, 20 Haziran 2018 tarihli karikatürün düz anlam – yan anlam çözümleme tablosu

Düz Anlam	Karikatürde, erkek imgesinin mutlu ve keyifli olduğu görülmektedir. Erkek imgesinin solunda ise siyah renkli ampul ve İNCE DEVRE, PIT VE CISS gibi yazılı gibi ifadeler yer almaktadır. Karikatürün bütünü, bulunduğu durumdan dolayı keyifli ve mutlu olduğu gözlenen bir erkeği göstermektedir.
Yan Anlam	Karikatür görüntüsünde CHP'nin Cumhurbaşkanı adayı Muharrem İnce'nin yakın plan karikatür çizimi yer almaktadır. Karikatürdeki jest ve mimikler, İnce'nin mutlu olduğunu göstermekte, AK Parti'yi simgeleyen ampul ise siyah renkle yer almaktadır. Karikatürde tasvir edilen konu yan anlamda Muharrem İnce'nin seçimi kazanarak AK Parti'yi siyasal seçimlerde yenilgiye uğratacağı yönünde okunmaktadır.

Paradigmatik (Dizisel) Analiz: Aydınlık olma/karanlık olma, seçimi kazanma/seçimi kaybetme, mutlu olma/mutlu olmama, başarılı olma/başarısız olma, mağlup etme/mağlup etmeme, yeni olma/eski olma gibi zıtlıkları içermektedir.

Mizah Kuramlarına göre yorumu: İncelenen karikatür, mizaha ait “rahatlama kuramıyla ilişkilidir. Karikatürde seçimi kazanan, bu doğrultuda mutluluk duyguları açığa çıkan bir lider tasvir edilmiştir. Karikatürde Muharrem İnce üzerinden ortaya koyulan, zor bir seçim sürecinin ardından yaşanan huzur ve mutluluk duyguları “rahatlama kuramı” ile bağdaşmaktadır.

SONUÇ

Bireyleri ya da toplumu ilgilendiren önemli konuların, mizahi bir üslupla ve çizgiler vasıtasıyla aktarılması karikatür sanatı sayesinde gerçekleşmektedir. Karikatür sanatı, geçmişten bugüne gerek gerçekçilik gerekse abartı anlayışı dolayısıyla çeşitli evrimler geçirse de temelde yer alan mizah olgusu, bugün niteliğini ilk günkü gibi korumaktadır. Özellikle bu doğrultuda Türkiye'nin yakın tarihine baktığımız zaman, eleştirel yönü nedeniyle mizahın siyasal iktidar baskısı ve siyasi müdahaleler nedeniyle etkinliğini koruyamadığı dönemler karşımıza çıkmaktadır. Örneğin geçmişte, CHP ve DP mücadelesini yansıtan Taş mizah dergisinin, CHP'yi destekleyen muhalif tutumu nedeniyle birçok baskıya maruz kaldığı, çizerlerinin bir bölümünün ise hapse girdiği görülmektedir. Çeşitli baskı ve özgürlük evrelerinin yaşandığı mizah olgusunun, bugün güldürü geleneğini devam ettirdiği, demokratik süreçlere basın ile yoğrularak önemli katkılar sağladığı görülmektedir.

Teknolojinin gelişmesi, kitle iletişim araçlarının kullanımın yaygınlaşması ise karikatürü bambaşka bir boyuta taşımıştır. Bugün geline nokta, ortaya konulan karikatürlerin veya dergilerin eş zamanlı olarak internet ortamında dolaşımda olduğunu görmek mümkün hale gelmiştir. Bu durum özellikle birçok farklı mecrada kendine yer edinen mizahın; enformasyon sağlama, kanı oluşturma ya da mevcut kanıyı değiştirme gibi etkilerini öne çıkarmıştır.

Gelişen teknolojiler ve kültürel yapılara bağlı olarak iletişim sürecinin evrilmesi, karikatür içeriklerinde meydana gelen değişimleri de gözler önüne sermiştir. Bu noktada, karikatür sanatında soyut anlatımdan uzaklaşarak habercilik pratikleriyle bağdaşan çizgi romana özgü anlatım tekniklerinden faydalanılmaya başlandığı görülmektedir. Mevcut durum ise karikatürün değişimini ve haber alma sürecindeki önemli işlevini ortaya koymaktadır. Özellikle politik karikatürler, günümüzde etkili bir kitle iletişim aracı olarak toplumsal hayatı etkilemede önemli bir rol oynamaktadır. Editoryal karikatürler olarak da adlandırılan politik karikatürler, kurumun ya da çizerin toplumsal ve siyasi olaylara yönelik perspektifini aktarmada etkili bir silah olarak karşımıza çıkmaktadır.

Mizahın toplumsal hayatta oynadığı etkin rolün yanında, siyasal yaşamda demokrasinin vazgeçilmez unsurlarından birinin de özgür ve demokratik ortamlarda gerçekleşen siyasi seçimler olduğu bilinen bir gerçektir. Seçim sürecinde, özellikle kitle iletişim araçlarında yoğun bir şekilde enformasyon akışı ve propaganda faaliyetleri yer almaktadır. Siyasi anlamda bireylere büyük sorumluluklar yükleyen bu ortam, haber alma

kanallarını tercih etmede bireylere farklı yollar sunmaktadır. Bu bağlamda mizah, bilgi aktarımı işleviyle önemli bir konumda karşımıza çıkmaktadır. 24 Haziran 2018 Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi ve Genel Seçimleri niteliği itibariyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminin ilk Cumhurbaşkanının seçildiği seçimler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda animasyon vasıtasıyla partilerin seçim reklamları yapması, sosyal medyanın ve geleneksel medyanın etkin kullanımı bu seçimin önemini gözler önüne sermiştir.

Siyasal iletişim bağlamında politik karikatürlerde ortaya konulan mizah çerçevesinde ele alınan bu çalışma, 6 araştırma hipotezi etrafında şekillenmiştir. “Mizah dergilerinde yer alan karikatürler, seçim dönemlerinde siyasi partilerin, genel başkanların veya adayların durumuyla ilgili okuyucuya bilgi vermektedir” ifadesi tezin temel hipotezini ortaya koymaktadır. Göstergebilimsel çözümleme yöntemiyle ele alınan Misvak dergisine ait değerlendirilmeye alınan toplamda 8 karikatür arasında, 4 karikatür CHP Genel Başkanı Kemal Kılıçdaroğlu’na, 2 karikatür ilgili seçim döneminin CHP Cumhurbaşkanı adayı olan Muharrem İnce’ye ve 1 karikatür de SP Genel Başkanı ve ilgili seçim döneminin SP Cumhurbaşkanı adayı Temel Karamollaoğlu’na ayrılmıştır. Araştırmanın temel hipotezi çerçevesinde değerlendirdiğimizde, Misvak’ın seçim döneminde incelenen karikatürlerinde “siyasi partilere, siyasi parti genel başkanlarına ve adaylara” yer verdiği görülmüştür. Dergide Kemal Kılıçdaroğlu; zaman zaman anlatımın metaforlarla zenginleştirildiği “seçim kaybetmiş, vaatleriyle çağın gerisinde kalmış, başörtü sorununu çözmediği halde demeçlerinde bu sorunu çözdüğünü vurgulamış” bir genel başkan imajıyla karikatürlerde yer almıştır. 24 Haziran 2018 Seçimlerinin CHP Cumhurbaşkanı adayı İnce ise “fikir ve vaatlerinde çağı yakalayamayan, dinamizminin yitirmiş, yorgun ve sıkılmış” bir aday profiliyle karikatürlerde yerini almıştır. İlgili seçim döneminde SP Cumhurbaşkanı adayı Karamollaoğlu ise okurlara “basının destek verdiği, seçimlerden sonra basının da yarı yolda bırakacağı, başarısız” bir aday profiliyle yansıtılmıştır.

Misvak mizah dergisi, çalışmada yer verilen karikatürler odağında incelendiğinde, derginin 8 karikatürden 7’sini siyasi parti genel başkanlarına ve adaylara ayırdığı görülmektedir. Çalışmanın temel hipotezi çerçevesinde derginin adayların durumuyla ilgili okurlara bilgiler verdiği, iktidarı destekleyen bir bakış açısıyla da mizah unsurunu öne çıkardığı görülmektedir. İlgili karikatürler kuramsal çerçevede değerlendirildiğinde ise toplamda 7 karikatürün mizahın “uyumsuzluk” kuramıyla ilişkilendirildiği görülmüştür. İncelenen karikatürler, tezin temel hipoteziyle ilintili olarak aday ve liderlerin durumunu aktarmada mizahı “uyumsuzluk” kuramı çerçevesinde ortaya koymuştur.

Misvak'ta siyasal iletişim bağlamında ilgili karikatürlerden farklı olarak seçmen profiline yer verilen sadece 1 karikatüre rastlanmıştır. Bu karikatür ise seçmenlerin oy tercihlerini konu edinmiş ve mizahı “üstünlük” kuramıyla ilişkili bir biçimde okurlara sunmuştur.

Leman dergisinde ise yayın periyodu doğrultusunda Nisan-Mayıs-Haziran aylarında yayımlanan toplamda 8 karikatür incelenmiştir. Dergide yer alan 8 karikatürden 6 tanesinde AK Parti Genel Başkanı ve dönemin Cumhurbaşkanı adayı Recep Tayyip Erdoğan karikatürüne yer verilmiştir. Kılıçdaroğlu derginin 1 karikatüründe yer alırken, İnce'ye ve Yıldırım' 2 karikatürde yer verildiği görülmektedir. Ayrıca Kemal Kılıçdaroğlu ve Binali Yıldırım'ın ilgili karikatürlerde Erdoğan ile yer aldığı dikkat çeken ayrıntılardandır. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ise 1 karikatürde Erdoğan ve Yıldırım ile yer almaktadır.

Tezin temel hipotezi bağlamında Leman dergisinde; siyasi partilere, genel başkanlara ve adaylara tüm karikatürlerde yer verildiği görülmektedir. Özellikle karikatürlerin büyük bir çoğunluğunda görülen Erdoğan, “oy beklentisi içinde olan, kurumsal güçlere hakim olan, seçim vaatlerini oy toplama söylemi üzerine inşa eden “bir lider olarak tasvir edilmiştir. Kılıçdaroğlu ve İnce ise karikatürlerde “kazanacağına kesin gözüyle bakılan” bir genel başkan ve aday profili olarak karşımıza çıkmıştır. Yıldırım ve Bahçeli karikatürlerde “Erdoğan'ın yanında bulunan, haksızlıklara ortak olan politikacılar” temalarıyla yer almıştır.

Mizah kuramları çerçevesinde incelendiğinde Leman dergisinde, Misvak'ta olduğu gibi en fazla “uyumsuzluk” kuramı tespit edilmiştir. Dergide özellikle Erdoğan'ın yer aldığı tüm karikatürler uyumsuzluk kuramı bağlamına yerleştirilmiştir. Erdoğan ve Yıldırım'ın bulunduğu karikatür ise uyumsuzluk kuramının yanı sıra “üstünlük” kuramı ile de ilişkilendirilmiştir. Kılıçdaroğlu ve Erdoğan'ın görüldüğü karikatürlerde ise Kılıçdaroğlu Erdoğan'dan daha üstün bir politikacı tasviriyle ele alınmış, mizah kuramlarından “üstünlük” kuramı ile Kılıçdaroğlu'nun liderlik özellikleri pekiştirilmiştir. Karikatürlerde niceliksel olarak uyumsuzluk kuramı 5, üstünlük kuramı 2, rahatlama kuramı ise 1 karikatürde tespit edilmiştir. İncelenen 16 karikatürde dikkat çeken karikatür ise Leman'da yer alan İnce'nin “rahatlama” kuramı bağlamında ele aldığı karikatürdür. Dergi, İnce'yi “seçimleri kazanmış, geleceğe umutla bakan” bir lider portresiyle sunmuş, İnce'nin gülümseyen ifadesini karikatürde vurgulayarak “rahatlama” kuramı bağlamına yerleştirmiştir.

Siyasal iletişim sürecinde karikatürlerde temsil edilen siyasal partiler, adaylar veya politikacılar zaman zaman gerçek gündemle ilişkilendirilerek ele alınmıştır. Örnek vermek gerekirse, Misvak dergisinde Kılıçdaroğlu'nun başörtü sorunuyla ilgili açıklamaları, Leman dergisinde Erdoğan'ın YSK'ya yönelik söylemleri, Kılıçdaroğlu'nun seçimlerde “iktidar”

olamaması vurgusu doğrudan siyasal gündemle ilişkili karikatür temalarıdır. Bu bağlamda karikatür sanatçılarının temsil ettikleri kişiler, fikirler ve ortaya koydukları temaların “gerçeklik”ten de uzaklaşmadığı görülmektedir. Her liderin kendine özgü tavrı karikatürlerde “mizah”la açığa çıkarılmıştır. Örneğin, Yıldırım her zaman gülümsemektedir, Erdoğan, Bahçeli ve İnce ciddi ve öfkeli, Kılıçdaroğlu ise duygularını fiziksel görünümünden ziyade eylemleri veya söylemleriyle açığa vurmaktadır. Bu sonuç ile ele alınan dergilerde yer alan politik karikatürler aracılığıyla ifade edilen duygu ve beden devinimlerinin temsil ettiği kişileri yansıtmada önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Dergiler ideolojik bağlamda incelendiğinde ise Misvak’ın AK Parti’ye, Leman’ın ise CHP ve diğer ittifak partilere yakın olduğu görülmektedir. Siyasal iletişim ve mizah çerçevesinde ortaya koyulan bu tez çalışmasında, Misvak dergisinde Kemal Kılıçdaroğlu’na ait 4 karikatür, Muharrem İnce’ye ait ise 2 karikatüre yer verilmiştir. Bu karikatürlerin tamamında Kılıçdaroğlu ve İnce olumsuz bakış açısıyla yer almıştır. Leman’da ise Erdoğan’ın yer aldığı toplamda 6 karikatürün olumsuz temalarla işlendiği görülmüştür. Bu doğrultuda Misvak ve Leman dergilerinin yayımladığı karikatürler aracılığıyla derginin ideolojilerini ortaya koydukları söylenebilmektedir.

Göstergebilimsel yöntemle çözümlenen karikatürlerde ise özellikle metafor kullanımının yaygın olduğunu söylemek mümkündür. İncelenen 16 çözümlemenin tamamında anlatım metaforlarla güçlendirilmiştir. Ayrıca çözümlemede, karikatür temalarını anlamlandırmada “gösterilen” boyutunda yer alan kavramlar, karikatürün ortaya koymak istediği düşüncüyü iletmede önemli rol oynamıştır. Mesajın anlamlandırılması için karikatürlerde zaman zaman toplumsal bellek kullanmış, çeşitli gösterge ve imgelerle anlatı çok boyutlu bir hal almıştır. Genellikle karikatürlerde açık ve doğrudan anlatım şekli tercih edilmediğinden, göstergebilimsel unsurlar, anlatımda derinlik sağlayarak mizahın siyasal iletişimle ilişkisini ortaya koymada büyük rol oynamıştır. Bu bağlamda çok çeşitli kültür ve inanç sistemlerine göre şekillenen anlam dünyaları olan karikatürlerin, siyasal iletişim dolayımı ile göstergebilimsel imgeler taşıdığı görülmüştür.

Çalışma kapsamında ortaya koyulan karikatürler incelendiğinde siyasal iletişimde mizah olgusunun özellikle liderlerin olumsuz görülen eylem ve söylemlerinin öne çıkarılmasıyla gerçekleştiği görülmüştür. Karikatür çizerleri bunu gerçekleştirirken ise “uyumsuzluk” kuramından sıklıkla faydalanmışlardır. Morreal uyumsuzlukla ilgili “Sanırım uyumsuzluk kuramındaki en temel zayıflık, bütün gülme durumlarını kapsayacak durumda olmamasıdır. Yalnızca mizahi gülme durumlarını göz önünde bulundurduğumuzda kuram iyi işlemektedir” ifadelerini kullanmaktadır. Bu tez çalışması kapsamında ele alınan

karikatürlerde de görülmüştür ki “uyumsuzluk” kuramı Morreal’in de belirttiği gibi mizahta iyi işlemektedir.

Yürütülen tez çalışmasında, ideolojik farklılıkları doğrultusunda her derginin, seçim dönemlerinde, mizah unsurunu farkı gösterge ve söylemlerle inşa ettiği görülmüştür.

Sonuç olarak siyasal iletişim-mizah çerçevesinde ele alınan bu çalışmada, farklı biçimlerde ortaya koyulan mizah unsurunun siyasal iletişim faaliyetlerinde etkili bir araç olduğu anlaşılmıştır. Ortaya koyulan bu çalışma, ilerleyen zamanlarda Cumhurbaşkanlığı Seçimleri ile ilgili yapılabilecek çalışmalara farklı dönemleri karşılaştırma olanağı sağlayabilecektir.

KAYNAKÇA

- Abadan, N. (1959). "Siyasi Partilerde Oligarşik Temayüller". *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 14 (2): 110-117.
- Akad, M. (1976). *Baskı Gruplarının İktidarla İlişkileri*. Fakülte Matbaası, İstanbul.
- Akbulut, İ. (1993). "Terör ve Tasnifleri". *Türk İdare Dergisi*, 399 (65): 47-59.
- Almond, G. A., Dalton, S., Powell, G. B., Strom, K. (2006). *Comparative Politics Today: A World View*. Pearson/Longman, New York.
- Altındal, A. (2019). *Siyasal Kültür ve Yöntem*. Destek Yayınları, İstanbul.
- Anbarlı, Ş. (2001). "Bir Pasif Direnme Modeli Olarak Sivil İtaatsizlik". *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (1): 319-328.
- Anna Britannica. (1986). *Mizah Maddesi*, Cilt Ana Yayıncılık, İstanbul.
- Arı, T. (1997). *Amerika'da Siyasal Yapı Lobiler ve Dış Politika*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Arık, M. B. (2006). *İletişim Yazıları*. Tablet Kitabevi, Konya.
- Arık, M. B. (2012). "Apolitik" Mizah Tartışmalarına Tarihsel Bir Bakış". *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 17, 89-104.
- Arıkan, M. ve Yavuzcan, G. (2017). "Mizah-İktidar İlişkisi Üzerine Tarihsel Bir Değerlendirme Denemesi (Selçuklu Kaynaklarından Hareketle)". *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 3 (2): 1-15.
- Arıman, Y. (2019). "Dokunun Duyumsanması". *Sanat ve Tasarım Dergisi*. 9 (2): 414-425.
- Aristoteles, (1996). *Organon III - Birinci Analitikler*. (Çev. R. Atademir), Milli Eğitim Basımevi, İstanbul.
- Arslan, A. (2005). "Türkiye'de Medya-Toplum İlişkisi ve Medyanın Profesyonellik Etiği Üzerine Sosyolojik Bir Değerlendirme". *Akademik Bakış Uluslararası Hakemli Sosyal Bilimler E-Dergisi*, (5): 1-13.
- Atabek, N. (2002). "Kamuoyu, Medya ve Demokrasi". *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 19 (19): 223-238.
- Aydın, R. (2017). "Bürokrasiyi Toplumsal ve Siyasal Boyutuyla Ele Alan Kuramsal Yaklaşımlar". *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 2: 993-1006.
- Aziz, A. (2003). *Siyasal İletişim*. Nobel Kitabevi, Ankara.
- Aziz, A. (2008). *İletişime Giriş*. Aksu kitabevi, İstanbul.
- Aziz, A. (2014). *Siyasal iletişim*. Nobel Yayıncılık, Ankara.
- Bakhtin, M. (2001). *Karnavaldan Romana*. (Çev. C. Soydemir), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.

- Bakhtin, M. (2005). *Rabelais ve Dünyası*. (Çev. Ç. Öztekin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Balcı, Ş., Tarhan, A., Bal, E. (2013). *Medya ve Siyasal Katılım: 2011 Genel Seçimleri Konya Araştırması*, Literatürk Yayınları, Konya.
- Balcıoğlu, S. (1983). *Cumhuriyet dönemi Türk karikatürü (1923-1983)*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara.
- Balcıoğlu, S. ve Öngören, F. (1976). *50 Yılın Türk Mizah ve Karikatürü*. İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Ball, A. ve Peters, G. (2007). *Çağdaş Siyaset ve Yönetim*. Yayın Odası Yayıncılık, İstanbul.
- Barnard, M. (2001). *Approaches to Understanding Visual Culture*. Palgrave, New York.
- Barthes, R. (1998). *Çağdaş Söylenler*. Metis Yayınları, İstanbul.
- Barthes, R. (1999). *Göstergebilimsel Serüven*. (Çev. M. Rıfat, S. Rıfat), Kaf Yayıncılık, İstanbul.
- Baypınar, Y. (1978) Hiciv Kavramı Üzerine Bir İnceleme”. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih -Coğrafya Fakültesi Dergisi*, 1(4): 31- 37.
- Bayram, Y. (2009). “Türkiye’de Siyasi Karikatürün Yeri ve 11 nci Cumhurbaşkanlığı Seçimine İlişkin Siyasi Karikatürlerin Çözümlemesi”. *Selçuk İletişim*, 6 (1): 107-123.
- Beckman, B. (1998) "Demokratikleşmeyi Anlamak: Sivil Toplum Kavramı Üzerine Notlar", (Çev. A. Fethi), *Sivil Toplum Demokrasi ve İslam Dünyası*. (drl.). E. Özdalga ve S. Persson), İstanbul:Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul.
- Bektaş, A. (1996). *Kamuoyu, İletişim ve Demokrasi*. Bağlam Yayıncılık, İstanbul.
- Belet, M. S. (2008). *Türk Kamu Yönetiminde Siyaset ve Bürokrasi İlişkisi: Üst Kurullar Bürokrasisi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Berberoğlu, F.E. (2015). *Seramik Form ve Yüzeylerde Organik Doku Araştırmaları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, Ankara.
- Bergson, H. (2006). *Gülme komiğin anlamı üstüne deneme*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Bernard, M. (2002). *Sanat, Tasarım ve Görsel Kültür*. (Çev. G. Korkmaz), Ütopya Yayınları, Ankara.
- Bilgici, Ö. (2010). *Baskı Gruplarının Siyasi Karar Alma Organları Üzerindeki Etkisi: Türkiye Barolar Birliği Örneği*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya.
- Binark, M. (1994). “Acaba Türkiye’de Siyasal İletişimi Nasıl ‘Yeniden Keşfedebiliriz’ Üzerine Karınca Kararınca Bir Deneme”, *İletişim Dergisi*, (1-2): 83-186.

- Bircan, U. (2015). "Roland Barthes ve Göstergebilim". *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, 26: 17-41.
- Boetie, E.L. (1995). *Gönüllü Kulluk Üzerine Söylev*. (Çev. M. A. Ağaoğulları), İmge Yayınevi, Ankara.
- Bostancı, N. (1998). *Siyaset Medya ve Ötesi*. Vadi Yayınları, Ankara.
- Bourse, M. ve Yücel, H. (2012). *İletişim Bilimlerinin Serüveni*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Boz, U. (2018). "Toplumsal Eleştiri Yöntemi Olarak Mizah ve Türk Mizahı: Yeni Medyadan Bahattin Örneği". *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 21: 143-159.
- Bozkurt, V. (2001). *Avrupa Birliği ve Türkiye Siyasal Gruplar Çıkar Grupları Kamuoyu Ortaklık Belgeler*. Vipaş Yayın, Bursa.
- Brewer, P. R. ve Marquarddt, E. (2007). "Mock News and Democracy: Analyzing The Daily Show". *Atlantic Journal of Communication*, 4: 244-267.
- Brumett, P. (2003). *İkinci Meşrutiyet Basınında İmge ve Emperyalizm*. (Çev. Anadol. A.), İletişim Yayınları, İstanbul.
- Buran Öztürk, E. ve Tarı Kasnakoğlu, B. (2017). *Mizahi Tüketim*. Beta, İstanbul.
- Canöz, K. (2007). *Halkla İlişkiler Uygulaması Olarak Lobicilik*. Nüve Kültür Merkezi Yayınları, İstanbul.
- Cantek (2001). *Markopaşa, Bir Mizah ve Muhalefet Efsanesi*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Cantek, L. (1999). "Bastırılanın kahkaha olarak dönüşü". *Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayını*, 1.
- Cantek, L. (2002). "Türkiye'de Çizgi Romanın Umumi Manzarası", *Çizgili Hayat Klavuzu Kahramanlar, Dergiler ve Türler*, (Der. L. Cantek). İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Cantek, L. (2004). "Türkiye'de Çizgi Romanın Umumi Manzarası" L. Cantek (drl.) *Çizgili Hayat Klavuzu Kahramanlar, Dergiler ve Türler*. İletişim Yayıncılık, İstanbul.
- Cantek, L. ve Gönenç, L. (2017). *Muhalefet Defteri Türkiye'de Mizah Dergileri ve Karikatür*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Culler, J. (2008). *Barthes*. (Çev. H. Gür), Dost Kitabevi, Ankara.
- Çakır, Ö. (2019). *Profesyonel Yaşamda Kişisel İmaj ve Sosyal Yaşam Etiketleri*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Çam, E. (1999). *Siyaset Bilimine Giriş*. Der Yayınları, İstanbul.
- Çankaya, E. (2015). *Siyasal İletişim- Dünyada ve Türkiye'de*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.
- Çankaya, E. (2019). *Siyasal İletişim- Dünyada ve Türkiye'de*. İmge Kitabevi Yayınları, Ankara.

- Çellek, T., Sağocak, A.M. (2014). *Temel Tasarım Sürecinde Yaratıcılık*. Grafik kitaplığı, İstanbul.
- Çeviker, T. (1986). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*. Adam Yayınları, İstanbul.
- Çeviker, T. (1986). *Gelişim Sürecinde Türk Karikatürü*. Adam Yayınları, İstanbul.
- Çeviker, T. (2010). *Karikatürkiye Karikatürlerle Türkiye Cumhuriyeti Tarihi 1923-2008*. NTV Yayınları, İstanbul.
- Çiçek, Y. (2014). “Geçmişten Günümüze Türkiye’de Yerel Yönetimler”. *KSÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, 11 (1): 52-64.
- Davulcu, E. (2013). *II. Meşrutiyet Dönemi Mizah Basınında Osmanlı Modernleşmesi ve Eleştirel Kodlar (Kalem ve Cem Dergileri Üzerinden)*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Deely, J. N. (1990). *Basics of Semiotics*. Indiana University Press, Indiana.
- Demir Solak, N. (2018). “Haldun Taner’in Oyunlarının Üstünlük Kuramı Bağlamında İncelenmesi”. *Sanat Dergisi*, 32: 43-51.
- Demir, M. İ. (2018). “Siyasal İletişim: Kavramsal bir derleme”. *Near East University International Journal of Art, Culture & Communication*, 1 (1): 79-104.
- Demir, S. (2009). *Göstergebilim, Umberto Eco ve Yapıtları Bağlamında Göstergebilime Katkıları*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Demir, S.T., (2016). *Türkiye’de Mizah Dergileri Kültürel Hegemonya ve Muhalefet*. Seta Yayınları, İstanbul.
- Demirci, H. (2017). *Çizginin Çizgisi Karikatürün Serüveni*. Tudem Yayın Grubu, İzmir.
- Derrida, J. (1994). *Göstergebilim ve Gramatoloji (Jacques Derrida ve Julia Kristeva Arasındaki Söyleşi)*. (Çev. T. Akşen), Afa Yayınları, İstanbul.
- Devran, Y. ve Gül, M. (2016). “Mizah Unsurunun Siyasal İletişimde Kullanımı”. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 49: 375-389.
- Diğer, M. K. (1998). *Lobicilik*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Doob, L. W. (1966). *Public Opinion And Propaganda*. Archon Books, New York.
- Downs, R. (1998). *DünyayıDeğiştiren Kitaplar*. (Çev.E. Güngör), Ötüken Yayınları, İstanbul.
- Dönmezer, S. (1978). *Sosyoloji*, İTİA Vakfı Yayınları, İstanbul.
- Duman, M. Z. (2019). “Türkiye’de Ordu-Siyaset İlişkileri ve Askeri Darbelerin İdeolojik Kökenleri”. *İnsan ve İnsan*, 20: 145-164
- Durdu, Z. (2013). *Türkiye’de Siyasal Kültürü Anlamak*. Kadim Yayınları, Ankara.
- Dursun, D. (2002). *Siyaset Bilimi*. Beta Yayınları, İstanbul.

- Duverger, M. (1993). *Siyasal Partiler* (Çev. E. Özbudun), Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Eagleton, T. (1996). *Edebiyat Kuramı*. (Çev. T. Birkan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Eco, U. (2019). *Mimarlık Göstergebilimi*. Daimon Yayınları, İstanbul.
- Ekinci, N. (2008). *Siyasal İletişime Giriş*. Gece Kitaplığı, Ankara.
- Ekinci, N. (2016). *Başlangıcından Günümüze Siyasal İletişimin Temelleri*. Gece Kitaplığı, Ankara.
- Erdoğan, İ. (2002). *İletişimi Anlamak*. Erk, Ankara.
- Erkman, F. (1987). *Göstergebilime Giriş*. Alan Yayıncılık, İstanbul.
- Eroğlu Yalın, B. (2006). “Siyasal iletişimin reklam boyutuna ilişkin kuramsal bir inceleme”, *İletişim Fakültesi Dergisi*, (25): 169-180.
- Eroğlu, Ö. (2017). *Wassily Kandinsky Sanatta Tinsellik Üzerine*. Tekhne Yayınları, İstanbul.
- Eroğlu, Ö. ve Yurdun, Ö. (2017). *Kandinsky Nokta ve Çizgiden Yüzeye*. Tekhne Yayınları, İstanbul.
- Eşitti, Ş. (2015). “The relationship between media - politics and politainment in the experience society: The case of ‘The Daily Show’; Yaşantı toplumunda politainment ve medya-siyaset ilişkisi: The Daily Show örneği”. *Journal of Human Sciences*, 12(2), 1146–1167.
- Evans, V. ve Green, M. (2006). *Cognitive Linguistics. An Introduction*. University Press: Edinburgh.
- Fermanoğlu, Ö. M. (2019). *Yeni Medya Siyasal İletişim ve Dijital Demokrasi*, Nobel Yayınları, Ankara.
- Fiske, J. (2003). *İletişim Çalışmalarına Giriş*. (Çev. S. İrvan), Bilim ve Sanat, Ankara.
- Freud, S. (2003). *Espriler ve Bilinçdışı ile İlişkileri*. (Çev. E. Kapkın), Payel Yayınları, İstanbul.
- Fromm, E. (2012). *Özgürleşme Olgusu*. Altınpost Yayınevi, Balıkesir.
- Genel, M. G. (2019). *Siyasal İletişim ve Liderlik Kodları*. Eğitim Yayınevi, Konya.
- Goldstein, J. H. (1976). “Theoretical notes on humor”. *Journal of Communication*. 26 (3): 104–112.
- Gökçe, O. (1996). “Kamuoyu Kavramının Anlam ve Kapsamı”. *Kurgu Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi Uluslararası Hakemli İletişim Dergisi*, 14 (14): 211-227.
- Göksu, T. ve Bilgiç, V. (2003). “Baskı Grupları ve Karar Alma Mekanizmalarına Etkileri”. *Amme İdare Dergisi*, 36 (2): 51-66.

- Göktaş, P. (2016). Y Kuşağının Bir Siyasal İletişim Aracı: Politainment Önerisi (Eğlenceli Siyaset/ Siyasal Eğlence), *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(43): 1863-1872.
- Gönenç, E. Ö., (2007). “İletişimin Tarihsel Süreci”. *İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 28: 87-102.
- Gönenç, Ö. (2004). *Medya Dünyası*. İstanbul Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları, İstanbul, 2004, s. 33.
- Güder, F. Z. (2012). *Siyasal İletişimde Politik Mizah Örnek Çalışma: Semih Balcıoğlu’nun Güle Güle İstanbul Karikatürlerinin İncelenmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Günay, V. (2004). *Göstergebilim Yazıları*. Multilingual, İstanbul.
- Günay, V.D. (2008). “Görsel Okuryazarlık ve İmgenin Anlamlandırılması”. *Süleyman Demirel Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sanat Dergisi*, (1): 1-29.
- Güngör, N. (2018). *İletişim kuramlar yaklaşımlar*. Siyasal kitabevi, Ankara.
- Gürgen, H. (1997). Gürgen, Haluk (1997), *Örgütlerde İletişim Kalitesi*. Der Yayınları, İstanbul.
- Güz, N. (1991). *Türkiye’de Basın- İktidar İlişkileri (1920 – 1927)*. Gazi Üniversitesi Basın Yayın Yüksekokul, Ankara.
- Hague, R. ve Harrop, M. (2013). *Comparative Government and Politics: An Introduction*. Palgrave Macmillan, Londra.
- Hague, R. ve Harrop, M. (2016). *Siyaset Bilimi Karşılaştırmalı Bir Giriş*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Hall, S. (2017). *Temsil Kültürel Temsiller ve Anlamlandırma Uygulamaları*. (Çev. İ. Dündar), Pinhan Yayıncılık, İstanbul.
- Herbers, M.R. (2013). *Die Produktion politischer Unterhaltung im deutschen Fernsehen. Eine Analyse des Beitrags von strategischen Unterhaltungsproduzenten zur politischen Öffentlichkeit*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Vestfalya Wilhelms Üniversitesi, Münster (Vestfalya).
- Heywood, A. (2015). *Siyaset Teorisine Giriş*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Hmielowski, J.D., R.L. Holbert ve J. Lee. (2011). “Predicting the Consumption of Political TV Satire: Affinity for Political Humor, The Daily Show, and The Colbert Report,” *Communication Monographs*, 78 (1): 96–114.

- Hoşafçı, Ö. U. (2007). *Toplumsal Muhalefet ve Mizah Dergileri: Leman Dergisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Hu, K., Rosa, E. D. ve Anderson, A. K., 2019. "Yellow is for safety: perceptual and affective perspectives". *Psychological Research*, 84:1912–1919.
- Imperial, D. 2020 "Constructing Myths via Art of Controversy: A Semiotic Analysis on Political Cartoons". *International Journal of Linguistics and Translation Studies International Journal of Linguistics and Translation Studies*, 1 (3): 81-99
- İnanç Demir, M. (2018). "Siyasal İletişim Kavramsal Bir Derleme". *Uluslararası Sanat Kültür ve İletişim Dergisi*, 1 (1): 79-104
- İrvan, S. (1994). "Siyasi Tutumlar ve Kamuoyu", *Ankara Gazi Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları*, (1-2).
- Kabacalı, A. (1994). *Türk Basınında Demokrasi*. Kültür Bakanlığı yayınları, Ankara.
- Kalaycı, Nazile. "Spinoza'nın Etika'sı Bağlamında Mizahın Politik İşlevi". *Düşünme Dergisi*, 3 (6): 20-28.
- Kamiloğlu, Z. (2014). *2002-2011 Dönemi Türk Siyasetinde Mizah*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Kandinsky, W. (2020). *Sanatta Ruhsallık Üzerine*. (Çev. G. Ekinci). Altıkırkbeş Yayın, İstanbul.
- Kapani, M. (2002). *Politika Bilimine Giriş*. Bilgi Yayınevi, Ankara.
- Kayış, Y. (2018). "Cumhuriyet Döneminde Cemil Cem ve Cem Mizah Dergisi". *Çağdaş Türkiye Tarihi Araştırmaları Dergisi*, 18 (36): 89-105
- Keane, J. (1991). *Medya ve Demokrasi*. (Çev. Haluk Şahin), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Keane, J. (1994). *Demokrasi ve Sivil Toplum*. (Çev. N. Erdoğan), Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Khramtsova, I. (1996). *College Students' Perception About Sense Of Humor And About The Use Of Humor In U.S. And Russian Classrooms*. Unpublished Doctoral Dissertation. Kansas State University, Kansas.
- Khrystych, N. (2019). "Semiotics of Fashionspeak". *Research Trends in Modern Linguistics And Literature*, (2): 38-50,
- Kılınç, A. (2008). *Öğretimde mizahi kavramaya dayalı bir materyal geliştirme çalışması: Bilim karikatürleri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.
- Kıran, Z. ve Eziler Kıran, A. (2018). *Dilbilime Giriş*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.

- Kırkıncıoğlu, Z. (2015). *Ege Bölgesi Kadın Giyim Kuşamının Göstergebilimsel Yöntemle Çözümlenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Giyim Endüstrisi ve Moda Tasarımı Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.
- Kırlı, Ö. (2015). “Sivil İtaatsizlik ve Henry David Thoreau”. *Akademik Bakış Dergisi*, (48): 445-459.
- Kışlalı, (1990). *Siyaset Bilimi (Giriş)*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Kışlalı, A.T. (1999). *Siyaset bilimi*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Kielmann, K. (2009). *LCCM Theory – A Protean Approach to Word Meaning. (Review of: Vyvyan Evans, How Words Mean – Lexical Concepts, Cognitive Models, and Meaning Construction)*. Oxford University Press, Oxford.
- Kitapçıoğlu, T. (2013). “Baskı Grupları ve Demokrasi”. *TBB Dergisi*, 106: 357-392.
- Kurtbaş, İ. (2015). “Seçmen Psikolojisine Dair Psiko-Politik Bir Tahlil “Politik Psikoloji Ekseninde Deneysel Bir Çalışma”. *Journal of Administrative Sciences and Policy Studies*, 3 (2):91-111.
- Kuş, H. (2010). *Türkiye’de Siyasi Partilerin Gelişimi ve 1980 Sonrası Sağ Partilerde Parti İçi Demokrasi Sorunu*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.
- Kuzu, B. (1985). “Kamu Yönetiminde Baskı Gruplarının Rolü ve Memleketimizdeki Duruma Kısa Bir Bakış”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Mecmuası*, 5(1-4): 65-136.
- Lakoff, G. ve Johnsonn, M. (2015). *Metaforlar Hayat, Anlam ve Dil*. (Çev. G. Y. Demir), İthaki Yayınları, İstanbul.
- Lilleker, D. (2013). *Siyasal İletişim Temel Kavramlar*. Kaknüs İletişim, İstanbul.
- Lintott, S. (2016). Superiority in humor theory. *The Journal of Aesthetics and Art Criticism*, 74(4), 347-358.
- Lynch, O. H. (2002). “Humorous Communication: Finding a Place for Humor in Communication Research”. *Communication Theory*, 12(4): 423–445,
- Mattelart, A. (2003). *İletişim Kuramları*. (Çev. Merih Zıllıoğlu), İletişim Yayınları, İstanbul.
- McQuail, D. ve Windahl, S. (2010). *İletişim Modelleri Kitle İletişim Çalışmalarında*, (Çev. K. Yumlu), İmge Kitabevi Yayınları, İstanbul.
- Mengi, B. T. (2013). “İşletme İçi Hilelerin Ortaya Çıkarılmasında ve Sorgulanmasında Bir Araç Olarak Beden Dili”. *Mali Çözüm Dergisi*, (117): 41-55.
- Mennan, Z. (2002). “Günlerin Köpüğünde renkler ve çağrıştırdıkları”. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*. 19(2): 75-99.

- Meynaund, J. (1975). *Politikada Baskı Grupları*. (Çev. S. Tiryakioğlu), Varlık Yayınları, İstanbul.
- Milburn, M. A. (1998). *Sosyal Psikolojik Açıdan Kamuoyu ve Siyaset*. (V. Duyan ve A. Dönmez), İmge Kitabevi, Ankara.
- Mitchell, W.J.T. (2005). *İkonoloji İmaj, Metin, İdeoloji*. (Çev. H. Arslan), Paradigma Yayıncılık, İstanbul.
- Moran, B. (2012). *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri*. İletişim Yayınları, İstanbul.
- Morreal, J. (1997). *Gülmeyi Ciddiye Almak*, (çev. K. Arsever, Ş. Soyar). İris Yayınları, İstanbul
- Mutlu, E. (1993). *İletişim Sözlüğü*. Ark Yayınevi, İstanbul.
- Mutlu, E. (1994). *İletişim Sözlüğü*. Ark Yayınevi, İstanbul.
- Mutlu, E. (2004). *İletişim Sözlüğü*. Bilim-Sanat Yayınları, Ankara.
- Nesin, A. (1973). *Cumhuriyet Döneminde Türk Mizahı*. Akbaba Yayınları, İstanbul.
- Norris, P. (2004). *Harvard University, For the Encyclopedia of the Social Sciences*. Harvard University, Cambridge.
- O'Sullivan, T., Hartley, J., Saunders, D., Montgomery, M., ve Fiske, J. (1996). *Key concepts in communication and cultural studies*. Routledge London.
- Odyakmaz, A. N. ve Odyakmaz Acar, N. (2008). *İletişim Sözlüğü*. Babil, İstanbul.
- Oktay, C. (2003). *Siyaset Bilimi İncelemeleri*. Alfa Yayınları, İstanbul.
- Oktay, M. (2002). Oktay, M. (2002). *Politikada Halkla İlişkiler*, Derin Yayınları, İstanbul.
- Orum, A. M. ve Dale, J. G. (2016). *Siyaset Sosyolojisi Günümüz Dünyasında İktidar ve Katılım*, Say Yayınları, İstanbul.
- Öksüz, O. (2007). "Kamuoyu Oluşum Sürecinde Basın-Siyaset Etkileşiminin Etik Açıdan Değerlendirilmesi: Kıbrıs Müzakerelerinin Hürriyet Gazetesinde Sunumu", *Selçuk İletişim*, 5 (1): 66-81.
- Öngören, F. (1983). *Cumhuriyet Dönemi Türk Mizahı ve Hicvi*. Yonca Matbaası, Ankara.
- Öngören, F. (1998). *Cumhuriyet'in 75. Yılında Türk Mizahı ve Hicvi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.
- Öngören, F. (1998). *Türk Mizahı ve Hicvi*. Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara.
- Ördem, E. (2014). "Türkiye Türkçesinde Zaman Metaforları: Bilişsel Dil Bilimsel Bir Yaklaşım". *Dil Araştırmaları*, (14): 119-136.
- Özcan, B. A. (2018). "Türk ve Slav Kültüründe Siyah Renk". *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, 5(18): 269-292.

- Özcan, Ömer (2002). *Başlangıçtan Günümüze Türk Edebiyatında Hiciv ve Mizah (Yergi ve Gülmece)*. İnkılap Kitabevi, İstanbul
- Özdemir, Ö. (2018) “Politik Mizahın ve Toplumsal Muhalefetin Alternatif Söylemsel Alanı Olarak Zaytung”. *Ankara Üniversitesi İlefl Dergisi*, 5 (2): 7-28.
- Özen, B. (2003). *Karikatürün tarihi ve karikatürün grafik sanatlarla ilişkisi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Özer, A. (1985). *Çizgiler, Karikatür Albümü*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Özer, A. (2007). “Karikatür ve eğitim” *Bilim ve Aklın Aydınlığında Eğitim Dergisi*, (84): 19-25.
- Özer, Atila (2007). *Karikatür Yazıları*. Anadolu Üniversitesi Karikatür Sanatını Araştırma Uygulama Merkezi Yayınları, Eskişehir.
- Özer, D. (2012). “Toplumsal Düzenin Oluşmasında Renk ve İletişim”.*Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 3(6): 269-281.
- Özer, H. (2014). *Siyaset Psikolojisi*. Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa.
- Özkan, D. (2016). “Dionysos Örneğinde Taşkınlık: Katarsis ve Mizah”. H. Kuruoğlu ve M. Boz (Ed.). *Medya ve Mizah*. Nobel Akademik Yayıncılık, Ankara, 31-44.
- Özmkas, U. (2009). “Charles Sanders Peirce’in Gösterge Kavramı”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(1): 32-45,
- Öztekin, A. (2003). *Siyaset Bilimine Giriş Toplum Devlet Parlamento Hükümet Kamu Yönetimi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Öztekin, A. (2013). *Siyasal İletişimin Amerikanlaşması Bağlamında Ak Parti’nin Siyasal İletişim Çalışmalarının Gazeteler Üzerinden İncelenmesi*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri.
- Öztekin, A. (2014). *Siyaset Bilimine Giriş Toplum Devlet Parlamento Hükümet Kamu Yönetimi*. Siyasal Kitabevi, Ankara.
- Özünlü, Ü. (1999). *Gülmecenin Dilleri*. Doruk Yayınları, Ankara.
- P. M. Borges. (2010). “A Visual Model of Peirce’s 66 Classes of Signs Unravels His Late Proposal of Enlarging Semiotic Theory”. (Ed. L. Magnani, W. Carnielli, ve C. Pizzi). *Model-based reasoning in science and technology*, Springer, Berlin, 221–237.
- Parsa, S. ve Parsa, A. (2004). *Göstergebilim Çözümlemeleri*, Ege Üniversitesi Basımevi, İzmir.
- Peltekoğlu, F. B. (2007). *Halkla İlişkiler Nedir*. Beta Basım Yayım, İstanbul.

- Pundt, H. ve Hermann, F. (2015). "Affiliative and aggressive humour in leadership and their relationship to leader-member Exchange". *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, 88(1):108-125
- Reda, G. (2016). "Ferdinand de Saussure in the Era of Cognitive Linguistics". *Language and Semiotic Studies*, 2(2): 89-100.
- Rıfat, M. (1993). *Homo Semioticus*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Rıfat, M. (2009). *Göstergebilimin ABC'si*. Say Yayınları, İstanbul.
- Rıfat, M. (2013). *Açıklamalı Göstergebilim Sözlüğü Kavramlar Yöntemler Kuramcılar Okullar*. Alfa Basın Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Rıfat, M. (2019). *Xx. Yüzyılda dilbilim ve göstergebilim kuramları- 1 tarihçe ve eleştirel düşünceler*. Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Richardson, J. J. (1993). *Pressure Groups and Government*. Oxford University Press, Oxford.
- Rigel, N. (2009). "Umberto Eco'yla Metin Okuma Metinde "Tutuklu Anlamı" Özgürleştirme Yöntemi". İnceoğlu, Y. G., Çakmak, N. A (Ed.), *Metin Çözümlemeleri*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 85-99.
- Sabuncuoğlu, Z. (2001). *İşletmelerde Halkla İlişkiler*. Ezgi Kitabevi, Bursa.
- Sağlam, M. (2013). "Bektaşî fıkralarının "uyumsuzluk kuramı" bağlamında incelenmesi". *Milli Folklor*, 25(98): 100-108.
- Sanders, B. (2001). *Kahkahanın Zaferi*. (Çev. K. Atakay), Ayrıntı Yayınları, İstanbul
- Saussure, F. D. (1985). *Genel Dilbilim Dersleri*. (Çev. Berke Vardar), Birey ve Toplum Yayınları, Ankara.
- Saybaşıllı, K. (1999). *Siyaset Biliminde Temel Yaklaşımlar*. Doruk Yayıncılık, Ankara.
- Schober, O. (2013). *Beden Dili (Davranış Anahtarı)*, (Çev. Süeda Özbent), Arion Basım Yayın Dağıtım, İstanbul.
- Sevindik, A. (2017). *Türk Halk Kültüründe Mizah Ekolojisi*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Sezer, Duygu. (1972). *Kamuoyu ve Dış Politika*. Sevinç Matbaası, Ankara.
- Sezer, S. (2017). "Volkan Gazetesinde 31 Mart Vakası". *Nişantası Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 5 (3): 143-159
- Sitembölükbaşı, Y. (1997). "Siyasal Kültür"ün Kavramlaştırılmasında Karşılaşılan Bazı Güçlükler". *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2 (2): 249-266.
- Soyguder Batur, Ş. (2013). "Bir Dil Olarak Sarı" Rengin Anlamı ve " Sarı Basın" Neden " Sarı". *Humanities Sciences*, 8(2): 184-206.

- Soygüder, Ş. (2019). *Haber Aracı Olarak Fotoğraf*, Kriter Yayınevi, İstanbul.
- Şahin, Z. B. (2019). “Karikatür ve İfade Özgürlüğü”. *OPUS–Uluslararası Toplum Araştırma Dergisi*, 10 (17): 2208-2244.
- Şentürk, R. (2016). *Gülme Teorileri*. Küre Yayınları, İstanbul.
- Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, Neden, Nasıl Anlatıyor? Karikatür Kim, Niye Çiziyor?*. ODTÜ Yayıncılık, Ankara
- Tayfun, R. (2010). *Etkili İletişim ve Beden Dili*. Nobel Akademik Yayıncılık, İstanbul.
- Thiele, L.P. (2002). *Thinking Politics: Perspectives in Ancient, Modern and Postmodern Political Theory*. Seven Bridges Press, New York.
- Tokgöz, O. (2008). *Siyasal İletişimi Anlamak*. İmge Kitabevi, Ankara.
- Topuz, H. (1985). *Karikatür-50 Yılın Dünya Karikatürü-1935-1985*. Milliyet Sanat Dergisi Eki, İstanbul.
- Topuz, H. (1986). *İletişimde Karikatür ve Toplum*. Eskişehir Anadolu Üniversitesi Basım Evi, Eskişehir.
- Topuz, H. (1991). *Siyasal Reklamcılık dünyadan ve Türkiye’den örneklerle*. Cem Yayınevi, İstanbul.
- Topuz, H. (1997). *Başlangıcından Bugüne Dünya Karikatürü*. İnkılap Kitabevi, İstanbul.
- Törenli, N. (2005). *Yeni Medya Yeni İletişim Ortamı*. Bilim ve Sanat Yayınları, Ankara.
- Törenli, N. (2011). *Küreselleşmenin Yol Haritaları Tekno-Siyasal Paradigmalar*. Ütopya Yayınevi, Ankara.
- Turan, İ. (1976). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. Der Yayınları, İstanbul.
- Turan, İ. (1996). *Siyasal Sistem ve Siyasal Davranış*. Der Yayınları, İstanbul.
- Türkoğlu, N. (2004). *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. Babil, İstanbul.
- Türkoğlu, N. (2010). *İletişim Bilimlerinden Kültürel Çalışmalara Toplumsal İletişim Tanımlar, Kavramlar, Tartışmalar*. Urban, İstanbul.
- Türten, E. (2017). “2016 yılında yaşanan terör olaylarının mizah dergilerine yansıması”. *Marmara İletişim Dergisi*, (28): 61-88.
- Uğureli, A. (2016). “Mizahta Üstünlük Kuramı Bağlamında Kadırlılı ve Kozanlı Fıkraları”. *Genç Akademisyenler Kültür Kongresi*. İzmir, 5-12.
- Uslu, K.Z. (1996). “Siyasal İletişim ve 24 Aralık 1995 Genel Seçimleri”, *Yeni Türkiye Medya Özel Sayısı*, 11 (2): 793-794.
- Usta, Ç. (2009). *Mizah Dilinin Gizemi*. Akçağ Yayınları, Ankara.

- Ustaoglu, E. (2007). *Renklerin İnsan Yaşamındaki Yeri*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Vural, A. M. (1999). *Yerel Basın ve Kamuoyu*. Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir.
- Wielhouwer (2003) Wielhouwer P W (2003) “In Search of Lincoln’s Perfect List Targeting in Grassroots Campaigns”. *American Politics Research*, 31 (6): 632-669.
- Williams, R. (1993). *Kültür*. (Çev. S. Aydın), İmge Yayınları, Ankara.
- Yardımcı, İ. (2010). “Mizah Kavramı ve Sanattaki Yeri”. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3 (2): 1-41.
- Yardımcı, M. (2011). “Renk Dünyamız ve Türk Kültüründe Renkler”. *Bilimsel Eksen*, (4): 106-122.
- Yaşa, H. (2020). “Televizyonda Sunulan Reklam İmgelerinde Kadın Bedeninin Metalaştırılması Üzerine Göstergibilimsel Bir Analiz”. S, Gezgin ve H, Çiftçi (Ed.), *İletişimde Seçme Konular 1*. İksad Yayınevi, Ankara, 529-571.
- Yaşa, H., Öksüz, O. (2020). “Nefret Söyleminin İnşasında Sosyal Medyanın Rolü: Ekşi Sözlük Örneği”. *Erciyes İletişim Dergisi*, 7 (2): 1383-1408.
- Yavaşgel, E. (2004). *Siyasal İletişim / Kavramlar ve Ardındakiler*. Babil Yayınları, Ankara
- Yayla, A. (2003). *Siyaset Teorisine Giriş*. Liberte, Ankara.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle İletişim Kuramları Egemen ve Eleştirel Yaklaşımlar*. Dipnot Yayınları, Ankara.
- Yaylagül, L., (2019). Halit Refiğ’in “Kızın Var Mı Derdin Var” Filmindeki Geleneksel ve Modern Türk Ailesi Temsillerinin Dizisel Çözümlemesi. *Erciyes İletişim Dergisi*, 5(4), 189-221.
- Yazıcı, N. 2011. “Yazılı Türk Mizahının Gelişim Sürecinde Batılı Anlamda İlk Mizah Dergisi: Cem”. *International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 6 (3): 1299-1313
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık, Ankara.
- Yıldırım, Y. (2012). “İletişimsel Eylem Kuramı Işığında Siyasal İletişim ve AK Parti Örneği”, *Akademik İncelemeler Dergisi (Journal of Academic Inquiries)*, 7 (1): 195-225.
- Yolcu, T. (2019). “Türkiye’de Siyasal Kültür ve Siyasal Liderlik Anlayışının Temelleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme”. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12 (1): 93-106.
- Yücebaş, H. (1976). *Hiciv ve Mizah Edebiyatı Antolojisi*. Milliyet Dağıtım Ltd. Şti, İstanbul.
- Yücel, H. (2013). *İmgeden Yoruma*. Ayrıntı Yayınları, İstanbul.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın Gündem Belirleme Gücü*. Çizgi Yayınevi, Konya.

İnternet Kaynakları

- Avcı, A. “Toplumsal Eleştiri Söylemi Olarak Mizah ve Gülmece” <http://www.birikimdergisi.com/birikim-yazi/3891/toplumsal-elestiri-soylemi-olarak-mizah-ve-gulmece#.XNoq-jAzbiU> (Erişim Tarihi: 12.7.2019).
- Chandler, D. “Semiotics for Beginners” <http://www.visual-memory.co.uk/daniel/Documents/S4B/> (Erişim Tarihi: 18.02.2020).
- Dörner, A. “Politainment versus Mediokratie”. https://www.academia.edu/35613657/Die_Ver%C3%B6ffentlichung_erfolgt_mit_freundlicher_Genehmigung_des_Autors_Politainment_versus_Mediokratie_Potenziale_unterhaltender_Kommunikationsformen_in_der_Politik (Erişim Tarihi: 11.03.2021).
- Ergin, B. “Karikatür Tarihi”. <http://burakergin.blogspot.com/p/karikatur-tarihi-turkiye.html> (Erişim Tarihi: 26.10.2019).
- http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=179814 (Erişim Tarihi: 26.01.2019).
- <https://t24.com.tr/haber/hukumet-sozcusunden-chpnin-ohal-eylemine-tepki-oturma-zamani-degil-ayaga-kalksinlar,606588> (Erişim Tarihi: 24.10.2020).
- <https://t24.com.tr/haber/hukumet-sozcusunden-chpnin-ohal-eylemine-tepki-oturma-zamani-degil-ayaga-kalksinlar,606588> (Erişim Tarihi: 24.10.2020).
- <https://tr.sputniknews.com/turkiye/201805171033484367-muharrem-ince-cumhurbaskani-miting/> (Erişim Tarihi: 23.07.2020).
- <https://www.gazeteduvar.com.tr/politika/2018/05/13/muharrem-ince-madenciye-tekme-atan-dan-hesap-sormazsam-namerdim> (Erişim Tarihi: 26.10.2020).
- https://www.uh.edu/kgmca/theatre-anddance/_docs/rigdon/KEVINRIGDONElementsandPrincipalsofDesign.pdf (Erişim Tarihi: 20. 08. 2020).
- <https://www.youtube.com/watch?v=1tu8aiXWHNA> (Erişim Tarihi: 02.10.2019).
- https://www.youtube.com/watch?v=q0QhpX-5_yA (Erişim Tarihi: 03.10.2019).
- <https://www.youtube.com/watch?v=Ws4mXrqRWq4> (Erişim Tarihi: 02.10.2019).
- Isfandiyary, F., H. “The Aspects Of Semiotics Using Barthes’s Theory On A Series Of Unfortunate Events Movie Poster”. [The_Aspects_of_Semiotics_Using_Barthes's_Theory_on_A_Series_of_Unfortunate_Events_Movie_Poster.pdf](https://www.undip.ac.id/The_Aspects_of_Semiotics_Using_Barthes's_Theory_on_A_Series_of_Unfortunate_Events_Movie_Poster.pdf) (undip.ac.id) (Erişim Tarihi: 24.10.2020).
- Karga ve Mitoloji. <http://universumcorpusnostrum.blogspot.com/2012/11/karga-ve-mitoloji.html> (erişim tarihi: 02.03.2021).
- Misvak Dergi, [https://tr.wikipedia.org/wiki/Misvak_\(dergi\)](https://tr.wikipedia.org/wiki/Misvak_(dergi)) (Erişim Tarihi: 02.01.2020).

Mizah, <https://tr.wikipedia.org/wiki/Mizah> (Erişim Tarihi: 09.06.2019).

Özgür, A., (2006). *Göstergebilim*. www.ahmetozgur.com/akademik/gostergebilim_2006.pdf. (Erişim Tarihi: 10.05.2020).

şahin, Ü. “Çizginin Gücü: Karikatür ve Sansür”, http://www.umut.org.tr/UserFiles/Files/Document/document_ca5f01b9796a40f782b43262be5fd0a9.pdf (Erişim Tarihi: 09.07.2019).

şanlı, A. “Beden Dili” <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ayasu.gul/63209/ileti%C5%9Fim%20psikolojisi%207-8%20%20beden%20dili.pdf> (Erişim Tarihi: 09.09.2020).

şanlı, A. “Beden Dili” <https://avys.omu.edu.tr/storage/app/public/ayasu.gul/63209/ileti%C5%9Fim%20psikolojisi%207-8%20%20beden%20dili.pdf> (Erişim Tarihi: 09.07.2020)

TDK'daki hükümet, siyaset, yerel yönetim, bürokrasi, mizah, medya, terörizm, gülmece tanımı için. <https://sozluk.gov.tr/> (Erişim Tarihi: 18.05.2019).

ÖZGEÇMİŞ

Adı ve SOYADI	Özlem KARAKOÇ
EĞİTİM DURUMU	
Mezun Olduğu Lise	Mersin, Nihal Erdem Anadolu İletişim Meslek Lisesi
Lisans Diploması	Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Bölümü
Yabancı Dil / Diller	İngilizce - (İyi)
İŞ DENEYİMİ	
Stajlar	TRT Haber Mersin TRT Türk Ankara